

*Theofάνισζ Mavrogordátosζ (1626–1688),
paronaxiai metropolita, munkácsi adminisztrátor*

*Theophanes Mavrogordatos (1626–1688),
Metropolitan of Paronaxia and Administrator of Munkács*

COLLECTANEA ATHANASIANA

- I. Studia
- II. Textus/Fontes
- III. Manualia
- IV. Institutiones
- V. Varia

Sorozatszerkesztők

Szabó Péter – Véghseő Tamás

BAÁN ISTVÁN

Theofánisz Mavrogordatosz (1626–1688),
paronaxiai metropolita,
munkácsi adminisztrátor

* * *

Theophanes Mavrogordatos (1626–1688),
Metropolitan of Paronaxia
and Administrator of Munkács

Nyíregyháza
2012

COLLECTANEA ATHANASIANA

II. Textus/Fontes

vol. 3.

Kiadja a
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola

Felelős kiadó:
Véghseő Tamás rektor

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.
Tel. +36/42/597–600
www.atanaz.hu

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

A kötet a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

© Baán István
2012

Angolra fordította:
Schimert Péter

English translation:
© *Schimert Péter*

Borítóterv:
Pamuk Lóránt

Borítókép:
Kisléghi Nagy Ádám: Szent Atanáz

ISSN 2063-0433
ISBN 978-615-5073-12-0

*Olivier Raquez és Manel Nin OSB atyáknak
és a római Collegio Greco közösségének*

*To Fathers Olivier Raquez and Manel Nin, OSB
and the Community of the Collegio Greco at Rome*

Tartalom – Content

Theofánisz Mavrogordatosz (1626–1688) paronaxiai metropolita, munkácsi adminisztrátor

Előszó	11
1. Szmirnából Náxoszra	15
2. Egy égei-tengeri sziget a 17. században	18
3. Görög és latin főpapok egy szigeten	22
4. Összeesküvés a patriarcha megdöntésére	25
5. Megérkezés az Örök Városba	28
6. Egy puccskísérlet terve	32
7. Az akció beindul	40
8. Helyzetjelentés az Ökumenikus Patriarchátusról	44
9. Fuccs a puccsnak	47
10. Várakozó állásponton Rómában	51
11. Pozíciókeresés a császárvárosban	53
12. Rövid „próbaút” Munkácsra	56
13. Újra Bécsben	62
14. Végjáték Rómában	64
15. Tanulságos életút?	66

Theophanes Mavrogordatos (1626–1688), Metropolitan of Paronaxia and Administrator of Munkács

Preface	69
1. From Smyrna to Naxos	73
2. An island in the Aegean during the seventeenth century	76
3. Greek and Latin prelates on one island	80
4. Conspiracy to depose the patriarch	84
5. Arrival in Rome	87
6. The plans for a putsch	91
7. The plot is hatched	100
8. Report on the Situation of the Ecumenical Patriarch	104
9. The putsch is aborted	107
10. Waiting around in Rome	112
11. Looking for a position in the imperial city	114

12. Brief “exploratory excursion” to Munkács	117
13. Back in Vienna	123
14. End game in Rome	125
15. The lessons of his life?	128
Dokumentumok – Documents	131
Rövidítések – Abbreviations	133
Felhasznált irodalom – Bibliography	133
Mutató – Index	307

29. April 1871.

Εἰς τὸν κ. μὲτ' ἀρχιεπίσκοπον
θεοφάνη μαυρογορδάτου ἱεροκήρυ-
κου ἰεροχέρου.

Theofánisz Mavrogordátosz aláírása – Signature of Theophanes Mavrogordatos

Theofánisz Mavrogordatosz (1626–1688) paronaxiai metropolita, munkácsi adminisztrátor

Előszó

Hogyan lesz egy epizodista akaratán kívül is fontos szereplővé? Elég néhány szokatlan vonás, amely csak egy pillanatra villan fel, mégis magára vonja a közönség teljes figyelmét, harsányan nevet vagy síri csöndben áll elmélázva, aztán megint eltűnik – nincs tovább jelentősége a nagy történet egészében. Akit nem bilincselnek le a részletek, vagy nem tartja fontosnak az események sodrában, átsiklik a jelentéktelennek vélt alak felett, s elfelejti.

Így bukkantam – az epizodisták kedvelőjeként – Theofánisz Mavrogordatoszra egy nagy dráma, a munkácsi egyházmegye kialakulásának története közben. Egy görög püspökre, akiről csupán annyit jegyzett meg a hazai görögkatolikus történetírás, hogy nevéhez fűződik az első magyar nyelvű püspöki körlevél. Az önmagában érdekes dokumentum szerzőjéről alig tudtunk többet, és nem is zavart volna sok vizet, ha római levéltári kutatásaim során itt-ott nem botlok belé, igencsak furcsa, néha már frivol összefüggésekben. 1997-től kezdve éveken át volt alkalmam betekintést nyerni több vatikáni archívum: a Hittani Kongregáció (régi nevén Szent Officium), a Hitterjesztési Kongregáció (a hajdani Propaganda Fide), a Titkos Levéltár és más, kisebb levéltárak (Collegio Greco, Jezsuita Archivum) anyagaiba azzal a céllal, hogy kiegészítsem Hodinka Antal monumentális okmánytárát azokkal a dokumentumokkal, amelyekhez egy évszázada nem tudott hozzáférni. Később Theofánisz okán jártam Bécsben a Haus-, Hof- und Staatsarchivban és a Hofkammerarchivban, no meg az esztergomi Prímási Levéltárban. Aki már kutatott ezekben az intézményekben, tudhatja, hogy nincs könnyű dolga annak, aki efféle detektív-munkára adta a fejét. Hiába a korszerű levéltári rendszer, az elmúlt korok írásos lenyomatái igencsak tükrözik azt a felfogást, amellyel az akkori hivatalnok rendszerben igyekezett a dokumentumokat. Mit mondott az Örök Városban egy kuriális klerikusnak az a név, hogy Munkács (feltéve, hogy helyesen írták le ezt a nevet!)? Hová kell besorolni? A Magyar Királyságba vagy Erdélybe, esetleg Moldvába? És milyen alapon? Az ottani hívek görög szertartásúak, de rutének – tehát mindkettőbe is lehet. Persze a nuncius Bécsben székel, vagyis adott esetben a Germania kategória is illik rá. A hódoltság korában nem lehet pontosan tudni, mi is számít missziós területnek. Ha valaki tö-

rök területről érkezett, újabb kategóriákkal bővíthet a paletta (Konstantinápoly, Romania, vagyis az Oszmán Birodalom görög lakosságú területe, Arcipelago, a Szigettenger, no meg Velence, a mindenütt jelenlevő kereskedő-köztársaság)! És persze ott van a lengyel kapcsolat is, a galíciai egyesültek miatt. Izgalmas vállalkozás lépcsőről-lépésre követni egy-egy személy útját, szinte szimatolva haladni az események láncolatán.

A dokumentumok sűrűjében egyszer csak felbukkant a paronaxiai metropolita neve, s ettől kezdve felcsigázta érdeklődésemet. Kalandos, kacskaringós életútja a nagyvilágba vezető, izgalmas kitérőnek tűnt a munkácsi egyházmegye hétköznapi problémákkal küszködő, 17. századi történetében. Egyúttal más megvilágításba helyezte az unió kérdését is, amelyet eddig a hazai történetírás túlságosan fekete-fehér alapon kezelt, s az unió képviselőiről mindig a legnagyobb elismeréssel szólt. Theofániszunk valóban nem papírfigura! Sorsának vizsgálata arra is fényt vet, miképpen értelmezte önmagát, hatalmi pozícióját s a vele kapcsolatba kerülők viszonyrendszerét a koraujkori katolikus központi egyházkormányzat. A kutatás során egyre előbbé vált alakja, mert abban az épületben, a Collegio Urbanóban lakott egy ideig, ahol később a Propaganda Fide Történeti Levéltára kapott helyet, s talán épp abban a helységben, ahol én három évszázad múltán a megsárgult leveleit olvashattam! Az egyik feljelentőlevélből pedig kiderült, hogy Tóth István György barátommal abban a sarki kávézóban szürcsöltgettük a fekete levest, a spanyol követség palotájának közelében, ahol a levél tanúsága szerint 1680-ban egy Giovanni Tacchi nevű renegát görög árulta kelendő portékáját: a csokoládét és a kávé... Be kell vallanom, bármilyen – először hullámzó, majd ellentmondásos – véleményem alakult is ki a vágáns (vagány?) főpapról, kissé belopózott az életembe. Sokáig foglalkoztatott, vajon mennyire kell komolyan vennem mindazt, amit a papírokban olvashatok róla, mások véleményét és öndicséreteit, s az örök titok – milyen is volt valójában – kideríthető-e a levelek, jelentések, számlák kusza tömegéből. Érdemes-e ennyire aprólékosan szemügyre venni valakit, aki kudarcot kudarcra halmozott, vélhetőleg önhibájából, de sosem vált főszereplővé, pláne sikeres hőssé? Minek ennyit foglalkozni egy epizodistával? A mikrotörténelem megér-e ennyi fáradságot? Igaz, az is felvillanyozott, hogy a dokumentumok hét nyelven íródtak, jó részük olaszul, néhányuk latinul, de akad köztük görög okmány, angol naplórészlet, francia levél, német leirat és persze a magyar püspöki körlevél! Bíborosok és nunciások, császár és patriarcha, kém és hivatalnok kalligrafikus vagy éppen hevenyészett sorai kavarnak egy „ügyben”, melynek tengelyében egy fél Európát beutazott püspök áll. Mi másról tanúskodik mindez, mint hogy mégsem lokális jelentőségű dologról van szó?

Meg kell jegyezni, hogy érdekes tanulságokkal szolgált a Mavrogordátossal foglalkozó korábbi kutatások elemzése is. Vitalien Laurent 1935 és 1937 között írt tanulmányaiban¹ úgy jelenik meg, mint az egyik görög sziget főpapjainak egyike, míg Alexander Barant 1961-ben a Bécsbe érkezett, s onnan Munkácsra utazó, majd a császárvárosba vizsziatéró püspök foglalkoztatja.² Baran nem ismerte Laurent cikkeit (legalábbis nem utalt rá, meglehet mert nem tudott franciául), érdemlegesen nem tudta kiaknázni a bennük felsorolt információkat, a Bukarestben élő tudós asszumpcionista bizantinológust viszont nem érdekelte behatóbban Theofánisz további sorsa. Jellegzetes példája ez annak, amikor két tudományterület több ponton is érintkezik, ugyanakkor a kutatók munkája párhuzamosan folyik, s nem gazdagítják egymást. Jelen esetben ennek egyik oka az is volt, hogy a görög püspököt két, egymástól távolinak látszó kategóriába sorolták: a turkokrácia alatti egyháztörténetbe meg a kárpátaljai görögkatolikus egyháztörténetbe, és figyelmen kívül hagyták e két kategória belső, szellemtörténeti összefüggéseit. Magyar görögkatolikus papként úgy érzem, e munkában lehetőségem nyílt a tudományterületek összekapcsolására, arra, hogy tágabb összefüggésekben vizsgáljak egy eddig – magyar szempontból – lokálisnak tartott eseményt, s ezzel felhívhasam a figyelmet arra, hogy milyen sok, láthatatlan szál fűzi egyházamat Krisztus egyetemes egyházának szövetébe.

Már egy évtizede befejeztem az anyaggyűjtést, a tanulmány javát is megírtam (igazi okát magam sem tudom megmondani, eddig miért hevert torzóban), legfeljebb azzal tudtam kiegészíteni, hogy Velencében kézbe vehetem metropolitámnak a patriarcha kézjegyét viselő kinevezési ólombulláját. Használt-e a jelen műnek a pihentetés, hiszen azóta újabb tudományos eredmények születtek a munkácsi egyházmegye mint kiindulási mátrix történetének kutatásában? Remélem, árnyaltabban tudtam megközelíteni a témát, s elkerülni mind a sommás ítéletalkotás szküláját, mind a sematikus kategorizálás kharübdiszét. A függelékben közölt dokumentumok legtöbbje eddig még nem látott nyomtatásban napvilágot, ha aprólékosabb vizsgálat alá vesszük őket, további érdekes részletekre bukkanhatunk, amelyek újabb kortörténeti adalékokkal szolgálhatnak.

Munkám során igen sokan segítettek tanácsaikkal külföldön és itthon egyaránt. Ezúton szeretném megköszönni Fazekas István, Vasziliosz Markeszisz, Molnár Antal, Püspöki Nagy Péter, (†) Szilas László jezsuita atya, (†) Tóth István György, Tusor Péter és Véghseő Tamás önzetlen,

---

1 LAURENT, V.: *La liste des métropolités de Paronaxia au XVIIe siècle*. Échos d'Orient XXXVI (1937), 190–201; uő: *Chronologie des métropolités de Paronaxia au XVIIe siècle*. Échos d'Orient XXXIV (1935), 139–150.

2 BARAN, A.: *Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi*. *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961), 115–130.

kollegiális segítségét. Kutatásaim anyagi háttérét a Felsőoktatási Kutatás Fejlesztési Pályázat biztosította. Nélkülözhetetlen támogatást kaptam Rómában Olivier Raquez, Ambrogio Dolfini és Manel Nin bencés atyáktól, a Collegio Greco rektoraitól, akik a vendéglátáson kívül lehetővé tették, hogy időbeli korlát nélkül használhassam a házban őrzött Schirò-féle bizantinológiai gyűjteményt. A mutatók elkészítéséért és a kézirat gondos átnézéséért Kormos Juliannának mondok köszönetet.

Budapest, 2011. június 9-én, Alexandriai Szent Cirill egyházatya ünnepén

a szerző

1. Szmirnából Náxoszra

Theofánisz Mavrogordátosz származásával kapcsolatban rendelkezünk néhány adattal, ezek azonban nem mindenben egyeznek meg egymással. Maga sosem közölte, hogy mikor született. Amikor 1670-ben Rómába készült, ajánlóvelet kért Bartolomeo Polla náxoszi latin érsektől. A levélben az áll, hogy görög kollegája körülbelül 44 éves.³ Fél évvel később, amikor Rómában a Szent Officiumban letette a katolikus hitvallást, ugyanez az adat szerepel, amely saját bemondásán alapul.⁴ Ennek megfelelően születési dátuma 1626 tájára tehető. Ellentmondani látszik azonban a haláláról szóló feljegyzés, mely szerint 1688-ban 77 éves volt, vagyis 1611-ben kellett volna születnie.⁵ Kérdés, vajon a halálakor feljegyzett életkor pontos adatnak tekinthető-e. Véleményem szerint aligha, ezt pedig arra alapozom, hogy amikor Theofánisz unokaöccse, Vincenzo Acrivo az érsek elhúnyta után levelet írt a Hitterjesztés Szent Kongregációjának, egyazon levélen belül először azt írta, hogy nagybátyja hetven éves volt, néhány sorral lejjebb viszont már azt, hogy körülbelül nyolcvan!⁶ A két (vagy több) lehetséges születési dátum elég messze esik egymástól ahhoz, hogy valamiképp össze lehessen őket egyeztetni. Az 1626-os tűnik valószínűbbnek, a második lehetőség inkább azzal magyarázható, hogy az idős püspököt környezete öregebbnek becsülte a ténylegesnél.

Szülőhelye Szmirna, ahol később protoszínkellosz is lesz.⁷ Önéletrajzában csak annyit közöl, hogy keresztényként, azaz görög családban született.⁸ A családi névből többen próbáltak kiindulni, hogy kiderítsék származását. Általában tényként fogadták el, hogy a híressé vált fanarióta família tagjáról van szó, egészen pontosan Aléxandrosz Mavrokórdatosz apai nagybátyjáról, következőképp apját Lorendzosznak hívták.⁹ A Legrand által felállított hipotézist, amelynek semmiféle dokumentált alapja sincs, a későbbi szakirodalom általában minden kritika nélkül elfogadta.¹⁰ Ennek oka elsősorban

3 APF SOCG vol. 428, fol. 95r (Függelék, 3. dokumentum).

4 ACDFSO St.St. QQ2 – i, fol.176r (Függelék, 14. dokumentum).

5 BAV Vat.lat. 7900. Petri Aloysii Galletti: *Necrologium Romanorum* vol. XXV, fol. 116r (Függelék, 142. dokumentum).

6 APF SOCG vol. 500 (1688. I. 12–IV. 5.) 268r–269v (Függelék, 143. dokumentum).

7 Vö. Α' από τον Ιέρων Κωδίκια του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, αρ. 628 φ. 239r, Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθηνά 1987. 303.

8 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r (Függelék, 115. dokumentum).

9 Vö. LEGRAND, E.: *Généalogie des Maurocordato de Constantinople, rédigées d'après des documents inédits*.

10 Ζολώτας, Γ.Ι., *Ιστορία του Χίου*, Αθηνά 1923, σ. 414, 439–440; BARAN, A.: *Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi*.

abban keresendő, hogy magáról Theofániszról sem tudtak sokat. A konstantinápolyi családdal való rokonságát azonban semmivel sem tudjuk alátámasztani. Egyetlen általa írt vagy vele foglalkozó korabeli dokumentum sem említi, hogy bármiféle kapcsolat lett volna közte és Aléxandrosz között. Pedig erre több alkalom is nyílt volna, ha valóban így állt volna a dolog. Abban az időben, amikor Theofánisz megjelent Rómában, Aléxandrosz, a Collegio Greco hajdani növendéke¹¹, már igen jó hírnévnek örvendett mint a Konstantinápolyi Patriarchátus nagy rétora (Μέγας Ρήτωρ), ezen felül ez idő tájt a Porta nagy dragománjának a titkára is volt.¹² Igaz, hogy közvetlenül nem hajtott volna hasznot Theofánisznak, ha rá hivatkozik, hiszen Aléxandrosz nem tartozott a latinofron irányzathoz, bár kapcsolatait nem szakította meg egykori alma materével.¹³ Azonban ajánlólevélként bizonyára jól jött volna a görög kapcsolatok felvételéhez az Örök Városban. Később, amikor egyesek kétségbe vonták Theofánisz katolikus áttérésének őszinteségét, ürügyként ezt a rokonságot is felhasználhatták volna a gyanú megerősítésére, de erről nem esik szó. Theofánisz bécsi tartózkodásakor is felvetődhetett volna a „török kapcsolat”, ami kapóra jöhetett volna az érseknek, minthogy I. Lipót császár igencsak igyekezett megnyerni magának a nagy dragománt, hogy támogassa a szultánnál Thököly-ellenes terveit.¹⁴ Nem valószínű, hogy a metropolita egyetlenegy alkalmat is elmulasztott volna a rokonság fitogtatására, ha ez igencsak szorult helyzetében akárcsak a legkisebb kapaszkodót is nyújtotta volna számára. E teljes hallgatásból méltán következtethetünk arra, hogy legalábbis kimutatható, közeli rokoni szálak nem fűzték Theofániszt a nagy diplomatahoz és a havasalföldi fejedelmi családhoz.

További életútjáról rövid önéletrajzából értesülhetünk. Ifjúkora óta szerzetesként élt, mégpedig több mint harminc évig.¹⁵ Ha születési dátumként 1626-ot fogadjuk el, akkor 1667-es szentelésétől visszaszámítva 1636-ot kell feltételeznünk a monostorba való belépése évének. Hogy melyik monostorról volt szó, nem közli. Amennyiben nevezetesebb monostorban

---

Orientalia Christiana Periodica 27 (1961), 115.

11 Τσιροπάνλης, Ζ.Ν., *Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητὲς του (1576–1700)*. Ανάλεκτα Βλαταδῶν 32. Θεσσαλονικὴ 1980, σ. 606–608.

12 CAMARIANO, N.: *Alexandre Mavrocordato, le Grand Droghman. Son activité diplomatique 1673–1709*. Thessaloniki 1970, 26.

13 Τσιροπάνλης, Ζ.Ν., *Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο*, 607. Sőt később Aléxandrosz egyik ellenfele azt állította róla, hogy kollaborál a katolikusokkal, és ellensége az ortodoxoknak, pedig ennek épp az ellenkezője bizonyosodott be. vö. CAMARIANO, N.: *Alexandre Mavrocordato*, 30.

14 CAMARIANO, N.: *Alexandre Mavrocordato*, 33–34.

15 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r: *Io Teoffano Maurocordato nacqui in Smirne, Cristiano. Da primi anni fui accolto tra' Monaci di S. Basilio, ove continuai quella disciplina per più di trenta anni.* (Függelék, 115. dokumentum).

töltötte volna életét, valószínűleg feljegyezték volna. Minthogy 1667-ben szerzetespapként, lelkiatyaként és szmirnai protoszínkelloszként (püspöki helynökként) említik, feltehetőleg egy Szmirna környéki monostorban folytathatott addig szerzetesi életet. A monostorban eltöltött három évtized persze nem azt jelenti, hogy kezdettől fogva fogadalmas volt, hiszen mint „szakálltalan” ifjú hivatalosan nem tehetett fogadalmat.

Első magasabb beosztásáról három dokumentum is szól. A hivatalos verzió szerint¹⁶ 1667. június 5-én Theofánisz szerzetespapot Makáriosz letétele után a konstantinápolyi Szent György templomban a színódus tagjai Paronaxia metropolitájává választották. Szokás szerint három jelölt volt: Mavrogordátoszon kívül, akit az első helyen említettek, Grigoriosz, a Kafatiani papja, és Eftímiosz, az Ajía gyóntatója. Teljesen véletlenül ránk maradt pergamenre írt, patriarchai ólompecséttel ellátott, hivatalos kinevezési okmánya is.¹⁷ (Valószínűleg maga Theofánisz vitte 1671-ben magával, amikor elhagyta Naxoszt, és helyezte biztonságba a velencei görögöknél.) Eszerint a nyolctagú szent színódus megválasztotta őt, majd pedig a patriarcha vezetésével püspökké szentelték. Önéletrajzában viszont úgy nyilatkozott, hogy először Szárdisz érsekévé szentelték, s csak később került át a paronaxiai metropolitai székre.¹⁸ Érdekes problémát vet fel a két forrás ellentmondása. Kétségtelen, hogy általában a legmegbízhatóbb adatnak azt szokták elfogadni, amit valaki sajátmagáról mond. Ebben az esetben azonban két hivatalos, korabeli forrásnak mond ellent, amelyeket nem lehet kétségbe vonni. Minthogy az önéletrajzot nem Theofánisz írta saját kezűleg, hanem tollba mondta Bécsben valakinek, elképzelhető, hogy a lejegyző vagy nem értette pontosan, amit az érsek mondott, s ezért magától változtatott rajta (így lett szmirnai protoszínkelloszból szárdiszi érsek, ami eléggé furcsa elhallást feltételez, bár az sem lehetetlen, hogy a lejegyző nem volt tisztában a protoszínkellosz szó jelentésével, s azt hitte, hogy az érsek szinonimájáról van szó). Esetleg Theofánisz utólag átolvastva felfedezte a hibát, de már nem akarta kijavítani, mivel semmilyen lényeges változást nem jelentett az önéletrajzában, amelyben a figyelmet az unióra való áttérésére és a katolikus egyházért való munkálkodására összpontosította. Más okunk

---

16 Α' από τον Ιερόν Κωδίκον του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, αρ. 628 φ. 239r; BAV Vat.gr. 2423, fol. 192r, 193r. vö. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθήνα 1987. 303.

17 A velencei Görög Ortodox Testvérség kincstárában. Kiadta Jóannisz Velúdisz, aki maga sem tudta, hogy került ez oda, hiszen minden más okmány a Testvérségen kívül a Velencében székelő filadelfiai metropolitával kapcsolatos. Χρυσόβουλλα και γράμματα των οικουμενικών πατριαρχών ανήκοντα εις τους Φιλαδελφείας μητροπολίτας υπερίτιμους και εξάρχους πατριαρχικούς και προέδρους πνευματικούς της Ενετήσι των Ορθοδόξων Κοινότητος. Velence 1893, 99–105.

18 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r ... *consacrato Arcivescovo di Sardi, indi di ParoNaxia*. (Függelék, 115. dokumentum)

is van arra, hogy tévedésre gyanakodjunk: a posztbizánci korban ugyanis Szárdiszban már nem volt metropolita, hanem ezt a funkciót a filadelfiai metropolita töltötte be.¹⁹ A korabeli püspöklistákon nem szerepel Szárdisz neve.

2. Egy égei-tengeri sziget a 17. században

Theofánisz náxoszi működésének jobb megértéséhez kissé bővebben kell ismertetnünk a sziget helyzetét a 17. században, ehhez pedig röviden át kell tekintenünk azt a folyamatot, amely az ún. „frankokráciával” indult meg.²⁰ (A 13. században a nyugatiakra szinonimaként alkalmazták a „frank” és a „latin” jelzőket. Ezért a Kykládok esetében is frankokráciáról beszélünk, jóllehet a gyarmatosítók velenceiek voltak.) Amikor 1204-ben a bizánci birodalomnak jelentős területeit foglalták el a nyugatiak, természetesen tartották, hogy a görög püspöki székekbe latinokat iktassanak be. Náxosz egyházi szempontból sajátos helyzetet foglalt el a Kykládok között abban az időben. Egyedül ezen a szigeten tudott megmaradni a latin püspök mellett egy görög is, aki a „Párosz és Náxosz – később rövidebb, öszszevont nevén Paronaxia – metropolitája” címet viselte. Míg a többi helyen csupán a latin püspök által kijelölt protopapász irányította a görög egyházmegyét, addig a náxoszi metropolita végezte a környező szigetekről jött jelöltek pappá szentelését.

Az évszázadok folyamán a betelepült itáliai gyarmatosítók bennszülöttekké váltak, bár mindig kisebbségben maradtak az őshonos görögökkel szemben.²¹ A főváros földrajzilag két részből állt: az előkelő és gazdag latinok által lakott Kásztróból (Castello) és a görögök lakta Borgóból. Társadalmi szinten a két közösség a létszámbeli aránytalanság ellenére lassanként olyan szimbiózisba került, hogy egyenjogúként kezdték egymást kezelni. A két *koinotés* (*kinótisz*) nemcsak etnikai és vallási, hanem egyre inkább politikai jelenség is volt.

---

19 DARROUZÈS, J.: *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes.* Paris 1981, no. 20,6; 416.

20 SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latin et occupation ottoman c. 1500–1718.* Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 1982, 57–60.

21 Egy 1666-os feljegyzés szerint a sziget lakossága a következőképpen oszlott meg: a görög közösség körülbelül 5000 lelket számlált, míg a latin 442-t. vö. APF Visite, vol. 32, fól. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vesconadi Cattolici della Grecia IV. Naxos.* Orientalia Christiana Analecta 115, Roma 1938, 112.

Vallási szempontból a helyzet nem volt rossznak mondható. A náxoszi latinok valódi egyházként kezelték a görögök vallási közösségét. A hercegi palota területén a három latin templom mellett volt egy görög is, a Theoszkepaszti,²² amely máig is megmaradt. Vidéken „kettős templomok” épültek, vagyis dupla hajóval és szentéllyel voltak ellátva, ahol a két gyülekezetet nem választotta el korlát egymástól,²³ s ha nem volt kéznél latin pap, az itáliaiak habozás nélkül kérték a görögöktől a szentségek kiszolgáltatását. Konstantinápoly eleste után nem sokkal Naxosz magasabb szintre került a latin egyházi hierarchiában. Miután 1460-ban a törökök bekebelezték Athént, megszűnt az ottani érsek kiváltságos szerepe. A velenceiek elérték, hogy a politikai helyzet megváltozásával az érseki cím kerüljön át a Serenissima által birtokolt Naxosz püspökéhez. Ettől kezdve a Kykládok püspökségei a náxoszi latin egyháztartományba lettek beosztva.²⁴ A katedrálisnak 7 kanonokból álló káptalani testülete volt, és az érsek jelentős jövedelemmel rendelkezett.²⁵

A sziget jelentős politikai változásokon ment keresztül az újkor elején. Velencétől 1566-ban elfoglalták a törökök, a 17. század elején Franciaország szerette volna pápai segítséggel védnöksége alá vonni, de Velence is sükra szállt a protektorátusért, majd 1645 és 1669 között, a krétai háború idején sikerült is újra fennhatósága alá vonnia Naxoszt. A kandiai békekötés után ismét a Porta lett az úr a sziget fölött. Mindezek a változások nem hagyták érintetlenül a két közösség életét. Az oszmán kormányzat itt is alkalmazta azt a gyakorlatot, amelyet az egész birodalomban folytatott. Mindazokat a népeket és etnikai csoportokat, amelyek nem tartoztak az iszlámhoz, vallási hovatartozásuk szerint osztályozták, s egyházi vezetőik gyakoroltak felügyeletet felettük. A keresztényeknek két csoportját (*millet*) különböztették meg: a görög ortodoxokat, akiknek a konstantinápolyi patriarcha volt a fejük, és a többi keresztényeket, akikért az örmény patriarcha volt a felelős. A vallási vezetők bizonyos közigazgatási hatalommal is rendelkeztek alattvalóik felett, elsősorban öröklési, házassági és személyi jogi ügyekben. (A törökök által alkalmazott rugalmasság igazi oka nem a vallási türelem volt, hanem elsősorban pénzügyi megfontolásokon alapult: tetemes többletadóbevételt jelentettek a nem-iszlám csoportok, ezért is

---

22 Uo.111.

23 Lásd Βασιλειάδης, Δ., Αί ἐπιδόσκειοι μεταβυζαντινὰ βασιλικὰ τῶν Κυκλάδων, EEKM 2 (1962), 460–532. Tekintettel az egyes latin közösségek csekély létszámára, a legtöbb helyen az amúgyis kis templomokban a katolikusok jelenléte inkább csak szimbolikus volt, befogadásukra tökéletesen elegendő volt egy kis kápolna is.

24 FEDALTO, G.: *La chiesa latina in Oriente*, vol. 3. Verona 1976–1981², 444–448.

25 Részletesen beszámol erről a sarutlan kármeliták rendjébe tartozó Sebastiani O. Carm. Disc. apostoli vizitátor 1666 decembere és 1667 januárja között végzett látogatásának jegyzőkönyvében. Lásd: APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 103–113.

nem szorgalmazták erőszakkal az iszlámra való áttérést.) A patriarcha attól kezdve gyakorolhatta jogait, hogy megkapta a szultántól kinevező okiratát (*berat*), majd saját püspökei számára megszerezhetette a *berat*okat. A püspök ennek az okmányoknak a birtokában kizárólagos jogon szervezhette egyházmegyéjében az istentiszteletet, és rendelkezhetett az egyházi jövedelmekkel. létfontosságú volt tehát ennek az okmányoknak a beszerzése, mert csak ezzel tudta magát igazolni a török hatóságok előtt, és képviselni egyháza ügyeit.²⁶

Náxoszon a török hódoltság nem járt együtt a nemzetiségi arányok átrendeződésével.

A 17. század közepén kb. 70 török lakott itt, akik semmilyen befolyással sem rendelkeztek. Az alapvető helyzetet a görögök és a latinok közti viszony határozta meg. Az oszmán rendszer beköszöntével lényegesen megváltozott a helyi püspökök szerepe, világi befolyásuk megnőtt. A helyi *kinótisz*ok mint intézmények eléggé gyengék voltak ahhoz, hogy megőrizzék viszonylagos önállóságukat az egyházzal szemben. Ez a probléma elsősorban a latin kisebbségnél vetődött fel, ahol napirenden voltak a súrlódások az érsek és a nemesség között. Márpedig a latin egyház jogi helyzete eléggé kényes volt a birodalomban.

A katolikus egyházjog szerint – melyet a Porta nem ismert el – a konstantinápolyi patriarchátus 1204 óta hivatalosan „latin” volt, bár 1261 után ténylegesen már nem funkcionált. Egész a 20. századig bezárólag azonban pusztán címként fennmaradt (mint a többi keleti patriarchátus esetében is a keresztes hadjáratok kora óta), amelyet legtöbbször a római kúria egyik bíborosa viselt.²⁷ A Konstantinápolyban élő katolikusok ügyeit valójában a patriarchai vikárius intézte, aki legtöbbször csak püspöki ranggal nem rendelkező, egyszerű minorita szerzetes volt, s alája tartoztak a latin patriarchátus hierarchiájába beosztott kisázsiai (anatoliai és thrákiai) egyházmegyéék.²⁸ Mivel azonban a vikárius nem rendelkezett a Porta által elismert jogi státusszal, ezért püspökei számára, akiket valójában a török hatóságok idegen alattvalóknak tekintettek, sem tudott *berat*ot szerezni. Nem maradt más hátra a latin püspökök számára, mint hogy maguk szerezzék be egyénileg Isztambulban ezeket az okmányokat, amelyekért magas árat kellett fizetni, emellett pedig ajándékokkal is meg kellett vesztegetni a török tisztviselőket. Céljaik eléréséhez igyekeztek megszerezni a katolikus államok, elsősorban Franciaország követeinek támogatását.

---

26 Vö. SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, 106–110.

27 1507. X. 30-tól haláláig, 1521. VI. 11-ig Bakócz Tamás esztergomi érsek volt a konstantinápolyi latin patriarcha. vö. VAN GULIK, G. ET EUBEL, C. (ed.) (ed. altera SCHMITZ-KALLENBERG, L.): *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol. III. saeculum XVI ab anno 1503 complectens*. Monasterii MDCCCXXIII, 177.

28 FEDALTO, G.: *La chiesa latina in Oriente*, vol. 3., 107–108.

A velencei uralom megszűntével tehát a görög egyház helyzete javult a szigetvilágban, amennyiben jogai újból egyenes arányban álltak a hívek számarányával. A csupán 8 pappal és 30 templommal rendelkező katolikus érsekség mellett a görög metropolíának 50 papja, 100 szerzetese, 10 monostora és 300 temploma volt.²⁹ Az Istenszülőnek szentelt görög metropolitai katedrális (népiesen Szinódiko) a Borgóban volt, mellette a püspöki lakás, s ezen felül a városban még 16 templom, amelyek tisztességes jövedelmet nyújtottak papjaiknak. A vidéki paróchiák csak igen szerény megélhetést tudtak biztosítani lelkészeiknek. A leggazdagabb monostor a 12. századi, császári alapítású Fotodóti, amely sztavropígíális jogokkal rendelkezik, vagyis közvetlenül a konstantinápolyi patriarcha joghatósága alatt áll, aki azt évi 100 reálért bérbe adta (valószínűleg a metropolitának).³⁰ Az újfent török fennhatóság alá került Naxosz görög érsekei immáron sokkal könnyebben tudtak világi befolyásra szert tenni, mint a latin kisebbség főpapjai. Ez persze nem jelentette azt, hogy a Portával szemben több előnyre tudtak volna szert tenni, mint korábban, de legalább megszabadultak attól, hogy alá legyenek rendelve a katolikus püspöknek. Naxoszon a görög egyház eléggé tetemes vagyonnal rendelkezett ahhoz, hogy társadalmi téren is megfelelő súllyal léphessen fel. A latin egyház rendezetlen jogi helyzete azt is eredményezte, hogy kevésbé volt veszélyes ortodoxnak lenni, mint katolikusnak, akiket azzal gyanúsították, hogy a pápának, vagyis a spanyol király lekötelezettjének az alattvalói. Ott, ahol a latin egyház kisebbségben volt, a papság létszáma erőteljesen megcsappant, és gyakran előfordult, hogy latinok tértek át az ortodoxiára. A vegyesházasságokból született gyermekeket legtöbbször a görög templomokban kereszteltették meg.³¹

---

29 Lásd: APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 112.

30 APF Visite, vol. 32, fol. 239v, aprile 1678.: *La chiesa greca metropolitana è situata fuori nel Borgo dedicata al nome della Madonna chiamata da loro volgarmente Sinodhicò, forse perchè in questa congregano li sacerdoti col loro metropolita, il quale ha la sua abitazione contigua alla chiesa medesima, oltre la quale nel Borgo stesso vi sono altre sedici parrocchiali di ius patronato de' preti medesimi che le officiano e mantengono onorevolmente, con rendite di beni stabili. Per ciascheduna villa vi è parimente la sua chiesa greca parrocchiale, ma queste povere e senza rendita ferma governate con l'elemosine de' villici parrocchiani, molt'altre campestri vi sono per l'isola, erette o per voto o per devozione degli abitanti, e queste sono alla disposizione libera di quel metropolita che le assegna a chi più gl'offerisce. Fra tutte però le chiese greche di quella diocesi il più superbo e più ricco v'è quell'antichissimo convento de' calogeri, chiamato Fotodothi nella villa di Aperathu, fabbricato fin dall'anno 1182 da Euachio, figlio dell'imperator Alessio Commeno Porphirogenito nel suo ritorno a Constantinopoli dopo li suoi trionfi nelle rivoluzioni del regno di Candia contro l'imperio greco, che fu dotato dal medesimo da grosse entrate sotto la giurisdizione e disposizione del patriarcha di Constantinopoli dal quale viene affittato a suo beneplacito per reali 100 all'anno.* In HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 127.

31 Vö. SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, uo.

3. Görög és latin főpapok egy szigeten

Ilyen körülmények között kezdte meg metropolitai működését 1667-ben Theofánisz Mavrogordátosz. Elődjét, Makárioszt (1662–1667)³² ugyan-ezen év májusában tette le püspöki székéből a patriarchai trónra immáron másodszor került IV. Partheniosz Mogillalosz (1657–1660, 1665–1668, 1671, 1675–1676) azzal az indokkal, hogy összeférhetetlen magatartást tanúsított, súlyos rágalmakat terjesztett, és nem jelent meg a szent szinódus előtt, hogy tisztázza magát a vádak alól.³³ A letételéről szóló okirat többek között varázslással és fekete mágiával vádolja,³⁴ de szót sem ejt a katolikusokkal való szimpatizálásáról, pedig 1662-ben ő is aláírta azt a Rómába küldött levelet, amelyben négy másik, archipelágoszbeli püspöktársával együtt elismerte a pápa főségét.³⁵ Az új metropolita tulajdonságairól a kinevezési irata a megszokott szuperlatívuszokban nyilatkozik, ami azonban csupán a műfaj sajátja, nem tükröz egyéni vonásokat.³⁶ Püspöki ténykedéséről nem sokat tudunk, az azonban biztosnak látszik, hogy kezdettől fogva jó kapcsolatokra törekedett a katolikusokkal. Náxoszon ennek régi hagyományai voltak. Elődje alatt jegyezték fel, hogy a görög hívek nagy számban járnak gyönni a kapucinusokhoz és a jezsuitákhoz, hallgatják prédikációikat, és részt vesznek az általuk nyújtott hitoktatáson.³⁷ A latin egyház látványos külsőségei az ortodoxokra is hatást gyakoroltak: a 17. század eleje óta igen nagy számban vettek részt az úrnapi körmeneten.³⁸ Amikor Theofánisz beiktatása előtt néhány hónappal megérkezett Sebastiani apostoli vizitátor, akinek megbízatása csak a latinokra korlátozódott, fogadására sok görög

32 Ατεσης, Β.Γ., *Επισκόπικα κατάλογα της εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον*. Αθηναι 1975, σ. 217.

33 Vö. Α' από τον Ιερόν Κώδικα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, αρ. 628 φ. 239r; BAV Vat.gr. 2423, fol. 192r, 193r. vö. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθηναι 1987, 302.

34 Lásd in Γρηγόριος ό Παλαμάς, I (1917), p. 529–530, vö. LAURENT, V.: *Chronologie des métropolités de Paronaxia au XVIe siècle*. Échos d'Orient XXXIV (1935), 149.

35 APF SOCG vol. 272, fol. 221rv, in HOFMANN, G.: *Bizantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellenschriften des XVII. Jahrhunderts*. Orientalia Christiana Periodica 32 (1931), 3, 142–144. Laurent szerint (uo. 148.) Hofmann tévesen azonosította az aláíró Makáriosz elődjével, Nikodímossal. Slot ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy az aláíró püspökök elsősorban anyagi előnyök reményében intézték ezt a levelet a Propagandához: azt várták tőle, hogy csökkentik a Velencének fizetendő adóikat, katolikus oldalról pedig támogatást kapnak akkor, amikor Konstantinápolyban igen zavarosak voltak az egyházi viszonyok. (*Archipelagus Turbatus*, 400–401)

36 Χρυσοβουλλα και γραμματα, 102.

37 (*I Greci*) *passano al presente buona corrispondenza con i nostri (Latini), e moltissimi di essi si confessano da' Padri Cappuccini e Gesuiti, e sentono le loro prediche, e la dottrina christiana*. APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in Hofmann, G.: *Vescovadi Cattolici*, 112.

38 APF SOCG vol. 114, 160v–163v, in HOFMANN, G.: *La Chiesa Cattolica in Grecia*, Orientalia Christiana Analecta 2 (1936), 405.

is megjelent papjaikkal és szerzeteseikkel együtt. Ez a jelenet nemcsak a fővárosban zajlott le (ahol azt hihetnénk, hogy „megrendelték”), hanem spontán módon vidéken is, ott pedig valódi püspöknek kijáró tisztelettel, énekkel és imával fogadták a templomban a vizitátort.³⁹

Theofánisz, aki vagy már korábbról rendelkezett megfelelő információkkal, vagy hamar kiismerte magát, úgy döntött, hogy szoros kapcsolatokra törekszik Bartolomeo Polla helybeli latin érsekkel. Ezt látszott javallani az is, hogy a sziget immár két évtizede újból velencei fennhatóság alá került. A jezsuiták már negyedszázada nyugodtan pasztorálták a görögöket.⁴⁰ Mavrogordátosz elődje, Makáriosz 1661-ben megengedte, hogy a kapucinusok prédikáljanak a népnek és gyóntassák.⁴¹ Theofánisz ezt az engedélyt kiterjesztette a jezsuitákra is.⁴² Ez a lépése taktikus magatartásra vallott: igen feszült viszony alakult ki a Velence-párti Polla és a jezsuiták között, valószínűleg ennek volt köszönhető Nikodimosz hajdani elűzése is, akinek Polla ellenségei, a jezsuiták viszont támogatói voltak.⁴³ Theofánisz nem akart elődei sorsára jutni.

---

39 *Essendovi presente...tutto il popolo latino, e molti greci, papas, e caloieri...* APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 106. *Si portò finalmente Monsignore Visitatore a vedere le chiese de' Borghi, e l'altre campestri; e fuori del principal villaggio fu incontrato da una solennissima processione di Papas, e chierici greci, vestiti con abiti sacri, portando la croce, bandiere spiegate, e luminari, e da essi, cantando conforme il loro rito, fu condotto alla chiesa di quel luogo, dandogli alla porta a baciare il libro de' Santissimo evangelii, e dentro di quella, cantata l'antifona e l'orazione del Santissimo, Monsignor Visitatore assisosi nem trono del loro metropolitano, fece una breve esortazione alla concordia et unione de' Greci con i Latini, servendo d'interprete il Padre Superiore de' Gesuiti.* uo. 119.

40 A borgói Szent Illés templom papja *nous faisse prescher, catéchiser et confesser en son église quand nous voulons, sans aucun contradiction...Les autres curez des paroisses grecques qui sont en grand nombre, nous laissent prescher le jour de la feste de leur église, lorsqu'il y a plus de monde assemblé.* – írja P. Henry S.J. 1643-ban. Idézi LAURENT, V.: *La Mission des Jésuites à Naxos de 1627 à 1643.* *Echos d'Orient* 34 (1935), 351–352.

41 *Il ministero della paternità cristiana è dato, con potestà vescovile, agli uomini virtuosi e dotti, i quali si comportano virtuosamente secondo Dio. Per la qual cosa, la nostra umiltà consegna questo ministero, e spera che sarà utile, azz Molto Reverendi e dignissimi Cappuccini, i quali abitano nel castello di questa celebre isola di Naxos, onde ricevano e giudichino i pensieri, gli atti e le passioni di tutti quelli, che ad essi vanno a confessarsi e provvedere alla loro salute e penitenza, come cooperatori e ministri della cristiana e apostolica grazia dataci da Dio. Di più di avere la facoltà e il permesso di insegnare pubblicamente la parola del Signore e di ammonire tutti gli abitanti di questa nostra diocesi da Dio custodita, cioè Naxos e Paros.* – idézi DA TERZORIO, C. OFMCap., *Le Missioni dei Minori Cappuccini*, vol. IV, Roma 1918, 132.

42 *...qui dum in hac Dioecesi fuerit commoratus, nobiscum in omnibus, et maxime ad ea quae ad salutem animarum spectant, se bene gessisset, facultatem nostris Religiosis tam Capucinis quam Jesuitis Verbum Domini in suis ecclesiis hominibus ritus graeci praedicandi, suorum subditorum confessiones audiendi, nec non pueros suos Christianam doctrinam edocendi, libentissime concederat.* – írja róla Polla érsek. (APF SOCG vol. 428, fol. 95r. Függelék, 3. dokumentum). Ugyanezt erősíti meg egy pároszi nemesember is: *... dando facoltà piena alli nostri Religiosi Capuccini e Gesuiti di confessare e predicare a quelli del Rito greco, et fare altri esercitii spirituali senza nissuna difficoltà.* (APF SOCG vol. 428, fol. 101r. Függelék, 5. dokumentum).

43 Vö. SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, 400.

Elsősorban az érsekkel törekedett harmonikus kapcsolatra, aminek aztán az lett a vége, hogy Polla ellenségei ugyanúgy meggyűlöltek őt is, mint kollegáját.⁴⁴ A kis szigeten ekkor már lassan több mint egy évtizede ádáz belviszályok dúltak. A hűvös és aszketikus Schiattini érseket 1659. január 13-án a szíroszi származású Bartolomeo Polla követte. Jelleme épp az ellentétje volt elődjének, s hamar összeütközésbe került mind az egyházi, mind a világi méltóságokkal. Hangulat embere volt, akinek nem esett nehezére kapcsolatot teremteni az egyszerű emberekkel, elsősorban a görögökkel. Kártyázott, pipázott, a karneválon táncra perdült a sokadalomban. Nehezen tudott uralkodni dühkitörésein, s emellett nem vetette meg a szebbik nemet sem. Természetes igazságérzete, egyszerűsége és szívjósága sem hatotta azonban meg a latin nemességet, akik sértett gőgjükben csak egy szomszéd szigeti betolakodót láttak benne, s egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy fel ne jelentsék a legkülönfélébb hatóságoknál.⁴⁵ Pollának sikerült tisztázni magát Rómában, de ettől még nem nyugodtak meg a szigeten a kedélyek.

Theofánisz úgy látszik mindenkiel szeretett volna jó kapcsolatban lenni. Ez nem is volt könnyű feladat, tekintettel a különféle érdekekre. Pollával nem volt nehéz kijönnie: az érsek mindig jóban volt a görögökkel, akik növelték társadalmi bázisát gazdag latin ellenségeivel szemben. Ugyanakkor a latin szerzeteseket is igyekezett megnyerni magának, akik iskolát alapítottak, ahol a gyerekek megfelelő szintű műveltségre tehettek szert. Nem utolsó szempont volt az sem, hogy a katolikus kolostorokat tiszteletben tartották a nyugati kalózok, s azt lehetett remélni, hogy ezáltal Náxoszt is meg fogják kímélni támadásaiktól.⁴⁶ Mindennek persze ára volt: nagyobb tért kellett engednie a latin misszionáriusok számára a görög templomokban. Ezért aztán Theofánisz könnyen kerülhetett latinofil (latinofron = latin véleményen levő) hírébe.

---

44 Vö. APF SC Arcipelago 1670–1675 vol. 2a, fol. 122v (Függelék, 6. dokumentum).

45 A Propaganda Fide levéltárában egy teljes kötetet töltenek meg az ellene irányuló, feljelentő levelek. Ízelítőként álljon itt egy csokor a vádakból: „Súlyosan gyalázott mindenfajta embert, megütötte őket, még a templomban is, káromkodott, esküdözött, hamisan esküdött, visszaélt a cenzurával és a privilégiumokkal, mások dolgait bitorolta, szabadszójúan beszélt, viselkedésében és beszédében komolytalan volt, a cenzurák és a szentségek révén állt bosszút, fenyegetett, csökönyösen ragaszkodott a véleményéhez, lázadó volt, erőszakkal betört a kapucinusok templomába és könyvtárába, álruhába öltözött, hamis esküket csikart ki, végrendeleteket és okmányokat hamisított, körbenyírbálta a pénzérmeket, házasságtörést követett el a komornával, megbecstelenített egy hajadont és Monica Cherubinát, ágyasságban élt a komornával és hugával, Cherubina Francescával, erőszakkal bűnre csábított asszonyokat, különösen egy másik apácát, aposztáziával, alattvalóinak és szigetüknek elárulásával gyanúsítható.” Lásd: APF SC Romania, Constantinopoli, vol. 1, fol. 480r.

46 vö. Slot, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, 153.

Nem mondhatjuk azonban, hogy sokat újított volna az addigi egyházi gyakorlaton. Mivel a dolgok már hosszabb ideje így mentek anélkül, hogy a görög egyház létszámában ennek kárát látta volna, a metropolita nem tartotta veszélyesnek ezt az irányzatot. Arra azonban nem gondolt – és valószínűleg nem is tudott róla –, hogy a gyóntatással a misszionáriusok titkos katolikusokat akartak minden egyes gyónóból kreálni. A bűnbánótól megkövetelték, hogy legalább burkoltan vallja meg a katolikus hitet, azaz hogy a pápa az egész egyház feje, hogy ez a hit azonos Aranyszájú Szent Jánosnak és az egyházatyáknak, s nem utolsósorban az őt meggyóntató papnak a hitével. Aztán kioktatták a legalapvetőbb keresztény igazságokra, s csak ezután oldozták fel.⁴⁷ Theofánisz kissé naivan nem látta, engedékenysége milyen veszélyeket rejt magában.

Természetesen a metropolitát mint egyháza politikai vezetőjét anyagi megfontolások is vezethették. Pollához fűződő, már-már barátinak mondható viszonya alapot szolgáltathatott arra, hogy Velence némiképp mérsékelje a görög alattvalók adóit. Szent Márk Köztársasága fennhatóságának megszűntével azonban újabb bajok jelentkeztek. A törökök tudomást szereztek arról, hogy az elmúlt években a Serenissima magasabb adókat követelt, mint hajdan a török időkben, ezért erre hivatkozva módszeresen kutatni kezdték, honnan származnak a szigetlakók bevételei. 1669–70-ben, hogy nagyobb nyomatókat adjanak tevékenységüknek, fiatal fiúkat próbáltak összefogdosni, hogy janicsárnak hurcolják el őket, de egy görög nagybirtokos, Kosztandinosz Kokkosz szembeszállt velük, és szélnek eresztette a gyerekeket. Kokkosz szoros kapcsolatban állt Theofánisszal és Pollával. Nem csoda, ha egyes latinok azt feltételezték a metropolitáról, hogy csak pusztá érdekszövetség fűzi Pollához, valójában pedig lázadást szít, és meg akarja semmisíteni a latinokat.⁴⁸ Azok, akik minden rosszat el tudtak képzelni az érsekről, attól sem riadtak vissza, hogy szigetük elárulásával vádolják Pollát.

4. Összeesküvés a patriarcha megdöntésére

A megnőtt adóterhek egyre jobban nyomasztották Theofániszt. Közben összeütközésbe kerülhetett a patriarchával is, aminek okát nem tudjuk. (Ekkor már 1668. január 5. óta III. Methodiosz volt a patriarcha.) Biztos

---

47 VÖ. DA SEGGIANO, I. OFMCap.: *L'opera dei Cappucini per l'unione dei Cristiani nel Vicino Oriente durante il secolo XVII*. Orientalia Christiana Analecta 163. Roma 1962, 412.

48 ... e cerò a disfar con solevationi e come aparono le sue lettere che scriveva alli sui suditi come adesso, è il tempo diceva, di disfar i Latini, hà fato et operato, con quel eretico Coco, ma Iddio non permise, che il tutto che facevano senando ariverso con gloria, e trionpho delli Latini. APF SC Arcipelago 1670 – 1675, vol. 2a, fol. 122v (Függelék, 6. dokumentum).

viszont, hogy nem egyedül volt ilyen helyzetben: hét másik püspöktársa sem volt elégedett Konstantinápoly érsekével. Valószínűleg hosszabb ideje érhetett ez a folyamat, mert végül is úgy döntöttek, hogy összefognak és eltávolítják Methodioszt, helyébe pedig egy katolikus vagy legalábbis latinofil főpapot választatnak meg. Az ügy koordinálását Theofánisz vállalta. Nem jelentéktelen dologról volt szó, s mivel tanácsra szorult, valószínűleg 1670 nyarán felkeresett Kandiában egy domonkos papot, bizonyos Ottomano atyát. (Érdekes, hogy Naxoszon senkit sem talált, akihez érdemben és bizalommal fordulhatott volna, hanem Krétára utazott. Nem tudjuk, honnan ismerte a dominikánust – talán még korábról, esetleg Szmírnából –, de nem érdektelen felfigyelni arra, hogy nem a kapucinusokkal vagy a jezsuitákkal kereste a kapcsolatot, akiknek pedig voltak rendházaik Naxoszon.) Megbeszélték, hogy az lesz a leghelyesebb, ha teljesen titokban járnak el, tehát még a náxoszi latin egyháziakat sem vonják bele a dologba. Írásban semmit sem fektettek le, nehogy bármiféle nyoma legyen az összeesküvésnek. Csak akkor sikerülhet a tervük, ha mind Róma, mind pedig a katolikus államok konstantinápolyi követei támogatják az akciót. Ennek előkészítésére Mavrogordatosz Rómába utazik. Úticélját nem akarta nyilvánosságra hozni, nehogy gyanút ébresszen, ezért a szultántól azzal az ürüggyel eszközölt ki egy útlevelet, hogy egyik rokonát elfogták, és rabszolgának adták el Máltán, tehát oda kell utaznia, hogy kiszabadíthassa.⁴⁹

Ahhoz, hogy Rómában jó fogadtatásra leljen, katolikus ajánlóleveleket kellett beszereznie. Tervét nem árulhatta el, elsősorban anyagi nehézségekre hivatkozott. 1670. szeptember elsején kelt Polla ajánlólevele Pároszon, az érsekség ikerszékhelyén.⁵⁰ Ebben kifejti, hogy görög kollegájának semmilyen problémája nincs az egyházmegyéjében, csak az, hogy a törökök folyamatosan sanyargatják őt és a híveit, a patriarchátus belső nehézségei pedig a gyakori trónváltások miatt állandóan nőnek. Mivel életének utolsó részét a keresztény világ egy másik részén szeretné bevégezni, ezért Rómába szándékozik utazni, hogy letegye a katolikus hitvallást. Majd egy hónappal később kelt a náxoszi kapucinusok házfőnökének ajánlólevele, amely

---

49 *...Padre Ottomano Dominicano... il qual Padre disse a Monsignor che sarebbe bene di venire a Roma alli Piedi di Sua Santità... Monsignor di Naxia inviato secretamente dagl' altri sette per questo negotio del unione, e temendo li Turchi per via, prese seco il Barati e comendamento del Gran Turco dando voce che andasse a Malta per procurare la liberatione d' un schiavo, accioche gl' altri non sospettassero altra cosa.* APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2v, 6r (Függelék, 29. dokumentum).

50 *Nulla omnino interponens difficultatem, sed aegre fert quotidianas Turcarum vexationes, et gravamina ea in se quam in alios Christianos, et Constantinopolitanae Sedis instabilitate, ac saepissimas Patriarcharum dispositiones, quae in dies cum maximo animarum tam in spiritalibus quam in temporalibus damno, crescunt. Consuluit Romam petere, sacros osculaturus Summi Pontificis pedis, ibique catholicae fidei professionem emittendo, Sanctae Romanae Ecclesiae uniri desiderans in aliqua Christianitatis parte, quando Creatori placuerit, ultimam suae vitae periodum terminare.* APF SOCG vol. 428, fol. 95r (Függelék, 3. dokumentum).

azonban a távozás okainál nem hoz fel vallásos motívumot.⁵¹ Annál inkább ecseteli a jelen nehézségeket: a súlyos adókat nem tudja teljesíteni, a jövőben még jobban fogják sanyargatni a pogányok. Érett megfontolás után végül is Róma tűnik a legalkalmasabb helynek, ahol testi-lelki nyugalomra lelhet. A két levélből egyértelműleg az világlik ki, hogy Mavrogordátosz római útjának elsőrendű indítékai nagyon is anyagi természetűek, egyik ellessége nyíltan meg is nevezi ezt a célt: adósságainak törlesztése végett utazik Nyugatra, hogy ott pénzt gyűjtsön.⁵² Egy harmadik, október 14-én egy helybeli latin nemes által írt ajánlólevélben még jobban kidomborodik, hogy a törökök mellett a patriarchátus is ugyanakkora nehézségeket okoz Theofánisznak.⁵³ Az, hogy két év alatt ötször cserélt gazdát a patriarchai szék, aminek súlyos ára volt, igen nagy terhet ró a püspökökre és a hívekre is. (A levélíró itt téved, illetve túloz, mert 1668 és 1670 között „csak” háromszor volt patriarchaváltás. Lehet, hogy az információt nyújtó Theofánisz akarta felnagyítani a helyzet súlyosságát, hogy nagyobb hatást érjen el.)

Tíz évvel később a nyugati útra készült metropolita már olyaténképpen idézi fel ezt az időszakot, mintha egyfajta belső megvilágosodásban részesedett volna. Miközben önmegtagadási gyakorlatokat végzett, és megbeszülésben volt része, ez a fény töltötte el, s hinni kezdett abban, hogy a Szentlélek a Fiútól származik, neki pedig engedelmeskednie kell a pápának.⁵⁴ Nem kétséges, hogy Theofánisznak bizonyos fokig tisztában kellett lennie az ortodox és a katolikus egyházat elválasztó teológiai különbségekkel, elsősorban a Filioquéval kapcsolatban. Püspökké szenteléskor részletes hitvallást kellett tennie, amely eléggé terjedelmesen fejtegette a

---

51 *...pertaesus gravia tributa quibus oppressa gemit hac sua misera dioecesis, et quibus solvendis omnino stuporem esse sentit; providens etiam futuras qua procul dubio ab infidelibus passurus est molestias et persecutiones mature decrevit ingruentes sibi procellarum fluctus declinare, et ad fidem alicuius tranquillae portus stationem quam citius se se recipere: meditans igitur et undequaquam circumspiciens, quo loco quietus et imperturbatus vivere posset; nullus usquam illi melior visus est et statui suo convenientior quam Roma; ubi et corporis et animae quietem tranquillitatemque inveniret.* APF SOCG vol. 428, fol. 93r (Függelék, 4. dokumentum).

52 APF SC Arcipelago 1670–1675 vol. 2a, fol. 122v (Függelék, 6. dokumentum). A levélíró még azt is hozzáfűzi, hogy Mavrogordátosz több ajándékot, köztük egy öszvért adott Pollának az ajánlólevél fejében, ami – ismerve a köztük levő jó viszonyt – kétségtelenül rosszindulatú rágalom.

53 APF SOCG vol. 428, fol. 101r (Függelék, 5. dokumentum): *Se ne parte da questa Diocesi il Monsignor Theophani Arcivescovo greco per venire in xpianità, et massime in Roma per far la professione della fede cattolica, et agregarsi nel gremio della Santa Chiesa Romana, stretto e dalli travagli, che giornalmente ne riceve tanto da Turchi, come dalla Sede Constantinopolitana, che in termine di due anni sono mutati cinque Patriarchi. quali procurando uno di deponer l'altro per forza di denari aggravano li popoli e li vescovi sogetti a se, che li mandano in precipicio con danni irreparabili tanto nel spirituale quanto nel temporale.*

54 *Tra le astinenze, ed honori hebbi l'intrinseco lume, e di credere la processione del Spirito Sancto dal Figlio, e l'obediENZA al Sommo Pontefice.* ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r (Függelék, 115. dokumentum).

Szentlélek származását. Minthogy azonban a későbbiekben sem mutatott kifejezett érdeklődést a teológiai problémák iránt, túlzottnak tarthatjuk ezt a kijelentését. Pedig erre igazán lehetett volna alkalma, hiszen még érezni lehetett azoknak a vitáknak a hatásait, amelyek a szigeten Palamasz Szent Gergely (1296–1359)⁵⁵ teológiájával illetve személyével kapcsolatban dúltak a két közösség között. Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy amikor a jezsuiták eretnekséggel vádolták Palamaszt, és ki akarták törölni a görögök naptárából, riválisaik, a kapucinusok rögtön pártját fogták a 14. században élt tesszalonikai érseknek.⁵⁶ Az a tény, hogy Theofánisz mindkét szerzetesrenddel igyekezett kitűnő kapcsolatban lenni, azt is sejteti, hogy nem merült bele a későbizánci teológia elméleti kérdéseibe. A pápa primátusa minden bizonnyal számára is, mint a legtöbb görög püspök számára nem dogmatikus, hanem kánonjogi kérdés volt. Amikor 1680-ban összefoglalta katolizálásának történetét, már egy évtizede élt abban a környezetben, ahol lassanként megtanulta, milyen módon kell tálalnia bármit is, hogy célt érhessen el. A formula tökéletesen megfelelt egy áttért görög püspökkel szemben támasztott elvárásoknak, 1671-ben azonban még nem volt eléggé tapasztalt ahhoz, hogy ezt így magától megfogalmazhatta volna.

5. Megérkezés az Örök Városba

Theofánisz elutazása előtt az otthoni dolgok elintézésével helynökét, Mitrofaniszt bízta meg.⁵⁷ A közepes termetű, vörös hajú és szakállú püspök⁵⁸ 1671. februárjában indult útnak Rómába, valószínűleg egy velencei hajóval, mert március 7-én már Velencében találjuk a járványkórházban. Bizonyára felkereste a város görög közösségét, mert a San Giorgio dei Greci levéltárában helyezte letétbe hivatalos kinevezési okmányát.⁵⁹ Ez a lépése is, mint oly sok más élete folyamán, kérdéseket vet fel. Mi lehetett a célja vele? Ebben az időben Meletiosz Hórtadzisz filadelfiai metropolita

---

55 Palamasz a 14. század legnagyobb bizánci teológusa. Azt tanította, hogy az imádságban a hívő megtapasztalhatja ugyanazt az isteni fényt, amely Krisztusból áradt a Tabor hegyén, és ami nem más, mint Istennek önmagával azonos működése, *energeiája*. Teológiájáról máig viták folynak. Munkásságáról klasszikus összefoglaló mű MEYENDORFF, J.: *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas*. (Patristica Sorbonensia 3.), Éditions du Seuil, Paris 1959. A legújabb szakirodalom megtalálható SPITERIS, Y.: *Palamas: la grazia e l'esperienza. Gregorio Palamas nella discussione teologica*. Lipa, Roma 1999.

56 Vö. SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*. 181–182.

57 APF SOCG 440, 676rv (Függelék, 38. dokumentum).

58 *Homo staturae mediocris capitis coma et barbae rubra; sed iam incanescens*, APF SOCG vol. 428, fol. 95r (Függelék, 3. dokumentum).

59 Lásd: 15. jegyzet.

(1657–1677) volt az itteni görög közösség feje, akinek egyházi tekintélye igen nagy volt az ortodox világban, minthogy az ő joghatósága alá tartozott a velencei uralom alatt levő összes görög egyházmegye. Theofánisz vele biztosan nem oszthatta meg titkos terveit, ugyanakkor úgy látszik másban még kevésbé bízhatott meg, ha nála hagyta a patriarchai grammát, s nem vitte magával Rómába. Majd találkozik Laurenzio Trotti karthágói érsekkel, a Szent Márk Köztársaságához akkreditált nunciussal,⁶⁰ aki ajánlólevelet ad neki a Propaganda Fide kongregáció titkárához, Federico Baldeschi caesareai érsekhez⁶¹. A levél még csak arról beszél, hogy a náxoszi metropolita „jó érzelmekkel viseltetik a római egyház iránt”⁶², nem említi a katolizálási szándékot, sem a jövetel részletesebb célját. Feltételezzük, hogy Theofánisz nem volt ennyivel megelégedve, ezért továbbutaztában Ferrarában felkereste Niccolò Acciaiuoli bíboros nunciust.⁶³ Tőle már nemcsak a titkárhoz, hanem Altieri bíboroshoz⁶⁴ is kapott ajánlólevelet, amely említi, hogy az érsek ki akarja fejezni engedelmességét a pápa iránt.⁶⁵ Ezek birtokában kopogtatott be a kongregációba, azt remélve, hogy legalábbis igen rövid időn belül teljesítik kérését, tudniillik hogy megfelelő anyagi ellátásban részesülhessen. Valószínűleg homályos szóbeli ígérettel küldhették el, mert megérkezése után egy héttel írásban is kérvényezte,⁶⁶ majd amikor nem kapott rá választ, újabb folyamodvánnyal ostromolta Baldeschit. Anyagiakkal ugyan még nem rendelkezett, de már két szolgát fogadott fel, hogy rangjának megfelelő kísérete legyen. Baldeschi felvilágosította, hogy addig semmiféle anyagi juttatást nem kaphat, amíg le nem teszi a katolikus hitvallást.⁶⁷ Április 20-án jelentkezett tehát Casanaténál, a Szent Officium

---

60 Velencei nuncius 1668. ápr. 10-től, 1672. dec. 12-től paviai érsek (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol. V, 1667–1730*, ed. REMIGIUS RITZLER – PRIMINUS SEFRIN, Patavii 1952, 306.).

61 Eredeti nevén Federico Ubaldi, 1665. júl. 6-tól caesareai érsek, 1668. máj. 7-től a Propaganda Fide titkára, 1673. márc. 8-tól a Szent Officium assessora, néhány héttel később cardinalis a pectore, 1674. dec. 17-től bíboros, 1675–1691-ig a Zsinati Szent Kongregáció prefektusa. (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol. IV, 1592–1667*, ed. PATRITIUS GAUCHAT, Monasterii 1935, 126).

62 ...*tener buoni sentimenti verso la Chiesa Romana...* APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, fol. 148r–149v (Függelék, 7. dokumentum).

63 1669. nov. 29-től bíboros, 1670. máj. 19-től ferrarai követ. †1719. (*Hierarchia Catholica. vol. V, 5*).

64 Eredeti nevén Paluzzi de Albertonibus. 1666. jan. 14. bíboros. X. Kelemen 1670. ápr. 29-én cardinalis-neposszá adoptálta Altieri néven, mert Paluzzi rokona korábban feleségül vette X. Kelemen (eredetileg Emilio Altieri) rokonát. 1670. máj. 19-től avignoni nuncius, 1671. aug. 2-től a Propaganda Fide prefektusa. †1698. jún. 29. (*Hierarchia Catholica. vol. IV, 34*).

65 ...*rendere l'obbedienza che deve a Santissimo Padre...* APF SOCG vol. 428, fol. 98r (Függelék, 9. dokumentum).

66 APF SOCG vol. 428, fol. 97r (Függelék, 11. dokumentum).

67 vö. APF Acta, vol. 41, fol. 164r (Függelék, 17. dokumentum).

assessoránál,⁶⁸ aki közölte vele, hogy 24-én jelenjen meg a Cancellaria palotájában a Szent Officium egyik általános inkvizitora, az ott lakó Francesco Barberini bíboros előtt. Ő kapott különleges felhatalmazást arra, hogy Theofánisztól kivegye a hitvallást. Egy domonkos atya és két tanú jelenlétében az érsek görög nyelven tette le azt a speciális hitvallást, amelyet a Szentszék a keletiek számára előírt,⁶⁹ majd aláírta az erről szóló jegyzőkönyvet.⁷⁰

Ez a rossz ortográfiával írt, minden kalligráfiát mellőző aláírás: Ἐγὼ ταπεινὸς μητροπολίτης Παροναξιάς θεοφάνης μαβρογορδατός ὑπογράφου, ἴδιο χηρός μου, külalakját tekintve egyszerű, hétköznapi írásmódú, jóllehet a görög püspököknek a világi méltóságokhoz hasonlóan a bizánci birodalom idején kialakult egy kalligrafikus aláírási formulájuk, amelyet később is általánosan használtak (ünnepélyes alkalmakkor még ma is!).⁷¹ Ha valamikor, akkor éppen a hitvallás letételekor kellett volna ezt az autográfot alkalmaznia. Elképzelhetetlen, hogy Theofánisz főpapi tevékenységének ideje alatt számtalanszor ne így írta volna le a nevét. Az Officium okmányán olvasható aláírás eltér a többi leveleken találhatóktól. Az első görög nyelvű aláíráson kívül még 22-t ismerünk 1671 és 1684 között, mindegyik egyazon kéztől származik, de csak az első kettő ünnepélyes kalligráfiájú. (Később egyszerűsödik a kalligráfia, viszont kibővül az aláírás a családnévvel illetve udvariassági formulákkal.) Az Officiumban aláírt okmányon kívül csak egyetlen, görög nyelvű emlékiratról tudjuk bizonyossággal, hogy Theofánisz kezétől származik. Ennek alapján azonosítható az aláírás, még ha el is tér a többitől. (A memorialéban olvasható helyesírási hibák adnak magyarázatot az officiumbeli aláírásformula ortográfiai pontatlanságaira.) A Theofánisz nevében írt levelek mindegyike olasz nyelvű, az olasz nyelvű aláírások azonos betűtípusúak a levelet lejegyző kéz írásával, legtöbbször olyan íróra vallanak, akinek ebben nagy gyakorlata van, tehát valamelyik nunciatúra notáriusára. (A Rómában kelt leveleken legtöbbször nincs is dátum és aláírás.) A vezetéknev helyesírása is ingadozik, három változattal találkozhatunk: μαβρογορδατός, μαβρογορδατος és

---

68 Girolamo Casanate, 1666. dec. 20–1668. ápr. a Propaganda Fide titkára, utána a Szent Officium assessora, 1673. jún. 12-től bíboros. †1700. (*Hierarchia Catholica*. vol. V, 8).

69 vö. *Professio orthodoxae fidei ab Orientalibus facienda. Iussu Sanctissimi Domini Nostri Urbani Papae VIII edita*. Romae Typis et impensis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide MDCXXXIV.

70 ACDFSO St.St., vol. QQ2 - i De Graecis ab anno 1613 ad annum 1693, fol.174r–180v. (Függelék, 14. dokumentum). Nincs mellékelve a nyomtatott hitvallási szöveg, mint pl. a majdnem ugyanekkor áttért Daniel Magnus várnai érsek esetében (fol. 156–173). Más esetekben egy kis könyvecskébe vezették az áttéréseket. Lásd: St.St., vol. P 4 - Raccolta di formule di professione di fede per gli orientali 1633–1881.

71 pl. Neófitosz Szofóleasz míriofitoszi püspök, ld. APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 369r

μαβρογορδάτος. Amennyiben mások írtak alá helyette, a variációk elfogadhatók. Egyelőre nem találtunk teljesen kielégítő megoldást, miért is térnek el az aláírások.

Nem tudni, pontosan mikor számolt be a metropolita Baldeschinek konspirációs terveiről, aki arra kérte, fektesse le írásban, hogy is áll a helyzet, és hogyan képzeli el a terv végrehajtását.⁷² A titkár eleinte nem tudta, mit kezdjen az elképzeléssel. Komoly ember lévén valószínűleg túl kalandosnak és komolytalannak tartotta, viszont elhallgatni sem merte, mert hátha a kardinálisok közül egyesek más véleményen vannak. Nem készített összefoglalót az emlékiratról, csak szóban akarta tájékoztatni róla a bíborosokat. 1671. június 15-én foglalkozott először a Propaganda Fide Kongregáció általános ülése Theofánisz ügyével.⁷³ Támogatást kért megélhetéséhez. Ez szorosán véve a „koszt-kvartélyt” jelentette, amelyet a Propaganda az Örök Városban tartózkodó keleti püspököknek szokott nyújtani. A titkár javaslatát előterjesztő Ottoboni bíboros⁷⁴ úgy vélte, hogy ez a fajta segély csak azoknak a püspököknek jár, akiket a Kongregáció kérésére szenteltek fel, vagyis a missziós püspököknek, márpedig Mavrogordátosz nem tartozik ebbe a kategóriába. Számára egy másik lehetőség áll nyitva: folyamodjon az Apostoli Palotához, s ebben támogatni fogja Baldeschi. Ügyéről számoljanak be a pápának, és kérjék, hogy két alkalommal összesen 30 scudót adjanak neki.⁷⁵ Két nappal később a pápa engedélyezte.⁷⁶ (Érdekes, hogy a Kongregáció az összeget két részletben szándékozott kiutalni. Hosszú tapasztalatból tudhatta, hogy a 30 scudót könnyen el lehet pazarolni Rómában, ezért ily módon kényszerítette beosztásra a kérelmezőket.) A patriarcha megdöntésére irányuló tervvel kapcsolatban a bíborosok behatóbb vizsgálatot kértek, a döntést pedig a beszámolót követő ülésre halasztották.⁷⁷

---

72 APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2rv (Függelék, 28. dokumentum) Az irat kelte nincs jelezve, de minthogy az azt értékelő szakértői vélemény április 25-én kelt, vagyis a hitvallás letételének másnapján, a memoriale április első felében születhetett meg.

73 APF Acta, vol. 41, fol. 163v–164v (Függelék, 17. dokumentum).

74 Ottoboni, Pietro, 1652. márc. 12. bíboros, 1654–1664 bresciai püspök, VIII. Sándor néven pápa (1689–1691).

75 *eidemque facto verbo cum Sanctissimo dentur in duabus vicibus scuta triginta. uo.*

76 APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall anno 1666 al 1679), 117rv (Függelék, 18. dokumentum).

77 vö. APF Acta, vol. 41, fol. 163v–164v (Függelék, 17. dokumentum).

6. Egy puccskísérlet terve

Nem ez volt az első alkalom, hogy a kongregáció közvetlen kapcsolatba került a konstantinápolyi patriarchátus ügyeivel. Ezek közül a leghírhedtebb Kirillosz Lúkarisz esete volt, amellyel később párhuzamba lehetett állítani Theofánisz vállalkozását.⁷⁸

A krétai születésű Kirillosz Velencében, majd Padovában tanult, ahol többek között a jezsuita Antonio Possevino diáktársa volt. 1594-ben, amikor visszatért Konstantinápolyba, épp Meletiosz Pigász alexandriai patriarcha volt az ökumenikus trón helytartója, aki pappá szentelte. Egy évvel később Lúkarisz már alexandriai színkelosz. 1596-ban Vlnába küldik, ahol az akadémia rektori tisztét foglalja el. Fontos események közvetlen tanúja: ekkor kötik meg a rutének a breszti uniót, és Lengyelországban Kirillosz testközelből ismerkedhet meg az ellenreformáció harcaival. Patriarchai exarchaként Konsztantyin Osztrozsszkij herceg oldalán küzd az unionista irányzat ellen, és mint a latinok harcos ellensége olyannyira közelít a protestáns állásponthoz, hogy kálvinizmussal vádolják meg, ezért 1601-ben felszólítják, hogy ünnepélyesen tegye le az ortodox hitvallást. Erre egy apológiában írásban is megfogalmazza nézeteit, amit később franciára és angolra is lefordítanak. Később többször is kifejti az ortodoxiával kapcsolatos álláspontját, amely sok vitára ad majd alkalmat. 1602-től 1620-ig alexandriai patriarcha, majd 1620-tól öt ízben is Konstantinápoly főpapja. Nem sokkal ezután kitör a diplomáciai vihar személye és tételei körül. A patriarchaválasztásnál súlyosan nyomott a latban, hogy melyik jelölt tudott többet ígérni a nagyvezírnek a beratért. I. Kirilloszt kálvinizáló nézetei miatt az angol és a holland követek támogatták, ami egyet jelentett azzal, hogy magára vont a katolikus (francia, osztrák és velencei) követek és uralkodók haragját. XIII. Lajos francia király 1623-ban utasítja konstantinápolyi követét, Philippe de Harlay-t, hogy tegyen meg mindent az eretnekgyanus patriarcha letétele érdekében, és választasson helyébe olyat, aki szimpatizál a katolicizmussal. Lúkarisszal új elem jelenik meg Róma „keleti politikájában”. Mindaddig a középkor óta kikristályosodott „skizmatikus pontok” körül folyt a vita, de nem érződött az a veszély, hogy a reformáció megvetheti lábát az ortodox egyházakban. II. Jeremiás patriarcha annak idején negatíve válaszolt Melanchton és a tübingeni teológusok levelére, akik Luther téziseinek alátámasztására Keleten kerestek fogódzópontot.⁷⁹ Lúkarisz nézetei és az, hogy képviselőjük az Ökumenikus Trón birtokosa, azonnal egy új egyházpolitika körvonalait vázolták fel: a protestantiz-

78 FEDALTO, G.: *Le Chiese d'Oriente. vol. III. Dai Seicento ai nostri giorni*. Milano 1995, 25–31.

79 Καριμωης, Ιωαννης, *Τὰ δογματικά καὶ συμβόλικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*. τ. I, Ἀθῆναι 1960, 437–504; vö. NYSSEN, W. – SCHULZ, H. – J. – WIERTZ, P.: *Handbuch der Ostkirchenkunde*. Patmos, Düsseldorf 1984, I, 304.

mussal szövetkező ortodoxia Keletről úgy keríti be a katolikus egyházat, hogy egyúttal szellemi fegyvertársra lel a kálvinizmusban és az anglikanizmusban. 1627. november 13-i ülésén a Hitterjesztés Szent Kongregációja foglalkozott a Lúkarisz-üggyel, és felhívta a katolikus országok Porta-beli követeinek figyelmét a patriarcha nézeteinek politikai következményeire. Egy évvel később pedig úgy döntöttek, hogy anyagi áldozatra is hajlandók, csak hogy elérjék Lúkarisz letételét.⁸⁰ 1629-ben Kirillosz latin nyelven publikálta *Confessio fidei*-jét, amelyben kálvinizáló tételek is találhatók. (A művet az 1638-ban Konstantinápolyban, majd 1642-ben Jassyban tartott zsinatotól kezdve több alkalommal is hivatalosan elítélte az ortodox egyház.) A konstantinápolyi császári követ, Johann Rudolf Schmid ezután kezdte el támogatni a krétai származású Kirillosz Kondarisz verriai metropolitát, akit alkalmasnak talált rá, hogy Lúkariszt felváltsa a patriarchai trónon. 1633 és 1638 között kilencszer cserélt gazdát a konstantinápolyi püspöki szék, a két fő vetélytárs a két Kirillosz: Lúkarisz és Kondarisz volt. Egyre élesebben körvonalazódtak a két főpap pártjának alapvonásai: Kondarisz, aki 1637 áprilisában elismerte a pápai primátust, az unióbarát püspököket gyűjtötte maga köré, Lúkarisz viszont minden eszközt megragadott arra, hogy ellensúlyozza a latin egyház befolyását az Oszmán Birodalomban. 1634-es Apológiájában kifejtette, hogy ellenségei jogtalanul vádolják kálvinizmussal és eretnekséggel, valójában a legnagyobb veszélyt a katolikus befolyás terjeszkedése jelenti.

A helyzet egyre bonyolultabbá kezdett válni, mivel az egymással hadviselésben álló európai katolikus hatalmak követei egyenként igyekeztek különféle céljaikat a Portánál elérni, és csak nehezen tudtak megegyezni abban, hogyan lépjenek fel egy-egy közös ügyben.⁸¹ Lúkarisz letétele mindegyiküknek érdeke volt, anyagi áldozatra azonban csak a Szentszék volt hajlandó. Már 1635. november 17-én, amikor Lúkarisz egy fél éve épp száműzetésben volt, és Kondarisz volt a patriarcha, a Propaganda Fide Kongregációja úgy döntött, hogy 4000 scudót⁸² szán az (akkor még csak katolikus szimpatizáns) főpap megerősítésére, de halogatta a pénz elküldését. Amikor 1637 márciusában nem csekély vesztegetés árán I. Kirillosz ötödször s egyúttal utoljára elfoglalta a patriarchai trónt, ezt az összeget a megbuktatására szánták,⁸³ de igyekeztek elkerülni még a látszatát is, hogy a Szentszék kezdeményezi és finanszírozza az akciót, ezért a konstantinápolyi követeket bízták meg azzal, hogy a Portánál vesztegezzék meg a nagyvezírt. A pénzt a konstantinápolyi latin patriarchai vikárius, Angelo

---

80 Vö. APF SOCG vol. 270, fol. 212r–213v.

81 HERING, G., *Ökumenisches Patriarchat und europäische Politik. 1620–1638*, Wiesbaden, 290–297.

82 1 ezüstscudo 5,5 gramm ezüstöt tartalmazott, és a tallérral egyenértékű volt.

83 vö. APF Acta, vol. 12, fol. 257v.

Petricca da Sonnino juttatta el Schmid osztrák követéhez.⁸⁴ Alig egy hétre rá, 1638. június 29-én Lúkariszt IV. Murád szultán parancsára letették, bebörtönözték, majd néhány nap múlva megfojtották. Ellenlábasa, a helyébe immár harmadik alkalommal megválasztott II. Kirillosz Kondarisz egy évig élvezhette csak patriarchai tisztét. Katolikus hitvallása és kálvinistaellenes tisztoztatásai nem erősítették pozícióját. A francia követ befolyása egyre gyengült a Magas Portánál. 1639-ben Lúkarisz egykori párthívei a holland követ támogatásával elérték, hogy az egyházi javak eltékozlásának vádjával bíróság elé állítsák és börtönbe vessék. Ezzel meghiúsult az a terv, hogy a konstantinápolyi patriarchátust egy unitus patriarcha vezetésével egyesítsék Rómával.

Baldeschi tehát nem minden előzmény nélkül foghatott hozzá Mavrogordatosz tervének értékeléséhez. Rendelkezésére álltak a Kongregáció korábbi, e tárgyú adatai, amelyek segítségével árnyaltabb képet alkothattak elődeinek, elsősorban Francesco Ingoli titkárnak (1622-1649) Konstantinápolyal kapcsolatos koncepciójáról.

Nézzük meg közelebbről, hogyan képzelte el Theofánisz a puccsot!⁸⁵ Részletesen ismertetjük a két részből álló memorialét, amelyben leírta terveit. A második rész fennmaradt görög eredetiben, az érsek kézírásával. (Az elaborátumot ugyan nem írta alá, de amikor saját nevét említi benne, ugyanúgy írja, mint leveleinek aláírásainál. Egyébként ez az egyetlen, saját kezű, görög irománya.) Először vázolja a patriarchátusban uralkodó helyzetet. Jelen pillanatban négy olyan főpap van életben, aki az eddigi évek során a patriarchai trónon ült: Methodiosz,⁸⁶ Partheniosz,⁸⁷ Paísziosz⁸⁸ és Dionísziosz.⁸⁹ (Mivel Mavrogordatosz Methodiosszal kezdi a sort, ebből arra következtethetünk, hogy az akkor hivatalban levőt tette első helyre. Methodioszt 1671. március elején fosztották meg hivatalától, amikor Theofánisz már Velencében volt. Az emlékirat nincs keltevezhetőleg tehát áprilisban íródhatott, amikor a patriarchaváltás híre még nem jutott a metropolita tudomására. Március elejétől szeptember 7-ig újból IV. Partheniosz foglalta el Konstantinápoly érseki székét.) „Nyolc görög metropolita, akik titokban katolikusok és már hosszú ideje azon buzgólkodnak, hogy a görög egyház egyesüljön a rómaival – és csak félelemből nem merték felfedni magukat –, úgy vélik, hogy most alkalom adódik rá, hogy

---

84 DE SANCTIS, A.: *Un tentativo di unione fra Roma e Costantinopoli nel sec. XVII. L'attività del P. Angelo Petricca O.F.M. Conn. Vicario Patriarcale latino di Costantinopoli (1638–1640)*, Assisi 1966, 37.

85 APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2rv (Függelék, 28. dokumentum).

86 III. Methodiosz 1668–1671.

87 IV. Partheniosz 1657–1662, 1665–1667, 1671, 1675–1676 és 1684–1685.

88 I. Paísziosz 1652–1653, 1654–1655.

89 III. Dionísziosz 1662–1665.

puccsot hajtsanak végre e szent cél érdekében. Egy katolikus püspököt szeretnének a patriarchai trónra ültetni, aki lehetőséget teremt a római egyház összes hittérítője számára, hogy a katolikus igazságot hirdesse.” A következő nyolc püspökről van szó: Híoszi Ignátiosz,⁹⁰ Ándroszi Jákovosz,⁹¹ Számoszi Jozsif,⁹² Metelini Partheniosz,⁹³ Methímnai Partheniosz, Meleniki Zahariász, Monovasziái Jerászimosz és Náxoszi Theofánisz. Úgy gondolták, hogy az egyikük alkalmas lenne a magas tisztség betöltésére, de ha a pápa vagy a Propaganda Fide Kongregáció más, megfelelőbb személyt talál, ők azzal is meg lesznek elégedve, csak az a fő, hogy katolikus legyen. Tervük végrehajtásához azonban feltétlenül szükségük van a katolikus államok Konstantinápolyba akkreditált követeinek támogatására. Theofániszt Rómába küldik tehát, hogy a Kongregációtól ajánlóleveleket szerezzen számukra a német császár, a francia király, a velencei és a genovai köztársaság követeihez (de legalább a német és a francia követhet). Tapasztalatból tudják, hogy céljukat nem lesz nehéz ilyen háttér birtokában elérni, amint ezt Kirillosz Lúkarisz és Neófitosz esete is bizonyítja. A holland követ támogatásának köszönhető, hogy Kirilloszt eretnek nézetei ellenére nemcsak hogy megválasztották, hanem 27 évig volt patriarcha,⁹⁴ és csak akkor tud-

90 Ignátiosz Neohórisz kb. 1664–vsz. 1674. Zólotasz szerint Ignátiosz harcban állt Andrea Soffiani latin püspökkel és a latin szerzetesekkel, különösen a jezsuitákkal. (Valószínűleg kálvinizmussal vádolták az ortodoxokat.) 1671. október 1-én zsinatot tartottak Híoszon, amelyen leszögezték, hogy a görög egyház mit tart a vitatott hittételekkel kapcsolatban. (Ζολώτας, Γ.Ι., *Ιστορία του Χίου*, Αθήναι 1928, τ. 3, 2, σ. 29–33.) Az ünnepélyes dokumentumot, amely francia fordításban is megjelent (*Perpétuité de la foi de l’Eglise Catholique sur l’Eucharistie*. Paris 1841, t. II, 1128–1129.) Charles de Nointel márki, francia követ is aláírta, aki épp „hitvallási gyűjtőkörúton” volt a szigeteken. (vö. OMONT, H.: *Missions archéologiques francaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Paris, Imprimerie Nationale 1902, t. I, 175–190.)

91 1666–1675. (Ατσεης, Β.Γ., *Επισκόπικα κατάλογα*, 251.)

92 1666–1671. (Ατσεης, Β.Γ., *Επισκόπικα κατάλογα*, 230.), melléknevén Jeorgarínisz vagy Jeorjirínisz. Sok baja volt a számosziakkal, ezért 1671-ben lemondott. Ezután először Patmoszra ment, majd tovább Nyugatra. 1674-ben a Toscanába és Sienába menekült görögök pápai exarchája lett. 1676-ban Párizsba, 1679-ben pedig végleg Angliába költözött. Londonban megalapította az első görög egyházközséget. (*Θρησκευτική και ήθικη έγκυκλοπαιδεία*, Αθήναι 1965, 7^{ος} τόμος, 124–126.) Állítólag áttért az anglikán vallásra. Érdekes műve: *A Description of The Present State of Samos, Nicaria, Patmos and Mount Athos by Joseph Georgirenes, Arch-Bishop of Samos, Now living in London*. Translated by one that knew the Author in Constantinople. July 14. 1677. Licensed, W. Jane. London, Printed by W. G. and sold by Moses Pitt, at the Angel in St. Paul’s Church-Yard, 1678.

93 1639 előtől 1671–1672-ig Mitilíni metropolitája. (LE QUIEN, M.: *Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus, quo exhibentur ecclesiae, patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*. Parisii MDCCXV, repr. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz 1958. t. I, c. 961–962).

94 Ezt a kijelentést valószínűleg úgy kell érteni, hogy 1612-től, alexandriai patriarchátusától 1638-ig számítva Lúkarisz főpapságát, nem tekintve, hogy közben négyszer is megbuktatták.

ták letenni, amikor a követ meghalt. Neófitosz körülbelül 21 évig ült az angol követ védnöksége alatt a patriarchai trónon,⁹⁵ s még tovább is ült volna, ha időse kora miatt vissza nem vonul Hiosz szigetére, az Ajia Moni monostorba, ahol meghalt.

A terv egyáltalán nem veszélytelen, mert ha a szakadárok (!) valamit is megsejtene belőle, nemcsak a választást akadályozzák meg, hanem gyalázatos módon még a nevezett püspökök életére is törnek. Ezért semmit sem akarnak írásban lefektetni, nehogy a törökök vagy a szakadárok bármiféleképp rájölessenek. Szomorú példákat hoznak fel: Parthenákisz patriarcha Moszkvába küldött egy levelet, s amikor megtalálták, a főpapot igazságtalanul megrágalmazták, majd nyilvánosan felakasztották a patriarchátus épületének kapujánál.⁹⁶

Ugyanez esett meg Gavriíl gánai és horászi metropolitával is.⁹⁷ Jobb, ha olyan megbízható emberre bízzák a titkot, mint Theofánisz, aki majd előszóban közli a címzettekkel. A többi prelátusról is nyugodtan informálódhat a Szentatya és a Szent Kongregáció a konstantinápolyi követeknél, de kéri, hogy nagyon titokban. Ezek a főpapok „nem a maguk érdekét keresik, hanem egyedül Isten és a Római Szent Egyház dicsőségét. Megegyeztek, hogy közülük csak azt választják meg, akit az Apostoli Szentszék és a Szent Kongregáció jónak talál. (Az új patriarcha) majd különféle ürüggyekkel elűzi a szakadár főpapokat, katolikus püspököket és metropolitákat tesz az egyházmegyék élére, hogy az ügy megszilárduljon. Gondoskodik majd az egyházmegyék részére katolikus misszionáriusokról, hitoktatásról, a helyes tanítást nyújtó katekizmusokról, és mindenről, amit csak e célból a Szentszék és a Szent Kongregáció javasol. *Kijelenti*, hogy egyetlenegy fontos dolgot sem tesz anélkül, hogy ki ne kérné a római pápának, Krisztus

---

95 Nem tudni, honnan vette ezt a téves adatot Theofánisz, ugyanis csak III. Neófitoszról lehet szó, aki 1636–1637-ig volt patriarcha. (*Θρησκευτική και ήθική εγκυκλοπαίδεια*, 8^{ος} τόμος, 409–410).

96 III. Partheniosz 1656–1657 között volt konstantinápolyi patriarcha. A krími tatár kánnak a kozák hetmanhoz küldött követe megtudta, hogy ott járt az egykori nikeai metropolita. Azt feltételezte, hogy Partheniosz küldte a hetmanhoz, hogy a szultán és a vele szövetséges tatárok elleni harcra szólítsa fel a kozákokat és az oroszokat. A kán figyelmeztette a nagyvezírt, ugyanakkor pedig Partheniosznak a havasalföldi fejedelemhez írt egyik levele is a kajmakám kezébe került. A levélben volt egy utalás a közeli mennyei országra, amelyet a török politikai értelemben az orosz seregek jövetelére magyarázott, s elrettentő példaképp 1657 Lázár-szombatján a patriarchát felakasztatta a Barnak-kapunál. Három napig függött teste az akasztófán, majd a tengerbe dobták. (LE QUIEN, M.: *Oriens Christianus*, t. I, 340).

97 II. Gavriíl 1657-ben III. Partheniosz utóda volt, de műveletlensége miatt, mivel egy esküvő alkalmával hibásan mondta el az imát, két hónap után letették, és utódjával, IV. Partheniosszal cserélte el a pruszi metropolitát. Amikor egy zsidót megkeresztelt, a pruszi zsidók megrágalmazták, hogy lefizette az illetőt, és feljelentették a török hatóságoknál, mintha egy mohamedánt keresztelt volna meg. Ezért Gavriílt 1669-ben felakasztották. (LE QUIEN, M.: *Oriens Christianus*, t. I, 340–341).

helytartójának és Szent Péter törvényes utódjának, valamint a Szent Kongregációnak a véleményét.” A püspökök mindezt „annak a szegény, szerencsétlen nemzetnek az érdekében teszik, amely a patriarchák, főpapok és más egyháziak rossz kormányzása miatt a szakadás és az eretnység mély, halálos álmába merült”.

A patriarchaváltást a következőképpen óhajtják végrehajtani. Amikor Theofánisz megszerezte a pápa, a Propaganda Fide, a császárnak és a francia királynak a konstantinápolyi császári és francia követekhez írt ajánlólevelét, elviszi azokat a címzettekhez, majd egy hűséges unokaöccsével üzen a többi hét metropolitának, hogy azonnal jöjjenek titokban Konstantinápolyba, a követ házába, ahol biztonságban lehetnek, mert a diplomáciai területen kívülséget még a szultán sem meri megsérteni. Ott megválasztják nyolcuk közül a legalkalmasabbat. (Ha a pápa vagy a Kongregáció valamelyiküket különösen akarná, írják meg a követnek, melyiküket válasszák meg.) Ezután a követ vagy egyedül, vagy a többiekkel együtt jelentse be a nagyvezírnek, hogy az egyik barátjukat óhajtják patriarchává választani, aki majd megadja neki a szokásos ajándékot. A szultán semmilyen ellenvetést sem tesz majd, hanem beleegyezik, és kiadja a beratot. A metropoliták már megbeszélték egymás között, mennyibe kerül az ajándék. A nagyvezír döntésével senki sem fog szembeszegülni, mert az, hogy valakit megtesznek patriarchává, vagy megmarad tisztségében, tőle függ, nem pedig a püspököktől. Jelenleg négy patriarcha és öt metropolita van, akik szítják a tüzet, s mind vad szakadárook. Könnyen fellázadhatnak az új patriarcha ellen, és még mielőtt az összeesküvők megkaphatnák azt a kegyet, hogy úgy járjanak el, ahogy nekik tetszik, az ellenzékiek emlékiratot nyújthatnak be a szultánnak, hogy az új főpap nem tud megférti ezzel az öt metropolitával. Ezt megelőzendő a követ rakassa őket egy keresztény hajóra, vitesse őket Máltára vagy máshová, és írja meg, hogy lázadókként tartsák őket fogva. Így sikerrel végződhet a dolog, a követek pedig beszámolhatnak arról, mire jut az új patriarcha.

Baldeschi egy szakértőnek adta át az emlékiratot, hogy azt értékelve készítse el a császári követnek irandó levél vázlatát. A szakértő nem találta megfelelőnek Mavrogordátosznak a levelekre vonatkozó javaslatát, minthogy a püspök járatlan az efféle dolgokban,⁹⁸ és megfogalmazta a császárnak küldendő levelet. Ennek alapján a titkár elkészítette a leveleket, amelyeket Franciaország, Velence, a császár és Genova konstantinápolyi

---

98 *...nella quale però le formule et il modo ò in qualità ò in efficacia non hanno che fare con quelle che si sogliono usare, non essendo Monsignore Arcivescovo Greco pratico nè dello stile che si tiene, nè del garbo di porgere che si costuma, nè del modo vero di far una caldissima raccomandazione: hà voluto però obedire di metter in carta il senso di ciò che prega, benchè anco esso imperfetto, e però si rimette in tutto e per tutto à Vostra Signoria Illustrissima...* APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 163r (Függelék, 32. dokumentum).

követeinek, valamint a bécsi, párizsi és velencei nunciosoknak szánt,⁹⁹ mert úgy gondolta, hogy a bíborosok beleegyeznek a puccsba. A levelek kész tényként tálták a patriarchaváltást, mintha semmi nehézség sem merült volna fel vele kapcsolatban, s kimenetele egyedül csak a katolikus hatalmak hathatós támogatásától függene. Igyekezett úgy fogalmazni, hogy a címzettek nehogy azt higgyék, hogy bárki is félre akarja vezetni őket. Közben többször is tárgyalt Theofánisszal, hogy kipuhatolja, mennyire reálisak az elképzelései, s a szerzett benyomások hatására egyre szkeptikusabb lett mind a terv, mind a kiforralója iránt. Mavrogordátosz megsejthette, hogy nem áll jól a szénája, s mivel azt hitte, hogy a legfőbb akadály a pénz, ezért nem egy alkalommal hangoztatta, hogy a dolog egy fillérjébe sem kerül majd a Szent Kongregációnak.

A július 13-án tartott általános gyűlésen Baldeschi az első helyen számolt be róla, hogyan is áll az ügy.¹⁰⁰ Először Theofánisz koncepcióját ismertette, majd saját kétségeit ecsetelte. Szerinte a terv teljesen alaptalan, s ennek megindokolására négy okot hozott fel. Először is a patriarchátus joghatósága hatalmas területre terjed ki, nagyon sok metropolita tartozik alá.¹⁰¹ Az említett nyolc katolikusérmű püspök mind az Égei-tenger szigetein lakik. Nem valószínű, hogy az általuk megválasztott patriarchát követnék a nagyobb hatalommal és tekintéllyel rendelkező egyházmegyék. Másodsor: a nyolc metropolitából csak egy tette le a katolikus hitvallást. Theofánisz át-térésének őszinteségében is lehet kételkedni, ezért aztán nem szabad benne annyira megbízni, hát még a többiben, akik nem is tértek át. Ha tehát egyiküket meg is választanák, nem lehetne azt mondani, hogy igazi katolikust választottak. Baldeschi azt javasolta Mavrogordátosznak, hogy jobb lenne, ha az ochridai érseket¹⁰² vagy a muzakiai püspököt¹⁰³ választanák meg, mert ezekről a görögökről biztosan tudják, hogy katolikusok. Emellett a titkárnak ezzel a javaslatával az is volt a szándéka, hogy kiugrassa a nyulat a bokorból, vagyis hogy Theofánisz őszintén nyilatkozzék a saját szándékairól, ő akar-e patriarcha lenni. Az érsek ehelyett csak annyit mondott, hogy lehetetlen, hogy a választás ne a nyolc metropolita egyikére essék.

---

99 APF Lettere della Sacra Congregazione 57 (1671), 66r–68v (Függelék, 20. dokumentum).

100 APF Acta, vol. 41, fol. 199r–200v (Függelék, 22. dokumentum).

101 Ebben az időben 77 metropolita, 8 érsek és 75 püspök tartozott az Ökumenikus Patriarchátus kötelékébe. Darrouzès, J.: *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes.* Paris 1981, no. 21, 419–421.

102 II. Athanásziosz ochridai érsek már 1662-ben püspök volt, és jó kapcsolatokat ápolott Rómával.

103 Arkádiosz Sztanilaszk muzakiai és szpathíai püspök (1662–1697), aki a Görög Kollégium növendéke volt, 1685-ig Albániában működött misszionáriusként, majd Rómába vonult vissza.

Harmadsorban Baldeschi finoman felhívta a bíborosok figyelmét arra, hogy gondolkozzanak el azon, vajon sikerül-e elérni, hogy a Porta megerősítse a megválasztottat, ugyanakkor pedig eltávolítsák az eddigi patriarchákat.

Végül, de nem utolsósorban a titkár megpróbálta érzékeltetni Mavrogordátosz igazi motívumait. Elmondta róla, hogy azt bizonygatja ugyan, hogy nem akar pénzt, de mást sem tesz, mint azért könyörög, s amiatt kesereg, hogy nem kapott annyit, amennyit szeretett volna.¹⁰⁴ A beszámoló alapján a bíborosok mérlegelni akarták az ügyet. Nem engedték elküldeni a tervezett leveleket, hanem megnyugtató információkat akartak beszerezni a konstantinápolyi patriarchai vikáriustól a Baldeschi által felvetett kétségekkel kapcsolatban. Az információkat azzal is szeretnék volna kiegészíteni, hogy a vikárius beszélje meg az egész ügyet az ottani velencei követtel, majd az együttesen kiformált véleményről számoljon be a Kongregációnak.

A titkár meg lehetett elégedve magával: sikerült olyan vágányra terelnie az ügyet, amelyen vélhetőleg ki fog siklani a túl kockázatos vállalkozás. Még aznapi dátummal levelet íratott Andreas Rodulphius (Ridolfi) konstantinápolyi patriarchai vikáriusnak,¹⁰⁵ amelyhez egy instrukciót is csatol.¹⁰⁶ A levélben felhívja a figyelmét, hogy végtelen körültekintéssel kell mérlegelnie a dolgot, mivel igen jelentékeny ügyről van szó. Az útmutató a „Theofánisz-terv” ismertetése után közli a congregatio generalison előadott nehézségeket, most már úgy, mint a kardinálisok véleményét,¹⁰⁷ ezeket azonban kiegészíti a saját okfejtésével. Ha nem sikerül eltávolítani az eddigi patriarchákat, akkor hiába tudják a Portával elismertetni az újat, csak nőni fog a szakadás ahelyett, hogy megszűnne. A törököknek ugyanis az az érdekük, hogy megosszák a görögöket, és a lehető legtöbb pénzt csikarjanak ki tőlük. Jelen esetben sem lehet azt várni, hogy másképp viselkedjenek, mint eddig. Egyúttal Theofánisszal kapcsolatos kétségeit sem rejti véka alá, hogy ha megválasztják, „csak Isten tudja, hogy kitart-e az unióban, amely mellett hitet tett”. Ridolfi a *bailón* (velencei követen) kívül beszélje meg a dolgot mindazokkal a katolikus követekkel, akikben teljesen megbízik, s azután tájékoztassa Rómát, hogy reménykedhet-e, vagy pedig ejtse el a dolgot.

---

104 *Per ultimo asserisce di non voler danari, mà egli non fà altro che diedergli, e si duole perche non gli ne vien data quella quantità, che egli desidera.* uo. fol. 200v.

105 Konventuális szerzetes, 1593 táján született. 1663. február 12-től calamai címzetes püspökként konstantinápolyi patriarchai vikárius volt 1677. április 15-én bekövetkezett haláláig. (GAUCHAT, P., *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol. IV. 1592–1667.* Patavii MCMLXVII., 128.).

106 APF Lettere della Sacra Congregazione vol. 57 (1671), 68v–71r (Függelék, 23. dokumentum).

107 *Questo negotio ancorche da chi l'hà proposto sia stato supposto per molto facile a riuscire, tanto questi Eminentissimi miei Signori ci hanno considerato infinite difficoltà.* uo. fol. 70r.

A vikáriusnak és a *bailónak*¹⁰⁸ szánt levelek kézbesítését Mavrogordátoszra bízzák, az instrukcióét azonban nem, nehogy Ridolfi bajba keveredjék, ha a metropolita akár a törököknek, akár a görög püspököknek elárulná a tervet. Az instrukciót a velencei nuncius juttatja majd el a lehető legbiztonságosabb úton Konstantinápolyba.¹⁰⁹ A metropolitát különben a Szent Kongregáció azért sem akarta ajánlólevéllel ellátni, nehogy eldicsekedjen vele, mint ahogy már többször tették hasonló esetben más görög püspökök, akik adományokat akartak gyűjteni.¹¹⁰

7. Az akció beindul

Mavrogordátosz 1671. augusztus 10. táján indult el Rómából, és augusztus 17-én érkezett meg Velencébe.¹¹¹ Vajon miért ilyen későn, egy hónappal a Kongregáció ülése után? A késlekedésnek több oka is lehet, melyeket néhány utalásból igyekszünk rekonstruálni. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az 1671 júliusa és 1672 augusztusa között lejátszódó eseményekről korántsem rendelkezünk olyan pontos leírással, mint amilyenrel szeretnénk, és inkább szórványosnak mondható adatokból próbáljuk összeállítani az eseménysort, mely kísérlet sokszor csak hipotetikus eredményeket hoz.

Baldeschi tudta, hogy Theofánisz minél előbb Konstantinápolyba szeretne utazni, de még mielőtt megérkezne oda, a vikáriusnak kezében kell hogy legyen az instrukció, hogy annak ismeretében tárgyalhasson a metropolitával. (Talán azt remélte a titkár, hogy addig gyors választ is kaphat Ridolfitól, s az egész akciót lefújhatja? Azzal viszont, hogy a kongregációs ülés után csak két héttel, július 25-én postázta a pecséttel lezárt instrukciót továbbítás végett a velencei nunciusnak¹¹², nem ezt a szándékát árulta el.) Augusztus 8-án újabb levelet írt Velencébe, ekkor már mellékelte az instrukció másolatát is a nunciusnak, hogy érdemben tárgyalhasson a dologról az új velencei követtel, aki még a városban tartózkodott, és készült, hogy

---

108 APF Lettere della Sacra Congregatione 57 (1671), 71v (Függelék, 24. dokumentum).

109 APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 115rv (Függelék, 25. dokumentum).

110 *All'Arcivescovo di Naxia non hà voluto questo Sacra Congregatione che si diano lettere di raccomandatione per alcuno ne attestationi che lo canonizino affinche non si vaglia di queste, come han fatto altri di sua natione per andar questuando per il mondo.*

111 Vö. APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv (Függelék, 32. dokumentum).

112 APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 115rv (Függelék, 25. dokumentum).

elfoglalja hivatalát Konstantinápolyban.¹¹³ Pompeo Varese nuncius¹¹⁴ augusztus 10-én válaszolt Baldeschinek¹¹⁵, hogy megkapta az instrukciót, és megpróbált kapcsolatba lépni a kinevezett új bailóval, Quirinivel, azonban a követet súlyos köszvény gyötri, s ezért csak később tudja elfoglalni hivatalát a Portánál. Pár nappal később, augusztus 15-én kelt levelében azt írja, hogy a követ betegsége miatt ágyban fekszik, ezért halasztódnak az ügyek.¹¹⁶

Theofánisz közben Rómában egyre kellemetlenebbül érezte magát. Helybeli görög kapcsolatai nem voltak, a Collegium Graecorumban ekkor nem volt náxoszi származású növendék (ez is mutatja, hogy a katolikus propaganda nem tudott igazi hatást elérni a szigeten). Nem tudni, miért, de Onúfriosz Konsztantíni debrai érsekkel, a kollégiumban székelő görög szentelő püspökkel (*episcopus ordinans*) is támadhatott nézeteltérése, vagy legalábbis egyoldalúan neheztelhetett rá. Ennek okát csak találgathatjuk, mert Onúfriosz sosem tett említést róla, bár a későbbiekben többször segített Theofánisznak különféle kérelmek megfogalmazásában. Mavrogordátosz érezhette, hogy a Kongregáció nem bízik meg benne, és szűk ismeretségi körében kereshette azt a személyt vagy azokat, akik kedvezőtlen információt nyújthattak róla. Gyanúja így terelődhetett Onúfrioszra. Arra nem is gondolt, hogy saját viselkedése adhatott tápot Baldeschi bizalmatlanságának. Az is lehet, hogy megtudta, hogy helyette inkább mást jelölnének a patriarchai trónra, s mindkét jelölt: Athanásziosz ochridai érsek és Arkádiosz Sztanilas muzachiai püspök Onúfriosz ismeretségi körébe tartozott. (Nem ismeretes, kitől szerezte be értesüléseit a titkár, mert erről nem tett említést a Kongregáció ülésén, de Onúfriosz személye nem zárható ki, mivel más ügyekben is többször kikérték a véleményét. Írásos nyoma mindenesetre nincs az információnak.) Megpróbálta tehát a (vélt) informátort befeketíteni Baldeschi előtt. Velencéből megérkezése után írt első levelében rögtön azzal vádolta meg Konsztantínt, hogy kiszimatolta a tervet, és értesítette róla velencei és livornói görög barátait, azok még szétkürtölik, sőt még a konstantinápolyi patriarchával is közlik.¹¹⁷ Termé-

---

113 Uo., 120v–121r (Függelék, 31. dokumentum).

114 1671. jan. 19-től adrianopoliszi érsek, febr. 13-tól velencei nuncius, 1677. jan. 25-től párizsi nuncius. †1689. (*Hierarchia Catholica. vol. V*, 69).

115 APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 347r–348v (Függelék, 26. dokumentum).

116 APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 349rv (Függelék, 27. dokumentum).

117 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv (Függelék, 32. dokumentum): *Avverto pero a Vostra Signoria Illustrissima, che Monsignor Onufri vescovo di cotesso Collegio greco va costì indagando le cose della chorte, e le scrive tante quì à Venezia a suoi corrispondenti, quanto a Livorno, come si potrà informare da quei due vescovi greci, ch'ultimamente sono capitati in Roma. L'interesse pero per il quale io andarò in Costantinopoli, non s'è sentito quì, ne m'è fatto moto da alcuno, ogni allora cosa il sudetto vescovo scrisse quì a suoi corrispondenti, e questi non solo le vanno*

szetes, hogy a Görög Kollégiumban székelő szentelő püspök kíváncsi volt, miért is jött Theofánisz az Örök Városba, mivel a püspökök önmaguktól nem hagyták ott egyházmegyéjüket, hacsak valami problémájuk nem volt. Mavrogordatosz talán túl átlátszó mesével akarta elterelni Onúfriosz figyelmét, ez azonban csak erősíthette gyanúját. A velencei nunciusnak a metropolita azt mondta, hogy Onúfriosz egy Filippachi nevű velencei barátjának írta meg az egészet, aki aztán be fog számolni róla a patriarchának. A Rómában székelő görög püspök megbízhatatlanságát azzal is igyekezett alátámasztani, hogy elmondta, hogy amikor Onúfriosz Velencében járt, a görögök kérésére a templomban nyilvánosan a Filioque nélkül recitálta a hitvallást, s ezzel tagadta azt, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik.¹¹⁸ (Ebből a kijelentéséből természetesen arra következtethetnénk, hogy katolizálását úgy értelmezte, hogy ezentúl a Filioque-toldalékkal kell mondania a hiszekegyet. Valójában ez a szokás azonban csak a 18. század közepétől kezdett terjedni a görög nyelvű liturgiában az egyesülteknél, Theofánisz idejében a római Szent Athanáz templomban is az eredeti, bővítés nélküli hitvallást mondták.¹¹⁹)

Mavrogordatosz valószínűleg július vége felé levelet intézett Baldeschihez, amely arányosan ötvözi a katolikus hit megerősítésének érdekében kifejtendő tetteinek igazolását és saját anyagi helyzetének részletes kifejtését.¹²⁰ Leírja, hogy ha későn tér vissza Konstantinápolyba, az jelentősen visszavetheti a terv megvalósítását. Püspöktársai nem járatosak abban, hogyan szokták Rómában intézni az ügyeket, buzgóságuk lehülhet azt híven, hogy nem bíznak meg képviselőjükben. Aztán hirtelen az anyagiakra tereli a szót, hogy tudniillik nincs elég pénze az utazásra, mert magán kívül még másik két személynek is gondját kell viselnie. Nem gondolta volna, hogy ilyen sokat emészt fel a házbér, az ellátás és a többi szükséges dolog, minthogy azonban a kapott pénzből mindenre nem futotta, kénytelen volt vagyontárgyait (hogy mikről is lehet szó, nem részletezi) zálogba adni. Most csak kenyéren és vizen élnek, míg más görög püspököket, akiket csak az érdekeik vezetnek, a Szent Kongregáció anyagilag támogat. Ezzel ellentétben ő minden anyagi célkitűzéstől mentesen jár el a patriarchacsere ügyében, erről római megbízói is megbizonyosodhatnak, ha a konstantinápolyi követek révén informálódnak róla a többi hét metropolitánál. Majd ismét bevételeiről és kiadásairól lesz szó: a pápától kapott 30 scudóból 10-et költött étkezésre, kettőt lakbérre, hatot szétosztott, egyet pedig különféle házi szükségleteire fordított. A megmaradt 11 scudóból nem sokra

---

publicando, ma danno anco parte a Costantinopoli al Patriarcha.

118 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 213r (Függelék, 33. dokumentum).

119 Mons. Giuseppe Schirò: *Notizia distinta degli Italo-Greci e degli Italo-Albanesi, Archivio Coll. Gr., vol. III; fol. 41–53*, in Bessarione, VII (1909–1910), 395.

120 APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 4rv, 5r (Függelék, 30. dokumentum).

futja, mert nem kapta meg az új járandóságát, márpedig 20 scudóval kellett adósságait törleszteni, és mikor Stefano Agustini pápai alamizsnáshoz¹²¹ fordult segítségért, az a Szent Kongregációhoz küldte. A levelet különben úgy is fel lehetett fogni, mint utalást arra, hogy az érsek hivatalos ügyben jár majd el Konstantinápolyban, ennek költségeit nem a saját részére adott segélyből kell fedeznie, hanem megbízóinak kell állnia.

Nem tudjuk, mennyire sikerült Theofánisznak meghatnia a Propaganda Fidét, de bizonyára ellátták pénzzel, mert augusztus 17-én megérkezett Velencébe. Másnap a nuncius ajánlásával felkereste Querinit, az újonnan kinevezett konstantinápolyi követet, aki felkérte, hogy szálljon fel az egyik hajóra, ahol elhelyezte a poggyászát. Azonnal levelet írt Baldeschinek, aki nek beszámolt róla, mi történt vele, s hogy jólétesültségét fitogtassa, rögtön néhány információval is szolgált Onúfriosz Konsztantínivel kapcsolatban.¹²² Ugyanezt írásban is közölte a nunciussal¹²³ (talán azért levélben, mert az indulás előtt már nem volt ideje találkozni Varesével). Augusztus 20–21-én bonthatott vitorlát a Konstantinápoly felé induló hajó. Elhajózása után a nuncius elküldte Baldeschinek az érsek információs levelét.¹²⁴ A titkár válaszában megjegyezte, hogy kissé gyanús neki, amit Onúfrioszról mondott, de nem fog kutatni utána, ugyanakkor kéri a nunciust, hogy nézzen utána, mennyire igazak a vádak, s küldjön róla jelentést.¹²⁵ A Collegio Greco felügyeletével megbízott Rasponi bíborosnak is küld egy másolatot Theofánisz leveléből azzal a kommentárral, hogy kötelességből jelenti az ügyet, a kardinális pedig biztonsági okokból rendelje el Konsztantíni megfigyelését.¹²⁶ (Az ügyről ezután nem esik többé szó, valószínűleg Rasponi túl átlátszónak találta a metropolita okvetetlenkedéseit.) Ettől kezdve Mavrogordatosz több mint egy évig nem jelentkezett a Kongregációnál, csak mások hoztak hírt vagy írtak róla.

---

121 Neve a latinus Augustinus és az olasz Agostini formában is előfordul. 1671. jún. 14-től herakleai c. érsek, 1681-től bíboros. †1683. márc. 21. (*Hierarchia Catholica*. vol. V, 218).

122 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv (Függelék, 32. dokumentum).

123 Uo., 213r (Függelék, 33. dokumentum).

124 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 211r, 215v (Függelék, 34. dokumentum).

125 APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 132r (Függelék, 35. dokumentum).

126 Uo.

8. Helyzetjelentés az Ökumenikus Patriarchátusról

Mi zajlott le Konstantinápolyban az alatt az idő alatt, amióta Theofánisz elhagyta Naxoszt, egészen addig, amíg kerülő úton meg nem érkezett a patriarchai székvárosba? A különböző, egymásnak nem egyszer ellentmondó források alapján megpróbáljuk a lehető legpontosabban rekonstruálni az eseményeket, mert ez a másfél év döntő fontosságú Theofánisz pályáján. Már említettük, hogy III. Methodiosz Moróniszt március elején letették.¹²⁷ Az akkor hetvenes éveiben járó, Krétáról származó, kiegyensúlyozott főpapról eltérnek a vélemények. Egyes források szerint kitűnően képzett volt,¹²⁸ mások szerint viszont műveltsége igencsak elmaradt a kívánatos-tól.¹²⁹ A galatai Theotokosz Hriszopígi templom parochusa volt, amikor 1646-ban irákliai metropolitává választották. Ebben a minőségében jó egyházkormányzati képességéről tett tanúbizonyságot, ezért 1668. január 5-én Kelemen után patriarchává választották, azonban állandóan túrnie kellett az addig már kétszer is megbukott IV. Partheniosz áskálódásait. A gyakori patriarchaváltások miatt az előző évtizedekben az a szokás alakult ki, hogy a hivatalban levő főpap elődjének mintegy kárpótlásul egy tisztes jövedelmet biztosító egyházmegyét adott. Partheniosz először a havasalföldi Proilavot (Braila), majd 1671 után Trnovót kapta meg, de ezek sem elégítették ki igényeit, s mindenáron vissza akart jutni a patriarchai székhöz. Lehet, hogy ő is közreműködött abban, hogy 1670-ben Doszítheosz jeruzsálemi patriarcha Bukarestben mirót szenteljen. (A szent bérmaolaj megszentelése egyedül az illetékes autokefál főpapnak, jelen esetben a konstantinápolyi patriarchának volt fenntartva, s ez az akció súlyosan sértette III. Methodiosz jogait, amelyeket kánoni rendeletekkel igyekezett a maga számára biztosítani.) Methodiosz lemondatása nem teljesen világos a forrásokból. Úgy tűnik, hogy a kajmakám hamis vádak alapján lecsukatta, az új kajmakám azonban szabadon bocsátotta, Methodiosz pedig Partheniosz bosszújától félve Daniel Harvey angol követ házába menekült. Amikor azonban a követ átköltözött Perába, külvárosi rezidenciájába, a patriarcha nem akart védelem nélkül a házban maradni. (Nem tudjuk, miért nem akarta a követ magával vinni Methodioszt. Talán az is szerepet játszhatott ebben, hogy a patriarcha teológiai nézetei nem támogatták a protestáns álláspontot.) Június 17-én kelt levelében azt írta Harveynek, hogy el szándékozott menni hozzá, de nem merte elhagyni a házat, mert félt, hogy Partheniosz emberei kelep-

127 Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάκης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθήνα 1987, 303.

128 *Θρησκευτική και ήθικη έγκυκλοπαιδεία*, 8^{ος} τόμος, 902.

129 Ζεφλέντης, Π.Γ., *Μεθόδιος, Παρθένιος, Διονύσιος οίκομνέμικοι πατριάρχαι έτεσι 1668–1673*. Ερμούπολις 1923, 3–4.

cét állítanak neki.¹³⁰ Nem érezte magát biztonságban, kémek vették körül, ezért aztán de Nointel márki francia követhez menekült, mert úgy gondolta, hogy ott nem leselkedik rá veszély.¹³¹ Itt írta alá július 10-én görög nyelvű hitvallását, amelyet aztán a követ sok más hitvallási irattal együtt magával vitt Párizsba. (XIV. Lajos többek között azzal a feladattal is megbízta de Nointelt, hogy gyűjtsön minél több olyan új információt, amelyek megdönthetetlenül bizonyítják, hogy a keleti egyházak hite a protestánsok által vitatott pontokon megegyezik a katolikus hittel.)¹³²

IV. Partheniosz Mogillalosz 1671-ben már harmadszorra került a patriarchai székhelybe. A krétai származású, gazdag főpap, akit jól ismertek a török hivatalok, korábban Prusza metropolitája volt. Nyughatatlan természetű lévén nem tudta elviselni, hogy korábban megsértette őt a nagyvezír, s mindenáron vissza akarta nyerni elvesztett magas tisztségét. Zsarnoki módon kormányzott, kérlelhetetlenül behajtotta az adókat, emiatt meggyűlölték püspöktársai. Methodiosz expatriarcha, Irákliai Vartholoméosz, Kizikoszi Mitrofánisz, Nikomídiái Neófitosz, Athéni Anthimosz, Rodoszi Joákim és Krétai Neófitosz felkereste perai rezidenciáján de Nointel francia követet, és támogatását kérték, hogy eltávolíthassák Parthenioszt. Tudták ugyanis, hogy de Nointel neheztel a patriarchára. A követ június-július folyamán más püspökökkel együtt meghívta házába Parthenioszt. Kérte, hogy írásban válaszoljon azokra a kérdésekre, amelyek a görög egyháznak a szentségekkel kapcsolatos hitére vonatkoztak, mert a lehető legtöbb hitvallásra volt szüksége. Partheniosz 1670. május 13-án már produkált egy ilyen nyilatkozatot, most azonban érthetetlen módon megtagadta, hogy újabb ünnepélyes iratot írjon alá. (Talán az is közrejátszhatott ebben, hogy eközben Methodiosz valószínűleg még de Nointel korábbi házában rejtőzködött.) A Partheniosz ellen összeszövetkezett püspökök a francia követ támogatásával fel is jelentették sikkasztásért, mert rengeteg pénzt nem fizetett be a szultáni kincstárba. Először sikerült ugyan kimentenie magát azzal, hogy vádolóit úgy tüntette fel, mintha összeesküvést szöttek volna a szultán ellen. Mivel azonban Panajótakisz nagy dragománt, a vezír kedvencét is belekeverte az ügybe, a vezír le akart számolni vele, és Parthenioszt szeptember 7-én (más források szerint 17-én) letétette, Ciprusra száműzte, helyébe pedig IV. Dionízioszt választotta meg. (Partheniosz ezután még kétszer: 1675–1676-ban és 1684–1685-ig volt patriarcha.)

---

130 Uo. 18–19

131 *Some Account of the present Greek Church with Reflections on their Present Doctrine and Discipline: and the Rest of their Seven Pretended Sacraments, Compared with Jac. Goar's Notes upon the Greek Ritual,...* by John Covel, D. D. and Master of Christ College in Cambridge, MDCCXXII., 1–2; COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679.* in Bent, J. T.: *Early Voyages and Travels in the Levant.* Hakluyt Society, London 1893.

132 OMONT, H.: *Missions archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles.* Paris, Imprimerie Nationale 1902, t. I, 175–190.

Dionísziosz egyike azoknak a hányatott életű főpapoknak, akik a legtöbb alkalommal ültek az Ökumenikus Patriarchátus trónján.¹³³ Konstantinápolyból származott, több melléknevet is viselt (Muszelimis, Komninosz, Szeroglánisz, de Bizántiosz is). A Megáli Szholí tu Jenúszban végezte tanulmányait, majd hivatalnokként a patriarchátus szolgálatába szegődött. 1662-ben lárisszai metropolitává választották. Rokonai valószínűleg szoros kapcsolatban álltak a Magas Portával, mert már 1671 októberének vége felé értesült arról, hogy őt szemelték ki patriarchának. November 8-án iktatták be, mégpedig három elődjének: I. Paísziosznak, III. Dionísziosznak és III. Methodiosznak a jelenlétében.¹³⁴ Képzettségének megfelelően nemcsak egyházkormányzati, hanem teológiai síkon is tevékenykedett: 1672 januárjában tette közzé a szinódus nyilatkozatát, amely elítélte a kálvinista nézeteket. Ezt az ünnepélyes okmányt az előbb említett három expatriarchán kívül Paísziosz alexandriai patriarcha és még 34 püspök (IV. Partheniosz ellenfelei) írta alá. Az aranyozott ezüst pecséttel ellátott grammát február 20-án küldte el Dionísziosz de Nointel márkinak, aki rögtön eldicsekedett vele Dr. Covel konstantinápolyi anglikán lelkésznek, majd tüstént lefordíttatta franciára, s néhány hónappal később, sok más hitvallási irattal együtt elküldte XIV. Lajosnak.¹³⁵ (Nemsokára rá III. Methodiosz elhagyta Konstantinápolyt. Először rövid ideig a híoszi Nea Moníban lakott, majd Zákinthoszon irányította a Sztrófadi-monostort. 1677-ben Velencébe költözött át. Mivel Gavriíl Szevírosz halála után megüresedett az ottani görög testvériség Szent György templomának elöljárói tiszte, ő foglalta ezt el egészen 1679-ben bekövetkezett haláláig.¹³⁶) IV. Dionísziosz minden ügyessége ellenére sem maradhatott sokáig tisztében, mert összeveszett Panajótisz Nikúsziosz nagy dragomán hiú és nagyravágyó feleségével. A főtolmács 1673. augusztus 14-ével letétette, s helyébe a Trnovóból jött, jelentékte-

133 *Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαιδεία*, 8^{ος} τόμος, 902.

134 Dr. John Covel, az angol követ káplánja sajátos iróniával számol be a szertartásról, amelyre az expatriarchák kezükben pásztorbottal vonultak ki (*They are prettily coloured, like your gaudy tobacco-pipes with globular joynts, the cross or handle on top, two serpents' heads, yellow like gold.*) Amikor Parthenioszt egy hosszú nyilatkozatban elítélték, és háromszoros anatómát kiáltottak rá, „a francia követ, mi frankok és sok görög csak mosolyogni tudott. Tolmácsom, egy görög azt mondta nekem, ha a mostani patriarchát tennék le, és Partheniosz visszakerülne, a másik párt ugyanígy ítélné el, és Methodiosszal éppígy jártak el.” A prédikációban a metropolita megint visszatért Parthenioszra, Luciferhez és a gonosz angyalokhoz hasonlította, de eltévesztette a nevét, és helyette Paíszioszt mondott (aki lehorgasztott fejjel ült az emelvényen). Covelék erre bekiabáltak, hogy: „Partheniosz, Partheniosz”, mire a metropolita megállt, és így szólt: „Parthenioszt mondtam”, majd folytatta a beszédet. COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 145–148.

135 OMONT, H.: *Missions archéologiques*, 177–179.

136 *Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαιδεία*, 5^{ος} τόμος, 24–25.

len II. Jerászimoszt választotta meg, aki 20 zacskó aranyat adott ezért a tisztségért.¹³⁷ (Dionísziusz ezután még négyszer került a patriarchai trónra: 1676–1679, 1682–1684, 1686–1687 és 1693–1694.)

9. Fuccs a puccsnak

Mindezek alapján vizsgáljuk meg, mit tett vagy tehetett Mavrogordátosz Konstantinápolyban, hogy végrehajtsa a puccsal kapcsolatos tervét. Amikor kikötött a szultán fővárosában, meglepetve tapasztalhatta, hogy alaposan megváltozott a helyzet. Megérkezésének pontos dátumát nem tudjuk. Az új velencei követ, Giacomo Querini december 13-án nyújtotta át a szultánnak megbízólevelét,¹³⁸ ami persze nem jelenti azt, hogy ekkor érkezett volna állomáshelyére. Theofánisz valószínűleg akkor szállt partra, amikor IV. Partheniosz megbukott, s mire tájékozódott, hogyan is állnak a dolgok a féleven belül lezajlott két gyors patriarchaváltás után, már IV. Dionísziusz foglalta el az Ökumenikus Patriarchátus trónját. A tervében szereplő hét püspök közül kettő már nem volt hivatalban: Számoszi József lemondott, Mitilíni Partheniosz pedig vagy lemondott, vagy meghalt. Újabb jelöltek után kellett néznie, ez azonban nem mehetett könnyen. Közben megtudta, hogy Naxoszról való eltávozása után nem sokkal IV. Parthenioszt Velencéből értesítették róla, hogy ott járt Theofánisz, ezért a patriarcha új metropolitát választatott¹³⁹ Meletiosz Pángalosz személyében, tehát ő maga sem szerepelhet a patriarchaválasztók között. Valamilyen módon vissza akarta szerezni egyházmegyéjét vagy helyette egy másikat. Feltétlenül szüksége volt a katolikus követek támogatására, ők azonban nem tartózkodtak a fővárosban, hanem Drinápolyban, mert a szultán már hosszabb ideje itt tartotta főhadiszállását. Felkereste Ridolfi latin patriarchai vikáriust, akinek vagy ő, vagy már előtte Querini átadta a Kongregáció levelét. Nem tudni, a bailo megérkezése előtt megkapta-e már Ridolfi Baldeschi instrukcióját, vagy csak később, azonban addig nem nyilatkozott a dologban, amíg meg nem tárgyalta a követekkel. Valószínűleg ettől függetlenül az volt a véleménye, hogy bármennyire kívánatos lenne is, hogy a konstantinápolyi patriarchátus egyesüljön Rómával, erre jelenleg nincs reális esély.

A görög egyházban uralkodó általános légkörben a „katolikus” egyenlő a „latinnal”. Amikor a IV. kereszteshadjáratban a nyugati hadak elfoglalták Konstantinápolyt, a görög patriarcha Nikaiába menekült, a velenceiek pe-

137 COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 151.

138 BITTNER, L. und GROSS, L.: *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit der Westfälischen Frieden (1648)*. Gerhard Stelling V. Oldenburg I.O., Berlin 1936, 554.

139 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r (Függelék, 45. dokumentum).

dig Morosini személyében latin patriarchát választottak. A latin császárság bukásával ténylegesen megszűnt ugyan a latin patriarchátus, de a címét továbbra is egy nyugati főpap, legtöbb esetben a pápai kúria egyik bíborosa viselte, mint pl. 1696–1706-ig Odoardo Cybo, a Propaganda Fide prefekusa. Ez a szokás végig sértette az ortodoxokat. Joggal látták úgy, hogy Róma semmibe veszi tényleges egyházi létüket, és állandóan emlékeztette őket arra a szomorú időszakra, amikor a Város idegen kézen volt. A tridenti szellem erősödésével egyre magasabb szintű lett Isztambulban a latin egyházi képviselő. 1629-től apostoli vikariátus alakult, amelyet kezdetben püspöki ranggal nem rendelkező ferencesekkel, 1649-től pedig címzetes püspökké felszentelt helynökökkel töltöttek be.¹⁴⁰ A görögök tehát, ha katolikus lenne a patriarcha, ezt úgy értelmeznék, hogy előbb-utóbb latin szertartásúvá tenné az ortodox egyházat. (A történelmi példák azt mutatják, hogy főként a műveltebb katolizált görögöknek egy tekintélyes része egyúttal szertartást is váltott, mikor pl. különféle nyugati szerzetesrendek tagjaivá lettek.)

Mínthogy Ridolfi közelről figyelhette az eseményeket, tisztában volt azzal, milyen is valójában a patriarchaválasztás menete: elsősorban attól függ, ki mennyi pénzt áldoz rá. Mint már annyi esetben, ha a metropoliták egy része nem értett egyet a megválasztott személyével, egyszerűen több pénzt ajánlottak fel a Portának, s ezzel elérték, hogy az ő jelöltjük kerüljön a patriarchai székbe. S akkor még fel sem merült az a kérdés, vajon ki fizeti ki ezt a borsos számlát! Ezt a vikárius egyszerűen simóniának nevezi, s nem veszi figyelembe, hogy a pénz elvileg a szultáni beraterítést illeték, amelyet mindenkinek be kellett fizetnie, ha törvényesen működni akart, s maga is csak ilyen módon juthatott ehhez az Oszmán Birodalomban nélkülözhetetlen okmányhoz.

Végül nagyon is jól tudta, hogy a török udvarnak az a célja, hogy a görögök és a latinok politikailag meg legyenek osztva, ezért eléggé valószínűtlen, hogy ebből a szempontból hosszabb ideig fenntartható lenne az unió.

Elképzelhetjük, mennyire elkedvetleníthette Theofániszt Ridolfi túlságosan józan hozzáállása. Azt remélte, hogy tárt karokkal fogadja ajánlatát, ehelyett be kellett érnie azzal, hogy udvariasan türelemre intette, és kérte, hogy várja meg, amíg tárgyalni fog a katolikus követekkel. Mavrogordátosz úgy képzelte, hogy a pápa vikáriusának elsősorban az a feladata, hogy az egyházi uniót mozdítsa elő. Ezzel szemben a helynök leginkább nagyon is kicsinyesnek tűnő kérdésekkel volt elfoglalva, amelyek sokszor a katolikus egyházon belüli torzalkodásokból eredtek. A birodalom területén térítő tevékenységet folytató szerzetesrendek rendszeresen vetélkedtek egymással, s ugyanakkor csorbítani igyekeztek a vikárius joghatóságát. (Ez a térítés természetesen nem terjedhetett ki a muszlimokra, mert az halálbüntetés terhe mellett meg volt tiltva, ezért sokszor ádáz küzdelem folyt egy-egy más

---

140 *Hierarchia Catholica*, vol. IV, 162.

felekezethez tartozó keresztény – ortodox, monofizita vagy nesztorianus – megnyeréséért.) Sok problémát okozott az egyes templomok fenntartása, amelyek finanszírozása sokszor a vikárius közvetítésével történt. A katolikus hatalmak követői között is feszültségeket okozott, hogy pl. a liturgikus szertartások alkalmával melyiküket milyen protokolláris megtiszteltetés illeti meg, ami persze sértette a kánonjogot, ugyanakkor diplomáciai problémákhoz is vezetett. Mindezeknek természetesen finánciális kihatásai is voltak, márpedig ettől a kis létszámú konstantinápolyi katolikus közösség vezetője nem tekinthetett el.¹⁴¹

Ez után a melegnek nem éppen nevezhető fogadtatás után Mavrogordátosznak újra alaposan át kellett gondolnia a helyzetét. Biztosra vehette, hogy Naxoszt nem kaphatja vissza, mert az ottani urak felháborodtak azon, hogy katolizált, és nem sokkal Rómába való elutazta után kérvényt nyújtottak be a patriarchához, amelyben kifejtették: nem akarják, hogy Theofánisz legyen többé a főpásztoruk.¹⁴² Az ex-metropolita választhatott: vagy bocsánatot kér IV. Dioníziosztól és bűnbánatot tart, s ebben az esetben reménye lehet rá, hogy esetleg kaphat valahol egy csekélyebb egyházi állást, vagy kitart eredeti terve mellett, s megszervezi a puccsot. Theofánisz elvetette az első lehetőséget, s hozzáfogott terve megvalósításához. Az elmúlt évben mindig azt hangsúlyozta, hogy a legnagyobb óvatossággal kell eljárni, mert különben meghiúsulhat az összeesküvés, azonban olyanokat is beavathatott titkába, akiknek előbb-utóbb eljárt a szájuk. Az egyik ilyen Hilarion Bubuli Velencében nevelkedett görög szerzetespap volt, aki egy alkalommal kapcsolatba került Dr. Covellel, az angol követ káplánjával, s mivel katolikusnak vélte, elmondta neki, hogy hamarosan Konstantinápolyban is egy katolikus ül majd a patriarchai trónon.¹⁴³ (Ezek után elképzelhető, hogy Bubuli másnak is elkottyanthatta a bailo környezetéből kiszivárgott tervet, ha épp szimpatikusnak tartotta az illetőt, csak-hogy fitogtassa bennfentességét.) A görög pap, aki szerint a patriarchai vikárius szervezi az egészet, s bele vannak avatva a jezsuiták és a kapucinusok is, olyan részletesen elemezte a puccsot és főszereplőit, hogy arra következtethetünk: kiforrott változatával állunk szemben. Szerinte igen

---

141 Minderről részletesebben AGUDO DE VILLAPADIerna, I.: *La Sagrada Congregación y el vicariato apostólico patriarcal de Constantinopla (1622–1815)*, in *Memoria rerum* II. 1700–1815, 496–513.

142 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r (Függelék, 45. dokumentum).

143 COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 149–150. Az esetről részletesen beszámol naplójában Dr. Covell, a kézirat közreadója viszont – mivel nem tudta azonosítani az említett személyeket és eseményeket – nagyon homályosnak találta a beszámolót, és megjegyezte, hogy csak a szerző tudna magyarázatot adni az egyes pontokra, amelyekhez megjegyzéseket kellene fűzni. Ezek alapján Runciman úgy ítélte meg, hogy az összeesküvés meghiúsult vagy nem is jött létre. (*The Great Church in Captivity*, Cambridge University Press 1968, 233).

sok latinofil metropolita van, akik nincsenek megelégedve Dioníziosszal, mert pénz és összeköttetés révén futott be gyors karriert. A francia király, a császár és Velence követeik útján igyekeznek megbukatni a patriarchát, akit először majd be fognak vádolni a szultán udvarában. Aztán a püspökök gyorsan efezusi metropolitává jelölik a jelenleg Konstantinápolyban rejtőzködő Theofániszt, majd megválasztják patriarchává. Bubuli szerint Panajótisz nagydragomán is bizonyára támogatni fogja Mavrogordátoszt, akit kedvel, jóllehet nincs tudomása az összeesküvésről. Bár Covel nem írja, hogy elmondta volna ezt a dolgot Harvey követnek, de feltételezhetjük. (A protestánsok egyáltalán nem lelkesedtek a keleti és a nyugati egyház egyesüléséért, és épp az 1670-es évek elején dúlt az elméleti harc a két irányzat között, amikor de Nointel márki a görög hitvallásokat gyűjtötte a transzszubtanciáció alátámasztására. Covelnek az is feladata volt, hogy megbízható információkat szolgáltatson a görög egyház állapotáról és tanításáról, ezzel is ellensúlyozva a francia követ tevékenységét.¹⁴⁴) Arról nincs tudomásunk, hogy az angol követ valamit is tett volna a terv megghiúsítása érdekében – valószínűleg éppoly irreálisnak tartotta, mint Ridolfi.

Covel február 7-i dátummal jegyezte be ezt a beszélgetést a naplójába, ekkorra tehát Theofánisz már egyeztetette a részleteket az érintett követekkel. Későbbi utalásaiból viszont arra következtethetünk, hogy nem talált valódi támogatásra a katolikus hatalmak megbízottainál. Hosszabb ideig a genovai rezidens, Sinibaldo Fieschi házában rejtőzött, de onnan is távoznia kellett, mert félt Dioníziosz haragjától, akinek tudomására jutott az összeesküvés.¹⁴⁵ A patriarcha el is küldte a követhoz a drisztrai metropolitát, a megalothetiszt és egy bizonyos Aléxandroszt (talán épp Mavrokordátoszt?), hogy tiltakozzanak nála, amiért rejtegeti Theofániszt. Fieschi kijelentette, hogy csak néhány napig volt nála a szegény püspök, aztán elment. Amikor ezt Dioníziosz megtudta, éktelen haragra gerjedt, és elmondta, mit tesz majd vele, csak kerüljön a keze közé. Mindennek lehordta: átkozott latinnak, csaló pápistának, latornak, Júdásnak, második Antikrisztusnak, aki azért jött, hogy törbe csalja a püspököket, és a pápisták fortélyos dogmáira térítse őket. Haragja tetőfokán ünnepélyesen kiközösítette, majd a színódusban mint latint és pápistát felfüggesztette püspöki tisztéből. Erről körlevélben értesítette az összes püspököt, és hogy még látványosabban alátámassza döntését, azt írta, hogy Theofánisz levágatta a szakállát, és latin ruhába öltözött.

Körülbelül ez idő tájt tudta meg Mavrogordátosz azt is, hogy nemcsak püspöki székét, hanem magánvagyonát is elveszítette. Theofánisz hitelezői, mivel adósuk nyomát bottal üthették, túszul ejtették fiatal unokaöccsét, és tőle követelték a nagybátyjának kölcsönzött pénzt. Mitrofánisz szinkellosz

144 Uo. p. XXXI. COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 149–150.

145 APF SOCG vol. 437 (1672.XII.19.), 72r (Függelék, 45. dokumentum).

ügy próbálta menteni a helyzetet, hogy a helybeli örményektől vett fel kölcsönt, ők azonban csak azzal a feltétellel adták, hogy ha június végéig nem kapják vissza az összeget, az ifjút eladják rabszolgának a törököknek.¹⁴⁶

A tervezett puccs egyre kivihetlenebbnek látszott. Mavrogordatosz azzal indokolta kudarcát, hogy a szultán, akinek környezetét kellett volna megnyerni a patriarcha lecseréléséhez, nem tartózkodott Isztambulban, a keresztény követek pedig nem tudtak közbenjárni az ügyben. Theofánisz nem számolt be részletesen az eseményekről, egy évtized múltán azonban „hivatalosan” úgy emlékezett vissza, hogy majdnem vértanúhalált halt, míg érsektársai közül kettőt meg is fojtottak.¹⁴⁷ Korábban valószínűleg többször is elmesélte a kalandokban bővelkedő év eseményeit káplánjának, aki szerint a felbőszült patriarcha az egyik összeesküvőt felakasztatta, a másikat gályára küldte, a többiek pedig vagy Spanyolországba, vagy Moszkvába menekültek, csak egy püspök fordított neki hátat.¹⁴⁸ Nem tudni, az összeesküvést vele együtt tervező püspökök közül kik tartottak ki mellette, de Számoszi Jozsif és Metelíni Partheniosz ugyanakkor vesztették el püspöki széküket, mint ő. Egyre jobban szorult a hurok, be kellett látnia, hogy terve meghiúsult, és menekülnie kell, ha kedves az élete. A pórul járt Theofánisz tehát július 25. táján kénytelen-kelletlen visszaindult egy francia hadihajó fedélzetén Rómába abban a reményben, hogy a toszkán nagyherceg majd beváltja ígérését, miszerint fejedelemségében megélhetést biztosít neki.¹⁴⁹

10. Várákozó állásponton Rómában

Rómába érkezésének dátuma nem ismeretes, de a megélhetését biztosítandó kérelme 1672. november 7-én már a megtárgyalandó iratok közé került.¹⁵⁰ Ettől kezdve Mavrogordatosz minden energiáját arra fordította, hogy javadalmat ill. jövedelmet szerezhessen, amiből kiadásait fedezhesse. Állandóan azzal érvelt, hogy az unió érdekében kezdeményezett tervének kudarca miatt jutott nyomorúságos anyagi körülmények közé, télen fagyoskodik, mert rongyos a ruhája, s ezért kéri, hogy az Apostoli Palota utaljon ki számára ellátást.¹⁵¹

---

146 APF SOCG vol. 440, (1672. I. 30.), 676rv (Függelék, 38. dokumentum).

147 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r (Függelék, 115. dokumentum).

148 APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol. 160v (Függelék, 103. dokumentum).

149 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r (Függelék, 45. dokumentum).

150 APF SOCG vol. 436 (1672. XI. 7–21.), 267r (Függelék, 46. dokumentum).

151 APF Acta vol. 42 (1672), fol. 267r (Függelék, 48. dokumentum).

Úgy tűnik, kérelme nemigen hatotta meg a kardinálisokat, pályafutásuk során igen gyakran hallhattak hasonló kérelmeket. Theofánisz azonban nem adta fel. Rabszolgasorsra szánt unokaöccse helyzetének ecsetelésével próbált támogatást kicsikarni: ha nem tudja kifizetni érte a váltságdíjat, az ifjúnak meg kell tagadnia keresztény hitét!¹⁵² Mivel ez a segélykiáltás sem lelt meghallgatásra, most már lakáskörülményeivel próbált nyomást gyakorolni. Egy évi instanciázás után, 1673. július 19-én a pápa kegyesen beleegyezett, hogy az ex-metropolita egy évig lakhasson és kosztolhasson a Propaganda kollégiumában.¹⁵³

A meg-megújuló kérelmezés és a pozitív válaszok elmaradása ráébresztette Theofánisz, hogy gyorsan elszáll a kapott egy évi koszt-kvártély, s egyáltalán nem biztos, hogy meg is fogják hosszabbítani. Valahonnan pénzt kell keríteni, mégpedig nem is keveset, amely hosszabb távon is biztosítja karrierjét. Még ugyanazon év szeptemberében egy olyan történetet adott elő, amelyről eladdig nem szólt. Állítólag 1670-ben, még Naxosról elutazta előtt egy Kiriákosz de Lazári nevű görög kereskedőre bízott 4000 tallért azzal, hogy ha szorult helyzetbe kerül, legyen majd mihez nyúlnia. Ezt az összeget a kereskedő áruba fektette, de mégsem tudta rendelkezésére bocsátani, mert Rómába vezető hajóútja során keresztény kalózok támadták meg, akik a szavojai herceg lobogója alatt vitorláztak, és kirabolták. Mavrogordatosz ezt igazolni tudta, D'Este bíboros pedig kieszközölte számára, hogy a szavojai herceg parancsára szolgáltatassák vissza neki jogos tulajdonát. Torinóba kell tehát menni felvenni a pénzt, s rövid eltávozásához engedélyt kért a Kongregációtól.¹⁵⁴

Akár igaz volt a történet, akár nem, az engedélyt megkapta, viszont a kardinálisok óvatosságból hozzátették, hogy máshová nem kóborolhat el, csak Torinóba, és két hónap múlva vissza kell térnie az Örök Városba.¹⁵⁵ Úgy látszik, a kudarcot vallott puccs után még inkább megcsappant a bizalom Theofánisz iránt, ugyanakkor szemmel is akarták tartani, nehogy újabb galibát okozzon. A metropolita sem lehetett biztos a sikerben, mert kérelmezte, hogy a távollétére járó támogatást is kapja meg.¹⁵⁶ Sejtése be is igazolódott, mert amikor szembesítették állítólagos rablójával, Verua lovaggal, az mindent letagadott, sőt azt állította, hogy vádlója nem is a náxoszi érsek, mivel ő mindkettőt, a görögöt és a latint is egyaránt jól ismeri. Az elmúlt négy év során többször is találkozott velük, még egy asztalnál is ült a görög főpappal, aki szép megjelenésű, eléggé dús szakállú, kövér

---

152 APF SOCG 440, 675r (Függelék, 53. dokumentum).

153 APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall anno 1666 al 1679), 160v–161r (Függelék, 57. dokumentum).

154 APF SOCG 442, fol. 223rv (Függelék, 58. dokumentum).

155 APF Acta 43 (1673), fol. 311r (Függelék, 59. dokumentum).

156 APF Lettere di Mons. Secretario a. 1673, vol. 62, 96r (Függelék, 63. dokumentum).

férfi. Kijelentette, hogy amikor a szóban forgó bárkát elfogta, az már üres volt, és a bóra Kalábria felé sodorta. Bár a torinói nuncius Barberini bíborosnak küldött beszámolójában úgy vélte, hogy csupán azért nyilatkozott így a lovag, nehogy vissza kelljen szolgáltatnia a zsákmányt,¹⁵⁷ a metropolita szerette volna, ha Róma igazolja személyazonosságát, egyúttal hosszabbítsa meg a távollétére adott engedélyt.¹⁵⁸ Az ezt követő többszöri levélváltásból kiderül, hogy Mavrogordátosznak nem sikerült dűlőre vinnie ügyét, és közel egy évi távollét után, 1674. június közepén üres kézzel érkezett vissza Rómába.¹⁵⁹

Újra elkezdődött a pénzkoldulás. A püspöki székétől megfosztott főpap felajánlotta szolgálatait a Szentszéknek, melyekért cserébe némi támogatást remélt.¹⁶⁰ Három havi tartózkodást engedélyeztek neki a Collegio Urbanoban.¹⁶¹ Ennek lejártával ismét segélyért folyamodott, mire elmagyarázták neki, hogy a kollégium számára tett alapítvány célja elsősorban az, hogy az ad limina látogatásra távolról érkező, és rövid ideig Rómában tartózkodó püspököknek nyújtson támogatást.¹⁶² Be kellett tehát látnia, számára több babér nem terem az Örök Városban. 1675 januárjában elhatározta, hogy vándorútra kel, s 10 scudoval a zsebében el is indult szerencsét próbálni a nagyvilágban.¹⁶³

11. Pozíciókeresés a császárvárosban

Bécs felé vette útját. Úgy gondolta, hogy más, vándorló életet élő görög püspökökhöz hasonlóan ő is a szentségkiszolgáltatásból fogja megkeresni a betevő falatot. Alkalomadtán papokat szeretett volna görög rítusban szentelni, és arra is kért engedélyt, hogy latin templomokban misézhesen, természetesen a helyi egyházi előjáró engedélyével. Arra hivatkozott, hogy naponta kell a szent áldozatot felajánlania, márpedig igen kevés olyan város van, ahol volna görög templom.¹⁶⁴ Ugyanekkor kért hasonló engedélyt a Sínai-hegyi Szent Katalin-monostor egyik papja, Gavriíl is. Minthogy az ügynek elvi vonatkozásai voltak, a Szent Officium elé került, ott pedig az a

---

157 APF SOCG 445, fol. 289rv (Függelék, 66. dokumentum).

158 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 494r, 495v (Függelék, 67. dokumentum).

159 APF SOCG 448, fol. 28r (Függelék, 78. dokumentum).

160 APF SOCG 451, fol. 92r (Függelék, 79. dokumentum).

161 APF Acta 44 (1674), 172r (Függelék, 80. dokumentum).

162 Uo. fol. 383v (Függelék, 86. dokumentum).

163 APF Acta 45 (1675), fol. 16r (Függelék, 89. dokumentum).

164 ACDFSO St.St. QQ2 – i, fol. 320r–323v (Függelék, 90. dokumentum).

döntés született, hogy a görög püspök ill. pap misézhet ugyan latin templomban, de nem ünnepélyesen, énekelve, s erre a helyi hatóság adhat és kell is hogy adjon engedélyt.¹⁶⁵ Papszentelésről természetesen szó sem lehetett.

Torinón keresztül érkezett Bécsbe, október elején. December 1-én kelt levelében arra kérte Barberini bíborost, járjon közbe a császárnál, hogy kaphasson egy görög templomot, mert a városban sok a szakadár, akiket meg szeretne téríteni.¹⁶⁶ Alig tíz nap múlva ugyanilyen tartalmú levelet kapott tőle a Kongregáció titkára, aki valamilyen okból úgy értelmezte, hogy Theofánisz a saját (görögországi) egyházmegyéjében kér egy görög templomot, és ezért nem is foglalkozott az üggyel.¹⁶⁷ Egy másik jelentés szerint Mindenszentek tájékán érkezett Mavrogordátosz Bécsbe, a császártól 200 magyar forint segélyt kapott, és engedélyt kért a város püspökétől, hogy alamizsnagyűjtési céllal misézhesen, ezt azonban a főpap megtiltotta.¹⁶⁸ A nuncius viszont lehetővé tette számára a magánmisézést. 1676. március 1-én ellenben a bécsi nuncius, Francesco Buonvisi tessalonikai érsek arról számol be Altieri bíborosnak, a Propaganda prefektusának, hogy a császárvárosban feltűnnek szakadár görögök, és vagy leteszik a katolikus hitvallást, vagy úgy viselkednek, mintha letették volna, aztán pedig gyűjtést rendeznek a jeruzsálemi szent helyek javára. Ezzel a pénzzel megvásárolják a kegyhelyek használati jogát, és végeredményben bitorolják azokat.¹⁶⁹ A Bécsbe érkezett náxoszi érseket a nuncius bemutatta a császárnak, aki 600 forintot adott neki, hogy visszatérhessen Itáliába, de Theofánisz a nagy részét Görögországba küldte, hogy néhány rokonát kiváltsa a rabszolgaságból. Jelenleg koldussorban él, és mivel több segítségre nem számíthat a császártól, némi pénzre volna szüksége a visszaúthoz. Arra vágyik, hogy a toszkánai vagy korzikai görögök között végezzen lelkipásztori tevékenységet.¹⁷⁰

---

165 APF Acta 45 (1675), fol. 44r (Függelék, 94. dokumentum).

166 *Prego hora l'Eminenza Vostra, a voler con la sua Suprema Autorità dar calore alle mie humillissime suppliche fatte alla Sacra Congregatione de Propaganda Fide, per iscriver all'Imperatore a conceder qui una Chiesa Greca per la conversione de' Schismatici, che se ne trovano in gran numero.* APF SOCG 458 (1676. III. 2 – IV. 13.) 90r–91v (Függelék, 97. dokumentum).

167 APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol. 127, 130 (Függelék, 98. dokumentum).

168 Uo., fol. 151r–153v. (Függelék, 104. dokumentum). Valószínűleg szóban történhetett a megkeresés, ill. az elutasítás, mert nincs nyoma a bécsi Érseki Levéltárban.

169 A Szentföldön a kereszties hadjáratok óta állandó vita folyt a helybeli görög ortodoxok és az idegenből jött katolikusok, különösen pedig a ferencesek között, hogy vajon melyiket illeti a szent helyek őrzésének joga. A gyűjtésekből befolyó pénzt arra fordították, hogy az iszlám hatóságoktól megvásárolják az engedélyeket, s ebben a versengésben igen sokszor eltekintettek a keresztény erkölcs szabályaitól.

170 APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol. 137r–138v (Függelék, 101. dokumentum).

Egy május 28-án kelt levélből arról értesülünk, hogy a görög főpap azt a kegyet kérte, hogy a császár jelenlétében mutathasson be egy misét a Hofburg császári kápolnájában. Az özvegy császárné és a főhercegnő is jelen akart lenni ezen az ünnepélyes liturgián, de egy váratlan esemény megzavarta a szép terv kivitelezését. Beütött a mennykő! Egy pap súlyos vádakkal illette Mavrogordátoszt, s a feljelentés széles körben ismertté vált, a császártól a nunciuson át egészen az udvari méltóságokig bezárólag. Végül is elsimították az ügyet, de valószínűleg nem használt a metropolita hírnevének.¹⁷¹

Miről szól maga a feljelentés?¹⁷² Prospero Rinaldi, a reggiói egyházmegye klerikusa az 1670-es évek elejétől bizalmas információkat igyekezett gyűjteni az Apostoli Dataria datáriusa, Gaspare Carpegna bíboros¹⁷³ számára. Kalábriai görög lévén kapcsolatokat tudott kialakítani Rómában és Velencében élő honfitársaival, értesült az itáliai görög származású főpapok viselt dolgairól, és ezeket buzgón szállította megbízójának. A „pápa szemének” (*oculus papae*) tartott, általában bíborosi rangot viselő főhivatalnoknak igencsak szüksége volt mindenféle információra, mivel jelentős mértékben tőle függött a pápai államháztartás egyensúlya, s egyáltalán nem volt közömbös, kit milyen elbírálásban részesített az egyes javadalmak adományozásánál.¹⁷⁴ A szóban forgó hosszú jelentés három püspökkel foglalkozott: Theofánisz Mavrogordátossal, Onúfriosz Konsztantíni debrai érsekkel, a Collegio Grecoban székelő görög szentelő püspökkel, és Giuseppe Garo szíroszi püspökkel,¹⁷⁵ aki a Propaganda Fide kollégiumában lakott. A beszámoló rémregénynek is beillik, annyira fordulatos, horrorisztikus elemekkel tarkítva, de központi témája az említett főpapok szerelmi élete, valamint pénzügyi manővereik és állhatatlanságuk a katolikus hitvallás tekintetében. Nem csoda, hogy az illetékesek, akiknek Bécsben kezükbe került, egyáltalán nem akarták szellőztetni, még akkor sem, ha esetleg nem is nagyon botránkoztak az események olvastán, és arról sem voltak meggyőződve, hogy csupán rágalmak özönéről van szó. Minket elsősorban az érdekel, amit a paronaxiai metropolitáról tudhatunk meg belőle.

Bécsbe készülve fogadta fel Rinaldit káplánnak azzal az ígérettel, hogy ott igen jó fizetésben lesz része, mert a főpap a második helyet foglalja majd el a császári udvarban (hogy mit is értett ez alatt a homályos kijelentés alatt Theofánisz, nem tudjuk). A kalábriai belement az alkuba, s útjuk során az

---

171 Uo. fol. 151r–153v (Függelék, 104. dokumentum).

172 Uo., fol. 160r–163v (Függelék, 103. dokumentum).

173 Eugubini (gubbioi) püspök 1630-ban, 1634-ben bíboros, 1648-ban a bíborosi kollégium camerlengoja, †1679 (*Hierarchia Catholica*, vol. IV, 24, 183).

174 A Datáriáról részletesebben ld. TUSOR PÉTER: *A barokk pápaság (1600–1700)*, Gondolat Kiadó, Budapest 2004, 100–105.

175 Szíroszi latin püspök 1655–1693 (*Hierarchia Catholica*, vol. IV, 326).

egy-egy helységekben, amíg folyt a mise, a templom körül adományokat gyűjtött, no meg a városban is. Hogy mennyi gyűlt ebből össze, nem tudjuk, de nyilván nem sok, mert amikor német földre érve egy vendégfogadóban kellett megszállniuk, a püspök azzal érvelt, hogy sokba kerül két ágy, ezért egyben kell aludniuk. Itt kezdődött a baj, mert ettől kezdve két hónapig a gyanútlan ifjúnak naponta ki kellett elégítenie a náxoszi „féktelen vágyait”. A püspök azzal nyugtatgatta, hogy mint érsek úgymint feloldozza az elkövetett bűnök alól. Rinaldi karácsonykor már nem bírta tovább ezt a kínos helyzetet. Meggyónt egy másik papnál, de gyóntatója csak azzal a feltétellel volt hajlandó feloldozni, ha szakít bűnös magatartásával. Amikor a püspök újból közeledni próbált hozzá, ellenállt, erre Theofánisz megpofozta. Rinaldi azonnal felmondott, és kérte az elmaradt bérét, de Mavrogordátosz hallani sem akart róla, hanem még az addigi kiadásait sem volt hajlandó megtéríteni. Anyagi kárának kárpótlásáért a kalábriai a császárhoz fordult. Hogy befogják a száját, a császár a nunciuson és a bécsi püspökön keresztül küldött egy bizonyos összeget, s így megszabadult a követelőző paptól.

12. Rövid „próbaút” Munkácsra

Egy évvel később, 1677 áprilisában Mavrogordátosz Munkácson bukkan fel. Felvetődik a kérdés, vajon hogyan és milyen minőségben került oda. Hodinka és Baran más-más oldalról közelítették meg a problémát, míg Véghseő Tamás inkább a véletlennek juttatott fontos szerepet abban, hogy a görög főpap egyszerűen csak Észak-Magyarország ruténjeinek legfőbb pásztora lett.

Igen kevésbé valószínű, hogy elég információval rendelkezett Theofánisz a munkácsi egyházmegyéről, főképp azokról az eseményekről, amelyek az előző néhány évtizedben ott játszódtak le.¹⁷⁶ A 13 vármegyére (Gömör, Torna, Szepes, Sáros, Abaúj, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Borsod, Szabolcs, Szatmár, Máramaros) kiterjedő, hatalmas területen vegyesen éltek magyarok, németek, rutének, oláhok, szerbek, s amit a korban munkácsi egyházmegyéként tartottak számon, végeredményben egy olyan területet alkotott, amelynek határai nem voltak pontosan kitűzve, egyházi állása pedig igencsak tisztázatlan volt. Az a tény, hogy ennek az egyháznak a klérusa hova is tartozott, a kortársak előtt nem volt világos. Igaz, hogy 1646-ban Ungvárott a papságnak egy töredéke egyesült a katolikus egyházzal,¹⁷⁷

---

176 Bővebben: VÉGHSEŐ TAMÁS: „...mint igaz egyházi ember...”. *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése*. Nyíregyháza 2011, 11–93.; PEKAR, ATHANASIOS B.: *The History of the Church in Carpathian Rus'*, New York 1992.

177 BAÁN ISTVÁN: *La pénétration de l'uniatisme en Ukraine subcarpatique au XVIIe siècle*.

s ettől kezdve úgy látszott, hogy a római egyházkormányzat támogatásával görög szertartású egyház kezd felekezatként szerveződni, de ennek a folyamatnak a paraméterei csak lassanként váltak kitapinthatóvá. Nem csupán a legitim püspök személye volt kétséges, mivel többen is igényt tartottak a kinevezés jogára: a (kezdetben protestáns, később katolikus) erdélyi fejedelmek mint helyi földesurak, a magyar király mint főkegyúr, a pápa (s ennek révén az esztergomi érsek mint prímás), sőt egyszer-egyszer (a bizánci rítus okán) a kijevi unitus metropolita is.¹⁷⁸ Kérdéses volt az is, milyen kritériumok alapján volt tekinthető e korszakban valaki – elsősorban a püspök, de a papok és a hívek is – katolikusnak vagy ortodoxnak. Az 1665-től (az első, Róma által hivatalosan elismert egyesült püspök, Parthén halálától) 1689-ig (az Apostoli Szentszék által kinevezett De Camillis püspök hivatalba lépéséig) terjedő korszakban mindegyik érintett fél a maga szemszögéből mérte fel és értelmezte a helyzetet, és eszerint igyekezett megoldást találni.

Szelepchény György esztergomi érsek (1666–1685) 1677 elején Bécsben járván találkozott Theofánisszal, és az ex-metropolita azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy járja ki Lipót császárnál, hogy Munkácsra mehessen. A prímás Báthory Zsófia (1629–1680) erdélyi fejedelemasszonyánál, a munkácsi vár immár újfent katolikus földesuránál is beajánlotta, s úgy tűnt, hogy az özvegy méltóságos asszony kedvezően fogadta. Mavrogordátosz igen udvarias fogadtatásban részesült a püspöki székhelyen, két zsinatot is tartott (inkább esperesi gyűléseknek nevezhetnénk ezeket, mert valószínűleg csak néhány tucat papot érinthettek, bár számukat a görög püspök százra becsülte), majd néhány hónapi áldásos tevékenység után visszatért Bécsbe, hogy kieszközölje a császárnál a munkácsi püspöki kinevezést.¹⁷⁹ Vajon megkapta-e? Három évvel később, 1680-ban ezt állította, és Szelepchény is ilyen értelmű megjegyzést tett, azonban ehhez az kellett, hogy a munkácsi püspöki szék üres legyen. A prímás úgy tudta, hogy a korábbi főpásztor, Volosinovszky József megtagadta katolikus hitét, elhagyta az országot, s ezzel automatikusan elvesztette tisztét, de mivel Róma erősítette meg hivatalában, hasonlóképp utódjának is pápai megerősítést kell kapnia. Meg is kérte a Propaganda Fide Kongregáció prefektusát, hogy eszközölje ki a Szentatyánál védenca számára. Tudomásunk szerint nem kapott választ, viszont a bizonytalan helyzetben kinevezte Mavrogordátoszt munkácsi

---

XVIIe siècle, no 220, 55e année, no 3–2003.

178 BAÁN ISTVÁN: *Appointments to the episcopal see in Munkács 1650–1690 – A munkácsi püspöki szék betöltése 1650 és 1690 között*. In VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Nyíregyháza, 2007. november 23–24. (Collectanea Athanasiana I. Studia, vol. 3). Nyíregyháza, 2010. 155–166.

179 Így számol be az eseményekről 1677. augusztus 12-én Bécsben kelt levelében Szelepchény. ASV Lettere di Vescovi, vol. 63, fol. 479rv (WELYKYJ, ATHANASIOS: *Litterae Episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, Roma 1974, III, 119).

adminisztrátorává.¹⁸⁰ A prímás jogállását az ex-metropolita a maga nyelvére lefordítva „patriarchainak” értelmezte,¹⁸¹ s ebből kiindulva azt is gondolhatta volna, hogy kinevezéséhez más megerősítésre nincs is szükség. Tájékozódó útjáról a császárvárosba visszatérve 1677. december 10-én Theofánisz beszámolt a Hitterjesztés Szent Kongregációjának, hogy külső körülmények megakadályozták, hogy visszatérjen Munkácsra. Bár erre még „élete kockáztatásával is hajlandó lett volna” – jelentette ki fellengzősen –, mivel azonban az ottani méltóságok panasszal éltek ellene, mert képtelen megtanulni az ország nyelvét (hogy itt a magyarra, a ruténra vagy épp a latinra céloz a levélíró, nem derül ki a beszámolóból), ez annyira kedvt szegte, hogy inkább visszatér Rómába.¹⁸² A mágnások fellépését „az ördög közbelépésének” tulajdonította. Leveleiben háromszázezer homályban bukdácsoló, szakadár lélekről gondoskodni kész lelkipásztornak tüntette fel magát, akinek leghőbb vágya a katolikus hit elfogadtatása ezekkel az ártatlan és kárhözatra szánt lelkekkel.¹⁸³ Ahogy teltek-múltak az évek, egyre plasztikusabban ecsetelte a görög főpap a Munkácson töltött néhány hónap eseményeit. Úgy tüntette fel, hogy a „lázadók”, vagyis Thököly Imre kurucjai űzték el.

Felmerül a kérdés, hogy valóban ezek miatt hagyott-e fel tervével a metropolita, vagy más motívumok kerültek előtérbe. A dokumentumok többféle magyarázatra is nyújtanak lehetőséget. A pápai kinevezés halasztódása számára nem jelenthetett elháríthatatlan akadályt, mert a prímás adminisztrátoraként vagy segédpüspökeként nyugodtan funkálhatott volna. A földesurak álláspontja eltérő volt ugyan a vallási kérdésekben, de nem úgy az anyagi javak tekintetében: nem akartak bővebb jövedelmet juttatni egyházi alattvalóiknak, akár ortodoxok voltak azok, akár egyesültek. Theofánisz semmilyen más „központi” juttatásban nem részesült a király vagy az esztergomi érsek részéről, megélhetését a munkácsi egyházmegyéből kellett „kitermelnie”. Amíg Bécsben számíthatott némi alamizsnára az udvartól, vagy gyűjthetett adományokat a messzi távolban levő kegyhelyek javára, esetleg a török fogságába esett rokonainak kiváltására, Munkácson erről szó sem lehetett. A város melletti öt faluból: Kislohóról, Nagylohóról, Hribócról, Boboviscséről és Laukáról származó bevétel sovány jövedelmet nyújtott, ezt egészítette ki a munkácsi várúr évi 100 forinttal, majd Báthory Zsófia egy kis természetbenivel, a szepesi kamara kasszája pedig 200 forinttal.¹⁸⁴ A metropolita azonban a zavaros időkben ebből valószínűleg

---

180 Másutt segédpüspökként említik.

181 Esztergomi Prímási Levéltár, Protocollum Szelepchény1675, 263–264.

182 APF SC Arcipelago vol. 2b, 392r, 395v (Függelék, 107. dokumentum).

183 Uo.

184 HODINKA ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715.* Ungvár, 1911. (= *Okmánytár*), no. 215, 262.

semmit sem látott, s rövid munkácsi tartózkodása alatt felmérhette, hogy a helyzet belátható időn belül nem fog javulni. Szelepchény rögtön azután, hogy Theofánisz visszatért Bécsbe, azzal indokolta az uralkodónak, hogy támogatnia kell a pápai kinevezést, mert az ezzel járó javadalom biztosítja majd, hogy „kellő tekintéllyel és gyümölcsözően végezhesse feladatát”.¹⁸⁵ A javadalmat a metropolita természetesen a királytól várta, mert a Thököly-felkelés alatt a felső-magyarországi helyzet nem nyújtott biztosítékot püspökhöz méltó életmódjához, a korábbi bevételek pedig „elődeinek gondatlansága és a kálvinisták mohósága miatt” elenyésztek.¹⁸⁶ Az uralkodói kinevezés az elkövetkezendő években is – úgy gondolta – jogalapot nyújt arra, hogy kérelmeivel ostromolhassa az udvart.

Munkácson mind világi, mind egyházi részről bizalmatlanság nyilvánult meg iránta. Az 1671 táján rövid ideig a római Görög Kollégiumban nevelkedett rutén bazilita, Kaminszky Péter, aki tolmácként működött mellette,¹⁸⁷ egyáltalán nem örült az idegen főpap jöttének, s bár elkísérte őt Bécsből püspöki székhelyére, igyekezett rossz híret kelteni, ortodoxnak tüntetve fel.¹⁸⁸ Ki tudja, mi mindent mondott róla, hiszen épp akkor végezte tanulmányait Rómában, amikor a konstantinápolyi puccskísérlet kudarcot vallott, és a császárvárosban terjedő kósza hírekből is eljuthatott egy s más a fülébe. Riválist látott Theofániszban, s a püspök nyelvi nehézségei miatt könnyen befolyásolhatta a papságot is. Még az is elképzelhető, hogy a bujdosók akcióit olyan veszélyesnek tüntette fel Theofánisz előtt, hogy kilátástalannak tűnt a jövő. A görög főpap valószínűleg egyáltalán nem volt tájékozott arról, mi is folyik a tizenhárom vármegyére kiterjedő, hatalmas egyházmegyében. Azt tudta, hogy az uniót kell megerősítenie, s ennek érdekében helyi zsinatokat tartott, a tényleges állapotokkal azonban, amelyek igencsak különböztek a Mediterráneumban általa tapasztaltaktól, csupán a helyszínen szembesült. Munkácson 1677. április 13-án tartott zsinatán szó sincs az unióról, sokkal inkább a klérus zilált állapotáról, leginkább ami a papok házasságát és a válást illeti.¹⁸⁹ Tiltja a papok második házasságát, valamint azt, hogy a diakónusok felszentelés után házasodjanak. Kánonjogi-
lag két artikulusra is támaszkodik az irat, mégpedig Manuíl Maláxosz 1561-

---

185 ASV Lettere di Vescovi, vol. 63, fol. 479rv (Függelék, 106. dokumentum). (WELYKY, ATHANASIIUS: *Litterae Episcoporum* III, 119.)

186 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r–15r (Függelék, 115. dokumentum).

187 Τσιρπάνλης, Ζ.Ν., *Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο*, no. 575, 647–648.

188 HODINKA: *Okmánytár*, no. 224, 268.

189 MICHAEL LUTSKAY: *Historia Carpatho-Ruthenorum in Hungaria sacra et civilis ex probatissimis Authoribus, et Documentis originalibus Archivi Dioecesanii Episcopatus Munkáts desumpta*. Budae, 1843, caput 81, új kiadása In Naukovyj Zbirnyk Muzeju Ukrajinskoj Kultury u Svydnyku (NŹMUK), vol. 14–18. SPN, Prešov, 1986–1992. vol. 15, 236–237. *Okmánytár* no. 202., p. 250–251 (szövege nem teljesen azonos Luts kayéval).

ben készült Nomokanonjának¹⁹⁰ 179. cikkére és a szabolcsi zsinatra.¹⁹¹ Az első hivatkozás azért tűnhet alkalmazhatónak, mert ez a gyűjtemény a legszélesebb körben elterjedt az oszmán birodalomban működő egyházak körében, egyházi szláv nyelvre is lefordították. Román verziója *Índreptarea Legii* néven ismeretes, 1652-ben jelent meg Tîrgovişteben.¹⁹² Theofánisz nyilván a görög verziót ismerte, de maga a kánon tartalma valamilyen formában a korabeli munkácsi püspökök előtt sem volt ismeretlen. Az első ismert munkácsi egyházmegyei körlevél, mely egyúttal az első magyar nyelvű körlevél is, nem pontosítja, milyen értelemben okoztak problémát a „két feleségű papok”, de nyilvánvaló, hogy nyugtalanító és nem elszórtan jelentkező kérdéssel kellett szembenéznie a görög metropolitának, ha alig két hónapi magyarországi tartózkodása után szükségesnek tartotta, hogy tekintélyi szóval vessen véget az effajta visszaéléseknek. A körlevélből nem derül ki pontosan, hogy csak a világiak közti válást bünteti-e a főispán által behajtható 100 forinttal, vagy a „bigamus” papokat is ilyen fenyítéssel sújtja. Nem valószínű, hogy dörgedelmének sok fogantatja volt, s egy évtized múltán hasonló vagy még rosszabb helyzet fogadhatta Giovanni Giuseppe De Camillist (1689–1706).¹⁹³ Hogy mennyire volt ez elterjedt gyakorlat, abból is következtethetünk, hogy szerepel Jacobus Sirmundus listáján, amelyet azokról a tévedésekről készített, amelyek Magyarországon és Erdélyben a görögök körében találhatóak voltak.¹⁹⁴ A házassággal kapcsolatban a körlevél tiltja a válást, és felhívja a figyelmet a rokonsági fokból származó akadályokra. A klérusnál a szentelés alsó korhatárát papok esetében 33, diakónusoknál 22 évben állapítja meg, és kiközösíti azokat a papo-

190 A mű két verzióban jelent meg: tudós nyelven 1561-ben, népnyelven pedig 1562/1563-ban.

191 Az 1092-es szabolcsi zsinat 1. fejezete (tehát nem a 12., amint Mavrogordátosz körlevele írja) foglalkozik a papok második házasságával: *I. De bigamis presbiteris et dyaconis. Bigamos presbiteros et dyaconos, et viduarum vel repudiatarum maritos iubemus separari, et peracta penitencia ad ordinem suam reverti. Et qui noluerint illicita coniugia dimittere, secunda instituta canonum debent degradari. Separatas autem feminas parentibus suis iubemus reddi, et quia non erant legitime, si voluerint, liceat eis maritari.* ld. ZÁVODSZKY LEVENTE: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* Budapest, 1904. 59.

192 Első része 417 fejezetben Maláxosz 1561-es Nomokanonját tartalmazza, második része az apostolok, a zsinatok és a szent atyák kánonjait az Aristénos-recenzió szerint. A mű teljes címe: *A törvény direktórium, népszerű nevén Pravila.* Latin fordításban az első részt tartalmazza JOSEPHUS PAPP-SZILÁGYI: *Enchiridion juris Ecclesiae Orientalis Catholicae.* M-Varadini 1862, 70–112.

193 Bővebben: BAÁN I.: *Lelkipásztori problémák és megoldási kísérleteik: a „bigamus” papok.* In: VÉGHSEŐ TAMÁS szerk.: *Rómából Hungáriába. A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai.* Nyíregyháza 2008, 187–238.

194 Jacques Sirmond, francia jezsuita tudós (1559–1651), egy ideig Baronius munkatársa, számos középkori egyháztörténeti és teológiai mű kiadója. Az említett jegyzék valószínűleg 1633–34-ben írt „Antirrheticus” c. művében található.

kat, akik az esperes engedélye nélkül egyik paróchiáról a másikra mennek át. Ugyanezek a problémák várhattak orvoslásra a másik zsinaton is, bár annak jegyzőkönyve nem maradt fenn.

Elképzelhetjük, hogy a zsinatokon hozott intézkedések egyáltalán nem örvendeztették meg a munkácsi papságot. A zavaros időkben, amikor nem is lehetett pontosan tudni, ki a törvényes püspök, és az éppen ortodox-e vagy katolikus, a szigorú intézkedések nem kedveztek az unió ügyének, főképp ha a püspök nem kapott világi támogatást. A mérhetetlenül magas, 100 forint büntetés, amelyet a parancsot megszegőkre kirótt, ugyanakkora volt, mint amennyit a püspök a Rákócziaktól kapott volna, és joggal feltételezhetjük, hogy elrettentés helyett inkább felháborodást váltott ki. Igaz, hogy a korábbi vármegyei törvények is büntetéssel sújtották az elváltakat összeadó papokat,¹⁹⁵ de nem tudunk róla, hogy bármelyik papot is fővesztésre ítélték volna, és a renitensek esetében kirótt 12 forintos, magas bírság hihetetlenül alacsonyabb volt annál, mint amennyit Theofánisz szabott ki. Hiába nem őt, hanem a főispánt illette volna ez – a rutének szemében csillagászati! – summa, nem kerülhette el annak gyanúját, hogy a püspök is részesül belőle.

Nem lehet pontosan kideríteni, ki(k) is volt(ak) a zsinati rendelkezések értelmi szerző(i). Lehet, hogy Kaminszky ezzel szeretett volna érdemeket szerezni magának a prímás és a nuncius, no meg a császár előtt, hiszen tolmácként sokat érhetett el az ügyrend és a határozatok megfogalmazásában. (Persze ő sem ismerhette Szent László törvényeit, erre egy magyar jurátusnak kellett felhívnia a figyelmét!) A görög érsek fegyelmi dolgokban nem volt erős kezű, inkább rá kellett beszélni a rendcsinálásra. A hittel és a szertartásokkal kapcsolatos kérdések háttérbe szorultak a diszciplináris problémákhoz képest.

---

195 *De bigamis et poligamis hactenus per rusticos sive Ruthenos commissis concluditur, quod amodo in posterum interdicitur omnibus. Qui hactenus ex inanimadvertentia sive per abusum commiserunt, illis datur gratia, ita tamen, quod contumaces, qui contra divinas et humanas leges ab uno marito acceptas alteri in matrimonium junctas tradiderunt vel abstraxerunt et detinuerunt violenter, tales debita poena puniantur, reliquis autem gratia datur, hoc declarato, quod si in posterum talia patrare non formidaverint, comperta facti veritate capiantur juxta leges regni et capituli plectantur. Ipsi quoque rustici sacerdotes scienter copulantes sicubi compertum fuerit, ipsi quoque tanquam malorum auctores et male agendi occasionem praebentes, pari poena puniantur, ut sic malefactoribus talis male agendi via praecludatur. . . Ung vármegye, 1656. máj. 10. Hodinka: Okmánytár, no. 135, 182. Quia multae querelae fuerant in aures cottus nostri contra balykones Ruthenorum allatae, quod personas non liberarum copulare, personas inhonestas et adulterarum pueros baptizare talesque malefactores ac alios similes a talibus peccatis et maleficiis eliberare non verentur, ideo contra tales balykones schismaticos decretum est, quod si id fecerint, comperta rei veritate, primo per locorum magistratus dominosque terrestres barbibus priventur seu eorum barbae abscindantur. Si secundo id fecerint, 12 fl. priventur et puniantur. Tertio quoque si id fecerint, poenae capitali per comitatum pronuntiandae subjacebunt? . Zemplén vármegye, 1656. szept. 7. HODINKA: Okmánytár, no. 136, 182–183.*

Négy hónap épp elég idő volt ahhoz, hogy Mavrogordátosz belássa, kellő világi hatalmi és anyagi háttér nélkül nem tud úrrá lenni a helyzeten. Amúgysem szokta meg, hogy a náxoszi félszáz pap helyett most hétszázát regulázzon, akiknek a szavát sem érti, s akik ugyanúgy nem értik a görög liturgiát végző főpapot, egy nyomorúságos klastromocskában lakjon bizonytalan anyagi kilátásokkal, gyanakodó vagy ellenkező földesurakkal egyezkedjen, és reménye se legyen arra, hogy visszatér a napsütötte Itáliába. Ha biztos anyagi háttérrel rendelkezett volna, talán még bírta volna egy ideig, de erre semmi kilátása sem nyílt. Élete folyamán mindig hadilábon állt a pénzzel, s ennek megoldását csak egy konszolidáltabb és civilizáltabb közegben remélhette.

13. Újra Bécsben

1677 augusztusában Bécsbe visszatérve a metropolita úgy viselkedett, mint aki csupán egy felderítő útra ment Munkácsra, hogy beszámolhasson a prímásnak a unióval kapcsolatos állapotokról. Ha közben megkapta volna a királyi kinevezést, talán vissza se tért volna, hanem „a katolikus hit terjesztésének szent ügye közben lehelte volna ki odaadó, áldozatos lelkét”. A magyarországi politikai állapotok azonban lehetetlenné tették missziós munkáját, ezért úticélja most már Róma.

Mégsem indult útnak, s a következő három év alatt született dokumentumok alapján a következő kép rajzolódik ki. A császári udvarban az a vélemény alakult ki, hogy hiába nevezte ki nemsokára I. Lipót munkácsi püspökké az ex-metropolitát,¹⁹⁶ annak nem sok a hajlandósága arra, hogy elfoglalja püspöki székét. Ezért anyagilag is támogatták kérését, hogy Rómába utazhasson, s az útiköltségen felül 1678 januárjában még 500 forint végkielégítést is kiutaltak számára.¹⁹⁷ Egy évvel később újabb 150 forintot kunyerált ki hazautazás céljából az udvari pénztárból. Ekkor már Bécs külvárosában, Leopoldstadtban rohamosan terjedt a pestis, és a járvány 1679 júliusában a város falain át is betört. Szörnyű pusztítást végzett, a korabeli feljegyzések 70 és 120 ezer fő között becsülik a halottak számát. A császárvárost vesztégzár alá helyezték, senki sem hagyhatta el. Ugyanakkor Mavrogordátosz az év novemberében Komáromból írt levelet a prímásnak

---

196 A királyi kinevezés időpontja nem ismeretes, de a későbbi dokumentumok határozottan utalnak rá.

197 Lipót a kérelemre sajátkezűleg vezette rá: *Weilen die pensionen sehr schwer sein, so köndten ihm vor einmal semel pro semper 500 fl. geben werden, doch das er gewis abreiset. Leopold sk.* Bécs, Közös Pénzügyminisztériumi Levéltár, Hung. 1678. jan.–febr. csomó, jan. 29. a. (Hodinka: *Okmánytár*, no. 206, 253.).

kolduló áthoszi szerzetesek ügyében.¹⁹⁸ Vajon még a karantén előtt távozott Bécsből, vagy később sikerült elmenekülnie? A járványt későbbi leveleiben sem említi, jóllehet mindent latba vet, hogy panaszkozdhasson. Ebből arra következtethetünk, hogy a legnagyobb vész idején nem tartózkodott a császárvárosban. 1680 tavaszán egy memorialében foglalja össze eddigi pályafutását a Propaganda Fide Kongregációja számára, és kéri közbenjárását munkácsi királyi kinevezése pápai megerősítéséhez, valamint akkora kegydíjhoz, amekkora tisztes megélhetést tud nyújtani.¹⁹⁹ A primás is közbenjár Bathory Zsófiánál, hogy járuljon hozzá a kinevezéshez.²⁰⁰ A bécsi nuncius előkészített a processus canonicushoz néhány iratot, de lefolytatására nem kapott utasítást, így a pápai megerősítésre nem került sor. Novemberben Mavrogordátosz újból segílyt kért megélhetéséhez a császártól,²⁰¹ 1681 elején pedig a pápához fordult, hogy 25 scudóval támogassa távozását Nápolyba.²⁰² Ezt az összeget ki is utalták neki, az utazás azonban mégis hosszú ideig halasztódott. Csak sejthetjük, hogy nem a kért célra fordította az összeget, hanem felhalmozódott adósságainak törlesztésére. Néhány évvel később Kollonich bíboros úgy emlékezik vissza rá, hogy ha ő nem segített volna az idős Theofániszon, éhen is halt volna, mert mindenét zálogba adta, és csak a kamaraelnök-püspök mentette meg attól, hogy a hitelezők be ne zárassák az adósok börtönébe.²⁰³ 1683. július 14-én Kara Musztafa nagyvezír csapatai nekilátnak Bécs ostromának, s ettől kezdve egészen szeptember 12-ig nem lehet elhagyni a várost. Érdekes, hogy ezekről az eseményekről sem tesz később említést a metropolita, talán azért sem, mert jobbnak érezte, ha fátylat borít a Bécsben eltöltött évekre. Az ostromzár feloldásával azonban hamarosan sor kerülhetett Mavrogordátosz elutazására is. Nem Munkács felé vette útját, bár leveleiben úgy igyekezett feltüntetni magát, mint aki mindig is vállalja ezt a küldetést. Elképzelhető, hogy a bizonytalan politikai – ezek folyamányaképp pedig anyagi – helyzetet látva lemondott arról, hogy még egyszer a Kárpátok vidékén próbáljon szerencsét, de félt nyíltan bevallani, nehogy ezzel elveszítse egyházi előjárói előtt a hivatkozási alapját.

---

198 Esztergomi Prímási Levéltár, Protocollum Szelephény 1675, 263–264.

199 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r–15r (Függelék, 115. dokumentum).

200 Uo. fol. 18r (Függelék, 120. dokumentum).

201 *Hofkammerarchiv*, Hoffinanz Band Expedit 937 (1680), p. 531. Nov. 21.

202 APF Audientiae Sanctissimi vol. 2, (dall anno 1680 sino al 1690), 56rv (Függelék, 122. dokumentum).

203 APF SC Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria dal 1642 al 1760, vol. 1, f. 115–116v (Függelék, 139. dokumentum) (WELYKY: *Litterae Episcoporum* III, no. 181, 289).

14. Végjáték Rómában

Theofánisz 1684 elején bukkan fel az Örök Városban, Eleonóra császárné és Krisztina svéd királynő ajánlóleveleivel, s arra hivatkozva, hogy egyelőre nem tud visszatérni Munkácsra, amíg a helyzet nem javul, némi támogatást kér. Választ nem kap.²⁰⁴ Júliusban újból kérvényt nyújt be, azal tetézve, hogy harmadmagával él, négy hónapja beteg unokaöccsével és szolgájával, igen nyomorúságos körülmények között.²⁰⁵ A pápai alamizsnás belátása szerint valószínűleg részesítette valamilyen segélyben.

1685. január 25-én meghalt a horvátországi Marča püspöke, Pavao Zorčić (1671–1685). Egy évvel később a Hitterjesztés Szent Kongregációjának titkára, Odoardo Cybo szeleukiai érsek az ekkorra már bíborossá előlépett Buonvisi bécsi nunciushoz írt levelében Mavrogordátoszt ajánlotta utódjául arra hivatkozva, hogy nagy buzgalommal és eredményesen munkálkodott az esztergomi egyházmegyében (!), őszinte és buzgó katolikus.²⁰⁶ Az ügyet csak az év végén vitték az általános ülés elé, ahol a görög érseket ejtették, mégpedig Kollonich információja alapján, aki az elhunyt öccsét, a csupán 27 éves Marko Zorčićot támogatta, s a királytól már ki is eszközölte kinevezését.²⁰⁷ A bíboros-püspök korábban azzal érvelt, hogy az ekkorra hatvanadik évét betöltött Theofánisz már igen öreg, alkalmatlan a fáradságos munkára, ráadásul nem is ismeri az adott terület nyelvét. Igaz, eléggé sajátos módon adott hangot preferenciájának, mert a metropolita mellett instanciázó küldöttséget a katonai fegyelemhez és eljárás módhoz szokott Kollonich egyszerűen börtönbe csukatta.²⁰⁸ Mindez végképp felkavarta a Kongregáció bíborosait. Az 1686. október 9-i pápai kihallgatáson Buonvisi bíboros előadta, hogy a császárnak nem volt joga a kinevezéshez, mivel a kérdéses püspökség nem tartozik bele abba a tíz egyházmegyébe, amely felett a magyar király főkegyúri jogot gyakorolhat. Kérte, hogy a Szentatya Mavrogordátoszt nevezze ki szvidnici püspökké.²⁰⁹ A Kongregáció elrendelte, hogy írjanak levelet a bécsi nunciushoz, aki terjessze a görög főpap kinevezését a császár elé. (Talán csak ekkor készítette elő Buonvisi

---

204 APF Acta 54 (1684), 3v–5r (Függelék, 123. dokumentum).

205 ASV Segretaria di Stato, Lettere di Vescovi, Prelati e Governatori, vol. 70, fol. 322r (Függelék, 124. dokumentum).

206 APF Lettere vol. 75 (1686), 67v–68r (Függelék, 132. dokumentum).

207 APF SOCG 496 (1686. X. 7–XII. 16.), fol. 122r (Függelék, 134. dokumentum).

208 Uo. fol. 125rv (Függelék, 131. dokumentum).

209 APF Audientiae Sanctissimi vol. 2, (dall'anno 1680 sino anno 1690), 281r. (Függelék, 137. dokumentum) Az eset arra is rávilágít, hogy nem volt felhőtlen a viszony a nunciushoz és Kollonich között, mivel Buonvisi, aki már 1681-ben tagja lett a Bíborosi Szent Kollégiumnak, joggal érezhette, hogy pápai követi jogait csorbítja a frissen kardinálissá kinevezett Kollonich.

a processushoz az iratokat, de a kötelező információs eljárást nem folytatta le. Vajon azért-e, mert Theofánisz Rómában volt, s úgy gondolta, ott könnyebben kikérdezhetők a tanúk? (Csupán találgathatunk.) Válasz azonban nem érkezett, ezért aztán Zorčićot nevezte ki a pápa.²¹⁰ Nem kétséges, hogy Kollonich tett róla, hogy az ő akarata érvényesüljön. Személyesen ismerte Theofániszt, és meggyőződött róla, hogy nem tud ruténul, pedig ez a dialektus közel áll ahhoz a szláv nyelvjáráshoz, amelyet Horvátországban beszélnek. Utolsó bécsi évei alatti felelőtlen viselkedéséről személyesen is meggyőződhetett Kollonich, aki anyagilag támogatta ugyan, de ezek alapján magától értődött, hogy ilyen ember nem tölthet be felelősségteljes állást.²¹¹

Mindenki számára napnál világosabb volt, hogy a metropolita számára nem terem több babér, csak éppen ő nem volt hajlandó ezt belátni. Hogy mikor és hogyan került a Rómában száműzetésben élő Krisztina svéd királynő közelébe, nem ismeretes. Sikerült megnyernie bizalmát, és mivel tudta, hogy a királynő rokona Francesco Morosini velencei dózse (1688 – 1694), megkérte, hogy járjon közbe érdekében, hadd kaphasson Moreában, vagyis a velencei uralom alatt álló görög területen valamilyen görög püspökséget.²¹² Az agg püspök nem adta fel próbálkozásait, néhány hónappal halála előtt még úgy gondolta, el tudná látni a főpapi tisztet. Utolsó levelében, amelyet a pápához címzett, egy rend püspöki ruháért könyörög, mert olyan nyomorban él, hogy még az utcára sem tud kimenni, mivel nincs megfelelő öltözete.²¹³

Állítólagos unokaöccse, Vincenzo Acrivo a temetés után két hónappal kelt levelében azt írta, hogy nagybátyja orvosi kezeléséért és gyógyszeréért verte magát adósságba.²¹⁴ Az érsek 1688. február 9-én halt meg lakásában, s a görögök templomában, azaz a Via del Babuinón álló S. Atanasio dei Greciben temették el.²¹⁵

---

210 APF SC Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria dal 1642 al 1760, vol. 1, fol. 143–150. (Függelék, 136. dokumentum).

211 Uo., fol. 115–116v (Függelék, 139. dokumentum) (WELYKYJ: *Litterae Episcoporum* III, no. 181, 289).

212 ARCKENHOLTZ, JOHANN (1695–1777): *Mémoires concernant Christine Reine de Suède pour servir d'éclaircissement à l'histoire de son règne et principalement de sa vie privée, et aux évènements de l'histoire de son temps civile et littéraire*. t. 4. A Amsterdam et a Leipzig. Chez Jean Schreuder et Pierre Mortier, le Jeune. MDCCLX. p.62. A levél datálása problémát jelent, mivel egyrészt keltezetlen, és a gyűjteményben az 1687-es levelek között található. Másrészt Morosini csak 1688. április 3-án lépett hivatalba, ekkor pedig Mavrogordatosz már majdnem két hónapja halott volt. Vagy korábban úgy gondolta a püspök, hogy aki a királynő rokona, mindent el tud intézni a Serenissimánál?

213 APF SOCG 499, fol. 197r (Függelék, 140. dokumentum).

214 APF SOCG vol. 500 (1688. I. 12–IV. 5.) 268r–269v (Függelék, 143. dokumentum).

215 BAV Vat. lat. 7900. Petri Aloysii Galletti (Függelék, 142. dokumentum): *Necrologium Romanorum* volumine XXV. f. 116r: 1688. 9. Febr. † *L'Illustrissimo Monsignore Teofilo*

15. Tanulságos életút?

A kalandos életút véget ért. Szolgálhat-e bármiféle tanulsággal azok számára, akik behatóbban szeretnék ismerni a 17. század második felének egyháztörténetét?

Egyetlen püspök sorsa legfeljebb érinthet néhány pontot, ami általánosabb következtetésekre nyújthat alkalmat, azonban óvakodnunk kell a túlzott általánosítástól, inkább tendenciákra szeretnénk rátapintani.

Róma vagy Konstantinápoly? E két hatalmi központ viszonya ebben az időszakban egészen más, mint két-három évszázaddal korábban. A barokk pápaság főképp Trident óta úgy jelenik meg, mint a nagy földrajzi felfedezések után ténylegesen egyetemessé tágult katolikus egyház motorja, míg Konstantinápoly a szultán ellenőrzése alatt álló görög Patriarchátus székhelye, s az egymást váltogató ortodox főpapok közül kevesen rendelkeznek széles látókörrel, hogy túl merjenek lépni helyi érdekeik érvényesítésén. Ebben az erőterben szülehetnek racionálisan átgondolt, reális tervek, de a valóságtól elrugaskodott fantazmagóriák is. A török fogságában vergődő Fanar nem látszik alkalmas terepnek ahhoz, hogy belső érdekek dikta-
tálta, tartós állapotok alakuljanak ki. A bizonytalan politikai helyzetben, frankokrácia és turkokrácia között gazdát cserélő vidékeken sokszor inkább a pragmatikus szempontok kerülnek előtérbe – a túlélés érdekében.

A választást Róma vagy Konstantinápoly között sokaknál – a mi esetünkben Theofánisz Mavrogordátosznál is – nem a hittételekhez való ragaszkodás, hanem evilági motívumok befolyásolják. Aki ezen az úton halad, mindaddig kénytelen unióra lépni, amíg Róma szellemi vonzáskörzetében mozog, s onnan várja egyéni életproblémái megoldását. A katolikus hitlejlesztés szívesen fogadja a felkínált odaadást, ugyanakkor óvatosan is kezeli, hiszen lépten-nyomon érzékeli, hogy mögöttes szándékok dominálhatnak. Ez a gyanú gyakran be is igazolódik, bár aki felkínálta uniálási szándékát, nem érti (vagy nem akarja érteni), miért kezelik Rómában hűvösnek tűnő tartózkodással. Az ortodox hierarchiában korábban elfoglalt helyét ritkán tudja azonos értékű pozícióval felváltani, személyes konverziója legtöbbször nem kapcsolódik a rá bízott lelki nyáj katolizálásához, csu-

---

Manni Cardani Vescovo di Paro e Naxia di anni 77 del qm Emanuele alla Strada Vittoria. Sepolto nella Chiesa de' Greci LXXXV. Marco Foscolos tévesen és alaptalanul azonosítja a sírkövön szereplő nevet Makáriosz Mammonasz paronaxiai érsekkel, és vélte tulajdonosát *episcopus ordinans*-nak, akiről másutt ilyen minőségben nem esik szó (*I vescovi ordinanti per il rito greco in Roma. Nota bibliografica ed archivistica*, in: Fyrgos, Antonis, a cura di: *Il Collegio Greco di Roma. Ricerche sugli alunni, la direzione, l'attività.* Roma 1983, 294.), mert itt Theofánisz Mavrogordátosz nevének elferdített változatával állunk szemben. Lehet, hogy Galletti rosszul betűzte ki a nevet. A tévedés eredete nem ellenőrizhető, mivel a Szent Atanáz templomot 1860 táján restaurálták, s a bensejében levő régebbi sírkövek többségét eltüntették.

pán egyéni akciója ezért sem vált ki különösebb visszhangot. A körülötte levő vákuumból kitörni akarva megpróbálhat olyan területen szerencsét próbálni, amely katolikus szempontból missziós terepnek számít, de tapasztalnia kell, hogy igencsak eltérnek egymástól az egyházi viszonyok a Mediterráneum keleti felében és a Török Birodalom határain kívül, különösen a Kárpát-medencében, Kelet és Nyugat találkozási zónájában, ahol egészen más a politikai és társadalmi helyzet.

Egy „hontalanná” vált görög püspök szellemi-lelki hazájától távol végül is nyugalomra csak az Örök Hazában lel.

Theophanes Mavrogordatos (1626–1688), Metropolitan of Paronaxia and Administrator of Munkács

Preface

How does an incidental player become the main protagonist? A couple of unusual characteristics, which only appear momentarily, are sufficient and attract the complete attention of the audience, he laughs uproariously or stands distracted in deathly silence, then disappears again and has no more significance in the entire story. Anyone who is not fascinated by details, or does not consider him important in the drift of events, will consider the character under consideration as unimportant and will soon forget him. As a fan of incidental players, I came across Theophanes Mavrogordatos, as a part of the larger drama of the formation of the Diocese of Munkács. He was a Greek bishop, who appeared in Hungarian Greek Catholic historiography merely because the first episcopal encyclical letter in Hungarian was connected to his name. We know little else about the author of this document, which is interesting in itself; and if I had not run across him here and there in a few somewhat unusual, indeed sometimes rather frivolous, situations during my research in the Roman archives, he would not appear to have disturbed any additional waters. Beginning in 1997, I had the opportunity to gain insight into several Vatican archives, including those of the Congregation for the Doctrine of the Faith (*Congregatio pro Doctrina Fidei*), formerly known as the Holy Office, the Congregation for the Evangelization of Peoples (formerly the *Sacra Congregatio de Propaganda Fidei*), the Vatican Secret Archives (*Archivum Secretum Vaticanum*), and other smaller archives, such as those of the Collegio Greco and the Jesuit archive, in order to expand on the monumental document collection of Antal Hodinka with sources that had not been available to him a century ago. Later, in pursuit of Theophanes, I also visited the Haus-, Hof- und Staatsarchiv and Hofkammerarchiv in Vienna, and, of course, the Primate's Archive in Esztergom. Anyone who has tried to do research in these institutions knows that detective work is no easy task in these archives. Despite our up-to-date archival systems, the written records of bygone eras cannot help but reflect the conceptions with which the officials of that time attempted to organize the documents. What would a name such as Munkács mean in the Eternal City to a curial

cleric (assuming of course that he wrote it down correctly)? Where should it be catalogued? In the Kingdom of Hungary? In Transylvania? Or perhaps in Moldavia? And on what basis? The faithful there follow the Greek rite but they are Ruthenians. Therefore, they could be registered under any of these. Of course the *nuncio* is assigned to Vienna, therefore, in some instances it could be listed under the category of Germania. During the period of the Ottoman occupation of central Hungary one cannot determine with any precision what constitutes a missionary area. If someone arrived from the Turkish territories, the possibilities expanded even further to include Constantinople, Rho­mania, or the Greek inhabited areas of the Ottoman Empire, Archipelago, or the Aegean Islands, or even Venice, the commercial republic, which appeared to be present nearly everywhere. And naturally there is a Polish connection due to the unification with the Galicians. Following the path of an individual step-by-step is an exciting undertaking in which one seems to trace the chain of events as if following a scent.

Amid a mass of documents suddenly the name of the Metropolitan of Paranoxia appears, and from that point on my interest has been aroused. Compared to struggling with the everyday problems of the seventeenth-century history of the Munkács diocese, an adventurous and tortuous life in the greater world appeared to be an exciting diversion. At the same time, the questions of the Union, which until now had been presented mostly in black and white terms in Hungarian historical writing, where the representatives of those championing the Union were always treated with the greatest respect, were revealed in a different light. Our Theophanes was no two dimensional figure. An examination of his fate sheds light on how he conceived of himself and his own position of authority, and the relationship networks of the central government of the early modern Catholic Church with which he came into contact. During the research his figure began to come ever more to life for me, since the historical archives of the *Propaganda fidei* are now housed in the Collegio Urbano, where he had lived for a while, and perhaps in the very same room, where I was able to examine his yellowing papers after an interval of three hundred years. Reading one of his accusatory letters, I discovered that in 1680 a renegade Greek named Giovanni Tacchi had peddled his popular merchandise of coffee and chocolates in the very same corner café near the palace of the Spanish embassy, where I had enjoyed a cup or two of the black brew with my friend István György Tóth. I have to confess that whatever rhapsodic, later contradictory, opinions I formed of the knavish prelate, he seems to have somewhat ingratiated himself into my life. He preoccupied me for a long time. I wondered how seriously I should take those things that I had read about him in the documents, the opinions of others and his

self-praises, and the eternal secret: what was he really like? Could this be determined from the entangled mass of the letters, reports and accounts? Is it sensible to examine someone so painstakingly, someone who piled failure upon failure, most likely due to his own faults, and never became an important player, much less a successful hero? Why spend so much time on a minor character? Is microhistory worth so much effort? My interest was also aroused by the fact that the documents were written in seven different languages. Most of them were in Italian, a few in Latin, but there were also some Greek documents, the fragment of a journal in English, a letter in French, a German description, and of course the episcopal encyclical in Hungarian. Cardinals and nuncios, emperor and patriarchs, spies and official calligraphers, or perhaps Theophanes' improvised lines swirl around in this "affair" at whose center stands a bishop, who has travelled throughout half of Europe. What all this reveals is that we are not here dealing with a matter of purely local significance.

I should note that studying the previous research dealing with Mavrogordatos provides valuable lessons as well. In the studies of Vitalien Laurent, written between 1935 and 1937, he appears as one of the prelates of one of the Greek islands.¹ While Alexander Baran in 1961 presented him as in the employ of a bishop, who arrived in Vienna, then travelled from there to Munkács and returned to the emperor's seat.² Baran was not familiar with the articles written by Laurent, or at least did not refer to them, perhaps because he did not know French; and we can surmise that he could not successfully make use of the information they contained. The Assumptionist scholar and Byzantinologist, who lived in Bucharest, was not interested in probing deeper into the later fate of Theophanes. This is a characteristic example of when two areas of study intersect in several places but the work of the respective scholars proceeds in parallel, the research of the one does not enrich the work of the other. In this particular example, one of the causes of this situation was also that the Greek bishop was consigned to two categories, seemingly distant from each other, ecclesiastical history of the region under the rule of the Turks and the history of Greek Catholicism in Ruthenia; and the interconnections within the internal intellectual histories of these two areas were left out of consideration. As a Greek Catholic clergyman, I feel that I have an opportunity in this work to connect these two areas of study, so that we can examine an event, which from a Hungarian point of view has appeared

---

1 V. LAURENT, "La liste des métropolités de Paronaxia au XVIIe siècle," *Échos d'Orient* XXXVI (1937): 190–201; *idem.*, "Chronologie des métropolités de Paronaxia au XVIIe siècle," *Échos d'Orient* XXXIV (1935): 139–150.

2 A. BARAN, "Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi," *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961): 115–130.

to be local, from the perspective of broader connections. At the same time I can draw attention to the many invisible threads that bind my church to Christ's Universal Church.

I completed the assembly of the documents over a decade ago, and I had already written most of the study. I really don't know why it has languished unfinished. I have only been able to expand on it slightly, when in Venice I gained the opportunity to examine the lead bull sealed document, with the signature of the Patriarch, which conferred his metropolitan's title. During this time new scholarly results have emerged on the matrix of the beginnings of the Diocese of Munkács, and so the question arises has this delay improved my study? I hope that as a result I have been able to approach my subject with greater insight and to avoid both the Scylla of summary judgments and the Charibdis of schematic categorizations. Most of the documents appearing in the appendix have not previously been published, and if we examine them more carefully, we can discover additional details, which serve as additions to our understanding of the history of the age.

I have been helped in this work by the advice of many both here in Hungary and abroad. I would like to take this opportunity in order to thank the unselfish, collegial help of István Fazekas, Vasilios Markesinis, Antal Molnár, Péter Püspöki Nagy, †László Szilas SJ, †István György Tóth, Péter Tusor, Cyril Vasiľ SJ (now Archbishop of Ptolemais) and Tamás Végheő. My research was supported financially by the Grant for the Promotion of Higher Education Research [Felsőoktatási Kutatás Fejlesztési Pályázat]. I received indispensable help in Rome from Olivier Raquez, Ambrogio Dolfini and Manel Nin, Benedictine fathers and all former rectors at one time or another of the Collegio Greco, who, in addition to serving as my hosts, allowed me to use without restriction the Schirò Byzantinological collection, which is housed there.

Budapest, 9 June 2011, on the Feast of Saint Cyril of Alexandria.

The Author.

1. From Smyrna to Naxos

We have several documents connected to Theophanes Mavrogordatos' origins but they do not agree with each other on every point. He never said when he was born. When he was preparing to go to Rome in 1670, he asked Bartolomeo Polla, the Latin archbishop of Naxos, for a letter of recommendation. The letter states that his Greek colleague is around forty-four years old.³ Six months later, when he made his Catholic confession at the Holy Office, the same age appears based on Theophanes' own statement.⁴ In accordance with this data, he must have been born around 1626. On the other hand, according to a memorandum of his death, he was seventy-seven years old at the time he died.⁵ In other words, he would have been born in 1611. Can we consider the memorandum at the time of his death to be accurate about his age? I should hardly think so because Theophanes' nephew Vincenzo Acrivo, in a letter written after the death of the archbishop to the Congregation for the Propagation of the Faith, wrote first that his uncle was seventy years old and then a few lines later that he was eighty.⁶ The two, or more, dates of birth are too far removed from each other to be easily reconciled. The 1626 date appears to be more likely, and the other date can probably be explained by the likelihood that the aging bishop was considered to be older by those around him than he really was.

His birthplace was Smyrna, where he later became protosynkellos.⁷ In his autobiography he merely states that he was born as a Christian into a Greek family.⁸ There have been several efforts to determine his origins based on his family name. Usually it has been accepted as fact that he was a member of the famous Phanariot family, or more precisely, his paternal uncle was Alexandros Maurokordatos, and consequently his father was called Lorentzos.⁹ This hypothesis by Legrand, which lacked any sort of documentary support, was in general uncritically accepted in

---

3 APF SOCG vol. 428, fol. 95r [below, document number 3].

4 ACDFSO, St.St. QQ2 – i, fol.176r [below, document number 14].

5 BAV Vat.lat. 7900. PETRI ALOYSII GALLETI: *Necrologium Romanorum* vol. XXV, fol. 116r [below, document number142].

6 APF SOCG vol. 500 (1688. I. 12–IV. 5.) 268r–269v [below, document number143].

7 Cfr. Α' από τον Ιέρων Κωδίκια του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, αρ. 628 φ. 239r, Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάκης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθίνα 1987, 303.

8 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r [below, document number 115].

9 Cfr. LEGRAND, E.: *Généalogie des Maurocordato de Constantinople, rédigées d'après des documents inédits*.

later scholarship.¹⁰ The reason for this can probably be attributed to the fact that no one knew much about Theophanes himself. On the other hand, we cannot underpin any sort of family relationship for him with the family from Constantinople. Although if this had been true, there would have been several opportunities for him associate himself with this distinguished family, but nonetheless no contemporary document on him mentions any connection between Theophanes and Alexandros. At the time that Theophanes appeared in Rome, Alexandros, who had been a student in the Collegio Greco,¹¹ already enjoyed a considerable reputation as a Great Rhetor (Μέγας Πήτωρ) of the Patriarchate of Constantinople. Furthermore, at this time he was also secretary to the Grand Dragoman of the Porte.¹² True, Theophanes would not have gained any direct advantage if he had invoked him because Alexandros, who, although he had not severed his ties to his alma mater, did not belong to the Latinophron school.¹³ Nevertheless, it would have come in handy as a calling card for establishing Greek connections in the Eternal City. Later, when some brought into question the sincerity of Theophanes' conversion to Roman Catholicism, this connection could have been used to strengthen the case against him but we can find not a word on this possible familial connection. The "Turkish connection" could also have emerged during his stay in Vienna and would certainly have helped the archbishop, since Leopold I was anxious to win over the Grand Dragoman to support his plans against Thököly at the sultan's court.¹⁴ It is unlikely that the metropolitan would have wasted any opportunity to draw attention to his relations, if this would have given him the slightest advantage in any difficult situation. From this total silence we can reasonably conclude that there were no demonstrable close family ties between Theophanes and the great diplomat, or the Wallachian ruling family.

---

10 Ζολώτας, Γ.Ι., *Ιστορία του Χίου*, Αθηναι 1923, σ. 414, 439–440; A. BARAN, "Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi," *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961): 115.

11 Τσιρπάνλης, Ζ.Ν., *Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητὲς του (1576–1700)*. Ανάλεκτα Βλαταδῶν 32. Θεσσαλονικὴ 1980, σ. 606–608.

12 CAMARIANO, N.: *Alexandre Mavrocordato, le Grand Drogman. Son activité diplomatique 1673–1709*. (Thessaloniki, 1970), 26.

13 Τσιρπάνλης, Ζ.Ν., *Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο*, 607. Indeed, later one of Alexandros' opponents claimed that he was a Catholic collaborator and an enemy of the Orthodox. In fact, exactly the opposite proved to be true. See, CAMARIANO, N.: *Alexandre Mavrocordato*, 30.

14 CAMARIANO, N.: *Alexandre Mavrocordato*, 33–34.

His brief autobiography informs us of his subsequent career. Since his youth he had lived for over thirty years as a monk.¹⁵ If we accept 1626 as his date of birth, then counting backward from his consecration in 1667, we can surmise that he entered the monastery in 1636. He does not tell us which monastery he joined. If he had lived in a wealthier monastery, he would probably have appeared in the records. Since in 1667 he is mentioned as a monk, a priest and as Protosynkellos of Smyrna, we may venture that he lived as a monk in a monastery near Smyrna. The three decades that he spent in the cloister did not mean that he had taken vows at the very beginning because as a “beardless” youth he could not take holy vows.

We have three documents related to his first more important position. According to the official version,¹⁶ after the deposition of Makarios on 5 June 1667, the monk Theophanes was elected Metropolitan of Paronaxia by the synod in the Saint George Chapel at Constantinople. According to custom, three candidates had been designated. In addition to Mavrogordatos, who was mentioned first, there was Gregorios, a priest of the Kaphatiane, and Euthymios, the confessor of Hagia. Completely by accident, his official letter of appointment with the lead seal of the patriarch has also been preserved for us.¹⁷ Most likely, Theophanes had taken it with him in 1671, when he left Naxos, and turned it over for safe keeping to the Greeks at Venice. According to the document, the eight members of the Holy Synod elected him and under the direction of the Patriarch, they consecrated him bishop. In his autobiography he claimed that he was first consecrated the Archbishop of Sardes, and that he only later came to occupy the seat of the Metropolitan of Paronaxia.¹⁸ The contradiction of the two sources raises an interesting problem. Without any doubt we tend to consider what someone says about himself to be the most reliable information. In this case, however, Theophanes’ testimony contradicts two contemporary documents, which cannot be brought into question. Since Theophanes did

---

15 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r/[*below*, document number 115]: *Io Teoffano Maurocordato nacqui in Smirne, Christiano. Da primi anni fui accolto tra' Monaci di S. Basilio, ove continuai quella disciplina per più di trenta anni.*

16 Α' από τον Ιερόν Κωδικά του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, αρ. 628 φ. 239r; BAV Vat.gr. 2423, fol. 192r, 193r. Cf. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθηνά 1987. 303.

17 In the Archive of the Greek Orthodox Brotherhood of Venice. Published by Ioannes Veloudes, who himself did not know how it got there because every other document, save those connected to the Brotherhood, concerns the Venice-based Metropolitan of Philadelphia. *Χρυσόβουλλα και γράμματα τῶν οἰκουμενικῶν πατριάρχων ἀνήκοντα εἰς τοὺς Φιλαδελφείας μητροπολίτας ὑπερτίμους καὶ ἐξάρχους πατριαρχικοὺς καὶ προέδρους πνευματικοὺς τῆς Ἑνετιῆσι τῶν Ὁρθοδόξων Κοινότητος*. Venice 1893, 99–105.

18 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r/[*below*, document number 115]: *...consacrato Arcivescovo di Sardi, indi di ParoNaxia.*

not write his autobiography with his own hand but dictated it to someone in Vienna, we may conclude that on the one hand the scribe might not have understood the archbishop correctly, and therefore he was responsible for the change. All be it changing Protosynkellos of Smyrna to Archbishop of Sardes would be a rather strange misunderstanding. On the other hand, it is also possible that the scribe was not familiar with the meaning of Protosynkellos and thought that it might be a synonym for archbishop. Theophanes may have discovered the mistake while proofreading the work but, since he desired to concentrate on his acceptance of the Union, his conversion, and efforts on behalf of Catholicism, he did not think it significant and in need of correction. Our other cause to believe that an error has been made in the autobiography is that in the post-Byzantine period there was no longer a Metropolitan of Sardes, and this position was fulfilled by the Metropolitan of Philadelphia.¹⁹ Contemporary lists of bishoprics do not include Sardes.

2. An island in the Aegean during the seventeenth century

In order better to understand Theophanes' activities on Naxos one needs to gain a broader acquaintance with the situation of the island during the seventeenth century. For this we need a brief overview of the developments that began with the so-called "Francocracy."²⁰ Beginning with the thirteenth century the adjectives "Frank" and "Latin" came to be applied as synonyms for Westerners. Consequently, one can speak of a Francocracy in the case of the Kyklades, even though the colonizers were actually Venetians. In 1204, when the Westerners occupied significant Byzantine territories, they considered natural the imposition of Latin prelates on the Greek bishoprics. From an ecclesiastical perspective, Naxos occupied a unique place in the Kyklades Islands. Only on this island was a Greek bishop, who bore the title of Metropolitan of Paros and Naxos, later Metropolitan of Paronaxia in abbreviated form, able to survive next to a Latin one. While in the other bishoprics merely a Protopapas directed the Greek diocese, the Metropolitan of Naxos consecrated the candidates, who arrived from the surrounding islands.

---

19 DARROUZÈS, J.: *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*. Paris 1981, no. 20,6; 416.

20 SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latin et occupation ottoman c. 1500–1718*. Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 1982, 57–60.

Although they always remained a minority in comparison with the indigenous Greeks, over the centuries the Italian settlers, who had colonized the islands, became natives.²¹ In geographic terms the capital was split into two parts. Kastro (Castello) was inhabited by the wealthy and preeminent Latins and Borgo, where the Greeks lived. Despite the difference in numbers, the two communities slowly reached such a level of symbiosis in the social sphere that they began to consider each other as equals in rights. The two *koïnotes*, or communities, became not just religious and ethnic, but also political phenomena.

From a religious perspective the situation could not be described as poor. The Latins of Naxos treated the Greek religious community as a true church. Along with the three Latin churches, there was also a Greek church, the Theoskepaste²² – which survives to this day – on the grounds of the prince’s palace. “Double churches” were built in the countryside, which had double naves and altars, and where the two congregations were not separated from each other by a rail,²³ and if no Latin priest was available, the Italians received the sacrament without hesitation from the hands of the Greek priest. Not long after the fall of Constantinople, Naxos rose higher in the Latin ecclesiastical hierarchy. After the Turks captured Athens in 1460, the exceptional role of the local archbishop came to an end. In the changed political situation, the Venetians were able to transfer the episcopal title to the Bishop of Naxos because Naxos was under the control of the Serenissima, or Venice. From this point forward the bishoprics of the Kyklades were assigned to the Latin diocese of Naxos.²⁴ The cathedral chapter consisted of seven canons, and the archbishop enjoyed a considerable income.²⁵

The island underwent significant political changes at the beginning of the early modern era. The Turks seized it from Venice in 1566, and at the beginning of the seventeenth century, the French desired with papal assistance to place Naxos under their own protection. Venice opposed the

---

21 According to an estimation made in 1666, the population of the island was roughly divided thus: approximately 5,000 Greek souls, while the Latin population numbered 442. See: APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici della Grecia IV. Naxos*. Orientalia Christiana Analecta 115, Roma 1938, 112.

22 *ibid.*, 111.

23 See: Βασιλειάδης, Δ., Αἱ ἐπιδόστεγοι μεταβυζαντινὰ βασιλικά καὶ τῶν Κυκλάδων, EEKM 2 (1962), 460–532. In view of the relatively small numbers of some of the Latin congregations, in most places in the already tiny churches the presence of the Catholics was mostly symbolic. They could easily be congregated in a small chapel.

24 G. FEDALTO: *La chiesa latina in Oriente*, vol. 3. Verona, 1976–1981², 444–448.

25 Details provided by Sebastiani O. Carm. Disc. apostolic visitator, who was from the Order of Discalced, or Barefoot, Carmelites, in the records of his visitation from December 1666 and January 1667. see. APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 103–113.

French efforts, and between 1645 and 1669, during the Cretan War, the Venetians were able to reassert their protectorate over Naxos. After the Peace of Kandia, the Porte once again ruled over the island. All these changes left their mark on the life of the two communities. The Ottoman government used the same methods here that they had employed throughout the empire. All those peoples and ethnic communities that did not belong to Islam were categorized according to their religion and governed directly by their ecclesiastical leaders. Among the Christians they distinguished two groups (*millet*): the Greek Orthodox, who were led by the Patriarch of Constantinople, and all other Christians, for whom the Armenian Patriarch was responsible. The religious leaders enjoyed civil authority in some spheres over their subjects, above all in matters relating to inheritances, marriages and private law. The true cause of the relative flexibility of the Turks was not due to religious tolerance but based primarily of financial considerations. The non-Islamic groups represented significant tax income, and so the authorities were not inclined to use force to win converts to Islam. Once he received his formal written designation (*berat*) from the Sultan, the patriarch could exercise his authority and could then acquire the *berat* for his own bishops. In the possession of such an appointment, a bishop held the exclusive right to organize religious services in his diocese, and he could also enjoy the income of the bishopric. Consequently, the acquisition of this appointment became essential because only with this document could the prelate justify himself and successfully represent his church in front of the Turkish authorities.²⁶

On Naxos the Turkish occupation was not accompanied by a rearrangement of the ethnic proportions on the island. At the middle of the seventeenth century, roughly seventy Turks, who had no influence, lived on Naxos. The basic situation was determined by the relationship of the Greeks and the Latins. With the arrival of the Ottoman system, the role of the local bishop changed fundamentally, and his political influence increased. The local *koinotes* were institutionally too weak to preserve their relative independence from the church. This problem involved above all the Latin minority because friction between the archbishop and the nobility remained a regular issue. Indeed, the legal situation of the Latin church was fairly sensitive in the empire. According to Catholic ecclesiastical law, which the Porte did not recognize, the Patriarchate of Constantinople was officially “Latin” after 1204, and after 1261 it had essentially ceased to function. It remained as a mere title all the way up to the twentieth century, and, just as in the case of the other Eastern patriarchies since the age of the Crusades, the title was usually held by a cardinal of the Roman

---

26 See SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, 106–110.

curia.²⁷ The affairs of the Catholics living in the patriarchate were in reality handled by a vicar, who was usually only a simple Minorite monk and lacked the episcopal rank. He was responsible for the Diocese of Anatolia and Thracia in Asia Minor, which were subservient in the hierarchy of the Latin patriarchate.²⁸ However, since the vicar did not enjoy the legal status of being recognized by the Porte, his bishops, who were considered as foreign subjects by the Turkish authorities, could not obtain the *berat*. The Latin bishops had no choice but to obtain these documents individually for themselves in Istanbul. For these they had to pay a high price, and in addition they had to bribe the Turkish officials with gifts. In order to achieve their goals, they regularly sought the support of the representatives of the Catholic powers, especially those of France.

Consequently, with the end of Venetian rule, the situation of the Greek Church improved on the islands, in as much as their rights once again reflected their relative numbers. In comparison to the Latin archbishopric, which had only eight priests and thirty churches, the Greek metropolitan had fifty priests, 100 monks, ten monasteries, and 300 churches.²⁹ The cathedral of the metropolitan, which was popularly referred to as the *Sinodiko* and was dedicated to the Mother of God, was located in the Borgo. The episcopal residence stood next to it. Furthermore, there were sixteen additional churches in this town, which provided comfortable incomes for their clergy. The rural parishes could only provide humble livings for their pastors. The monastery of Photodote, founded by the emperor in the twelfth century, was the wealthiest and enjoyed stauropegic rights was thus directly under the legal jurisdiction of the Patriarch of Constantinople, who rented, probably to the metropolitan, the monastery annually for 100 real.³⁰ The Greek Archbishops of Naxos, who had come

---

27 From 30 October 1507 until his death on 11 April 1521 Tamás Bakócz, the Archbishop of Esztergom was the Latin Patriarch of Constantinople. See: GULIK, G. et EUBEL, C. (ed.) (ed. altera SCHMITZ-KALLENBERG, L.), *Hierarchia Catholica mediæ et recentioris ævi. vol. III. saeculum XVI ab anno 1503 complectens*. Monasterii MDCCCCXXXIII, 177.

28 FEDALTO, G.: *La chiesa latina in Oriente*, vol. 3., 107–108.

29 See: APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 112.

30 APF Visite, vol. 32, fol. 239v, aprile 1678.: *La chiesa greca metropolitana è situata fuori nel Borgo dedicata al nome della Madonna chiamat da loro volgarmente Sinodhico, forse perchè in questa congregano li sacerdoti col loro metropolitano, il quale ha la sua abitazione contigua alla chiesa medesima, oltre la quale nel Borgo stesso vi sono altre sedici parrocchiali di ius patronato de' preti medesimi che le officiano e mantengono onorevolmente, con rendite di beni stabili. Per ciascheduna villa vi è parimente la sua chiesa greca parrocchiale, ma queste povere e senza rendita ferma governate con l'elemosine de' villici parrocchiani, molt'altre campestri vi sono per l'isola, erette o per voto o per devozione degli abitanti, e queste sono alla disposizione libera di quel metropolitano che le assegna a chi più gl'offerisce. Fra tutte però le chiese greche di quella diocesi il più superbo e più ricco v'è quell'antichissimo convento de' calogeri, chiamato Fotodothi nella villa di Aperathu, fabbricato fin dall'anno 1182 da Euachio, figlio dell'imperator Alessio Commeno Porphirogenito nel suo ritorno a Constantinopoli*

under new Turkish authorities, could obtain worldly influence much more easily than the prelates of the Latin minority. This, of course, did not mean that they were able to obtain more advantages from the Porte than earlier but at least they were free from being subservient to the Catholic bishops. The Greek Church on Naxos owned enough wealth to be able to exercise appropriate weight in the social sphere. The unsettled legal situation of the Latin Church meant that it was less dangerous to be Orthodox, than to be Catholic, who were suspected of being obligated and subservient to the pope or the Spanish king. Where the Latin Church constituted a minority, the number of priests declined precipitously and Latins often converted to the Orthodox Church. Children born of mixed marriages were usually baptized in the Greek churches.³¹

3. Greek and Latin prelates on one island

Theophanes Mavrogordatos began his activities as metropolitan under these circumstances in 1667. The Patriarch Parthenios Mogillalos IV (1657–1660, 1665–1668, 1671, 1675–1676), who had been raised to throne for a second time, had removed Theophanes' predecessor, Makarios (1662–1667),³² on the grounds that his behavior was incompatible with his office, that he had spread serious slanders,³³ and had failed to appear before the patriarch in order to clear himself from the accusations. In addition, his deposition referred to charges of engaging in sorcery and black magic.³⁴ At the same time the deposition does not mention that he sympathized with Catholics, despite the fact that in 1662 along with four fellow bishops of the Archipelago he had signed a letter sent to Rome in which they recognized the superiority of the pope.³⁵ The document appointing the

---

dopo li suoi trionfi nelle rivoluzioni del regno di Candia contro l'imperio greco, che fu dotato dal medesimo da grosse entrate sotto la giurisdizione e disposizione del patriarcha di Constantinopoli dal quale viene affittato a suo beneplacito per reali 100 all'anno. In Hofmann, G.: *Vescovadi Cattolici*, 127.

31 See SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, *ibid.*

32 Ατεσης, Β.Γ., *Επισκόπικα κατάλογα της εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*. Αθηναι 1975, σ. 217.

33 Cfr. Α' από τον Ιέρων Κωδίκια του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, αρ. 628 φ. 239r; BAV. Vat.gr. 2423, fol. 192r, 193r. Cfr. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθηναι 1987, 302.

34 See in Γρηγόριος ό Παλαμάς, I (1917), p. 529–530, Cfr. LAURENT, V.: *Chronologie des métropolités de Paronaxia au XVIe siècle*. *Échos d'Orient* XXXIV (1935), 149.

35 APF SOCG vol. 272, fol. 221rv, in HOFMANN, G.: *Bizantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellenschriften des XVII. Jahrhunderts*. *Orientalia Christiana Periodica* 32 (1931), 3, 142–144. According to Laurent (*ibid.*, 148) Hoffman mistakenly identified

new metropolitan describes his virtues with the usual superlatives, these, however, merely embodied existing norms and did not reflect any of his actual personal characteristics.³⁶ We do not know much about his activities as bishop but it appears certain that from the beginning he tried to have good relations with the Catholics. This had been a long-standing tradition on Naxos. Under his predecessor it had been noted that many Greek faithful go to the Capuchins and the Jesuits to confess their sins, listen to their sermons, and participate in their catechization of the faith.³⁷ The showy externals of the Latin Church also influenced the Greek faithful, who starting with the seventeenth century regularly participated in their Corpus Christi processions.³⁸ When Sebastiani, Apostolic Visitor, whose commission only concerned the Latin believers, arrived a few months before the appointment of Theophanes, many Greeks, along with their priests and monks, came out to receive him. These scenes took place not just in the capital, where we might rightly conclude that the whole matter was organized from the top, but also spontaneously throughout the countryside, where he was received with songs and prayers, with the respect due to a true bishop, when he visited the churches.³⁹ Theophanes, who either had been properly informed earlier, or had quickly evaluated the situation, decided to cultivate close relations with Bartolomeo Polla, the local Latin archbishop. This policy seemed to be supported by the fact that the island had by that time been under Venetian authority for two decades. The Jesuits had for a quarter of a century done pastoral work undisturbed among the Greeks.⁴⁰ In 1661, Mavrogordatos' predecessor, Makarios, had

---

the signature with Makarios' predecessor Nikodemos. In reference to this, Slot notes that the signatory bishops sent this letter to the *Propaganda fidei* primarily in the hope of material gain. They expected it to reduce their taxes paid to Venice. On the Catholic side, they expected assistance when the ecclesiastical conditions in Constantinople were rather confused. (*Archipelagus Turbatus*, 400–401).

36 Χρυσόβουλλα και γράμματα, 102.

37 (*I Greci*) *passano al presente buona corrispondenza con i nostri (Latini), e moltissimi di essi si confessano da' Padri Cappuccini e Gesuiti, e sentono le loro prediche, e la dottrina christiana.* APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 112.

38 APF SOCG vol. 114, 160v–163v, in HOFMANN, G.: *La Chiesa Cattolica in Grecia*, *Orientalia Christiana Analecta* 2 (1936), 405.

39 *Essendovi presente... tutto il popolo latino, e molti greci, papas, e caloieri...* APF Visite, vol. 32, fol. 10–45r, in HOFMANN, G.: *Vescovadi Cattolici*, 106. *Si portò finalmente Monsignore Visitatore a vedere le chiese de' Borghi, e l'altre campestri; e fuori del principal villaggio fu incontrato da una solennissima processione di Papas, e chierici greci, vestiti con abiti sacri, portando la croce, bandiere spiegate, e luminari, e da essi, cantando conforme il loro rito, fu condotto alla chiesa di quel luogo, dandogli alla porta a baciare il libro de' Santissimo evangelii, e dentro di quella, cantata l'antifona e l'orazione del Santissimo, Monsignor Visitatore assisosi nem trono del loro metropolitano, fece una breve esortazione alla concordia et unione de' Greci con i Latini, servendo d'interprete il Padre Superiore de' Gesuiti.* *ibid.* 119.

40 A priest of the St. Elias Church of Borgo *nous faisse prescher, catéchiser et confesser en son*

begun to allow the Capuchins to preach to the population and to hear confessions.⁴¹ Theophanes extended this permission to the Jesuits.⁴² This step indicates his tactfulness, since a good deal of tension had developed between the pro-Venetian Polla and the Jesuits, which probably had led to the earlier expulsion of Nikodemos, who had been supported by Polla's opponents the Jesuits.⁴³ Theophanes did not want to follow the fate of some of his predecessors.

Above all Theophanes sought a harmonious relationship with the archbishop. As a result, eventually Polla's enemies came to hate him as much as Polla.⁴⁴ By this time fierce internal conflicts had raged on the little island for over a decade. On 13 January 1659, the aloof ascetic Archbishop Schiattini was followed by Bartolomeo Polla from Syros. His character was the complete opposite from that of his predecessor, and he quickly became embroiled in conflicts with religious and worldly authorities. He was a man who depended on the mood of the moment and easily established contacts with simple people, especially with the Greeks. He played cards, smoked a pipe, and during carnival even danced among the crowds. He could only control his temper with great difficulty, and in addition he could hardly ignore the fairer sex. The Latin nobles, however, were not impressed with his love of justice, simplicity, and tenacity. In their offended arrogance, they only saw an intruder from a neighboring island, and they lost no

---

église quand nous voulons, sans aucun contradiction...Les autres curez des paroisses grecques sont en grand nombre, nous laissent prescher le jour de la feste de leur église, lorsqu'il y a plus de monde assemblé. – so wrote P. Henry S.J. 1643-ban. Cited by: Laurent, V.: La Mission des Jésuites à Naxos de 1627 à 1643. Echos d'Orient 34 (1935), 351–352.

41 *Il ministero della paternità cristiana è dato, con potestà vescovile, agli uomini virtuosi e dotti, i quali si comportano virtuosamente secondo Dio. Per la qual cosa, la nostra umiltà consegna questo ministero, e spera che sarà utile, aꝛ Molto Reverendi e dignissimi Cappuccini, i quali abitano nel castello di questa celebre isola di Naxos, onde ricevano e giudichino i pensieri, gli atti e le passioni di tutti quelli, che ad essi vanno a confessarsi e provvedere alla loro salute e penitenza, come cooperatori e ministri della cristiana e apostolica grazia dataci da Dio. Di più di avere la facoltà e il permesso di insegnare pubblicamente la parola del Signore e di ammonire tutti gli abitanti di questa nostra diocesi da Dio custodita, cioè Naxos e Paros. – quoted by Da Terzorio, C. OFMCap., *Le Missioni dei Minori Cappuccini*, vol. IV, Roma 1918, 132.*

42 *...qui dum in hac Dioecesi fuerit commoratus, nobiscum in omnibus, et maxime ad ea quae ad salutem animarum spectant, se bene gessisset, facultatem nostris Religiosis tam Capucinis quam Jesuitis Verbum Domini in suis ecclesiis hominibus ritus graeci praedicandi, suorum subditorum confessiones audiendi, nec non pueros suos Christianam doctrinam edocendi, libentissime concederat.* wrote Archbishop Polla. (APF SOCG vol. 428, fol. 95r) [*below, document number 3*] This is also supported by a nobleman from Paros: *... dando facoltà piena alli nostri Religiosi Capuccini e Gesuiti di confessare e predicare a quelli del Rito greco, et fare altri esercitii spirituali senza nissuna difficoltà.* (APF SOCG vol. 428, fol. 101r) [*below, document number 5*]

43 Cfr. Slot, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, 400.

44 Cfr. APF SC Arcipelago 1670–1675 vol. 2a, fol. 122v. [*below, document number 6*]

opportunity to denounce him in front of the most diverse authorities.⁴⁵ Polla was able to clear himself at Rome but this did not calm sensibilities on the island.

It seems that Theophanes wanted to have good relations with everyone. Considering the different interests, Theophanes was not confronted with a simple task. He had little difficulty in getting along with Polla. The archbishop always got along with the Greeks, who increased his social support in the face of his Latin opponents. Simultaneously, he wished to win over the members of the Latin orders, who established schools, where the young could acquire a reasonable level of education. He also had to consider the fact that the Western pirates kept a respectful distance from the Catholic monasteries, and he could hope that they might thereby not attack Naxos.⁴⁶ Naturally, everything had its price. In the Greek churches he had to allow for a larger role for the Latin missionaries. As a result, Theophanes could easily be labeled as a Latinophile. It would, however, be inaccurate to say that he changed much in the existing ecclesiastical practices. Matters had proceeded in this way for some time, and the Greek Church had not decreased. As a result the metropolitan did not understand this policy dangerous. On the other hand, he did not consider, and in all probability did not know, that the missionaries wanted to use the confessions to turn everyone, who confessed, into a crypto-Catholic. At least in a disguised fashion, the confessors required the penitent to confess the Catholic faith that the Pope is the head of the whole church, and that this faith is the same as that of St. John Chrysostom and that of the Fathers, and, equally important, the same as that of the priest hearing the confession. Then, they would only offer absolution after indoctrinating the most basic truths.⁴⁷ Somewhat naively, Theophanes did not see the dangers lurking within his permissiveness.

---

45 In the archive of the *Propaganda fidei* an entire volume is devoted to the denunciations and charges. Here is a selection from them: "He disgraced all manner of people, struck them, even in church, he used foul language, uttered oaths, swore falsely, abused the censorship and his privileges, appropriated the goods of others, spoke profanely, lacked seriousness in his speech and behavior, took vengeance through the denial of the sacraments, made threats, stubbornly maintained his opinions, was rebellious, forced his way violently into the church and library of the Capuchins, dressed in disguise, elicited false oaths, falsified wills and documents, clipped coins, committed adultery with the maid, defiled a virgin and Monica Cherubina, lived in sin with a maid and her sister Francesca Cherubina, forcefully enticed women to vice, especially a nun, could be suspected of apostasy and the betrayal of our island." See APF SC Romania, Constantinopoli, vol. 1, fol. 480r.

46 Cfr. SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*, 153.

47 See DA SEGGIANO, I. OFMCap.: *L'opera dei Cappuccini per l'unione dei Cristiani nel Vicino Oriente durante il secolo XVII*. *Orientalia Christiana Analecta* 163. Roma 1962, 412.

Naturally the metropolitan, as the political leader of his church, could also have been led by financial concerns. His relationship with Polla, which could be said to be gradually turning amicable, provided the basis for Venice to reduce the taxes of the Greek subjects. Nevertheless, the end of the overlordship of the Republic of St. Mark brought forth new problems. The Turks found out that in the recent years the Serenissima, had demanded higher taxes than had been paid in the time of the former Turkish rule, and citing this precedent began systematically to search for the sources of the islanders income. In 1669–1670, in order to convince the locals of their seriousness, they began to round up young boys and haul them off to be *janissaries*. However, a Greek large landowner Konstandinos Kokkos challenged them and set the children free. Kokkos was in contact with Theophanes and Polla. It was hardly surprising that some Latins assumed about Theophanes that only interests tied him to Polla, and that in reality Theophanes wanted to start a rebellion and eliminate the Latins.⁴⁸ Those, who could believe anything bad about the archbishop, did not fear to accuse Polla of betraying their island.

4. Conspiracy to depose the patriarch

The growing tax burdens increased Theophanes' despondency. At the same time, for reasons that remain unknown, he seems to have come into conflict with the Patriarch of Constantinople. (As of 5 January 1668 the patriarch was Methodios III.) We can be certain that he was not alone in his conflict with the Archbishop of Constantinople because seven other bishops were also dissatisfied with the Archbishop of Constantinople. This conflict must have been brewing for some time. Eventually they decided to combine their efforts, remove Methodios, and elect a Catholic, or at least a Latinophile, prelate in his place. Theophanes offered to coordinate the effort. This was no insignificant matter, and since he needed advice, probably during the summer of 1670, he turned to a certain Father Ottomano, a Dominican priest in Kandia. Interestingly, he could find no one on Naxos, who could be reliable and helpful, and therefore travelled to Crete. We don't know how he had come to know the Dominican, perhaps they had known each other earlier in Smyrna, but it is worth noting that he did not seek connections with the Jesuits and the Capuchins, who had

---

48 ... e cercò a disfar con solevationi e come aparono le sue lettere che scriveva alli sui suditi come adesso, è il tempo diceva, di disfar i Latini, hà fato et operato, con quel eretico Coko, ma Iddio non permise, che il tutto che facerano senando ariverso con gloria, e trionpho delli Latini. See APF SC Arcipelago 1670 – 1675, vol. 2a, fol. 122v. [below, document number 6].

houses on Naxos. They agreed that it would be best to proceed in complete secrecy and to leave the Latin churchmen on Naxos in the dark about the matter. They committed nothing to writing, lest they leave any trace of the conspiracy. Their plan could only be successful if both Rome and the ambassadors of the Catholic powers in Constantinople supported their actions. In order to lay the preparations, Mavrogordatos would travel to Rome. Since he did not want to bring the true purpose of his journey to light and to avoid suspicion, Theophanes obtained papers from the Sultan to the effect that one of his relatives had been captured and sold into slavery on Malta. Consequently, he needed to travel there for the purpose of freeing him.⁴⁹

So that he might be successfully received in Rome, he needed to acquire a Catholic letter of recommendation. He could not disclose his plan to Polla and invoked above all financial difficulties. Polla's letter of reference was issued in September 1670 on Paros, the other seat of the archbishopric.⁵⁰ The letter states that his Greek colleague does not have any problems in his diocese. The only problem is that the Turks are constantly tormenting him and his believers, and the internal difficulties of the bishopric are constantly on the rise due to the frequency with which the patriarchs are replaced. Since he would like to live the rest of his days in a different part of the Christian world, he wants to travel to Rome and convert to Catholicism. One month later, a letter from the head of the Capuchin monastery on Naxos does not mention any religious motivations for his departure.⁵¹ Instead, the letter emphasizes that he cannot pay the oppressive taxes and that in the future the pagans intend to burden him even more. After thoughtful consideration, Theophanes had decided that Rome appeared

---

49 *...Padre Ottomano Dominicano..., il qual Padre disse a Monsignor che sarebbe bene di venire a Roma alli Piedi di Sua Santità... Monsignor di Naxia inviato secretamente dagl' altri sette per questo negotio del unione, e temendo li Turchi per via, prese seco il Barati e comandamento del Gran Turco dando voce che andasse a Malta per procurare la liberatione d' un schiavo, acciocche gl' altri non sospettassero altra cosa. APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2v, 6r. [below, document number 29].*

50 *Nulla omnino interponens difficultatem, sed aegre fert quotidianas Turcarum vexationes, et gravamina ea in se quam in alios Christianos, et Constantinopolitanae Sedis instabilitate, ac saepissimas Patriarcharum dispositiones, quae in dies cum maximo animarum tam in spiritualibus quam in temporalibus damno, crescunt. Consuluit Romam petere, sacros osculaturus Summi Pontificis pedis, ibique catholicae fidei professionem emittendo, Sanctae Romanae Ecclesiae uniri desiderans in aliqua Christianitatis parte, quando Creatori placuerit, ultimam suae vitae periodum terminare. APF SOCG vol. 428, fol. 95. [below, document number 3].*

51 *...pertaesus gravia tributa quibus oppressa gemit hac sua misera dioecesis, et quibus solvendis omnino stuporem esse sentit; providens etiam futuras qua procul dubio ab infidelibus passurus est molestias et persecutiones mature decrevit ingruentes sibi procellarum fluctus declinare, et ad fidem alicuius tranquilli portus stationem quam citius se se recipere: meditans igitur et undequaque circumspiciens, quo loco quietus et imperturbatus vivere posset; nullus usquam illi melior visus est et statui suo convenientior quam Roma; ubi et corporis et animae quietem tranquillitatemque inveniret. APF SOCG vol. 428, fol. 93r [below, document number 4].*

to be the best place for him to find physical and spiritual peace. The two letters seem without any doubt to indicate that Mavrogordatos' Roman trip was motivated very much by financial considerations. One of his enemies openly declared that he was going to the West to collect money because he needed it to repay his debts.⁵² A third letter of recommendation, from a Latin nobleman and dated 14 October, made it even more obvious that, in addition to the Turks, the Patriarch of Constantinople had also caused equally great difficulties for Theophanes.⁵³ The fact that in two years the patriarch's office had exchanged hands five times entailed a huge price and caused considerable burdens for the bishop and the faithful alike. The letter writer was mistaken, or rather exaggerating, in this because the office of Patriarch of Constantinople only changed hands three times between 1668 and 1670. Perhaps Theophanes, who provided the information for the letter, wanted to overemphasize the seriousness of the situation in order to achieve a greater effect.

Ten years later the metropolitan recalled this period, when he was preparing to travel to Rome, as if he were experiencing a kind of internal enlightenment. As he practiced self-denial exercises and enjoyed respect, he was filled with an internal light and began to believe that the Holy Spirit proceeds from the Son, and that he must be obedient to the pope.⁵⁴ Without any doubt, Theophanes must have been familiar to a certain extent with the theological differences, especially in connection with the *filioque*, that separated the Orthodox and the Catholic churches. When he had been consecrated bishop, he had to make an extended confession of faith, which discussed extensively the procession of the Holy Spirit. Since he subsequently did not show much interest in theological problems, one might consider this declaration excessive. He would certainly have had the opportunity to show his interest in theology because on the islands one could still feel the effects of the disputes over the theology and person of

---

52 APF SC Arcipelago 1670–1675 vol. 2a, fol. 122v. [*below, document number 6*] The writer of the letter also added that Mavrogordatos gave Polla several gifts, including a mule, which – knowing the good relations that had existed between them – was undoubtedly a calumny.

53 APF SOCG vol. 428, fol. 101r [*below, document number 5*]: *Se ne parte da questa Diocesi il Monsignor Theophani Arcivescovo greco per venire in xpianità, et massime in Roma per far la professione della fede cattolica, et agregarsi nel gremio della Santa Chiesa Romana, stretto e dalli travagli, che giornalmente ne riceve tanto da Turchi, come dalla Sede Constantinopolitana, che in termine di due anni sono mutati cinque Patriarchi. quali procurando uno di deponer l'altro per forza di denari aggravano li popoli e li vescovi sogetti a se, che li mandano in precipicio con danni irreparabili tanto nel spirituale quanto nel temporale.*

54 *Tra le astinenze, ed honori hebbi l'intrinseco lume, e di credere la processione del Spirito Sancto dal Figlio, e l'obediienza al Sommo Pontefice.* ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r. [*below, document number 115*].

St. Gregory of Palamas (1296–1359),⁵⁵ which had raged there between the two communities. In keeping with the conditions of the time, when the Jesuits accused Palamas of heresy and desired to remove him from the Greek calendar, their rivals, the Capuchins, immediately took up the cause of the fourteenth-century Archbishop of Thessaloniki.⁵⁶ Theophanes' desire to maintain excellent relations with both religious orders seems to indicate that he did not immerse himself in the theoretical questions of late Byzantine theology. The primacy of the pope was for Theophanes, as it was for most Greek bishops, not a dogmatic issue but one of canon law. When he wrote his autobiography in 1680, Theophanes had lived for ten years in an environment, where he had been slowly able to learn how to present everything so that he could achieve his purpose. The formula worked perfectly to meet the expectations from a Greek bishop, who had converted, but in 1671 he was not yet sufficiently experienced to be able to formulate it in such a fashion by himself.

5. Arrival in Rome

Before departing, Theophanes appointed as his vicar general Metrophanes to manage his diocese back home.⁵⁷ The red-haired bearded bishop of medium build⁵⁸ set out for Rome in February 1671. Most likely he travelled by a Venetian ship because on 7 March we already find him in the hospital for epidemics. He certainly must have sought out the Greek community because he placed for safe keeping in the San Giorgio dei Greci Archive the documentation of his archi-episcopal appointment.⁵⁹ This act, as so many in his life, raises questions. What could have been his intention in doing so? At this time, the head of the Greek community in Venice was Meletios Hortatzes, the Metropolitan of Philadelphia (1657–1677), whose ecclesiastical prestige was considerable in the Orthodox

---

55 Palamas was the greatest Byzantine theologian of the fourteenth century. He taught that during prayer the believer can experience the same divine light, which had emanated from Christ on Mount Tabor, and is none other than God and God working, or God's energy. His theology is still debated today. The classic overview of his thought; Meyendorff, J.: *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas*. (Patristica Sorbonensia), Éditions du Seuil, Paris 1959. For the latest scholarship see SPITERIS, Y.: *Palamas: la grazia e l'esperienza. Gregorio Palamas nella discussione teologica*. Lipa, Roma 1999.

56 Cfr. SLOT, B.J.: *Archipelagus Turbatus*.181–182.

57 APF SOCG 440, 676rv. [*below*, document number 38].

58 *Homo staturae mediocris capitis coma et barbae rubra; sed iam incanescens*, APF SOCG vol. 428, fol. 95r. [*below*, document number 3].

59 See note 15.

world because every Greek diocese under Venetian authority belonged under his jurisdiction. Theophanes surely could not share his secret plans with him. At the same time, since he left the document with Meletios and did not take it to Rome, it would appear that he could trust others even less. Later, he met with Laurenzio Trotti, the Archbishop of Carthage and the delegated *nuncio* to the Republic of St. Mark,⁶⁰ who will provide him with a letter of recommendation for the Secretary of the Congregation for the Propagation of the Faith, Federico Baldeschi, the Archbishop of Caesarea.⁶¹ The letter only mentions that the Metropolitan of Naxos, “demonstrates good feelings toward the Roman church,”⁶² and did not note his intention to convert, nor any detailed goals of his trip. We can assume that Theophanes was not satisfied and travelled on to Ferrara, where he met with Niccolo Acciaiuoli, cardinal and *nuncio*.⁶³ He received letters of reference from Acciaiuoli for not just the secretary but also Cardinal Altieri,⁶⁴ and these specifically mentioned that Theophanes wanted to express his obedience to the pope.⁶⁵ With these letters in hand he gained entry into the *Propaganda fidei* in the hope that within a relatively short period of time his request would be granted, and he would receive the appropriate financial support. He must have been sent away with some vague verbal promises because one week after his arrival he submitted a written request,⁶⁶ and when his letter received no answer, he besieged Baldeschi with a further epistle. Although he had received no financial support, he had already hired two servants in order to be accompanied in a manner appropriate to his rank. Baldeschi enlightened Theophanes that until he made his Catholic

---

60 Venetian *nuncio* from 10 April 1668 and from 12 December 1672 Archbishop of Pavia (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol.V, 1667–1730*, ed. REMIGIUS RITZLER – PRIMINUS SEFRIN, Patavii 1952, 306.).

61 Original name Federico Ubaldi, Bishop of Caesarea, 6 July 1665, secretary of the *Propaganda fidei* 7 May 1668, Assessor of the Holy Office from 8 March 1673. *cardinalis a pectore* several weeks later, cardinal 17 December 1674, Prefect of the Sacred Congregation, 1675–1691. (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol. IV, 1592–1667*, ed. PATRITIUS GAUCHAT, Monasterii 1935, 126).

62 *tener buoni sentimenti verso la Chiesa Romana...* APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, fol. 148r–149v. [*below, document number 7*].

63 Cardinal from 29 November 1669, representative to Ferrara 19 May 1670, died in 1719. (*Hierarchia Catholica. vol. V, 5*).

64 Original name Paluzzi de Albertonibus, cardinal, 14 January 1666. Pope Clement X on 29 April 1670 adopted him cardinal-nephew under the name Altieri because Paluzzi’s relative had formerly taken for a wife the relative of Pope Clement X, original name Emilio Altieri. *Nuncio* to Avignon, from 19 May 1670, Prefect of the *Propaganda fidei*, 2 August 1671, died 29 June 1698. (*Hierarchia Catholica. vol. IV, 34*).

65 ...*rendere l’obbedienza che deve a Santissimo Padre...* APF SOCG vol. 428, fol. 98r. [*below, document number 9*].

66 APF SOCG vol. 428, fol. 97r [*below, document number 11*].

confession, he could count on no financial support.⁶⁷ On 20 April, he came before Casanate, the assessor of the Holy Office,⁶⁸ who directed him to appear on 24 April in the palace of the Chancellery before Cardinal Francesco Barberini, who lived there and was an Inquisitor General of the Holy Office. He had received an extraordinary commission to obtain a confession of faith from Theophanes. In accordance with the confession prescribed by the Holy See for the Easterners and in the presence of a Dominican friar and two witnesses, the archbishop made his confession of faith in Greek.⁶⁹ Afterwards he signed an official register.⁷⁰ Lacking all calligraphy and written with poor orthography, this is the signature: Ἐγὼ ταπηνός μητρόπολιτης Παροναξιάς Θεοφάνης μαβρογωρδατός ὑπογράφου, ἴδιο χηρός μου. Although the bishops in the Byzantine Empire, similar to the lay dignitaries, developed a calligraphic formula for signing their names, which for ceremonial occasions they still use today,⁷¹ the handwriting of Theophanes' signature is simple and commonplace. If anywhere, then on his confession Theophanes would have been expected to employ this ceremonial form of signature. It would seem unimaginable that Theophanes' had not used the ceremonial form for his signature countless times during his tenure as a prelate. The signature in the register of the Holy Office diverges from that found on the other letters. In addition to the first Greek signature we have twenty two others for the period 1671 to 1684. All of them are from the same hand but only two used the ceremonial calligraphy. (Later the calligraphy becomes simpler. On the other hand the signature expands to include the family names and various formulas of politeness.) Other than the document signed at the Holy Office, we only know of a single memorandum in Greek that is written in Theophanes hand for certain. Based on this, his signature can be verified, even if it is not the same as the others. The grammatical mistakes found in the memorandum help to explain the orthographical inaccuracies of the

---

67 Cfr. APF Acta, vol. 41, fol. 164r. [*below, document number 17*].

68 Girolamo Casanate, 20 December 1666 to April 1668, the Secretary of the *Propaganda fide*, later the Assessor of the Holy Office, cardinal from 12 June 1673, died 1700. (*Hierarchia Catholica. vol. V*, 8).

69 Cfr. *Professio orthodoxae fidei ab Orientalibus facienda. Iussu Sanctissimi Domini Nostri Urbani Papae VIII edita*. Romae Typis et impensis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide MDCXXXIV.

70 ACDFSO St.St., vol. QQ2 – i De Graecis ab anno 1613 ad annum 1693, fol.174r –180v [*below, document number14*]. The printed version of the confession of faith is not attached, as for example in the case of the Bishop of Varna Daniel Magnus, who converted at almost the same time (fol. 156–173). In other cases the conversions were registered in a small book. See St.St., vol. P 4 - Raccolta di formule di professione di fede per gli orientali 1633–1881.

71 I.e. Neophytos Sopholeas, Bishop of Myriophytos. See: APF SC Romania/ Costantinopoli vol. 1, fol. 369r.

signature in the register of the Holy Office. The letters written in the name of Theophanes are all Italian, and the Italian language signatures are from the same hand as those that wrote the letters, and usually appear to indicate that the writer was an accomplished composer of letters. Consequently, he was likely a notary of one of the *nuncios*. The letters written in Rome usually have no date or signature. The spelling of the surname is also inconsistent, and we find three different versions: μαβρογορδατός, μαβρογορδατος and μαβρογορδάτος. If others signed for him, then the variations can be explained. However, until now no explanation of the variations in the signatures is entirely satisfactory.

We do not know exactly when he informed Baldeschi of his conspiratorial plans. In any event, Baldeschi asked him to explain in writing the nature of the current situation and how he planned to execute the conspiracy.⁷² The secretary did not know what to make of the plans. Being a responsible man, he probably considered them overly adventurous and lacking in seriousness. At the same time, he dared not remain silent about the matter because some of the other cardinals might be of a different view. Baldeschi did not write a summary on the conspiracy but desired to inform his fellow cardinals orally. The issues raised by Theophanes were first taken up in a general meeting by the *Propaganda fidei* on 15 June 1671.⁷³ He asked for money to meet his daily expenses. Strictly speaking, this meant “board and lodgings,” which the *Propaganda fidei* usually paid to Greek bishops staying in the Eternal City. Cardinal Ottoboni,⁷⁴ who presented the recommendation of the secretary, was of the opinion that this type of assistance was only available to those bishops, who have been consecrated at the behest of the *Propaganda fidei*, or the missionary bishops, and Mavrogordatos did not fit this category. He should avail himself of a different opportunity and turn to the Apostolic Palace, and Baldeschi will help him in this endeavor. His case should be explained to the pope, and they should ask that he be given a total of thirty *scudi* on two occasions.⁷⁵ Two days later the pope approved.⁷⁶ Interestingly, the *Congregatio fidei* desired to pay the sum in two installments. Long experience must have shown that thirty *scudi* could be wasted rather easily in Rome, and by employing such means the recipient

---

72 APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2rv. [*below, document number 28*]. There is no date for the document but since the evaluation by the expert opinion was dated 25 April, or the day of the confession, the memorandum must have been written during the first half of April.

73 APF Acta, vol. 41, fol. 163v–164v.

74 Ottoboni, Pietro, 12 March 1652, cardinal; 1654–1664 Bishop of Brescia, Pope under the name of Alexander VIII (1689–1691).

75 *eidemque facto verbo cum Sanctissimo dentur in duabus vicibus scuta triginta. idem.*

76 APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall anno 1666 al 1679), 117rv. [*below, document number 18*].

could be forced to spend more cautiously. In regard to the plans to bring down the Patriarchate, the cardinals decided that an investigation in depth would be necessary and postponed the decision until the next meeting.⁷⁷

6. The plans for a putsch

This was not the first time that the Congregation had come into direct contact with the Patriarchate at Constantinople. Among these precedents, the case of Kyrillos Lukaris was the most famous, and the plans of Theophanes will later be compared to his affair.⁷⁸ Born on Crete, Kyrillos studied at Venice and later at Padua, where he was a fellow student with the Jesuit Antonio Possevino. In 1594, when he returned to Constantinople, the procurator of the Ecumenical Throne happened to be the Patriarch of Alexandria Meletios Pigas, who then consecrated him a priest. One year later Lukaris was already Synkellos of Alexandria. In 1596 he was sent to Vilna, where he occupied the chair of the rector at the academy. He was eye witness there to important events. At that time the Ruthenians agreed to the Union of Brest, and in Poland Kyrillos could personally experience the struggles of the Counter Reformation. As the Exarch of the Patriarch he fought at the side of Prince Constantine Ostrozshky against the Union with Rome, and, as the combative enemy of Rome, he came so close to sharing Protestant views that he came to be accused of Calvinism and was asked in 1601 ceremoniously to testify to his Orthodox faith. In response, he put his views in writing and penned an apology, which has been translated into French and English. Later, he expressed his stance on Orthodoxy several times, giving rise to much debate. From 1602 to 1620 he served as the Patriarch of Alexandria, and after 1620 was the highest Orthodox hierarch in Constantinople five times. Not much later a diplomatic storm erupted surrounding his person and articles of faith. How much a candidate could promise to the Grand Vezir for the *berat* weighed heavily on the scales during the election of a patriarch. Due to his Calvinist tendencies, Kyrillos I received the support of the English and Dutch representatives, which simultaneously meant that he gained the animosity of the Catholic, or French, Austrian and Venetian representatives and rulers. In 1623, Louis XIII directed his ambassador Philippe de Harlay, his ambassador to Constantinople, to do whatever he could to depose the heretical patriarch and get a Catholic sympathizer elected in his place. A new element entered Rome's "Eastern policy" with

---

77 Cfr. APF Acta, vol. 41, fol. 163v–164v. [*below, document number 17*].

78 FEDALTO, G.: *Le Chiese d'Oriente. vol. III. Dai Seicento ai nostri giorni*. Milano 1995, 25–31.

Lukaris. From the Middle Ages to this point the debate had crystallized around the so-called “schismatic points” but the danger that Protestantism might successfully penetrate the Orthodox Church had not appeared. The Patriarch Jeremiah II had responded negatively to the correspondence of Melanchthon and the Tübingen theologians, who had been looking to find support in the East for buttressing Luther’s theses.⁷⁹ Lukaris’ views, and the fact that their propagator held the ecumenical throne, immediately raised the specter of a new ecclesiastical situation, where the Eastern Church, in alliance with Protestantism, will surround the Catholic Church and at the same time develop common intellectual weapons with Calvinism and Anglicanism. The Sacred Congregation for the Propagation of the Faith met on 13 November 1627 to consider the Lukaris matter, and directed the attention of the representatives of the Catholic powers at the Porte to the political consequences of the patriarch’s views. One year later they decided that they would be willing to make financial sacrifices for the removal of Lukaris.⁸⁰ In 1629, Kyrillos published in Latin his *Confessio fidei*, which also included theses with Calvinist tendencies. Beginning with the synods held in Constantinople in 1638 and in Jassy in 1642, as well as several times subsequently, the Orthodox Church formally condemned this work. Subsequently, the imperial ambassador to Constantinople Johann Rudolf Schmid began to support the Metropolitan of Beroia Kyrillos Kontaris, who was from Crete, and whom he considered to be an appropriate choice to replace Lukaris on the patriarchal throne. Between 1633 and 1638 the episcopal chair in Constantinople changed hands nine times. The two main contestants were the two Kyrillos, Lukaris and Kontaris. The outlines of the parties supporting of the two prelates began to emerge ever more distinctly. Kontaris, who recognized papal primacy in April 1637, surrounded himself with the bishops sympathetic to the Union, while Lukaris seized every opportunity to counterbalance the influence of the Latin church in the Ottoman Empire. In his *Apology* of 1634, Lukaris argued that his enemies’ accusations of Calvinism and heresy were without merit. Furthermore, he asserted that the greatest danger was posed by the expansion of Catholic influence.

The situation began to become ever more complex because the ambassadors of the various European Catholic powers, which were at war with each other, desired to achieve their various purposes individually at the Porte, and could only with great difficulty agree on how to represent their

---

79 Καριμης, Ιωαννης, *Τὰ δογματικά καὶ συμβόλικά μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*. τ. Ι, Ἀθῆναι 1960, 437–504; Cfr. NYSSEN, W. – SCHULZ, H. J. – WIERTZ, P.: *Handbuch der Ostkirchenkunde*. Patmos, Düsseldorf 1984, I, 304.

80 Cfr. APF SOCG vol. 270, fol. 212r–213v.

common issues.⁸¹ Their united interest was the removal of Lukaris but only the Holy See was willing to make any financial sacrifices to achieve it. On 17 November 1635, when Lukaris had already been in exile for six months, and Kontaris was the patriarch, the Congregation for the Propagation of the Faith decided to spend 4,000 *scudi* to strengthen the prelate,⁸² who at that time was only a Catholic sympathizer, but then temporized on sending the money. When, in March 1637, Kyrillos I, at the cost of considerable bribery, was able to recover the patriarch's throne for the fifth and last time, they decided to use these funds in order to topple him.⁸³ Since they wanted to avoid even the appearance that the Holy See was initiating and financing the campaign, the *Propaganda fidei* asked the ambassadors at Constantinople to pay off the Grand Vizir. Angelo Petricca da Sonnino, the vicar of Constantinople's Latin patriarch, delivered the money to Schmid the emperor's representative.⁸⁴ Barely one week later, on the command of Sultan Murad IV, Lukaris was deposed on 29 June 1638, imprisoned, and within days strangled. His rival, Kyrillos II Kontaris, who had become patriarch for the third time, was only able to enjoy his dignity for one year. His Catholic confession of faith and purges against Calvinism did little to strengthen his position. The influence of the French ambassador was on the decline at the High Porte. In 1639, the former supporters of Lukaris, together with the Dutch ambassador, were able to have Kontaris put on trial and imprisoned for the squandering of ecclesiastical funds. Thus, the effort to unite the Patriarchate of Constantinople with Rome under the leadership of a Uniate patriarch failed.

Consequently, Baldeschi had a precedent with which to evaluate Mavrogordatos' plans. He could consult the records of the *Propaganda fidei* on such matters, and based on these, he could develop a more sophisticated picture of the situation in Constantinople and on the views of his predecessor, Secretary Francesco Ingoli (1622–1649).

Let us take a closer look at how Theophanes imagined the *putsch*.⁸⁵ We will examine in detail the memorandum, composed of two parts, in which he committed his plans to paper. The original of the second part, written in Greek, still exists. Although he did not sign this explanation, when he mentioned himself in the document, he wrote

---

81 HERING, G., *Ökumenisches Patriarchat und europäische Politik. 1620–1638*, Wiesbaden, 290–297.

82 1 silver scudo contained 5.5 grams of silver and was equal in value to 1 Thaler.

83 Cfr. APF Acta, vol. 12, fol. 257v.

84 DE SANCTIS, A.: *Un tentativo di unione fra Roma e Costantinopoli nel sec. XVII. L'attività del P. Angelo Patricca O.F.M. Com. Vicario Patriarcale latino di Costantinopoli (1638–1640)*, Assisi 1966, 37.

85 SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2rv. [*below, document number 28*].

his own name just as he signed his letters. Furthermore, this is the only Greek document written in his hand that still remains. First, he outlined the situation in the patriarchate and noted that at the moment there were four prelates – Methodios,⁸⁶ Parthenios,⁸⁷ Paisios,⁸⁸ Dionysios⁸⁹ – still alive, who had at one time occupied the seat of the patriarch. Since Mavrogordatos began the list with Methodius, we may surmise that he began his list with the patriarch in office at that moment. Methodius was stripped of his office in early March 1671, when Theophanes was already in Venice. The memorandum has no date, and as a result we may conclude that it must have been written in April 1671, that is, before the news of Methodius’ deposition could have reached Theophanes. From early March until 7 September Parthenios IV once again held the patriarch’s position. Theophanes says, “Eight Greek metropolitans, who are secretly Catholic, and have for a long time made great efforts to unite the Greek Church with Rome, and have not spoken openly in this regard due to fear, believe that an opportunity presents itself now to execute a *putsch* in the service of this sacred goal. They want to place a Catholic bishop at the head of the patriarchate, who will provide the opportunity for all of the missionaries of the Roman Church to proclaim Catholic truth.” The eight bishops are the following: Ignatius of Chios,⁹⁰ James of Andros,⁹¹ Joseph of Samos,⁹² Parthenios of

---

86 Methodios III, 1668–1671.

87 Parthenios IV, 1657–1662, 1665–1667, 1671, 1675–1676 and 1684–1685.

88 Paisios I, 1652–1653, 1654–1655.

89 Dionysios III, 1662–1665.

90 Ignatius Neochores, 1664–cca. 1674. According to Zolotas, Ignatius was in conflict with Andrea Soffiani the Latin bishop and with the Latin monks, especially the Jesuits. (They had probably accused the Orthodox of Calvinism.) 1 October 1671, they held a synod at Chios at which they declared the position of the Greek Church on the disputed articles of the faith. (Ζολώτας, Γ.Ι., *Ιστορία του Χίου*, Αθηναι 1928, τ. 3, 2, σ. 29–33) The formal document appeared in French translation as well, (*Perpétuité de la foi de l’Eglise Catholique sur l’Eucaristie*. Paris 1841, t. II, 1128–1129) Marquis Charles de Nointel, the French ambassador, also signed it. He happened to be collecting “confessions of faith” on the island at the time. (See: OMONI, H.: *Missions archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Paris, Imprimerie Nationale 1902, t.I, p.175–190).

91 1666–1675. (Ατεσης, Β.Γ., *Επισκόπικα κατάλογα*, 251).

92 1666–1671. (Ατεσης, Β.Γ., *Επισκόπικα κατάλογα*, 230), also known as Georganines, or Georgeirines, had much trouble with the people of Samos, and so he resigned in 1671. At first he went to Patmos and then later to the West. In 1674, he fled to Tuscany and Siena and became papal exarch to the Greeks. In 1676, he went to Paris, and in 1679 he moved to England for good. In London he founded the first Greek parish. (*Θρησκευτική και ήθικη έγκυκλοπαιδεία*, Αθηναι 1965, 7^{ος} τόμος, 124–126.) Supposedly he converted to the Anglican Church. His interesting work: *A Description of The Present State of Samos, Nicaria, Patmos and Mount Athos by Joseph Georganines, Arch-Bishop of Samos, Now living in London*. Translated by one that knew

Metelin,⁹³ Parthenios of Methimna, Zacharias of Melenik, Gerasimos of Monobasia, and Theophanes of Naxos. They believed that one of them would be appropriate for serving in the high office but they would also be satisfied if the pope or the Congregation for the Propagation of the Faith found someone else. Above all, he must be a Catholic. In order to carry out their plans, the assistance of the Catholic rulers' representatives accredited to Constantinople would be essential. Therefore, they have sent Theophanes to Rome in order to obtain letters of recommendation for themselves from the *Propaganda fidei* to the ambassadors of the German emperor, the French king, and the representatives of the Genoese and Venetian republics. At the very least they will need such letters for the ambassadors of the German and French rulers. Their experiences demonstrated that they could easily be successful with such background support, as the examples of Kyrillos Lukaris and Neophytos also show. With the support of the Dutch ambassador, Kyrillos, despite his heretical views, was not only elected but managed to serve as patriarch for twenty-seven years.⁹⁴ He could only be deposed after the Dutch representative died. Neophytos sat on the patriarch's throne for around twenty-one years under the protection of the ambassador of the English king,⁹⁵ and he would have served for even longer if he had not decided, due to his advanced age, to retire to the Hagia Mone monastery on the island of Chios, where he died.

Theophanes continued that the plan is not without danger because if the schismatics [sic] begin to suspect anything of the plot, they might not only obstruct the election but, utterly disgracefully, they might even make attempts on the life of the previously mentioned bishops. Therefore, they would not want to put anything in writing, so that neither the Turks, nor the schismatics can get a wind of the plans. They referred to unfortunate examples, such as that of Patriarch Parthenakis, who sent a letter to Moscow that was discovered. As a result the prelate was unjustly libeled

---

the Author in Constantinople. July 14. 1677. Licensed, W. Jane. London, Printed by W. G. and sold by Moses Pitt, at the Angel in St. Paul's Church-Yard, 1678.

- 93 From 1639 to 1671–1672 Metropolitan of Mitylene. (LE QUIEN, M.: *Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus, quo exhibentur ecclesiae, patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*. Parisiis MDCCXV, repr. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz 1958. t. I, c. 961–962).
- 94 This declaration probably needs to be understood that the prelaty of Lukaris started with the Patriarchate of Alexandria in 1612 and lasted until 1638. It ignores the fact that he was deposed four times during that period.
- 95 We do not know where Theophanes obtained this mistaken information because it could only be about Neophytos III, who was patriarch from 1637–1638. (Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαιδεία, 8^{ος} τόμος, 409–410).

and publicly hung next to the gates of the patriarchate.⁹⁶ The same thing happened to Gabriel, the Metropolitan of Gana and Khoras.⁹⁷ It would be much better if they could entrust the secret to a reliable man such as Theophanes, who will inform the correspondents in persona. The Holy Father and the Sacred Congregation can obtain information from the ambassadors at Constantinople on the other prelates but he asked that the inquiries be kept highly secret. These prelates, “are not looking after their own interests but only seek the glory of God and that of the Holy Roman Church. They have agreed that they will only elect from among themselves one who is approved by the Holy See and the Sacred Congregation. In order to solidify the cause, [the new patriarch] will use various means to expel the schismatic prelates and place at the head of the dioceses Catholic bishops and metropolitans. He will make sure that the dioceses receive Catholic missionaries, teachers of the faith, catechisms with the correct teaching, and whatever the Holy See and the Sacred Congregation deem fitting. He declared that he would do nothing of any significance without seeking the opinion of the Roman pope, Christ’s vicar and the legitimate heir of St. Peter, as well as that of the Sacred Congregation.” The bishop will do all this, “in the interest of that poor, unfortunate people, who, due to the bad government of patriarchs, prelates and other ecclesiastics, have sunken into the deep, deathly dream of heresy.”

They wish to replace the patriarch in the following manner. Once Theophanes has secured the letters of support from the pope, the *Propaganda fidei*, and those of the emperor and the king of France to their ambassadors in Constantinople, he will take them to their respective recipients. Then, with the assistance of a loyal nephew, he will send a message to the other seven metropolitans and ask them to immediately

---

96 Parthenios III was Patriarch of Constantinople from 1656 to 1657. The representative of the Khan of the Crimean Tatars to the Hetman of the Cossacks learned that the one time Metropolitan of Nicaea had been there. He assumed that Parthenios had sent him to the Hetman in order to ask the Cossacks and the Russians to take up the fight against the sultan and his allies. The Khan notified the Grand Vezir. At the same time a letter of Partheios to the Voivode of Wallachia also fell into the hands of the kaymakam. In the letter there was a reference to the approaching Kingdom of Heaven, which the Turks interpreted politically to mean the coming of Russian forces, and to serve as a deterrent they hung the patriarch on Lazarus Saturday in 1657 at the Barnak Gate. His body hung by the gate for three months, then was tossed into the sea. (LE QUIEN, M.: *Oriens Christianus*, t. I, 340).

97 Gabriel II was the successor in 1657 of Parthenios III, but due to his lack of education – at a marriage ceremony he was unable to say the prayers correctly – he was deposed, and he exchanged the Metropolitanate of Prusa with his successor Parthenios IV. When he baptized a Jew, the Jews of Prusa accused him of paying off the individual and denounced him to the Turkish authorities as if he had baptized a Muslim. As a result Gabriel was hung in 1669. (LE QUIEN, M.: *Oriens Christianus*, t. I, 340–341).

come in secret to Constantinople to the house of an ambassador, where they can be safe because even the sultan would not dare to violate diplomatic immunity. There, they will elect the most qualified of the eight. If the pope or the Congregation should significantly prefer one, they should inform an ambassador as to whom they wish to be elected. Then, the representative, either alone or together with the others, should announce to the Grand Vezir that they wish to have one of their friends elected patriarch, who will then provide the usual gift. The sultan will make no objection. He will agree and provide the *berat*. The metropolitans have already agreed among themselves, how much the gift will cost. No one will try to oppose the decision of the Grand Vezir because the identity of the patriarch and how long he remains in office depends on the Grand Vezir and not on the bishops. At this time there are four patriarchs and five metropolitans, who are fanning the flames and are all wild schismatics. They could easily rebel against the new patriarch, and before the conspirators receive the indulgence to do as they desire, the opposition could send a memorandum to the sultan stating that the new patriarch cannot get along with these five metropolitans. In order to avoid such complications, the ambassador should put them on a Christian ship, have them taken to Malta, and instruct that they be kept imprisoned as rebels. Thus, the affair can be successfully completed, and the ambassadors can report on what the new patriarch is able to accomplish.

Baldeschi turned the memorandum over to an expert, so that having evaluated it, he can prepare the outline of a letter for the emperor to be sent to his ambassador. The expert did not find Mavrogordatos' recommendations for the letters appropriate because the bishop lacked experience in these matters.⁹⁸ He then formulated a letter to be sent to the emperor. Based on this document the secretary prepared the letters intended by the king of France, Venice, the emperor, and Genoa to their representatives in Constantinople, as well as those meant for the *nuncios* in Venice, Paris and Vienna⁹⁹ because he believed that the cardinals had agreed to the *putsch*. The letters handled the replacement of the patriarch as if it were an accomplished fact, as if there would be no difficulties in this regard, and as if its success depended merely on the effective support of the Catholic powers. He tried to formulate his letters in such a way that

---

98 *...nella quale però le formule et il modo ò in qualità ò in efficacia non hanno che fare con quelle che si sogliono usare, non essendo Monsignore Arcivescovo Greco pratico nè dello stile che si tiene, nè del garbo di porgere che si costuma, nè del modo vero di far una caldissima raccomandazione: hà voluto però obedire di metter in carta il senso di ciò che prega, benchè anco esso imperfetto, e però si rimette in tutto e per tutto à Vostra Signoria Illustrissima...* APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 163r. [*below, document number 32*].

99 APF Lettere della Sacra Congregazione 57 (1671), 66r–68v. [*below, document number 20*].

the recipients would not come to believe that anyone was trying to lead them astray. During the process, he spoke with Theophanes several times in order to discover how realistic his ideas were, and gradually he became increasingly skeptical about the plan and its author. Mavrogordatos must have suspected that the cards did not favor him, and since he believed that the biggest problem was money, he emphasized repeatedly that the entire affair will not cost the Sacred Congregation a single *scudo*.

At the general meeting of 13 July, Baldeschi's report on the progress of the plans for the Patriarch of Constantinople was at the top of the agenda.¹⁰⁰ First, he explained Theophanes' conception, and followed this up with his own concerns. He considered the plans without basis and gave the following four reasons for his evaluation. First, the jurisdiction of the patriarch extends over an enormous area, and a large number of metropolitans are subject to him.¹⁰¹ The aforementioned eight Catholicly inclined bishops all live on Aegean islands. The more influential and more powerful dioceses are unlikely to follow a patriarch, who has been selected by these few. Second, only one of the eight metropolitans has made a Catholic confession of faith. One could also entertain doubts about the sincerity of Theophanes' conversion. Therefore, one should not put too much trust in him and even less in those who have not even converted. Consequently, even if they elected one of them patriarch, one could not say with certainty that he was a true Catholic. Baldeschi recommended to Mavrogordatos that it would better if they elected either the Archbishop of Ochrida¹⁰² or the Bishop of Musachia¹⁰³ because these Greeks are known with certainty to be Catholics. Furthermore, the secretary intended to use his recommendation in order to expose the true intentions of Theophanes. In short, Theophanes should openly declare his intentions on whether or not he wanted to become patriarch. To this the archbishop would only reply that it would not be possible for anyone other than these eight metropolitans to be elected.

Third, Baldeschi gently brought to the cardinals attention the question that they should consider whether or not the Porte will confirm their choice and at the same time depose the current patriarchs.

---

100 APF Acta, vol. 41, fol. 199r–200v. [*below, document number 22*].

101 At this time 77 metropolitans, 8 archbishops, and 75 bishops were included in the Ecumenical Patriarchate. DARROUZÈS, J.: *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*. Paris 1981, no. 21, 419–421.

102 Athanasios II, Archbishop of Ochrida was already a bishop in 1662 and maintained good connections with Rome.

103 Arkadios Stanilas, Bishop of Musachia and Spathia (1662–1697), studied at the Greek College, worked as a missionary in Albania until 1685, then returned to Rome.

Last, but not least important, the secretary attempted to shed light on Mavrogordatos' true motivations. He explained that although Theophanes claimed not to want money, he did little else besides beg for money and complain that he had not received as much as he would have liked.¹⁰⁴ The cardinals wanted to evaluate the plan based on this exposition. They did not allow the proposed letters to be sent. Instead, they sought reassurances from the Vicar of the Patriarch of Constantinople about the concerns Baldeschi had raised. They also wanted to gain a better understanding of the situation and asked the vicar to discuss the entire matter with the Venetian ambassador at Constantinople. Then, they should inform the congregation of their shared opinion.

The secretary must have been satisfied with himself. He had been able to divert the plan onto a path that would probably expose it as too risky. On the same day, he ordered a letter to be written to Andreas Rodulphius (Ridolfi), the Vicar of the Patriarch of Constantinople,¹⁰⁵ to which he attached an instruction.¹⁰⁶ In the letter he reminded the vicar to use the utmost caution in considering the plan, since it was a matter of the utmost importance. After explaining the "Theophanes' Plan," the directive goes on to elaborate the difficulties discussed at the general meeting of the congregation, which he now presented as the thoughts of the cardinals on the matter.¹⁰⁷ He then added his own further reasoning. That is to say, if the effort to depose the current patriarchs failed, then in vain would the sultan recognize the new patriarch, and the division, rather than being alleviated, would only increase. After all, the interest of the Turks was to divide the Greeks and to extract as much money from them as possible. No one can expect that in this case they will behave any differently. At the same time, he did not hide his doubts about Theophanes because if they elect him, "only God knows, if he will remain committed to the oath that he took in favor of the Union." In addition to the *bailo*, the Venetian ambassador, Ridolfi should talk about the matter with all of the Catholic representatives, whom he believes can be completely trusted. Afterwards, he should inform Rome on whether to maintain hope, or completely to

---

104 *Per ultimo asserisce di non voler danari, mà egli non fà altro che dierdargli, e si duole perche non gli ne vien data quella quantità, che egli desidera.* *ibid.* fol. 200v.

105 Conventual Franciscan, born around 1593, from 12 February 1663 till his death on 15 April 1677, the Vicar of the Patriarchate of Constantinople and titular Bishop of Calama. (GAUCHAT, P., *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. vol. IV. 1592–1667. Patavii MCMLXVII*, 128).

106 APF Lettere della Sacra Congregazione vol. 57 (1671), 68v–71r. [*below, document number 23*].

107 *Questo negotio ancorche da chi l'hà proposto sia stato supposto per molto facile a riuscire, tanto questi Eminentissimi miei Signori ci hanno considerato infinite difficoltà.* *ibid.* fol. 70r.

drop the matter. The letters to the vicar and the Venetian representative¹⁰⁸ were entrusted to Mavrogordatos, the separate instruction, however, was not because they wanted to protect Ridolfi in case the metropolitan should betray the plan either to the Turks, or to the Greek bishops. The Venetian *nuncio* was to deliver the instruction to Constantinople by the most secure means.¹⁰⁹ The Sacred Congregation did not wish to provide a letter of reference to Theophanes because they feared that he would do as other Greek bishops, who wished to accumulate donations, had several times done in the past and use the letter to boast.¹¹⁰

7. The plot is hatched

Mavrogordatos set out from Rome around 10 August and arrived in Venice on the 17 August.¹¹¹ Why did he depart so long – one month – after the meeting of the congregation? There can be several causes for the delay, and based on some evidence we can try to clarify the reasons. At the same time, we have to take into consideration that we simply do not have a satisfactory level of documentation on the events transpiring between July 1671 and August 1672. Consequently, based on the scanty documents we can try to reconstruct the events, which often will lead only to hypothetical results.

Baldeschi knew that Theophanes wanted to travel to Constantinople as soon as possible but before he arrived there the instruction had to be in the hands of the vicar, so that he would be able to negotiate with the metropolitan in full knowledge of the situation. Perhaps the secretary hoped that by that time he would receive a quick reply from Ridolfi and could promptly put a stop to the whole plan. On the other hand, the fact that the secretary dispatched the sealed instruction to the Venetian *nuncio* only on 25 July, or two weeks after the meeting of the congregation, did not testify to such designs.¹¹² On 8 August, he sent another letter to Venice, and included along with it for the *nuncio* a copy of the instruction, so that he could discuss the plan in depth with the new Venetian ambassador, who was still

---

108 APF Lettere della Sacra Congregazione 57 (1671), 71v. [*below, document number 24*].

109 APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 115rv. [*below, document number 25*].

110 *All'Arcivescovo di Naxia non hà voluto questo Sacra Congregatione che si diano lettere di raccomandatione per alcuno ne attestazioni che lo canonizino affinche non si vaglia di queste, come han fatto altri di sua natione per andar questuando per il mondo.*

111 Cfr. APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv. [*below, document number 32*].

112 APF Lettere di Mons. Secretario an 1671, vol. 58, 115rv. [*below, document number 25*].

in town preparing to take up his office in Constantinople.¹¹³ On 10 August, *nuncio* Pompeo Varese¹¹⁴ replied to Baldeschi¹¹⁵ and informed him that he had received the instruction and tried to contact the new *bailo* Querini, who was currently suffering from extreme gout and would only later be able take up his office at the Porte. A few days afterwards, in a letter of 15 August, he wrote that the ambassador has been confined to his bed due to illness, and therefore matters had been delayed.¹¹⁶ In the meantime, Theophanes began to feel increasingly uncomfortable at Rome. He had no local Greek contacts. There were no students from Naxos at the *Collegium Graecorum* at that time, which also revealed that Catholic propaganda was not able to make itself felt effectively on the island. For unknown reasons he might have developed differences with Onofrios Konstantini, the Archbishop of Debra, the Greek *episcopus ordinans*, the consecrating bishop assigned to the College, or at least was personally dissatisfied with him. One can only speculate about the reasons because Onofrios never discussed the matter and later helped Theophanes formulate various petitions. Mavrogordatos must have sensed that the Congregation did not trust him and was searching within his narrow group of acquaintances for the person, or persons, who might be the source of unfavorable information about him. Therefore, he may have come to suspect Onofrios. He never considered that his own behavior would feed Baldeschi's lack of confidence in him. It could also have been that Theophanes learned that they were planning on naming someone else for the patriarchal throne, and both candidates Athanasios, the Archbishop of Ochrida, and Arkadios Stanilas, Bishop of Musachia, belonged to Onofrios circle. Where the secretary got his information remains unknown because he never mentioned it at the meetings of the Congregation. Nevertheless, Onofrios cannot be excluded as a possible source because they asked for his advice in other matters. In any event there appears to be no written document on this. Consequently, he tried to undermine the presumed informant before Baldeschi. In his first letter after arriving in Venice he immediately charged Konstantini with having learned of the plan and notified his Greek friends in Venice and Livorno, who were busy spreading the story and had even informed the Patriarch of Constantinople.¹¹⁷ It would have been natural for the consecrating bishop

113 *ibid.*, 120v–121r. [*below*, document number 31].

114 From 19 January 1671, Bishop of Adrianople, from 13 February, *nuncio* in Venice, from 25 January 1677, *nuncio* in Paris, died 1689. (*Hierarchia Catholica*. vol. V, 69).

115 APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 347r–348v. [*below*, document number 26].

116 APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 349rv. [*below*, document number 27].

117 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv [*below*, document number 32]: *Avverto pero a Vostra Signoria Illustrissima, che Monsignor Onufri vescovo di cotesso Collegio greco v'è costì indagando le cose della chorte, e le scrive tante qu' à Venezia a suoi corrispondenti, quanto a*

at the Greek College to want to know why Theophanes had come to the Eternal City because bishops did not leave their diocese on their own, unless they had some sort of difficulty. Perhaps Mavrogordatos had been too transparent in his distraction of Onofrios and consequently magnified his suspicions. The metropolitan told the Venetian *nuncio* that Onofrios had told the whole story to a Venetian friend named Filippachi, who would then inform the patriarch. He also tried to underscore the unreliability of the Greek bishop assigned to Rome by explaining that when Onofrios had been in Venice, at the request of the Greeks, he had recited the confession of faith openly in church without the *filioque* clause, and thereby denied that the Holy Spirit proceeded from the Father and the Son.¹¹⁸ From this declaration we might naturally deduce that Theophanes understood his conversion to Catholicism to mean that in the future he would have to include the *filioque* clause whenever he said the creed. In reality, the custom of including *filioque* clause in the creed only started to spread in the Greek liturgy of the Uniate around the middle of the eighteenth century. In Theophanes time, even in the St. Athanasius church at Rome, they recited the original version of the creed without the added words.¹¹⁹

Mavrogordatos sent a letter to Baldeschi, probably toward the end of July, in which he carefully tried to weave together his deeds on behalf of the Catholic faith and the detailed facts of his financial situation.¹²⁰ He wrote that if he returned to Constantinople late, then the execution of the plan would be significantly hindered. His fellow bishops are not knowledgeable about how matters are handled at Rome, and, thinking that their representative is not trusted, their enthusiasm for the plan might wane. Then, he suddenly turned to financial matters, noting that he did not have sufficient funds for travel because in addition to himself he had to support two others. He did not think that the rent, the cost of living, and the other necessary expenses would be so great. Since he was not able to cover the expenses from the money he had received, he had been forced to pawn his valuables. What these might be he does not say. Now, they have to live only on bread and water, while other Greek bishops, who are motivated only by their own interests, are financially supported by the Sacred Congregation. In contrast, he is working without any financial goals in the interest of changing patriarchs. His Roman employers can

---

Livorno, come si potrà informare da quei due vescovi greci, ch'ultimamente sono capitati in Roma. L'interesse pero per il quale io andarò in Costantinopoli, non s'è sentito qui, ne m'è fatto moto da alcuno, ogni allora cosa il sudetto vescovo scrisse qui a suoi corrispondenti, e questi non solo le vanno publicando, ma danno anco parte a Costantinopoli al Patriarcha.

118 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 213r. [below, document number 33].

119 Mons. GIUSEPPE SCHIRÒ: *Notizia distinta degli Italo-Greci e degli Italo-Albanesi*, *Archivio Coll. Gr.*, vol. III; fol. 41–53, in Bessarione, VII (1909–1910), 395.

120 APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 4rv, 5r. [below, document number 30].

verify this, if, by way of the representatives at Constantinople, they inquire about him from the seven metropolitans. Then, again he returned to his income and expenses. He had spent the thirty *scudi*, which he had received from the pope, in the following manner: ten was spent on food, two on rent, six were distributed, and one was spent on various domestic needs. The eleven that remain will not go far because he has not received his new compensation, and he has had to spend twenty on his debts. When he turned to Stefano Augustini, the papal almoner,¹²¹ he was directed to the Sacred Congregation. Moreover, the letter could also be understood as a reference to the fact that the archbishop would be on official business in Constantinople and the expenses should not be paid from the assistance he had been given but should be born by those who have entrusted him with the task.

We do not know how much Theophanes was able to sway the *Propaganda Fidei*, but he certainly received money from them because on 17 August he arrived in Venice. The next day, with a reference from the *nuncio*, he called on Querini, the newly appointed ambassador to Constantinople, who asked him to board one of the ships, where his baggage had been placed. He immediately wrote a letter to Baldeschi and told the secretary what had happened to him, and in order to demonstrate his ability to stay well-informed, he also provided some fresh bits of information in connection Onofrios Konstantini.¹²² He shared the same information in writing with the *nuncio*,¹²³ perhaps he put it in writing because he did not have time to visit with Varese personally before the departure. The ship departing for Constantinople was able to unfurl its sails on 20–21 August. After Theophanes departure, the *nuncio* sent the archbishop's informative letter to Baldeschi.¹²⁴ The secretary remarked in his reply that what Theophanes had said concerning Onofrios seemed a little suspect to him but he would not look further into the matter. At the same time, he asked the *nuncio* to investigate and determine if there was any truth to the charges and report back to him.¹²⁵ He will also send a copy of Theophanes letter to Cardinal Rasponi, who was responsible for the oversight of the *Collegio Graeco*, and noted that duty compelled him to inform the cardinal and ask him to order an investigation of Konstantini.¹²⁶ There is no further mention

---

121 His name appears both in the Latin style as Augustinus and in Italian as Agostini. From 14 June 1671, titular Archbishop of Heraklea, from 1681, cardinal, died 21 March 1683. (*Hierarchia Catholica. vol. V*, 218).

122 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv. [*below, document number 32*].

123 *ibid.*, 213r. [*below, document number 33*].

124 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 211r, 215v. [*below, document number 34*].

125 APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 132r. [*below, document number 35*].

126 *ibid.*

of this matter, probably because Rasponi thought that the metropolitan's meddling was too transparent. From this point on Mavrogordatos did not contact the Congregation for a whole year, and only others brought news of him or wrote about him.

8. Report on the Situation of the Ecumenical Patriarch

What happened in Constantinople between the time Theophanes left Naxos until he arrived, through a circuitous route, at the seat of the Patriarchate. Based on the various and sometimes contradictory sources we can try to reconstruct the events as accurately as possible because this year and a half are of crucial importance in the career of Theophanes. It has already been noted that Methodius III Morones had been deposed at the beginning of March.¹²⁷ Opinions differ on the septuagenarian moderate prelate from Crete. According to some sources, he was very well-educated,¹²⁸ while according to others his education was considerably less than what might be desired.¹²⁹ He was the parish priest of the Theotokos Chrysopege church at Galata, when he was elected Metropolitan at Herakleia in 1646. In this capacity he demonstrated effective ecclesiastical management and consequently was elected patriarch and successor to Clement on 5 January 1668. Unfortunately, he constantly had to endure the efforts of the twice deposed Parthenios IV to undermine him. The frequent changes on the patriarchal throne led to the custom of providing as compensation a diocese with a reasonable income for the deposed predecessor. Parthenios at first received Proilavo (Braila) in Wallachia and later in 1671 Trnovo. But these did not satisfy his needs, and he desired to return to the patriarch's throne at any cost. Perhaps he played a part in the consecration of myrrh, or chrism, in Bucharest by Dositheos, the Patriarch of Jerusalem, in 1670. The consecration of Holy Chrism was the exclusive right of the appropriate autocephalous prelate, who in this case was the Patriarch of Constantinople. This action severely impinged on the rights of Methodios III, who attempted to secure these rights through canonical instructions. The deposition of Methodios is not entirely clear from the sources. It appears that the kaymakam [the official who discharged the Grand Vezir's duties when he was absent from Constantinople] arrested

---

127 Αποστολόπουλος, Δ.Γ. Μιχαηλάκης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*. Αθήνα 1987, 303.

128 *Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαιδεία*, 8^{ος} τόμος, 902.

129 Ζεφλέντης, Π.Γ., *Μεθόδιος, Παρθένιος, Διονύσιος οίκουμένοικοι πατριάρχαι έτεσι 1668–1673*. Ερμούπολις 1923, 3–4.

him under false charges, and the new kaymakam, however, had him released. Fearing the revenge of Parthenios, Methodios sought refuge in the home of Daniel Harvey, the English ambassador. However, when the ambassador moved to Pera, his suburban residence, the patriarch did not wish to remain without protection in Harvey's home. We do not know why the ambassador did not want to take Methodios with him, but it may have been due in part to the fact that the patriarch's theological views did not support the Protestant position. In a letter of 17 June to Harvey, he indicated that he wanted to go to the ambassador but feared to leave the residence because he was worried that Parthenios' agents will entrap him.¹³⁰ He did not feel secure and was surrounded by spies. Consequently, he fled to the Marquis de Nointel, the French ambassador, because he believed that no danger would be lurking for him there.¹³¹ Here, on 10 July, he signed his confession of faith in Greek, which was later taken by the ambassador, along with many other papers on confessions of faith, to Paris. Along with his other duties, Louis XIV had directed de Nointel to collect information that would demonstrate beyond any doubt that the faith of the Eastern Church agrees with that of the Catholics on the points where the Protestants have challenged Roman Catholicism.¹³²

In 1671, Parthenios IV Mogillalos ascended the patriarchal throne for the third time. The wealthy prelate from Crete, who had earlier been Metropolitan of Prussa, was a well-known figure for many Turkish officials. A restless personality, he could not accept that the Grand Vezir had earlier slighted him and desired at any cost to recover his formerly exalted position. He ruled as a tyrant and collected all taxes mercilessly, and, as a consequence, his fellow bishops came to despise him. Ex-patriarch Methodios, Bartholomaïos of Herakleia, Metrophanes of Kyzikos, Neophytos of Nikomedia, Anthimos of Athens, Joachim of Rhodes, and Neophytos of Crete paid a call on de Nointel, the French ambassador, at Pera and asked for his support for the removal of Parthenios. In any event, they knew that de Nointel harbored resentments in regard to the patriarch. During June and July, the ambassador invited Parthenios, along with other bishops, to visit him. He asked that they answer in writing questions on the views of the Greek Church on the sacraments because he needed as many confessions of faith as possible. Parthenios had already produced such a

---

130 *ibid.*, 18–19.

131 *Some Account of the present Greek Church with Reflections on their Present Doctrine and Discipline: and the Rest of their Seven Pretended Sacraments, Compared with Jac. Goar's Notes upon the Greek Ritual...* by John Covel, D. D. and Master of Christ College in Cambridge, MDCCXXII., 1–2; COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679.* in Bent, J. T.: *Early Voyages and Travels in the Levant.* Hakluyt Society, London 1893.

132 OMONT, H.: *Missions archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles.* Paris, Imprimerie Nationale 1902, t. I, p.175–190.

statement on 13 May 1670. Now, however, incomprehensibly, he refused to sign yet another formal document. Perhaps, he refused in part because Methodios was probably still hiding in de Nointel's former residence. With the support of the French ambassador, the bishops conspiring against Parthenios denounced him for embezzlement because he had failed to meet many of his considerable obligations toward the sultan's treasury. At first he was able to defend himself by portraying his accusers as conspiring against the sultan. However, when he tried to implicate Panagiotakis, the Grand Dragoman, and a favorite of the Grand Vezir, in the plot, the Grand Vezir decided to remove the patriarch. On 7 September, according to other sources of 17 September, he deposed Parthenios, exiled him to Cyprus, and had Dionysios IV elected in his place. Afterwards, Parthenios was patriarch on two other occasions, from 1675–1676 and 1684–1685.

Dionysios was one of those prelates, who had lived a life of ups and downs, and who had most often repeatedly occupied the patriarchal throne.¹³³ He was originally from Constantinople and had many by-names such as Muselimes, Komnenos, Seroglanes, and even Byzantios. He had studied at the Megale Schole tou Genous and afterwards joined the service of the patriarchate as an official. In 1662, he was elected Metropolitan of Larissa. His relatives were probably in close contact with the High Porte because near the end of October 1671 he learned that he had been picked out to be patriarch. He was formally installed into office on 8 November in the presence of three of his predecessors: Paisios I, Dionysios III, and Methodios III.¹³⁴ In keeping with his education, he was active not just in ecclesiastical administration but also in theology. In January 1672, the synod published a declaration in which the Calvinist views were condemned. With the exception of the three former patriarchs, this formal document was signed by Paisios, the Patriarch of Alexandria and thirty-four bishops, the opponents of Parthenios IV. The gold-leaf document with a silver seal was sent on 20 February by Dionysios to the Marquis de Nointel,

---

133 *Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαιδεία*, 8^{ος} τόμος, 902.

134 Dr. John Covel, the English ambassador's chaplain described the ceremony with a unique sense of irony in which the former patriarchs exited with their bishop's staffs in their hands (*They are prettily coloured, like your gaudy tobacco-pipes with globular joints, the cross or handle on top, two serpents' heads, yellow like gold.*) When Parthenios was condemned in a long declaration and three times pronounced anathema, "the French ambassador, we Franks, and many Greeks could only smile. My translator, a Greek said to me that if the present patriarch were being deposed, and Parthenios would return, the other party would condemn him in the same manner, and they would do the same with Methodios." In the sermon the patriarch again returned to Parthenios and compared him to Lucifer and the evil angels but he mistakenly called him Paisios, who sat on the tribune with his head hung low. Covel and his friends then started yelling, "Parthenios! Parthenios!" The metropolitan stopped and replied, "I said Parthenios," and then continued his speech. COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 145–148.

who immediately flaunted it to Dr. Covell, who was an Anglican pastor at Constantinople. Then, he quickly had it translated into French and several months later sent it, along with many other documents on confessions of faith, to Louis XIV.¹³⁵ Soon thereafter, Methodios III left Constantinople. At first, for a short time, he lived at the Nea Mone of Chios, then led the Monastery of Strophado on Zakynthos. He moved to Venice in 1677. Since the death of Gabriel Severos created a vacancy at the head of the St. George chapel of the Greek brotherhood at Venice, he served in this capacity until his death in 1679.¹³⁶ Despite his best efforts, Dionysios IV could not remain in office for long because he came to quarrel with the vain and ambitious wife of Panagiotis Nikusios, the Grand Dragoman. The chief translator had him deposed on 14 August and had elected in his place the inconsequential Gerasimos II from Trnovo, who donated twenty sacks of gold for this dignity.¹³⁷ Later, Dionysios would occupy the patriarchal throne four more times: 1676–1679, 1682–1684, 1686–1687 and 1693–1694.

9. The putsch is aborted

In view of these events, let us have a look at what Mavrogordatos did, or could have done in Constantinople in order to have his plans for the *putsch* carried out. When he disembarked in the capital of the sultan, he must have been surprised to discover that the situation had fundamentally changed. We do not know the exact date of his arrival. The new Venetian Ambassador Giacomo Querini handed over to the sultan his letter of appointment on 13 December, which naturally did not mean that he had arrived at his post at that time.¹³⁸ Theophanes probably landed when Parthenios IV was deposed, and by the time he was able properly to gather information on the removal of two different patriarchs within six months, Dionysios IV occupied the throne of the Ecumenical Patriarch. Of the seven bishops included in his plan, two were no longer in office: Joseph of Samos had resigned and Parthenios of Mitylene, had either resigned or died. He needed to find new candidates, and that would not have been easy. In the meantime, he learned that after his departure from Naxos Parthenios IV had been notified from Venice that Theophanes had appeared there,

---

135 OMONT, H.: *Missions archéologiques*, 177–179.

136 *Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαιδεία*, 5^{ος} τόμος, 24–25.

137 COVELL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 151.

138 BITTNER, L. UND GROSS, L.: *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit der Westfälischen Frieden (1648)*. Gerhard Stelling V. Oldenburg I.O., Berlin 1936, 554.

therefore the patriarch had selected a new metropolitan in the person of Meletios Pangelos,¹³⁹ and consequently he himself was no longer among those who elected the patriarch. He wanted to recover his diocese in some manner, or at least obtain another one in its place. Without any doubt he required the support of the Catholic representatives. They, however, were not in the capital, but in Adrianople because the sultan for some time had established his military headquarters there. Theophanes paid a call on Ridolfi, the Latin patriarchal vicar, who received the letter of the Congregation either from him, or who had received the letter from Querini. We do not know if Ridolfi had received Baldeschi's letter of instructions before the arrival of the *bailo*, or the Venetian ambassador, or only later, but he did not wish to comment on it until he had consulted with the ambassador. In all probability, even without the consultation, he was of the opinion that while the unification of the Patriarchate of Constantinople with Rome would be desirable, there was no real prospect of it at that time.

In the general atmosphere that dominated the Greek Church, "Catholic" was synonymous with "Latin." When, during the Fourth Crusade, the Western forces had captured Constantinople, the Greek patriarch had escaped to Nicaea, and the Venetians elected a Latin patriarch in the person of Morosini. With the collapse of the Latin empire, the Latin patriarchate ended in reality but the title was retained by a Western prelate, usually a cardinal of the papal court, as for example from 1696 to 1706 Odoardo Cybo, the Prefect of the *Congregatio de Propaganda fide*. This custom immensely offended the Orthodox. They justifiably felt that Rome ignored the existence of their church and constantly sought to remind them of the sorrowful time when the City had been in alien hands. With the strengthening of the spirit of Trent, the Latin representation in Istanbul had become increasingly higher ranking. An apostolic vicariate was formed in 1629, which was staffed in the beginning with Franciscans, who did not have the status of bishops, and later, starting in 1649, was held by consecrated titular bishops as vicars.¹⁴⁰ The Greeks consequently interpreted the situation to mean that if the patriarch would be a Catholic, then sooner or later he would make the rites of the Orthodox Church Latin. The historical examples show that a considerable portion of the better educated Greeks, when they, for example, became members of Western religious orders, they also changed their rites.

Since Ridolfi had been able to observe the events from up close, he understood the true process of changing patriarchs, which depended above all on who was willing to pay more. As had happened so often before, if a group of metropolitans was not satisfied with the elected individual, they

---

139 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r. [*below, document number 45*].

140 *Hierarchia Catholica*, vol. IV, 162.

could simply offer more money to the Porte, and they could thus insure that their candidate would occupy the patriarchal throne. And, of course, there was always the problem of who would pay this hefty sum. The vicar simply referred to it as simony and did not consider that in theory the money was being paid for the sultan's *berat*, which everyone had to pay, if they wanted to function legally. The vicar himself had to obtain in the same way this necessary document, which was indispensable in the Ottoman Empire. Finally, he also understood very well that the goal of the Turkish throne was politically to divide the Greeks and the Latins. Therefore, based on this consideration, he understood that the maintenance of the Union for a longer period of time would prove unlikely.

We can imagine how greatly Ridolfi's overly sober attitude must have discouraged Theophanes. He had hoped that he would be received with open arms. Instead, he had to endure being told politely to wait patiently while Ridolfi negotiated with the Catholic representatives. Mavrogordatos had thought that the first responsibility of the pope's vicar would be to promote the union of the churches. Instead, the vicar was preoccupied by rather petty appearing questions, which often had their origins in the internal disputes of the Catholic church. The religious orders on missionary duty within the Ottoman Empire regularly competed with each other and tried simultaneously to reduce the jurisdiction of the vicar. Naturally, the conversions could not include Muslims because this was forbidden on the pain of death. Therefore, intense struggles were waged for the conversion of a few Christians belonging to different denominations, such as Orthodox, Monophysite, or Nestorian. A great many problems were caused by the upkeep of some churches, which was financed sometimes through the assistance of the vicar. Tensions arose among the representatives of the Catholic powers over who would receive which protocol distinctions, for example, on the occasion of liturgical ceremonies. This of course impinged on canon law and caused diplomatic problems as well. All these naturally had financial aspects, which could not be ignored by the leader of the small Catholic community in Constantinople.¹⁴¹

After his lukewarm reception, Mavrogordatos had to reconsider his situation. He could be certain that he would not be able to get Naxos back because the local lords became angry when he converted to Catholicism, and not long after he left for Rome, they notified the patriarch that they did not want Theophanes to be their chief pastor.¹⁴² The former metropolitan had a choice. He could, on the one hand, ask for the forgiveness of

---

141 About all this in greater detail in: Agudo de Villapadierna, I.: *La Sagrada Congregación y el vicariato apostólico patriarcal de Constantinopla (1622–1815)*, in *Memoria rerum* II. 1700–1815, 496–513.

142 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r. [*below, document number 45*].

Dionysios and do penance for his sins. In this case, he could hope to receive a less significant ecclesiastical position. Or he could persevere in his original plan and organize the *putsch*. Theophanes rejected the first option and set about to implement his plan. During the previous year, he had always emphasized that one needed to proceed with the utmost caution because otherwise the conspiracy might fail. On the other hand, he must have initiated others into the plot, who eventually began to disclose its details. One of these was Hilarion Bubuli, a Greek monk raised in Venice, who on one occasion came into contact with Dr. Covell, the chaplain of the English ambassador, and since Bubuli considered him to be a Catholic, he told him that soon a Catholic would be sitting on the patriarchal throne in Constantinople.¹⁴³ As a result, one can imagine that in order to magnify his access to inside information, Bubuli, if he considered the individuals sympathetic, might have babbled to others about the plans that were leaking from the entourage of the Venetian representative. The Greek priest was able to explain the *putsch* and its central actors in exacting detail, and consequently we can conclude that his rendition described the final version of the plot, which was being organized by the patriarchal vicar and included both the Jesuits and the Capuchins. According to him, there were a large number of Latinophile metropolitans, who are dissatisfied with Dionysios because his money and connections had paved the way for his excessively rapid career advancement. The king of France, the emperor, and Venice desired through their representatives to bring down the patriarch, whom they would denounce at the sultan's court. Then the bishops would quickly make Theophanes, who was at that time hiding in Constantinople, the Metropolitan of Ephesus and then elect as patriarch. According to Bubuli, Panagiotes, the Grand Dragoman, who had no knowledge of the plot, would certainly support Mavrogordatos, whom he liked. Although Covell did not put it in writing, we can assume that he told the details of the plot to Ambassador Harvey. The Protestants were not at all enthusiastic about the unification of the Eastern and Western churches, and the ideological conflict between the two confessions raged precisely at the beginning of the 1670s, when the Marquis de Nointel was collecting the Greek confessions of faith in support of transsubstantiation. Covell was also assigned the task of collecting reliable information on the condition and teachings of the Greek Church and thereby counterbalance the

---

143 COVELL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 149–150. Dr. Covell described the incident in detail in his journal. However, the publisher of the manuscript, since he could not connect the appropriate individuals with the events, considered the account to be rather vague and noted that only the author could provide explanations on certain points to which he ought to attach his clarifications. Based on this Runciman decided that the conspiracy failed, or was never implemented. (*The Great Church in Captivity*, Cambridge University Press 1968, 233).

activities of the French representative.¹⁴⁴ We have no information that the English ambassador did anything to foil the plot. He probably considered it just as unrealistic as Ridolfi. Covel described this conversation in his journal entry of 7 February, indicating that by this time Theophanes had probably discussed the details with the ambassadors in question. His later references appear to indicate that he did not obtain the necessary support from the representatives of the Catholic powers. For a considerable time, he hid in the house of the Genoese resident Sinibaldo Fieschi, but he was forced to leave because he feared the wrath of Dionysios, who had learned of the conspiracy.¹⁴⁵ The patriarch sent to the Genoese ambassador the Metropolitan of Dristra, the megalothetes, and a certain Alexandros, perhaps Maurokordatos, to protest the hiding of Theophanes. Fieschi said that the poor bishop had only been there for a few days and then left. When Dionysios learned of this, he was overcome with anger and declared what he would do to Theophanes, if he ever got his hands on him. He denounced Theophanes as an accursed Latin, a desietful papist, a thief, a Judas, the second Antichrist, who had come to entrap the bishops and convert them to the cunning dogmas of the papists. At the height of his anger Dionysios formally excommunicated Theophanes and in the synod suspended him as a Latin and papist from his bishop's office. He notified all of the bishops in a circular letter, and in order to dramatize his decision he wrote that Theophanes had shaved his beard and started wearing Latin garb. Around this time, Mavrogordatos probably learned that he had lost not just his bishopric but also his private property. Theophanes' creditors, since they could not lay a hand on him, took his young nephew hostage and demanded from him the return of the money that they had lent to his uncle. Metrophanes, the synkellos, tried to save the situation by obtaining a loan from the local Armenians but they would only provide the funds with the threat that if they did not get their money back by the end of June, then they would sell the youth to the Turks as a slave.¹⁴⁶

The planned *putsch* appeared evermore unrealizable. Mavrogordatos blamed his failure on the fact that the sultan, whose surroundings needed to be won over, was not staying in Istanbul and the Christian representatives could not intercede on his behalf. Theophanes did not describe what had happened in detail. However, one decade later he "officially" recalled that he had almost died a martyr's death and that two of his fellow archbishops had actually been strangled.¹⁴⁷ Earlier he had, no doubt, repeatedly told the

---

144 *ibid.*, XXXI, COVEL, J.: *Extracts from the diaries 1670–1679*, 149–150.

145 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r. [*below, document number 45*].

146 APF SOCG vol. 440, (1672. I. 30.), 676rv. [*below, document number 38*].

147 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r. [*below, document number 115*].

story of these adventurous events to his chaplain, who said that the aroused patriarch had executed one of the conspirators by hanging, another he had consigned to the galleys, the rest had fled either to Spain or to Russia, and only one bishop had turned his back on him.¹⁴⁸ We do not know which of the conspiring bishops remained steadfastly with Theophanes but Joseph of Samos and Parthenios of Metelini lost their bishoprics at the same time as Mavrogordatos. The noose was getting ever tighter and he had to acknowledge that the plot had failed, and if his life was dear to him, he would have to escape. The unfortunate Theophanes was forced to return to Rome on the deck of a French warship on 25 July in the hope that the ruler of Tuscany would keep his promise and provide him with a living in his principality.¹⁴⁹

10. Waiting around in Rome

The date of Theophanes' arrival in Rome is uncertain but his petition for a guaranteed living was filled among the matters to be discussed by 7 November.¹⁵⁰ From this point on Mavrogordatos turned all of his energy to obtaining a living, or income, from which he could support himself. He constantly emphasized that the failure of the effort he initiated on behalf of the Union was responsible for his impoverishment. During the winter he is cold because his clothes are tattered, and therefore he is asking the Apostolic Palace to provide a living for him.¹⁵¹ It appears that his petitions did not impress the cardinals, who had probably often heard such implorements during their careers. Theophanes, however, did not give up. He tried to obtain support by invoking the plight of his nephew doomed to slavery. If he could not ransom him, the youth will have to deny his Christian faith!¹⁵² Since this *cri de coeur* also fell on deaf ears, he tried to exert pressure with his demands for decent housing. After an entire year of trying, the former metropolitan was graciously granted by the pope room and board for one year in the Propaganda college.¹⁵³

---

148 APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. I, fol. 160v. [*below*, document number 103].

149 APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 72r. [*below*, document number 45].

150 APF SOCG vol. 436 (1672. XI. 7–21.), 267r. [*below*, document number 46].

151 APF Acta vol. 42 (1672), fol. 267r. [*below*, document number 48].

152 APF SOCG 440, 675r. [*below*, document number 53].

153 APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall'anno 1666 al 1679), 160v–161r. [*below*, document number 57].

The repeated entreaties and the lack of any positive responses eventually convinced Theophanes that the year of reprieve he had received with room and board would soon pass, and it was not at all certain that they would extend it. He needed to obtain money from somewhere, and not a small amount either, which could secure his career for the long run. During September of the same year he presented a story, which he had not told before. Supposedly, in 1670 before leaving Naxos, he had entrusted 4,000 Thaler to a Greek merchant by the name of Kyriakos de Lazari, so that if he found himself in difficult circumstances, he would have something on which to fall back. This amount was invested by the merchant in goods but Theophanes still could not obtain any of it because the shipment had been attacked and stolen by Christian pirates, flying the flag of the Prince of Savoy, during the voyage to Rome. Mavrogordatos could prove this, and Cardinal D'Este was able to persuade the Prince of Savoy to order his rightful property to be returned to him. Consequently, he had to go to Turin to pick up his money, and he asked for permission from the Congregation to make the short trip. Whether the story was true, or not, he got the permission.¹⁵⁴ On the other hand, the cautious cardinals, in order to prevent him from wandering off, stipulated that he could not go elsewhere, except to Turin, and that he had to return to the Eternal City within two months.¹⁵⁵ Apparently, after the failed *putsch*, the mistrust of Theophanes had increased even more, and at the same time they also wanted to keep him under supervision, lest he become the source of further troubles. The metropolitan could not be certain of success because he asked that he receive support during his time away from Rome.¹⁵⁶ His suspicions were well founded, because when he confronted the supposed robber, a knight named Verua, he denied everything. Indeed, he claimed that his accuser was not even the Archbishop of Naxos because he knew both the Latin and the Greek archbishops very well. He had met with both of them several times during the last few years, and had even dined with the Greek prelate, who is an attractive amply bearded stout man. He declared that when he captured the ship in question, it was empty, and the prevailing winds were pushing it toward Calabria. Although the *nuncio* in Turin told Cardinal Barberini in his report that the knight had only testified as he did because he did not wish to return the loot,¹⁵⁷ the metropolitan wanted Rome to vouch for his identity and at the same time to extend his permission to

---

154 APF SOCG 442, fol. 223rv. [*below*, document number 58].

155 APF Acta 43 (1673), fol. 311r. [*below*, document number 59].

156 APF Lettere di Mons. Secretario an. 1673, vol. 62, 96r. [*below*, document number 63].

157 APF SOCG 445, fol. 289rv. [*below*, document number 66].

be away.¹⁵⁸ The exchange of several letters in the following days reveals that Mavrogordatos was not able to obtain what he sought, and after an absence of one year, he returned to Rome with empty hands.¹⁵⁹

Once again he started scrounging for money. Deprived of his bishop's seat, the prelate offered his services to Rome, in exchange for which he hoped for some remuneration.¹⁶⁰ He was allowed to stay in the *Collegio Urbano* for three months.¹⁶¹ After this expired he again petitioned for relief. In response, they informed him that the goal of the foundation supporting the college was above all to provide support for bishops arriving from afar and staying in Rome briefly for the purpose of their *ad limina* visits.¹⁶² He had to concede that he would not be successful in the future in the Eternal City. In January 1675, he decided with ten *scudi* in his pocket to set out and seek his fortune elsewhere.¹⁶³

11. Looking for a position in the imperial city

He set a course for Vienna. He thought that he could earn his bread in the manner of other wandering Greek bishops by serving up the sacraments. If given the opportunity, he would have liked to have consecrated priests in the Greek rite, and he also asked for permission to celebrate Mass in the Latin churches, naturally with the permission of the local ecclesiastical leadership. He argued that the Eucharist needed to be offered daily but there were relatively few towns with Greek churches.¹⁶⁴ At the same time similar permission was also sought by a priest named Gabriel, who was from the St. Catherine Monastery on Mount Sinai. Since the issue involved principles, it ended up in front of the Holy Office, which decided that the Greek bishop and priest could celebrate Mass in the Latin churches but not Solemn Mass and without singing, and that the local authorities could and ought to provide permission for this.¹⁶⁵ Naturally, there could be no ordination of priests. He arrived in Vienna, by way of Turin, at the beginning of October. In a letter of 1 December he asked Cardinal Barberini to intercede on his behalf with the emperor, so that

---

158 APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 494r, 495v. [*below, document number 67*].

159 APF SOCG 448, fol. 28r. [*below, document number 78*].

160 APF SOCG 451, fol. 92r. [*below, document number 79*].

161 APF Acta 44 (1674), 172r. [*below, document number 80*].

162 *ibid.*, fol. 383v. [*below, document number 86*].

163 APF Acta 45 (1675), fol. 16r. [*below, document number 89*].

164 ACDFSO St.St. QQ2 – i, fol.320r –323v. [*below, document number 90*].

165 APF Acta 45 (1675), fol. 44r. [*below, document number 94*].

he could obtain a Greek church because the city is full of schismatics, whom he would like to convert.¹⁶⁶ Only ten days later, the secretary of the Congregation got a letter with similar contents, and he for some reason thought that Theophanes wanted a church in his own diocese in Greece and therefore did not bother with in the matter at all.¹⁶⁷ According to reports, Mavrogordatos arrived in Vienna around All Saints' Day and received 200 Hungarian forints assistance from the emperor. He asked the Bishop of Vienna for permission to celebrate Mass in order to collect alms but the prelate did not grant this permission.¹⁶⁸ The *nuncio*, however, made it possible for him to say private mass. On 1 March 1676, the Vienna *nuncio* and Archbishop of Thessaloniki Francesco Buonvisi informed Cardinal Altieri, the Prefect of the *Propaganda fidei*, that Greek schismatics had appeared in the imperial city, who either make a Catholic confession of faith, or behave as if they had done so, and organize collections for the benefit of the Holy Places in Jerusalem. With these funds they purchase the right to use the churches and in effect have usurped them.¹⁶⁹ The Archbishop of Naxos, who had arrived in Vienna, had been introduced to the emperor, who gave him 600 forints so that he could return to Italy but Theophanes sent most of it to Greece to liberate some of his relatives from slavery. He lived as a beggar, and since he could not count on more money from the emperor, he needed some assistance for the return trip. He would like to act as a pastor of souls for the Greeks in Tuscany or Corsica.¹⁷⁰ In a letter of 28 March we learn that the Greek prelate had asked for permission to celebrate Mass before the emperor in the imperial chapel of the *Hofburg*. The widow empress and the grand duchess also wanted to be present at this Solemn Mass but the beautiful plan was foiled by an unexpected event: lightning struck! A priest raised serious charges against Mavrogordatos and the accusations became widely known among

---

166 *Prego hora l'Eminenza Vostra, a voler con la sua Suprema Autorità dar calore alle mie humillissime suppliche fatte alla Sacra Congregazione de Propaganda Fidei, per iscriver all'Imperatore a conceder qui una Chiesa Greca per la conversione de' Schismatici, che se ne trovano in gran numero.* APF SOCG 458 (1676. III. 2–IV. 13.) 90r–91v. [below, document number 97].

167 APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol. 127, 130. [below, document number 98].

168 *ibid.*, fol. 151r–153v. [below, document number 104] The request and the rejection must have been oral because there is no record of it in the Vienna archiepiscopal archive.

169 In the Holy Land since the Crusades a constant dispute had raged between the local Greek Orthodox and the Catholics from afar, especially the Franciscans, over who exercised the right to protect the Holy Places. The funds collected for this purpose were used to purchase the necessary permits from the Turkish authorities, and in this competition they often overlooked the rules of Christian ethics.

170 APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol. 137r–138v. [below, document number 101]

the dignitaries of the entire court and even including the emperor and the *nuncio*. Eventually matters were smoothed over but this affair did not help the reputation of the metropolitan.¹⁷¹

What were these accusations?¹⁷² Prospero Rinaldi, a cleric of the Reggio diocese, had been collecting confidential information since the early 1670s for Cardinal Gaspare Carpegna,¹⁷³ the datarius, or datary, of the Apostolic Dataria. A Greek from Calabria, he was able to develop contacts with his fellow Greeks at Venice and Rome, and when he obtained information about the dubious activities of the Greek prelates in Italy, he enthusiastically informed his employer. This high official, who usually enjoyed the rank of cardinal and was commonly considered “the eyes of the pope,” or *oculus papae*, needed all kinds of information, since he had considerable influence on the budget and payments. His opinion on how much should be paid and to whom was not at all a matter of indifference.¹⁷⁴ The long report in question concerned three bishops: Theophanes Mavrogordatos, Onofrios Konstantini, the Bishop of Debra and the Greek consecrating bishop of the *Collegio Greco*, and the Bishop of Syros Giuseppe Garino,¹⁷⁵ who lived in the *Propaganda fidei*. The report reads like a horror story, colored with twists and turns and horrific elements, but the main theme was the love life of the three prelates mentioned above, as well as their financial manipulations and their inconstancy in their Catholic confession. It is hardly surprising that the responsible officials in Vienna, who received the report, were not anxious to make it public, even if they were not particularly disturbed by the contents and were convinced that it was all just a sea of slanderous gossip. We are above all concerned with what we can learn from it about the Metropolitan of Paronaxia. When he was preparing to go to Vienna, Theophanes took on Rinaldi as his chaplain, with the promise that there he would receive a handsome salary because the prelate will assume the second position at the imperial court. What Theophanes meant exactly under this vague expression remains unknown. The Calabrian accepted the offer and while on their journey at various places, while the Mass was being celebrated, he collected donations outside the church and continued the practice in Vienna as well. We do not now how much they collected by these means, but it could not have been much because when they arrived in the Germanic territories and had to sleep at an inn, the bishop decided that two

---

171 *ibid.*, fol. 151r–153v. [*below*, document number 101].

172 *ibid.*, fol. 160r–163v. [*below*, document number 103].

173 Bishop of Eugubini (Gubbio) in 1630-ban, cardinal in 1634, Camerlengo of the College of Cardinals in 1648, died 1679 (*Hierarchia Catholica*, vol. IV, 24, 183).

174 For greater detail on the datary see: Péter Tusor, *A barokk pápaság (1600–1700)* [The baroque papacy, 1600–1700], (Budapest, 2004), 100–105.

175 Latin Bishop of Syros, 1655–1693 (*Hierarchia Catholica*, vol. IV, 326).

beds were too expensive, and they would have to sleep in one bed. Here was where the trouble started. For the next two months the unsuspecting young man had to satisfy the “unbridled lusts” of the prelate from Naxos. Theophanes comforted him with promises that the archbishop will in any event absolve him from the sins that he had committed. By Christmas, Rinaldi was no longer able to endure this difficult situation. He confessed the sin to another priest but the confessor was only willing to absolve him if he ended his sinful behavior. When the bishop tried again to approach him, he resisted and Theophanes slapped him. Rinaldi immediately resigned and asked for his unpaid wages but Mavrogordatos did not want to hear of it and refused even to compensate him for his expenses. The Calabrian turned to the emperor in order to be compensated for his financial losses. In order to buy his silence, the emperor sent him a certain sum through the *nuncio* and the Bishop of Vienna, freeing himself from the demands of the clergyman.

12. Brief “exploratory excursion” to Munkács

One year later, in April 1677, Mavrogordatos appeared at Munkács in northeastern Hungary. The question arises, how and in what capacity he came to be there? Antal Hodinka and Alexander Baran approached the problem from different perspectives, while Tamás Véghseő considered the role of accident particularly important in the sudden appearance of the Greek prelate as the chief pastor of the Ruthenians in northern Hungary. It does not seem probable that Theophanes possessed adequate information about the Diocese of Munkács, most especially about the events that had transpired during the previous few decades.¹⁷⁶ The huge territory, which extended over thirteen counties – Gömör, Torna, Szepes, Sáros, Abaúj, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Borsod, Szabolcs, Szatmár, Máramaros – was populated by Magyars, Germans, Ruthenes, Wlachs, and Serbs, and what had earlier been considered to be the diocese of Munkács, all in all constituted a region without precise borders. Its status in ecclesiastical law was also rather unclear. Contemporaries were unsure where the clergy of this area belonged. True, in 1646 a fraction of the clergy at Ungvár united with the Catholic Church¹⁷⁷ and it appeared that with the support

---

176 See: VÉGHSEŐ TAMÁS: „...mint igaz egyházi ember...”. *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése* [‘.. as a true ecclesiastic ...’] The birth and seventeenth-century development of the Greek Catholic Church in the historic diocese of Munkács], (Nyíregyháza 2011), 11–93.; PEKAR, ATHANASIOS B.: *The History of the Church in Carpathian Rus’*, (New York, 1992).

177 BAÁN ISTVÁN: *La pénétration de l’uniatisme en Ukraine subcarpatique au XVIIe siècle*. XVIIe

of the Roman religious authorities a church using the Greek rite had begun to be organized but the parameters of this process could only be very gradually discerned. Since several desired to exercise the right to determine who would be bishop, the identity of the legitimate bishop remained in question. These included, as the local landlords, the rulers of Transylvania, who were at first Protestant and then later Catholic, the King of Hungary, as the highest feudal lord, the pope, and through him the Archbishop of Esztergom, as Primate, and indeed, due to the Greek right, on occasion, the Uniate Metropolitan of Kiev.¹⁷⁸ It was also not entirely clear under what criteria at this time could one be considered to be Catholic or Orthodox. This was especially important for bishops but also true for clergy and for the laity. Starting with the death of Parthenius, in 1665, the first Uniate bishop formally accepted by Rome, until 1689, when Bishop De Camillis, who had been appointed by the Apostolic See, assumed his office, every interested party evaluated and considered the situation from its own perspective and desired to impose its own appropriate solution.

The Archbishop of Esztergom György Szelepchény (1666–1685) visited Vienna in early 1677 and met with Theophanes. The former metropolitan asked him to intercede on his behalf with Emperor Leopold so that he could go to Munkács. The Primate recommended Theophanes to Zsófia Báthory (1629–1680), the wife of the former ruler of Transylvania and the new Catholic overlord of Munkács castle, and it appeared that the aristocratic widow was agreeable. Mavrogordatos received a very courteous reception in his diocese. He even held two synods, perhaps these might better be described as meetings of archdeacons because they probably involved only a few dozen priests – the Greek bishop estimated their number to be 100. After a few months of beneficent activity he returned to Vienna in order to obtain the appointment as Bishop of Munkács from the emperor.¹⁷⁹ Did he receive it? Three years later in 1680 he claimed to have done so, and Szelepchény made a statement to a similar effect. On the other hand, for his appointment the bishop's seat at Munkács needed to be vacant. According to Primate Szelepchény, József Volosinovszky, the previous chief prelate, had denied the Catholic faith and left the country, thereby automatically losing his office. But since he had been confirmed

---

siècle, no 220, 55e année, no 3–2003.

178 BAÁN I.: *Appointments to the episcopal see in Munkács 1650–1690 – A munkácsi püspöki székek betöltése 1650 és 1690 között*. In VÉGHSEŐ TAMÁS (ed.): *Symbolae. Wege der Erforschung des griechisch-katholischen Erbes. Akten der internationale Konferenz zum Andenken an den 100. Todestag von Nikolaus Nilles: S Nyíregyháza, 23–24 November 2007*. (Collectanea Athanasiana I. Studia, vol. 3). Nyíregyháza, 2010. 155–166.

179 The account of Szelepchény in a letter from Vienna on 12 August 1677: ASV Lettere di Vescovi, vol. 63, fol. 479rv (WELYKYJ, ATHANASIOS: *Litterae Episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, Roma 1974, III, 119).

in his position by Rome, his successor also needed papal confirmation. Szelepchény asked the prefect of the Congregation for the Propagation of the Faith to obtain the confirmation from the Holy Father for his protégé. As far as we know, he did not receive any answer, and in the uncertain situation, he named Mavrogordatos his Administrator in Munkács.¹⁸⁰ The Primate's legal status was translated into his own language as "patriarch" by the former metropolitan,¹⁸¹ and based on this he could have thought that he needed no other confirmation of his appointment. Returning to the imperial city after his fact-finding excursion, on 10 December 1677, Theophanes explained to the Sacred Congregation for the Propagation of the Faith that external circumstances had prevented him from returning to Munkács. Nevertheless, he declared bombastically that he would have been willing to return "even at the risk of his own life" but since the local dignitaries had complained about him because he was not capable of learning the local language – it is unclear whether he is referring here to Hungarian, Ruthenian, or perhaps even Latin – he has become so discouraged that he would rather return to Rome.¹⁸² The attitude of the magnates he attributed to "the devil's intervention." In his letters he depicted himself as ready to tend to the pastoral needs of 300,000 confused and schismatic souls, and he maintained that his chief wish was for these innocent souls condemned to eternal damnation to accept the Catholic faith.¹⁸³ As the years went by the Greek prelate embellished the events of the few months spent at Munkács ever more flexibly. He made it appear that the "rebels," or Imre Thököly's *kuruc*, had forced him to leave.

The question arises, whether the metropolitan abandoned his plans for the previously mentioned reasons, or if other motives proved to be more important. The documents allow for different explanations. The delay in papal confirmation could not have constituted an impassable obstruction because the bishop could have easily functioned as an administrator or a bishop's assistant. The position of the landlords differed in religious matters but not in matters relating to money and property. They did not want to provide more funds for their ecclesiastical subjects, whether they were Orthodox or Uniate. Theophanes received no "central" funds from either the emperor or the Archbishop of Esztergom, and he had to obtain his living from the Munkács diocese. While in Vienna he could hope to receive some donations from the court, or could collect alms for the far-away Holy Places, or his relatives in Turkish captivity, at Munkács he had

---

180 Elsewhere he is mentioned as a suffragan bishop.

181 Esztergomi Prímási Levéltár [Primate's Archive in Esztergom], Protocollum Szelepchény 1675, 263–264.

182 APF SC Arcipelago vol. 2b, 392r, 395v. [*below, document number 107*].

183 *ibid.*

no such opportunities. Five villages near the town, Kislohó, Nagylohó, Hribóc, Boboviscse, and Lauka, provided a meager income. This would be augmented by an annual 100 forints from the captain of Munkács castle, a small amount in kind from Zsófia Báthory, and 200 forints from the Szepes treasury.¹⁸⁴ The metropolitan probably saw none of this during those confused days, and he must have determined during his brief presence in Munkács that the situation would not change in the foreseeable future. Soon after Theophanes' return to Vienna, Szelephény told the emperor that he should support the papal confirmation because the money deriving from this would insure the he could "carry out his tasks with the appropriate respect and results."¹⁸⁵ The metropolitan naturally expected the income from the king because as a result of the Thököly uprising the situation in Upper Hungary could not provide sufficient guarantees that he could live in a manner appropriate for a bishop. The previous income had evaporated "due to the carelessness of his predecessors and the greed of the Calvinists."¹⁸⁶ The appointment by the ruler, he thought, would provide a legal basis for making incessant demands on the court in the future.

At Munkács, he was met by distrust on all sides, ecclesiastical and lay. Peter Kaminszky, a Ruthenian Basilian monk of the Uniate church, who had studied briefly at the Greek College at Rome around 1671, and who had worked as a translator with Theophanes,¹⁸⁷ was not at all happy about the arrival of the foreigner prelate designate, and although he accompanied him from Vienna to his diocese, he tried to spread malicious stories about him, making Mavrogordatos appear to be Orthodox.¹⁸⁸ Who can tell what he said about him? He had finished his studies at Rome exactly when the *putsch* failed in Constantinople, and he must have been aware of some of the unfortunate rumors circulating in the imperial city at the time. He saw Theophanes as a rival, and he could have also easily influenced the clergy because of the bishop's linguistic difficulties. It is further possible that he exaggerated the danger posed by the insurgents and made the situation appear to be hopeless for the bishop. The Greek prelate was probably in the dark about what was happening in the enormous diocese stretching over thirteen counties. Theophanes knew that he needed to strengthen the Union, and he held synods to this end but he only came to confront

---

184 HODINKA ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715* [The documents of the Greek Catholic rite diocese of Munkács], (Ungvár, 1911) (*Okmánytár*), no. 215, 262.

185 ASV Lettere di Vescovi, vol. 63, fol. 479rv [*below, document number 106*] (WELYKYJ, ATHANASIUŠ: *Litterae Episcoporum* III, 119).

186 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r–15r. [*below, document number 115*]

187 Τσιϋπάνλης, Z.N., *Tò Ellēnikó Kollēgio*, no. 575, 647–648.

188 HODINKA: *Okmánytár*, no. 224, 268.

the actual conditions, which differed considerably from those that he had experienced in the Mediterranean region, when he arrived in the bishopric. At the synod he held at Munkács on 13 April 1677, there was not a word about the union. Instead, there was a good deal about the disorderly condition of the clergy, and most especially they discussed the clerics' marriages and divorces.¹⁸⁹ He forbade a second marriage to the clergy, as well as the practice of deacons marrying after they had been consecrated. In matters of canon law, the document was based on two articles: namely, the 179th Article of the *Nomocanon* of Manuel Malaxos,¹⁹⁰ written in 1561, and the Synod of Szabolcs.¹⁹¹ The first reference seemed useful because the collection had been disseminated in the widest circles within the Church operating in the Ottoman Empire and had even been translated into Church Slavonic. The Romanian translation was called the *Îndreptarea Legii* and appeared in 1652 in Tîrgoviște.¹⁹² Theophanes obviously was familiar with the Greek version but the canon itself, in some form, was not unknown to the other Bishops of Munkács during that era. The first known circular letter of the Munkács diocese, which is also the first encyclical in Hungarian, is not specific on how the “priests with two wives” constituted a problem. On the other hand it is obvious that the Greek metropolitan had to confront an unsettling and not uncommon issue, if, after barely two months stay in Hungary, he felt obliged to put an end to such abuses with an authoritative declaration. It is unclear from the circular letter, whether he wished to punish only the divorces among the laity with a 100 forint fine to be collected by the lord lieutenant, or if he

---

189 MICHAEL LUTSKAY: *Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria sacra et civilis ex probatissimis Authoribus, et Documentis originalibus Archivi Dioecesanæ Episcopatus Munkács desumpta*. Budae, 1843, caput 81, new ed. in *Naukovyj Zbirnyk Muzeju Ukrajinškoj Kultury u Svydnyku* (NZMUK), vol. 14–18. SPN, Prešov, 1986–1992. vol. 15, 236–237. *Ökmánytár* no. 202., p. 250–251 (text is not entirely the same as in Lutskey).

190 The work appeared in two versions: a scholarly version in 1561 and a popular one in 1562–1563.

191 The first chapter – not the twelfth as Mavrogordatos' eyclical states – of the 1092 Synod of Szabolcs dealt with the issue of a second marriage by the clergy. *I. De bigamis presbiteris et dyaconis. Bigamos presbiteros et dyaconos, et viduarum vel repudiatarum maritos iubemus separari, et peracta penitencia ad ordinem suam reverti. Et qui noluerint illicita coniugia dimittere, secunda instituta canonum debent degradari. Separatas autem feminas parentibus suis iubemus reddi, et quia non erant legitime, si voluerint, liceat eis maritari*. See ZÁVODSZKY LEVENTE: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai* [The sources for the laws and conciliar decisions of the age of St. Stephen, St. Ladislaus, and Coloman], (Budapest, 1904), 59.

192 The first part contains Malaxos' 1561 *Nomocanon* in 417 chapters. The second part includes the canons of the apostles, the councils, and the Holy Fathers in accordance with the version of Aristenos. The complete title of the work: *A törvény direktóriumma, népszerű névén Pravila* [The directory of the law, popularly known as Pravila], Latin translation of the first part in JOSEPHUS PAPP-SZILÁGYI: *Enchiridion juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, (M-Varadini, 1862), 70–112.

intended to impose the fines on “bigamous” clergy as well. It is unlikely that his philippic had much of an effect. One decade later a similar, or even worse, situation awaited Giovanni Giuseppe De Camillis (1689–1706).¹⁹³ To what extent these practices were widespread can be discerned from the listing of Jacobus Sirmundus, which drew up of those errors common in Hungary and Transylvania among the Greek communities.¹⁹⁴ In dealing with marriage the circular letter forbade divorce but it also drew attention to the obstacles deriving from being too closely related. For the clergy the minimum age of consecration is set at twenty-two for deacons and thirty-three for priests, and those priests who move from one parish to another without the permission of the dean are excommunicated. Exactly the same problems required resolution at the other synod, although its official records have been lost. The possibility remains that the decisions made at the synods did not entirely elate the clergy of Munkács. In confusing times, when even the identity of the legal bishop remained uncertain – was he Orthodox or Catholic? – the efforts to impose discipline did not provide much support for the Union, especially if the bishop did not receive worldly support. The exorbitant fine of 100 forints, which was imposed on the violators, was exactly the same as the annual amount the bishop would have received from the Rákóczi, and we can rightly assume that instead of deterrence only aroused resentments. It is true that the previous county laws also punished the clergy who were willing to marry divorced persons¹⁹⁵ but we have no knowledge of any priest being condemned to

---

193 In greater detail in ISTVÁN BAÁN: *Lelkipásztori problémák és megoldási kísérleteik: a „bigámus” papok.* [Pastoral problems and solutions. the “bigamous” priests.] In: VÉGHSEŐ TAMÁS (ed.): *Rómából Hungáriába. A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai,* (Nyíregyháza, 2008), 187–238.

194 Jacques Sirmund, French Jesuit scholar (1559–1651), for a while he worked together with Baronius, published countless medieval historical and theological works. The account was probably a part of his work entitled, “Antirrheticus,” written in 1633–34.

195 *De bigamis et polygamis hactenus per rusticos sive Ruthenos commissis concluditur, quod amodo in posterum interdicitur omnibus. Qui hactenus ex inanimadvertentia sive per abusum commiserunt, illis datur gratia, ita tamen, quod contumaces, qui contra divinas et humanas leges ab uno marito acceptas alteri in matrimonium junctas tradiderunt vel abstraxerunt et detinuerunt violenter, tales debita poena puniantur, reliquis autem gratia datur, hoc declarato, quod si in posterum talia patrare non formidaverint, comperta facti veritate capiantur juxta leges regni et capituli plectantur. Ipsi quoque rustici sacerdotes scienter copulantes sicubi compertum fuerit, ipsi quoque tanquam malorum auctores et male agendi occasionem praebentes, pari poena puniantur, ut sic malefactoribus talis male agendi via praecludatur...* Ung county, 10 May 1656. HODINKA: *Okmánytár*, no. 135, 182. *Quia multae querelae fuerant in aures coitus nostri contra batykonos Ruthenorum allatae, quod personas non liberas copulare, personas inonestas et adulterarum pueros baptizare talesque malefactores ac alios similes a talibus peccatis et maleficiis eliberare non verentur, ideo contra tales batykonos schismaticos decretum est, quod si id fecerint, comperta rei veritate, primo per locorum magistratus dominosque terrestres barbis priventur seu eorum barbae abscondantur. Si*

death for it, and the twelve forint fine imposed on the recalcitrant clergy was considerably less than the amount imposed by Theophanes. Despite the fact that the sum – astronomical in the eyes of the Ruthenians – went to the lord lieutenant, the suspicion could not be avoided that the bishop is also receiving a share.

We also cannot discover who exactly was the author, or who were the authors, of the decisions of the synod. Perhaps Kaminszky desired to obtain credit for himself from the Primate, the *nuncio*, and of course the emperor. As translator he had considerable influence on the formulation of the agenda and the decisions. Of course, he would not have been familiar with the laws of St. Ladislaus, and a Hungarian jurist must have brought them to his attention. The Greek archbishop was not firm in disciplinary matters and usually had to be persuaded to restore order. The questions relating to faith and liturgy receded in the face of disciplinary issues.

Four months were sufficient for Mavrogordatos to recognize that without the necessary worldly and financial support he would not be able to control the situation. In any event, he was accustomed to regulating the fifty clergy of Naxos and not the 700 of Munkács, whose language he did not understand, and who also do not understand the Greek liturgy of the prelate. Nor could he accustom himself to living in an impoverished little cloister with uncertain financial resources and to have to negotiate with suspicious or hostile landlords, without any hope of ever returning to sunny Italy. If he had enjoyed a secure financial foundation, he might have been able to endure it a little longer, but he had no hope for such prospects. Throughout his life he had been in conflict over money, and he could only dream of resolving these conflicts in much more consolidated and civilized surroundings.

13. Back in Vienna

Returning to Vienna in August 1677, the metropolitan behaved as if he had merely visited Munkács in order to gather information for the Primate on the conditions relating to the Union. If he had received the king's appointment, perhaps he would never have returned but would have "given his last self-sacrificing blessed breath for the sacred cause of the

---

secundo id fecerint, 12 fl. priventur et puniantur. Tertio quoque si id fecerunt, poenae capitali per comitatum pronuntiandae subjacebunt". Zemplén county, 7 September 1656. HODINKA: *Okmánytár*, no. 136, 182–183.

spread of the Catholic faith.” The political conditions in Hungary had, however, made his missionary work impossible. Therefore, his goal was now to go to Rome.

Still he did not depart, and based on the documents of the next three years, the following picture emerges. The imperial court came to believe that even if Emperor Leopold I would appoint the former metropolitan Bishop of Munkács,¹⁹⁶ he had little inclination to return to his diocese. Therefore, they supported his decision to travel to Rome with money, and beyond providing for travel expenses, the court gave him a 500 forint severance payment.¹⁹⁷ One year later he managed to harass the court treasury into giving him 150 forints more in order to return home. By this time the plague was rapidly spreading in Leopoldstadt on the outskirts of Vienna, and in July 1769 it penetrated beyond the walls and entered the city. The plague proved to be particularly destructive. Contemporaries attributed anywhere from 70,000 to 120,000 deaths to it. The imperial city was quarantined, and no one was allowed to leave. At around that time, Mavrogordatus wrote to the Primate from Komárom on behalf of the mendicant monks of Athos.¹⁹⁸ Had he left Vienna before the quarantine, or had he managed to escape afterwards? Although he used every opportunity to complain, he never mentioned the epidemic in his subsequent letters. We may conclude that he was no longer in the imperial city at the time the plague reached its height. During the spring of 1680, he summed up his career up to that time in a memorandum for the *Propaganda fidei*, and asked for its assistance for his appointment as Bishop of Munkács and for the papal confirmation, as well as for a salary sufficient for him to live in a dignified manner.¹⁹⁹ The Primate, in addition, asked Zsófia Báthory to support his appointment.²⁰⁰ The Vienna *nuncio* prepared a few documents for the canonical process (*processus canonicus*) but he did not receive instructions to carry it out, and so the papal confirmation never happened. In November, Mavrogordatos once again appealed to the emperor for help with his living expenses,²⁰¹ and in early 1681 he turned to the pope and asked for 25 *scudi* in support of

---

196 The date of the royal appointment is not known but later documents clearly refer to it.

197 Leopold wrote in his own hand on the petition: *Weilen die pensionen sehr schwer sein, so köndten ihm vor einmal semel pro semper 500 fl. geben werden, doch das er gevis abreiset. Leopold sk.* Bécs, KPL [Archive of the Imperial and Royal Common Ministry of Finance] Hung. Jan.–Febr. 1678. fasc., 29 Jan. a. (HODINKA: *Okmánytár*, no. 206, 253).

198 Esztergomi Prímási Levéltár [Primate’s Archive in Esztergom], Protocollum Szelepchény 1675, 263–264.

199 ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 14r–15r. [*below*, document number 115].

200 *ibid.*, fol. 18r. [*below*, document number 120].

201 *Hofkammerarchiv*, Hoffinanz Band Expedit 937 (1680), p. 531. Nov. 21.

his trip to Naples.²⁰² Although he received the funds, the trip was delayed for a considerable period of time. We can only conjecture that, instead of the proposed trip, he must have used the funds in order to cover his amassed debts. A few years later Cardinal Kollonich recalled that if he had not helped the aging Theophanes, he might have starved because he had pawned everything that he owned, and only the bishop and president of the Chamber had saved him from being sent to debtors' prison by his creditors.²⁰³ On 14 July 1683 the troops of Mustafa Kara began the siege of Vienna, and from this point on all the way till 12 September no one could depart from the city. Interestingly, the metropolitan made no references to these events either then or later, perhaps because he thought it would be wise to veil in secrecy the events of the years he spent in Vienna. Once the siege had been lifted, however, Mavrogordatos could prepare to depart. Although in his letters he was always anxious to make it appear that he was ready to fulfill his mission in Munkács, he did not set out in that direction. We can imagine that recognizing the uncertain political situation, which was a consequence of the financial conditions, he gave up on the possibility of once again trying his luck in the Carpathian region. However, he did not want to admit this openly, lest he lose the basis for his appeals to his ecclesiastical superiors.

14. End game in Rome

Theophanes appeared in the Eternal City at the beginning of 1684, with letters of recommendation from the Empress Eleonora and the Swedish Queen Christiana and arguing that for the time being he could not return to Munkács and needed some support until the situation improved. He received no answer.²⁰⁴ In July he once again petitioned for help, pleading that he lived in rather impoverished conditions together with his ill nephew and a servant.²⁰⁵ The papal almoner, based on his judgment, probably provided some help to him.

---

202 APF Audientiae Sanctissimi vol. 2, (dall anno 1680 sino al 1690), 56rv. [*below, document number 122*].

203 APF SC Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria dal 1642 al 1760, vol. 1, f. 115–116v [*below, document number 139*] (WELYKYJ: *Litterae Episcoporum* III, no. 181, 289).

204 APF Acta 54 (1684), 3v–5r. [*below, document number 123*].

205 ASV Segreteria di Stato, Lettere di Vescovi, Prelati e Governatori, vol. 70, fol. 322r. [*below, document number 124*].

On 25 January 1685 in Croatia the Bishop of Marča Pavao Zorčić (1671–1685) died. One year later the Secretary of the Sacred Congregation for the Propagation of the Faith Odoardo Cybo, who was also Archbishop of Seleucia, wrote to the Vienna *nuncio* Buonvisi, who had by then been elevated to cardinal, and in the letter recommended Mavrogordatos as the successor, arguing that he had worked with great enthusiasm and success in the Esztergom diocese [sic] and because he was an honest and fervent Catholic.²⁰⁶ The matter was only presented to a general meeting at the end of the year. There, based on information from Cardinal Kollonich, the Greek bishop was dropped in favor of the twenty-seven year-old brother of the deceased, one Marko Zorčić, who had received appointment from the king and was also supported by Kollonich.²⁰⁷ The cardinal archbishop had earlier argued that Theophanes, who was by then over sixty years old was too old and incapable of the exhausting work. In addition, he does not know the local language. True, he expressed his preference in a rather unique manner because Kollonich, who was accustomed to military discipline and practices, simply had the representatives supporting the metropolitan imprisoned.²⁰⁸ All these things annoyed the cardinals of the Congregation to no end. At a papal audience on 9 October 1686 Buonvisi argued that the emperor had no right to make the appointment, since the diocese in question does not belong to the ten dioceses over which the Hungarian king could exercise feudal rights. He asked that the Holy Father appoint Mavrogordatos the Bishop of Svidnic.²⁰⁹ The *Congregatio fidei* directed a letter to be sent to the Viennese *nuncio*, who should request the king to appoint the Greek prelate. Perhaps Buonvisi only prepared the official documents at that time. Nevertheless, he never completed the required information gathering process. Perhaps he did not do so because Theophanes was in Rome, and he thought that the witnesses could be interrogated better there. One can only speculate. No reply was forthcoming and the pope therefore appointed Zorčić.²¹⁰ There can be no doubt that Kollonich made sure that his will prevailed. He knew Theophanes personally and could thus verify that he spoke no Ruthenian, and this dialect was very close to

---

206 APF Lettere vol. 75 (1686), 67v–68r. [*below*, document number 132].

207 APF SOCG 496 (1686. X. 7–XII. 16.), fol. 122r. [*below*, document number 134].

208 *ibid.*, fol. 125rv. [*below*, document number 131].

209 APF Audientiae Sanctissimi vol. 2, (dall anno 1680 sino anno 1690), 281r. [*below*, document number 137]. The incident shows that the relations between Kollonich and the *nuncio* were not always harmonious because Buonvisi, who had become a member of the Sacred College of Cardinals in 1681, could have rightly felt that newly appointed Cardinal Kollonich had impinged on the privileges of the papal representative.

210 APF SC Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria dal 1642 al 1760, vol. 1, fol. 143 – 150. [*below*, document number 136].

the language spoken in Croatia. Kollonich could also have been personally familiar with Theophanes' irresponsible behavior during his last years in Vienna. He supported him financially but based on these considerations, it was evident that such a man could not occupy a responsible position.²¹¹ Everybody could see that the metropolitan would receive no further laurels but he alone was unable to recognize it. How and when he came into contact with the exiled Swedish Queen Christiana in Rome is not known. Theophanes gained her confidence, and since he knew that the queen's relative Francesco Morosini, the Doge of Venice (1688–1694), he asked her to intercede on his behalf so that he could obtain some Greek diocese in Morea, a Greek territory under Venetian authority.²¹² The aged bishop did not want to give up his efforts. A few months before his death, he still thought that he could carry out the duties of a prelate. In his last letter, which was addressed to the pope, he begged for a bishop's vestment because he lived in such poverty that he was not able to go out on the street for lack of appropriate attire.²¹³ His supposed nephew Vincenzo Acrivo, in a letter dated two months after his uncle's funeral wrote that he, the nephew, had fallen into debt due to the cost of physician's fees and drugs for his uncle.²¹⁴ The archbishop died at his home on 9 February 1688 and was buried in the Greek church, the S. Anatasio dei Greci on the Via del Babuino.²¹⁵

---

211 *ibid.*, fol. 115–116v [*below, document number 139*] (WELYKY): *Litterae Episcoporum* III, no. 181, 289).

212 ARCKENHOLTZ, JOHANN (1695–1777): *Mémoires concernant Christine Reine de Suède pour servir d'éclaircissement à l'histoire de son règne et principalement de sa vie privée, et aux évènements de l'histoire de son temps civile et littéraire*. t. 4. A Amsterdam et a Leipzig. Chez Jean Schreuder et Pierre Mortier, le Jeune. MDCCLX. p.62. Dating the letter is problematic. On the one hand it has no date, and on the other it has been consigned to the letters of 1687 in the collection. Furthermore, Morosini only came into office on 3 April 1688, and by that time Mavrogordatos had already been dead for two months. Or perhaps earlier the bishop had thought that a relative of the queen could arrange anything at the Serenissima?

213 APF SOCG 499, fol. 197r. [*below, document number 140*].

214 APF SOCG vol. 500 (1688. I. 12–IV. 5.) 268r–269v. [*below, document number 143*]

215 BAV Vat.lat. 7900. [*below, document number 142*] PETRI ALOYSII GALLETTI: *Necrologium Romanorum* volumine XXV. f. 116r: 1688. 9. Febr. † *L'Illustrissimo Monsignore Teofilo Manni Cardani Vescovo di Paro e Naxia di anni 77 del qm Emanuele alla Strada Vittoria. Sepolto nella Chiesa de' Greci LXXXV*. Marco Foscolos mistakenly and without basis identified the name on the tombstone as Makarios Mammonas, the Archbishop of Paronaxia, and considered him *episcopus ordinans*. There is no other mention of him as such anywhere. (*I vescovi ordinanti per il rito greco in Roma. Nota bibliografica ed archivistica*, in: FYRIGOS, ANTONIS, a cura di: *Il Collegio Greco di Roma. Ricerche sugli alunni, la direzione, l'attività*. Roma 1983, 294.), because this would appear to be a mangled version Theophanes Mavrogordatos. Galletti may have misspelled his name. We cannot determine the origin of the mistake because the St. Athanasius church was resoted in 1860 and most of the older interior tombstones disappeared.

15. The lessons of his life?

An adventurous career had come to an end. Does it offer any lessons for those who would like more thoroughly to understand the ecclesiastical history of the second half of the seventeenth century? The fate of a single bishop can at most touch only a couple of areas that can provide opportunities for more general conclusions. However, we ought to avoid excessive generalizations and instead draw attention to tendencies.

Rome or Constantinople? The relationship of these two centers of power was considerably different during this period than it had been several hundred years earlier. The Baroque papacy, especially after Trent, appears as a consequence of the great overseas discoveries as the engine of a truly universal Catholic Church, while Constantinople is the seat of the Greek patriarchate under the supervision of the sultan. Few of the constantly changing Orthodox prelates possessed far-reaching perspectives, with which they might dare to step beyond the accomplishment of merely local objectives. In this sphere of power one could develop rationally conceived, realistic plans, but also fantasies divorced from reality. Under Turkish occupation the Fener, the Greek district of Constantinople inhabited by Greeks, does not appear to be a fruitful area for the development of durable conditions based on the dictates of internal interests. Under the uncertain political circumstances, in a region of constantly changing Francocracy and Turcocracy the pragmatic concerns predominated in the interests of survival.

For many, in our case for Theophanes Mavrogoratos also, the choice between Rome and Constantinople was influenced not by the desire to cling to articles of the faith but by secular motivations. Anyone on this path will be forced to join the Union as long as they must act under the shadow of Rome's intellectual sphere, and they must expect Rome to solve their individual career difficulties. The Catholic propagators of the faith gladly accepted the offered loyalties. At the same time, they had to tread cautiously because they were constantly reminded that other considerations dominated from the background. This suspicion is often confirmed. Nevertheless, those who offered their desire to enter into the Union often do not understand, or do not wish to understand, why they are handled by Rome with such cool reserve. The Uniate cleric is seldom able to exchange his position in the Orthodox hierarchy for an equal one in the Catholic world. His personal conversion usually is not connected to the Catholicization of the flock in his care. It is a personal act, and therefore results in little reverberation. Desiring to break out of the vacuum, which surrounds him, he can try his luck in regions that are considered to be missionary areas from a Catholic perspective, but he must experience that

the ecclesiastical conditions differ greatly between the eastern half of the Mediterranean and the territories outside of the Turkish Empire. This is particularly true for the Carpathian basin, where East and West meet and the political situation is completely different. A Greek bishop, made homeless and far from his intellectual and cultural home, can in the end only find peace in the Home Eternal.

Dokumentumok

* * *

Documents

Rövidítések – Abbreviations

ACDFSO St.St = Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,
Fondo Sant'Offizio, Stanze Storiche
*A Hittani Kongregáció Levéltára, Szent Hivatal fond,
Történeti Részleg.
Archive of the Congregation for the Doctrine of the Faith,
Holy Office Fonds, Historical Division*

ASV = Archivio Segreto Vaticano
*Vatikáni Titkos Levéltár, Città del Vaticano
Vatican Secret Archive, Vatican City*

APF = Archivio della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione
dei Popoli

*A Népek Evangelizációja Kongregáció Történeti Levéltára, Róma
Historical Archive of the Congreg. for the Evangelization of Peoples, Rome*

SC = Scritture riferite nei Congressi

SOCG = Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali

Felhasznált irodalom – Bibliography

AGUDO DE VILLAPADIERNA, I., La Sagrada Congregación y el vicariato apostólico patriarcal de Constantinopla (1622–1815). in Metzler, J. (ed.), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum (350 anni a servizio delle missioni 1622–1972)*, Rom–Freiburg–Wien, 1971–1976. t. II, 496–513.

BARAN, A., Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi. *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961), 115–130.

COVEL, J., Extracts from the diaries 1670–1679. in Bent, J. T.: *Early Voyages and Travels in the Levant*. Hakluyt Society, London 1893.

FEDALTO, G., *La chiesa latina in Oriente*, vol. 3. Verona 1976–1981².

FEDALTO, G., *Le Chiese d'Oriente. vol. III. Dai Seicento ai nostri giorni*. Milano 1995.

- FYRIGOS, A. (a cura di), *Il Collegio Greco di Roma. Ricerche sugli alunni, la direzione, l'attività*. Roma 1983.
- HOFMANN, G., Vescovadi Cattolici della Grecia IV. Naxos. *Orientalia Christiana Analecta* 115. Roma, 1938. 103–113.
- HOFMANN, G., La Chiesa Cattolica in Grecia, *Orientalia Christiana Periodica* II (1936), 404.
- LAURENT, V., La liste des métropolités de Paronaxia au XVIIe siècle. *Échos d'Orient* XXXVI (1937), 190–201.
- LAURENT, V., Chronologie des métropolités de Paronaxia au XVIIe siècle. *Échos d'Orient* XXXIV (1935), 139–150.
- MOLNÁR, A., *Katolikus missziók a bódolt Magyarországon, I. (1572–1647)* [Catholic missions in occupied Hungary I (1572–1647)]. Balassi, Budapest 2002.
- OMONT, H., *Missions archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Paris, Imprimerie Nationale 1902, t. I, p. 175–190.
- RUNCIMAN, ST., *The Great Church in Captivity*. Cambridge, Cambridge University Press, 1968.
- SLOT, B. J., *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latin et occupation ottoman c. 1500–1718*. Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul 1982.
- Τσιοπανλής, Υ. Ν., *Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητές του*. Θεσσαλονικὴ 1980.
- TUSOR P., *A barokk pápaság 1600–1700* [The Baroque Papacy, 1600–1700]. Gondolat, Budapest 2004.
- Ζεργλάντης, Π. Γ., *Μεθόδιος, Παρθένιος, Διονύσιος οἰκουμένικοι πατριάρχαι ἔτεσι 1668–1673*. Ἐρμούπολις 1923.
- Ζολώτας, Γ. Ι., *Ἱστορία τῆς Χίου*. τ. 1–3, Ἀθῆναι 1923.

1.

Konstantinápoly, 1667. június 5.

[Constantinople, 5 June 1667]

A konstantinápolyi szinódus IV. Partheniosz konstantinápolyi egyetemes patriarcha elnökletével megválasztja Theofánisz Mavrogordatosz Paronaxia metropolitájává

[The Synod of Constantinople with Parthenios IV, Ecumenical Patriarch of Constantinople, presiding, elects Theophanes Mavrogordatos as Metropolitan of Paronaxia]

Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vat.gr. 2423, fol.192r, 193r
Egykorú (registrum). *[Contemporary (record)]*

Παρθενίου Δ' Ὑπόμνημα Παροναξίας Θεοφάνους, ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Μακαρίου.

ΟΑ'. φύλλ. 238. α' 1667. Ἰουν. ς. ἰνδ. ε'.

Kiadva *[Published by]*: Ζολώτας, Γ. Ι., *Ἱστορία τῆς Χίου*, τ. 3, 2, Αθῆναι 1928, 168–169.
Δ. Γ. Αποστολοποῦλος – Π. Δ. Μιχαλαρῆς, *Ἡ Νομικὴ συναγωγὴ τοῦ Δοσιθέου. Μία πηγὴ καὶ ἓνα τεκμήριον Α'*. Αθῆνα 1987, 303.

Ἐπειδὴ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας προστάτου χωρὶς ἐναπομεινάσεις γενησίου, ὡς τοῦ ὀπωσδήπως ἐν αὐτῇ χρηματίσαντος μητροπολίτου Μακαρίου καθαιρέσει συνοδικῆ καθυποβληθέντος δι' αἰτίας εὐλόγους, οἵτινες ἐν τῇ κατ' αὐτοῦ ἀντικρὺ καθαιρέσει ἐμπεριέχονται τοῦ παρόντος ἱεροῦ κώδικος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἡμεῖς οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημούντες ἀρχιερεῖς προτροπῇ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Παρθενίου, εἰσελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῶ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου ἐν τῷ Διπλοφαναρίῳ τῷ Πατριαρχικῷ, καὶ ψήφους κανονικὰς ποιησάμενοι ἐπ' ἐκλογῇ προσώπου ἀξίου καὶ ἀρμοδίου τοῦ ἀρχιερατεύοντος ἐν αὐτῇ, ἐθέμεθα πρῶτον μὲν τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κύρ Θεοφάνην πρωτοσύγκελλον Σμύρνης, δεῦτερον τὸν παπᾶ κύρ Γρηγόριον ἐν τῇ Καφατιανῇ, καὶ τρίτον τὸν πνευματικὸν παπᾶ κύρ Εὐθύμιον ἐν τῇ Ἀγία. ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν κατεστρώθη καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κώδικι.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ᾠχξζ' Ἰουνίῳ ε'. Ἰνδ. ε'

2.

Konstantinápoly, 1667. június 5.

[Constantinople, 5 June 1667]

IV. Partheniosz konstantinápolyi egyetemes patriarcha grammája Theofánisz Mavrogordatosz Paronaxia metropolitájává való megválasztásáról

[The Gramma of Parthenios IV, Ecumenical Patriarch of Constantinople, on the election of Theophanes Mavrogordatos as Metropolitan of Paronaxia]

Ἑλληνικὸν Ἰνστιτούτον Βενετίας

(Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini, Venezia),

Θησαυροφυλάκιον ἀριθμ. 20.

Eredeti, pergamen, aláírás sk., ólompecsét. *[Original, vellum, signature of the patriarch, lead seal]*

Kiadva *[Published by]*: ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΕΛΟΥΔΟΥ, Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν ἀνήκοντα εἰς τοὺς Φιλαφελφείας μητροπολίτας ὑπερτίμους καὶ ἐξάρχους πατριαρχικούς καὶ προέδρους πνευματικούς τῆς Ἑνετιῆσι τῶν ὀρθοδοξῶν κοινοτήτος, ἀριθ. ΙΣΤ΄, σελ. 99–105. ΑΓΑΜ. ΤΣΕΛΙΚΑ, Κατάλογος πατριαρχικῶν γραμμάτων Ἰνστιτούτου Βενετίας, ΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ. Περιοδικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν (THESAURISMATA. Bolletino dell' Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini). τ. 10 (1973), 226–227.

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ

Ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἐν μὲν ἔστι πάντως, οὗ πάντες οἱ θεοειδεῖς ἐφίενται μετέχουσι δὲ οὐχ ἐνιαίως τοῦ αὐτοῦ τε καὶ ἑνὸς ὄντος, ἀλλ' ὡς ἐκάστῳ τὰ θεῖα ζυγὰ δαινέμει κατ' ἀξίαν τὴν ἀποκλήρωσιν, ὡς ἐκείνη φησὶν ἡ θεηγόρος φωνή. Αἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ ἡμᾶς οὐσίαι καὶ τάξεις, αἱ τὴν κατ' αὐτὰς ἱεραρχίαν, νοεράν, καὶ ὑπερκόσμιον πλουτήσασαι, ἐμφανέστερον ἅμα, καὶ νοερώτερον ἐλλάμπονται ὑπὸ τῆς αὐτῆς, καὶ μίας θεαρχικωτάτης πηγῆς, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ταύτης ἀφομοιοῦνται κατὰ δύναμιν φῶς, χαρακτῆρων, καὶ τύπων ἐκτός, κατὰ τε ζάσιν, καὶ τάξιν διαδιδόμενον αὐταῖς, καὶ μετεχόμενον. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, ἡ θεῖα τελεῖσθαι πέφυκεν ἐν συμβόλοις, καὶ τύποις ἱεραρχία, πηγὴ καθεστηκυῖα φωτιστικῆ, μυστικῆ τε τῶν νοερῶν καὶ ἀνατακτικῆ πρὸς τὴν τῆς ἐκτυπωτέρας ἀρχιφώτου, καὶ πηγαίας ἐλλάμψεως μέθεξιν· χρῆμα ὄντως θεοειδές, καὶ ἐνέργεια ζωηρὰ, καὶ

ζωῆς οὐρανίας παρεκτική· ἄνωθεν μὲν πεμπομένη, κάτωθεν δὲ τοὺς μετεσχηκότας ἀνακουφίζουσα, καὶ οἶον ἀναπτοερούσα πρὸς οὐρανὸν μετατίθῃσιν· οὐ μόνον ἐν τῇ τῆς χάριτος διαθήκῃ νομοθεθεῖσα τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, ἀλλὰ γε δὴ καὶ πολὺ πρότερον πολυτρόπως, ἐπὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ νόμου διαγγελθεῖσα τε καὶ διατρανωθεῖσα· τοσοῦτον ἀναγκαιοτάτῃ τῷ χριστωνύμῳ πληρώματι, ὅσα καὶ ψυχὴ σώματι· ἐκεῖσε γὰρ ψυχῆς δίχα, πᾶσα κίνησις ἀπρακτεῖ κἀνταῦθα, χωρὶς τῆς ζωοπαρόχου ἱεραρχίας, πᾶσα ἢ τῆς πνευματοζωΐας δύναμις καὶ ἐνέργεια παραλείπει, καὶ μυστήριον οὐδὲν συντελεσθῆναι δύναται· τοῖς δ' αὐτῶν ἀξιουμένοις τῆς τοῦ πνεύματος ἀναγεννήσεως, καὶ τεκνοποιουμένοις τῇ χάριτι, τρεφομένοις τε πνευματικῶς, καὶ ζῶσι καὶ κινουμένοις ἐν πνεύματι, καὶ ὑπεροχικῶς ἀναζωόμενοις, πρὸς τὴν ἄνω μακαριότητα. Τοῖσιν ἢ μετριότης ἡμῶν, τὴν προστασίαν ταύτης ἀναδεξαμένη, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας τοὺς οἴακας ἐμπιστευθεῖσα, ὑπὸ τῶν τῆς μεγαλομεροῦς, θεαρχικῆς προνοίας πρυτανίων, καλῶς τε, καὶ εὐθέτως πάσας διοικεῖσθαι φροντίζουσα, τὰς ὑποκειμένας ταύτῃ παροικίας, Χριστιανῶν ὀρθοδόξων συστήματα πλουτούσας, καὶ μηδεμίαν ταύτης ἐν ζερήσει εὐρίσκεσθαι, καὶ τὰ καίρια ζημιουῖσθαι τοὺς δ' αὐτῆς χρῆζοντας ζωῆς αἰωνίου τυχεῖν· ἀλλ' ἔχειν ἐκάστην τὸν γνησίως αὐτῆς προϊστάμενον, καὶ ποδηγετοῦντα πρὸς σωτηρίαν τὸ χριστῶνυμον πλήρωμα, ἵνα μὴ προστασίας ὀρφανία παρανάλωμα γένηται τοῦ ἀλάστορος, καὶ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ὑφέξωμεν τῷ Κυρίῳ, τῷ ἀποτόμως ἐπαπειλοῦντι, καὶ λέγοντι· «Τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ζητήσω»· σὺν ἄλλοις τ' ἐπαπειλήμασι φρικωδεστάτοις, πρὸς ἐμμελῆ προστασίαν θεοπρεπεῖ κηδεμονία διεγείροντι τοὺς προστάτας. Οὐχ ὑπήνεγκεν ἔτι ὄρα, καὶ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Παροναξίας, ἐπὶ πλείονι χρονικῇ παρατάσει, ἀρχιερατικῆς προστασίας ἐστερημένην, ἀκέφαλόν τε καὶ ἄναρχον, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ χριστιανούς, κατηφεία καὶ λύπη σκυθρωπάζοντας, καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς περιθάλψεως ἀποροῦντας, ἅτε τοῦ προαρχιερατεύειν λαχόντος κακοΝικοδήμου, καθαιρέσει νομίμῳ ταύτης ἀποβληθέντος, διὰ τὰ μυριάριθμα ἐγκλήματα αὐτοῦ, καὶ ἄνομα παραπτώματα, καὶ τῆς ἀγιωσύνης ἄπογυμνωθέντος πρὸ χρόνων· εἴτα, τοῦ μετ' ἐκεῖνον χειροτονηθέντος, Μακαρίου, φανέντος ἀναξίου, καὶ ἀπροσφόρου πρὸς ἀρχιερατείαν, καὶ μὴ καταδεξαμένου, χρόνους ἤδη δέκα παραγενέσθαι, καὶ ἐπιλάβεσθαι τῆς ἐπαρχίας, νῦν τε κανονικῶς καθαιρεθέντος· ἀλλ' ἔθετο φροντίδα λίαν περισπούδαστον εὐρεῖν τὸν ἀξίως αὐτῆς προστησόμενον. Καὶ ψήφων κανονικῶν γεγενημένων τῇ ἡμετέρα προτροπῇ, καὶ ἀδείᾳ, ὑπὸ τῶν ἐνδημούντων τῇ Κωνσταντινουπόλει ἱερωτάτων συναδελφῶν ἡμῶν ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου κὺρ Μητροφάνους, τοῦ Νικομηδείας κὺρ Νεοφύτου, τοῦ Χαλκηδόνας κὺρ Γαβριήλ, τοῦ προέδρου Χίου κὺρ Ἰγνατίου, τοῦ Μελενίκου κὺρ

Ζαχαρίου, τοῦ Δέρκου κύρ Χρυσάνθου, τοῦ Μαρωνείας κύρ Ανανίου, καὶ τοῦ Χαλδίας κύρ Γρηγορίου, προεξελέγη τῶν ἄλλων, καὶ προεκρίθη εὐλόγως, καὶ λίαν ἄρμοδιως, τοῦ ἀναδέξασθαι τὴν πνευματικὴν προστασίαν, τῆς κινδυνευούσης ταύτης λογικῆς ποιίμνης ὄρφανία προστάτου, ὁ ὀσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις, καὶ πνευματικοῖς κύρ Θεοφάνης, ὡς ἀνὴρ ἔντιμος, συνέσει τε καὶ φρονήσει κεκοσμημένος, ψυχικοῖς τε, καὶ σωματικοῖς προτερήμασι προέχων, βίου σεμνοῦ, καὶ πολιτείας ἐναρέτου διαγινωσκόμενος, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τῶ ἀγγελωνύμῳ ἐμπρέψας σχήματι, καὶ Θεῷ εὐαρέστως βεβιωκῶς, καλῶς, καὶ εὐσεβῶς τὰ θεῖα πεπαιδευμένος, καὶ ταῖς ἱεροπρεπέσιν ἀρεταῖς κατηγλαϊσμένος, ἐπιτηκῆ^α φημί, σῶφρων, νηφάλιος, καὶ τ' ἄλλα ὅσα ὁ ἀποστολικὸς ἀπαριθμεῖ λόγος ἀρχιερεῖ προσήκοντα, ἐκ περιουσίας πλουτῶν, καὶ σχεδὸν μᾶλλον ἢ κατ' ἐπιτήδευσιν, φύσεως προτερήμασιν ἄρχειν εἰδῶς, καὶ δυνάμενος σὺν Θεῷ συλλήπτορι, τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐπισυστήσαι, καὶ ἀναζωπυρῆσαι· ὃν τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου, καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος, μητροπολίτην ἐχειροτονήσαμεν Παροναξίας, καὶ νόμιμον, καὶ κανονικόν, καὶ ἀρχιερέα τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἀνεδείξαμεν, καὶ ποιμένα πνευματικόν τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου ἐγκατεστήσαμεν, καὶ ὁδηγόν, καὶ εἰσηγητὴν αὐτοῦ, τῆς σωτηρίου ὁδοῦ προεστήσαμεν, καὶ κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ἐτάξαμεν, ἀξίως, καὶ καταλλήλως. Ὄφείλει τοιγαροῦν ἤδη, ὁ ἱερώτατος αὐτὸς μητροπολίτης Παροναξίας, ὑπέριτος, καὶ ἕξαρχος παντὸς Αἰγαίου πελάγους, ὁ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφός, καὶ συλλειτουργός, κύρ Θεοφάνης, ἀπέλθειν εἰς τήνδε τὴν θεόθεν αὐτῷ λαχοῦσαν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, καὶ ἀρχιερατικῶς ἐπιλαβέσθαι αὐτῆς, καὶ πάσης τῆς ἐνορίας αὐτῆς, καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτῇ ἄνωθεν, καὶ ἕξαρχῆς ὀρίων τε, καὶ Χωρίων, κτημάτων τε, καὶ πραγμάτων, τῶν κινητῶν ἅμα καὶ ἀκινήτων, καὶ τῶν λοιπῶν δικαίων, καὶ προνομίων· καὶ εἰσηγεῖσθαι, καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ χριστῶνυμον τοῦ Κυρίου λαόν, πάντα τὰ ψυχοφελῆ, καὶ ἐνάγειν ἐπὶ τὸ βέλτιον ταῖς τε εὐαγγελικαῖς, καὶ ἀποστολικαῖς εἰσηγήσεσιν, καὶ ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γινόμενος, τῷ ἀποστολικῷ ὑποδείγματι, ἵνα πάντας, ἢ πλείους κερδίση, ἢ σώσῃ, καὶ παραδῶ τῷ Θεῷ λαὸν περιούσιον· ἵνα καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων, τῆς δεξιᾶς τοῦ Κυρίου τύχη μερίδος ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς· πρὸς τούτοις, ἔχειν ἄδειαν, ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς, ἀκωλύτως, καὶ εὐπαρόρρησιάστως, μετὰ καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως· ἀναγνώστας σφραγίζειν ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς· ὑποδιακόνους, καὶ διακόνους χειροτονεῖν, καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτέρου προβιβάζειν ἀξίωμα· πνευματικούς πατέρας ἐγκαθιστᾶν δὲ οἰκείων ἐνταλμάτων· θείου, καὶ ἱερούς ναοὺς καθιεροῦν ἐπὶ σταυροπηγίῳ τῷ ἑαυτοῦ, καὶ πάντα τὰ

ἀρχιερατικὰ ἐκτελεῖν, καὶ ἐνεργεῖν ἀναντιρρόητως, ὡς γνήσιος μητροπολίτης Παροναξίας, καὶ ὦν, καὶ ὀνομαζόμενος, τηρῶν ἐν ἅπασι τοῖς ὑπ’ αὐτοῦ πραττομένοις, τὴν κανονικὴν ἀκρίβειαν, καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς, καὶ νομίμους παραδόσεις, ὡς λόγον ὀφείλων ἀποδοῦναι Θεῷ, καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι ὀφειλόντων καὶ πάντων τῶν εὐρισκομένων ἐν αὐτῇ, καὶ πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς, ἱερωμένων τε, καὶ λαϊκῶν, ἀπονέμειν αὐτῶ, τὴν προσήκουσαν, καὶ ὀφειλομένην τιμὴν, καὶ ὑποταγὴν, καὶ εὐπειθειαν, καὶ ὑπέικειν, καὶ ὑποτάσσεσθαι αὐτῶ, καὶ ὑπακούειν ἐφ’ οἷς ἂν λέγῃ πρὸς αὐτούς, τοῖς ἀφορῶσιν εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιτέλειαν, καὶ στέρειν, καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν, ὡς ποιμένα πνευματικόν, καὶ διδάσκαλον· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν γεννησομένη τιμὴ, καὶ εὐλάβεια, εἰς τὴν ἡμῶν ἀνάγεται μετριότητα, καὶ δι’ αὐτῆς εἰς Θεόν, οὐ τὸν τύπον σώζει ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ γῆς· ὁ ἀκούων ὑμῶν, γὰρ φησιν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ. Πρὸς τούτοις παρέχειν αὐτῶ εὐγνωμόνως, ἅπαντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, καὶ τὰ ἀπὸ τε κανονικῶν, πανηγύρεων, συνοικεσίων, ζητίας,^b ἐμβατοικίων, καὶ τῶν λοιπῶν συνήθων τῶ τόπῳ συντρέχειν τε αὐτῶ, καὶ βοηθεῖν ὀλοψύχως, ἐν πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ χρειώδεσι, μετὰ ἐιλκρινουῶς ὑποταγῆς, καὶ ἀγάπης, ὡς τέκνα ὑπήκοα, τῶ πνευματικῶ αὐτῶν πατρὶ, καὶ κηδεμόνι· καὶ κατ’ οὐδὲν ἀντιφέρεσθαι, ἢ ἐναντιοῦσθαι αὐτῶ· ὁ γὰρ ἐναντίος φανεῖς αὐτῶ κατὰ τι, ἢ ἀπειθῆς, ἱερεὺς μὲν ὦν, ἢ ἱερομόναχος, ἀργὸς ἔστω πάσης ἱερατικῆς ἐνεργείας, καὶ τάξεως· καταφρονῶν δὲ, καὶ ἀφωρισμένος ἀπὸ Θεοῦ, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον· λαϊκὸς δὲ, ἢ μοναχὸς ιδιώτης, ἀφωρισμένος ἀπὸ Θεοῦ, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον ἐν τῶ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῶ μέλλοντι, καὶ ἐξω τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὁμηγύρεως τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἀλαζῶν, καὶ αὐθάδης καὶ ἀνυπότακτος. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν, καὶ διηνεκῆ παράστασιν, ἐγένετο ἡ παροῦσα προᾶξις, καὶ ἐνεχειρίσθη τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Παροναξίας, ὑπερτίμῳ, καὶ ἐξάρχῳ παντὸς Αἰγαίου πελάγους, κύρ Θεοφάνει, τῶ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶ ἡμῶν ἀδελφῶ, καὶ συλλειτουργῶ: ἀχξζ ω μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτικῶνος ε’.

† Παρθένιος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.¹

1667 5 Giugno. Bolla Patriarcale per il Paronaxia, non nostra²

^a ἐπιεικῆς ^b sic!

1 IV. Partheniosz Mogillalosz (1657–1660, 1665–1668, 1671, 1675–1676).

2 Paronaxia nem tartozott a Velencében székelő philadelphiai metropolita joghatósága alá. [Paronaxia was not under the jurisdiction the Metropolitan of Philadelphia, who resided in Venice].

3.

Párosz, 1670. szeptember 1.

[Paros, 1 September 1670]

Bartolomeo Polla náxoszi latin érsek ajánlólevele Theofánisz paronaxiai metropolita számára

[Metropolitan of Paronaxia Theophanes' letter of reference from Bartolomeo Polla, Latin Archbishop of Naxos]

APF SOCG vol. 428, fol. 95r (prius 94r)–96v

Eredeti, aláírás sk., papírfelzetes nagypecséttel. *[Original, signed by author, seal on letterhead]*

(fol. 95r)

Nos Bartholomeus Pola³ Dei et Sanctae Sedis Apostolicae gratia Archiepiscopus Naxo-Pariensis, totiusque Aegei Maris Metropolitanus.

Omnibus et singulis Illustrissimis et Reverendissimis Dominis Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, Praelatis tam saecularibus quam Regularibus ac horum officialibus, locumtenentibus aut vices gerentibus, nec quibusvis aliis^a Ministris ubique terrarum existentibus salutem ac summam felicitatem.

Notum facimus et attestamur Reverendissimum in Xpto Patrem et Dominum Theophanium^b Smirnensem aetatis circiter annorum quadraginta quatuor, ac Archiepiscopum graeci ritus huius Naxo Pariensis Dioecesis a Constantinopolitano Patriarcha consecratum. Atque homo staturae mediocris capitis comae et barbae rubrae; sed iam incanescens, bonae et integerrimae vitae, qui dum in hac Dioecesi fuerit commoratus, nobiscum in omnibus, et maxime ad ea quae ad salutem animarum spectant, se bene gessisset,^c facultatem nostris Religiosis tam Capucinis quam Jesuitis Verbum Domini in suis ecclesiis hominibus ritus graeci praedicandi, suorum subditorum confessiones audiendi, nec non pueros suos Christianam doctrinam edocendi, libentissime concederat.^d Nulla omnino interponens difficultatem, sed aegre fert quotidianas Turcarum vexationes, et gravamina ea in se quam in alios Christianos, et Constantinopolitanae Sedis instabilitate, ac saepissimas Patriarcharum dispositiones, quae in dies cum maximo animarum tam in spiritualibus quam in temporalibus damno, crescunt. Consuluit Romam petere, sacros osculaturus Summi Pontificis pedes, ibique catholicae fidei professionem emittendo, Sanctae Romanae Ecclesiae uniri desiderans in aliqua Christianitatis parte, quando Creatori placuerit, ultimam suae vitae periodum terminare. Quare Illustrissimas et Reverendissimas Dominationes vestras obnixè deprecamur ut

---

3 Pároszi latin érsek *[The Latin Archbishop of Paros]* (1659–1691).

supradictum Reverendissimum Dominum Theophanium benigne ac caritative recipiatis^e vel recipi iubeatis. Premittentes Dominationibus Illustrissimis et Reverendissimis vestris a Domino Datore cuiuscumque boni, remunerationem. In quorum fide praesentes litteras propria manu, et nostro maiori sigillo roboratas signavimus.

Datum Parii Kalendas. 7bris 1670.

Bartholomaeus Archiepiscopus qui supra
Leonardus Torrerijs Cancellarius
L.S.

^a eredetiben *alliiis*: a második *l* áthúzva [*in the original alliiis: with the second l crossed out*], ^b sic! ^c az utolsó szótagot kivakarták, helyébe írták: *sset* [*the last syllable erased, written in its place: sset*] ^d utolsó betűk áthúzva [*the last letters crossed out*], ^e átírva vsz. *recipiant* [*rewritten as recipient*].

4.

Náxosz, 1670. szeptember 29.

[*Naxos, 29 September 1670*]

Polycarpus Sizanniensis, apostoli misszionárius és náxoszi kapucinus házfőnök ajánlólevele Theofánisz paronaxiai metropolita számára

[*Letter of reference for Theophanes, Metropolitan of Paronaxia, from Polycarpus Sizanniensis, Apostolic Missionary and Head of the Capuchin House of Naxos*]

APF SOCG vol. 428, fol. 93r (prius 92r)

Eredeti, aláírás sk., papírfelzetes viasz gyűrűspeccéttel. [*Original, signed by author, wax seal from signet ring on letterhead*]

(*fol. 93r*)

F. Polycarpus Sizanniensis,⁴ Missionarius Apostolicus et Residentiae Naxiensis Capucinatorum Superior. Licet Immunitus.

Quamvis veri et Apostolici Pastoris officium sit, gregi sibi commissio fideliter invigilare, atque oves suas intrepide et infatigabiliter usque ad mortem custodire; dicente Domino, *bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis, mercenarius autem et qui non est Pastor, videt lupum venientem, et fugit; et non*

---

4 Valószínűleg Policarpo da Gensano, aki 1629 táján született [*Probably Policarpo da Gensano, who was born around 1629*] (vö. [*compare*] APF SOCG vol. 272, fol. 190).

est illi cura de ovibus:⁵ tamen fuga in persecutionibus, non est semper timoris et pusillanimitatis indicium; sed aliquando et saepe effectus prudentiae et distinctionis: ipsamet sapientia Christo consulente pariter admonente, dum persequuntur vos in hac civitate fugite in aliam. Hinc est quod Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Dominus Theophanius^a ritus graeci Naxopariensis Metropolitae verus et legitimus, pertaesus gravia tributa quibus oppressa gemit hac sua misera dioecesis, et quibus solvendis omnino stuporem esse sentit; providens etiam futuras qua procul dubio ab infidelibus passurus est molestias et persecutiones mature decrevit ingruentes sibi procellarum fluctus declinare, et ad fidem alicuius tranquilli portus stationem quam citius se se recipere: meditans igitur et undequaque circumspiciens, quo loco quietus et imperturbatus vivere posset; nullus usquam illi melior visus est et statui suo convenientior quam Roma; ubi et corporis et animae quietem tranquillitatemque inveniret. Proficiscenti igitur ad limina Apostolorum, et ad osculum pedum Suae Beatitudinis, hoc scripto auguror foelicem et fortunatum transitum, deprecorque quantum possum fideles per quos transire contigerit, ut illum omnibus charitatis officia prosequantur; praemium et mercedem aliquando ab omnipotente Deo consecuturi.

Datum in hospitio nostro Naxensi 29a Septembris 1670.

f. Polycarpus qui supra.
L.S.

(fol. 94v)
Arcipelago.
Al Card. Otthobono^b ⁶

^a sic! ^b áthúzva, utána: *Bonaccorsio*⁷ [*crossed out, after it: Bonaccorsio*]

---

5 Vö. [*compare*] Jn 10,11–12.

6 Ottoboni, Pietro, 1652. márc. 12. bíboros, 1654–1664 bresciai püspök, 1667–1670 datárius, VIII. Sándor néven pápa (1689–1691) [*Pietro Ottoboni, 12 March 1652, Cardinal; Bishop of Brescia, 1654–1664; Datarium, 1667–1670, Pope Alexander VIII, 1689–1691*].

7 Bonaccorso Buonaccorsi, 1669-ben bíboros, thesaurus generalis, †1678 [*Bonaccorso Buonaccorsi; Cardinal in 1669; Treasurer General, †1678*].

5.

Náxosz, 1670. október 14.

[Naxos, 14 October 1670]

Ismeretlen náxoszi vagy pároszi (klerikus vagy nemes) ajánlólevele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához Theofánisz paronaxiai metropolita számára

[Letter of reference to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith for Theophanes, Metropolitan of Paronaxia, from an unknown cleric or noble of Naxos or Paros]

APF SOCG vol. 428, fol. 101r (prius 99r)

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by author]*

(fol. 101r)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori Signori Patroni Colendissimi

Se ne parte da questa Diocesi il Monsignor Theofani Arcivescovo greco per venire in xpianità, et massime in Roma per far la professione della fede cattolica, et aggregarsi nel grembio della Santa Chiesa Romana, stretto e dalli travagli, che giornalmente ne riceve tanto da Turchi, come dalla Sede Constantinopolitana, che in termine di due anni sono mutati cinque Patriarchi, quali procurando uno di deponer l'altro per forza di denari aggravano li popoli e li vescovi sogetti à se, che li mandano in precipicio con danni ireparabili tanto nel spirituale quanto nel temporale. Il sopradetto Monsignor Arcivescovo per quel tempo ch'è stato quà, è passato mecco in buona corrispondenza dando facoltà piena alli nostri Religiosi Capuccini e Giesuiti di confessare e predicare a quelli del Rito greco, et fare altri esercitii spirituali senza nissuna difficoltà, è huomo di buona vita e modesta, e desidera finire li suoi giorni in Cristianità. Perciò suplico l'Eminenze Vostre Reverendissime, che sia raccomandato alla loro solita carità e benignità. Conche fine riverimente bacciando le loro sacre vestile vostra.

Naxia li 14 8bre 1670

Dell'Eminenze Vostre Humilissimo e Devotissimo

(fol. 102v)

Arcipelago, Il Card. Ottobono

6.

Náxosz, 1671. január 26.

[*Naxos, 26 January 1671*]

Geronimo Conte náxoszi nemes Bartolomeo Polla érsek ellen a Hitterjesztés Szent Kongregációjához írt feljelentő levelének részlete

[*A section of the letter to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith by Geronimo Conte, a nobleman of Naxos, denouncing Archbishop Bartolomeo Polla*]

APF SC Arcipelago vol. 2a (1670–1675), fol. 122v (prius 78v)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by author*]

(*fol. 122v*)

...Il terzo è che si è unito con certo Arcivescovo greco di nome Theophanio scismatico et eretico, e cercò a disfar con solevationi e come aparono le sue lettere che scriveva alli sui suditi come adesso, è il tempo diceva, di disfar i Latini, hà fatto et operato, con quel eretico Coco,¹ ma Iddio non permise, che il tutto che facevano senando ariverso con gloria, e trionpho delli Latini. Quello Theophani, scapo di qui, con lettere di raccomandationi del Monsignor Nostro Polla per venir in cotesta parti à ricever limosine per pagar i sui debiti, et ha fatto donativo al nostro sudetto Monsignor un mullo et altre cose per ottener le dette raccomandationi, et à messo esso Monsignor Lattino per cercar anco dalli Reverendi Padri Capucini parimente racomandationi. Non so se li hanno dato, ma credo che non li hanno mancato per dar gusto al detto nostro Arcivescovo di questo particolare, però non so certo....

Nixia 26 Gennaro 1671.

Del Eminenze Vostre Reverendissime
Humilissimo et Obedientissimo Servitore
Geronimo Conte

---

1 Kosztadinosz Kokkosz, náxoszi görög földbirtokos [*Kostadinos Kokkos, a Greek landowner of Naxos*].

7.

Velence, 1671. március 7.

[Venice, 7 March 1670]

Pompeio Varese velencei nuncius levele Federico Baldeschi caesareai érsekhez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Pompeo Varese, Venetian nuncio, to Federico Baldeschi, Archbishop of Caesarea and Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, fol. 148r–149v
Eredeti, aláírás sk., gyűrűspecst benyomódott helye a papíron.

[*Original, signed by author, impression of signet ring on the paper*]

(fol. 148r)

Illustrissimo e Reverendissimo Signor mio Patrone Colendissimo

L'Arcivescovo Greco di Naxia hò per rincontri ancor io, che si trovi al Lazzareto, e pensi di passare à cotesta volta. Prima però doverà esser da me, e sentendo che procuri divenir accompagnato à cotesta Sacra Congregazione con far credere di tener buoni sentimenti verso la Chiesa Romana, andarò procurando d'informarmi di essi, per rappresentarne à Vostra Signoria Illustrissima quello, che sarò per ricavare, come sempre devo renderle riscontri della mia obligata attenzione à servirla, e riverimente le bacio le mani.

Venetia 7 Marzo 1671

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo et Obligatissimo servitore

P[ompeio] Arcivescovo di Adrianopoli²

Monsignor Arcivescovo di Cesarea,³ Segretario della Sacra Congregazione di Propaganda Fide

(fol. 149v)

si riponga

---

2 Pompeio Varese, 1671. jan. 19-től adrianopoliszi érsek, febr. 13-tól velencei nuncius [*Pompeio Varese, Archbishop of Adrianople, 19 January 1671, Venetian nuncio, 13 February*].

3 Federico Baldeschi, eredeti nevén Federico Ubaldi, 1665. júl. 6-tól caesareai érsek, 1668. máj. 7-től a Propaganda Fide titkára, 1673. márc. 8-tól a Szent Officium assessora, néhány héttel később cardinalis a pectore, 1674. dec. 17-től bíboros, 1675-1691-ig a Zsinati Szent Kongregáció prefektusa [*Federico Baldeschi, original name was Federico Ubaldi; Archbishop of Caesarea, 6 July 1665, Secretary of the Propaganda fide, 7 May 1668; Assessor of the Holy Office, 8 March 1673; a few weeks later cardinalis a pectore; Cardinal, 17 December 1674; Prefect of the Holy Congregation of the Council, 1675–1691*].

8.

Náxosz, 1671. március 12.

[Naxos, 12 March 1671]

Geronimo Conte náxoszi nemes beszámolója a Hitterjesztés Szent Kongregációjának Bartolomeo Polla náxoszi latin érsek viselt dolgairól

[The report of Geronimo Conte, nobleman of Naxos, to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on matters concerning Bartolomeo Polla, Latin Archbishop of Naxos]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, fol.152r–153v (prius 95–96)

Eredeti, végig s.k. *[Original, written entirely in the author's hand]*

(fol. 152r)

Nixia li 12 Marzo 1671

Eminentissimi et Reverendissimi Signori Signori Miei et Domini Colendissimi

(fol. 153v) ...Il terzo è che si è unito con un certo arcivescovo Theofani greco scismatico et eretico, à cercato di disfar consolatione, e come aparono le sue lettere che serveva alli suoi suditi dicendo che adesso è il tempo di disfar i Lattini. Quello Theofani scampo di qui con raccomandationi dell' Nostro Monsignore Lattino,⁴ per pervenir a coteste parti e ricevere le limosine per dar li sui debiti, e donò al Lattino Nostro sudetto arcivescovo un mullo et altre cose per ottener le medesime raccomandationi et messe detto Monsignore Nostro Lattino per procurar et ottener anco dalli Padri Cappuccini. Non so se li hanno dato, perche credo che non li ha mancato per dar gusto al Nostro Monsignor. Ma di questo pero non son sicuro...

Geronimo Conte

sommario cogl altri

---

4 Bartolomeo Polla náxoszi latin érsek *[Bartolomeo Polla, Latin Archbishop of Naxos]*.

9.

Ferrara, 1671. március 29.

[Ferrara, 29 March 1671]

Niccolò Acciaioli bíboros, ferrarai nuncius levele Paluzzo Altieri bíborosnak, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusának

[*Letter of Cardinal Niccolò Acciaioli, Ferrara nuncio, to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 428, fol. 98r (prius 96r)

Eredeti, sk. [Original, in the author's hand]

(fol. 98r)

Eminentissimo e Reverendissimo Signore mio Colendissimo

Monsignor Teofani Arcivescovo Greco di Naxia nell'Arcipelagonia viene in Roma per essere à i piedi di Nostro Signore, e rendere l'obbedienza che deve a Santissimo Padre. Son certo che dal paterno zelo di Vostra Beatitudine sarà benignamente ricevuto, et abbracciato anco da Vostra Eminenza con fargli godere gli effetti della humanità, tuttavia perche ella si compiaccia d'essergliene più corteso in riguardo delle mie riverente suppliche, ho stimato in occasione, ch'il medesimo si è portato da me nel passaggio da questa Città d'accompagnarlo con la presente, e me ne danno maggior impulso le attestationi che da molti signori venetiani mi vengono fatti della bontà del detto Prelato, e di contrasegni che sempre egli hà dato della sua divotione verso la Santa Sede, e Chiesa Romana. Protestando all' Eminenza Vostra un strotto obbligo di tutti i favori ch'al medesimo sarà per compartire anco in contemplatione mia, e con rassegnare à Vostra Eminenza la mia somma osservanza, humilissimamente le bacio le mani.

Ferrara 29. Marzo 1671

Di Vostra Eminenza

Humilissimo e Devotissimo Servitore

N[iccolò] Card[inale] Acciaioli⁵S[ignor] Card[inale] Altieri⁶ (Roma)

(fol. 99v)

-
- 5 Niccolò Acciaiuoli, 1669. nov. 29-től bíboros, 1670. máj. 19-től ferrarai követ. †1719 [Niccolò Acciaiuoli, Cardinal, 29 November 1669; Ferrara nuncio, 19 May 1670; †1719].
- 6 Eredeti néven Paluzzi de Albertonibus. X. Kelemen 1670. ápr. 29-én cardinalis-neposszá adoptálta Altieri néven. 1670. máj. 19-től avignoni nuncius, 1671. aug. 2-től a Propaganda Fide prefektusa. †1698. jún. 29 [Original name was Paluzzi di Albertonibus; adopted cardinal-nephew under the name of Altieri by Clement X, 29 April 1670; Avignon nuncio, 19 May 1670; Prefect of the Propaganda fide, 2 August 1671; †29 June 1698].

Ferrara, 29 Marzo 1671.

Illustrissimo Cardinal Acciaiuoli raccomanda Monsignor Teofani
Arcivescovo greco di Naxia, A Monsignor Baldeschi

10.

Ferrara, 1671. március 29.

[Ferrara, 29 March 1671]

**Niccolò Acciaiuoli bíboros, ferrarai nuncius levele Federico Baldeschi
caesareai érseknek, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának**

[*Letter of Cardinal Niccolò Acciaiuoli, Ferrara nuncio, to Archbishop of Caesarea
Federico Baldeschi, Secretary of the Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 428, fol. 103r (prius 101r)

Eredeti, sk. [*Original, in the author's hand*]

(fol. 103r)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

E capitato qui di passaggio per Roma Monsignor Teofani Arcivescovo
Greco di Naxia nell'Arcipelago per mettere in esecuzione quella buona
volontà, che da lungo tempo hà nudria di sottoposti con gli ossequii, e
con gl'atti di riverenza alla Chiesa Romana. Io hò voluto accompagnarlo
con questa à Vostra Signoria Illustrissima; e progarla vivamente à volersi
compiacere di fargli godere gli effetti della sua benignità in tutte le di lui
occorte; potendole attestare per relationi havute da Venetiani, che detto
Prelato hà dimostrato sempre verso la Santa Sede particolar ossequio, et
in tutti le attioni hà dato saggio della sua bontà, e rettitudine d'animo.
Per favori che Vostra Signoria Illustrissima sarà per compartigli in mio
riguardo, io le professarò strette obligationi, con desiderio di corrisponderle
nel servirla con ogni prontezza, e le auguro vere felicità.

Ferrara 29. Marzo 1671

Di Vostra Signoria Illustrissima

Affettissimo per servirla

N[iccolò] Card[inale] Acciaiuoli⁷

S[ignor] Baldeschi⁸ Segretario di Propaganda Fide (Roma)

---

7 Niccolò Acciaiuoli, 1669. nov. 29-től bíboros, 1670. máj. 19-től ferrarai követ. †1719.
[*Niccolò Acciaiuoli; Cardinal, 20 November 1669; Ferrara nuncio, 19 May 1670; †1719*].

8 Federico Baldeschi, eredeti névén Federico Ubaldi, 1665. júl. 6-tól caesareai érsek
[*Federico Baldeschi, original name was Federico Ubaldi; Archbishop of Caesarea, 6 July 1665*].

11.

Róma, 1671. április 20. előtt

[*Rome, before 20 April 1671*]

Theofánisz paronaxiai metropolita kérvénye a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Petition of Theophanes, Metropolitan of Paronaxia, to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 428, fol. 97r (prius 95r)

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 97r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Theophani Arcivescovo Naxopariense di rito greco humillissimo oratore dell' Eminenze Vostre reverentamente gli espone ritrovarsi qui in Roma da otto giorni sono venuto per baciare i piedi alla Santità di Nostro Signore e riconoscere la Santa Sede Apostolica. E perche non hà il modo da proversi sostentare con doi suoi servitori, ricorre dall' Eminenze Vostre degnarsi humilmente supplicandole dar ordine sia sovvenuto tanto dell' habitatione, quanto degl'alimenti soliti darsi da cotesta Sagra Congregatione à suoi vescovi et arcivescovi sudditi. Che della gratia etc. Quam Deus etc.

(*fol. 100v*)

Alla Sagra Congregatione de Propaganda Fide

Per Theophani Arcivescovo Greco Naxopariense

Monsignor Baldeschi ne parli

sommario

12.

Róma, 1671. április 20. előtt

[*Rome, before 20 April 1671*]

Theofánisz paronaxiai metropolita kérvénye Paluzzo Altieri bíboroshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja bíboros-prefektusához

[*Petition of Theophanes, Metropolitan of Paronaxia, to Cardinal Paluzzo Altieri, the Cardinal-Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 428, fol. 91r–92v (prius 90)

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 91r*)

Theofani Archivescovo di Naxia humillissimo devotissimo oratore humilmente espone all'Eminenza Vostra qualmente li memoriali già datti all'Eminenze Vostre et quali inandati alla Propaganda ancora non habbe nissuna risposta non essendo ancora seguita ma perche l'oratore si trova in gran necessità ricorse all'Eminentissimo Signor Cardinale Antonio Prefetto della medesima Congregatione il qualle hà sovenuto qualche parte ora ricorre alla benignità dell'Eminenza Vostra dar ordine che li sia datta la parte dal Pallazzo solita darsi a vescovi et della gratia [etc. Quam] Deus etc.

(*fol. 92v*)

All' Eminentissimo et Reverendissimo Signore Cardinale Altieri⁹

Per Theofani Arcivescovo di Naxia

Monsignor Baldeschi ne parli nella p[rossim]a Udienza

Arcipelago

sommario

---

9 Paluzzo Altieri, 1671–1698 a Propaganda Fide prefektusa [*Paluzzo Altieri, Prefect of the Propaganda fide, 1671–1698*].

13.

Róma, 1671. április 20.

[*Rome, 20 April 1671*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának ajánlólevele Girolamo Casanate érsekhez, a Szent Officium assessorához Theofánisz Mavrogordatosz náxoszi érsek hitvallástétele érdekében

[*Letter of recommendation of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Archbishop Girolamo Casanate, Assessor of the Holy Office, in support of the confession of the faith made by Theophanes Mavrogordatos, Archbishop of Naxos*]

ACDFSO St.St. QQ2 – i, fol. 175r–180v

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

XXII. Archiepiscopus Naxiensis ad fidei professionem admissus. 1671.

ASCPF Lettere 58, fol. 64v (registrum)

A Monsignor Casanate¹⁰ Assessore del Santo Offitio

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol.175r*)

Roma

Illustrissimo e Reverendissimo Signore mio Padrone Osservatissimo

L'Arcivescovo di Naxia Greco essendo venuto in Roma per far la professione della fede, mi ha ricercato d'accompagnarlo col presente viglietto affisse di pregar Vostra Signoria Illustrissima delle sue grazie. Sodisfo al desiderio del medesimo, supplicandola a favorirlo con quei modi che sono proprii della sua bontà. Di Vostra Signoria riverimente le bacio le mani.

Propaganda li 20 Aprile 1671

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo Servitore obligatissimo

Arcivescovo di Syracusa

(*fol.180v*)

Per l'Arcivescovo di Naxia Greco

Die 22 Aprilis 1671 orator admittatur ad faciendam professionem fidei coram Eminentissimo Barberino.¹¹

10 Girolamo Casanate (1620–1700), a Szent Officium assessora (1667), bíboros (1673) [*Girolamo Casante (1620–1700); Assessor of the Holy Office (1667); Cardinal (1673)*].

11 Francesco Barberini, 1645. okt. 4-től sabinai suburbicarius püspök, 1652. szept. 23-tól Porto és Santa Rufina suburbicarius püspöke, 1666. okt. 11-től Ostia és Velletri suburbicarius püspöke, a bíborosi kollégium dékánja. 1633-tól 1679-ig, haláláig a Szent Hivatal Legfőbb Szent Kongregációja (Suprema Sacra Congregazione del

14.

Róma, 1671. április 24.

[*Rome, 24 April 1671*]

Theofánisz Mavrogordatosz náxoszi érsek hitvallástétele a Szent Officiumban

[*The Confession of Theophanes Mavrogordatos, Archbishop of Naxos, at the Holy Office*]

ACDFSO St.St. QQ2 – i, fol. 176r –177r

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signature of Theophanes*]

(*fol.176r*)

Die Veneris 24. Aprilis 1671.

Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Theophilus Madrogorgatus^a Smirnensis Archiepiscopus Naxopariensis in mari Aegeo statis suae annorum 44. circiter ut dixit constitutus personaliter Romae in Palatio Cancellariae solitae habitationis Eminentissimi et Reverendissimi Cardinalis Francisci Barberini unius ex generalibus Inquisitoribus, et genuflexus coram eodem Eminentissimo ad haec specialiter deputato. Assistente Reverendissimo Patre Dominico Maria Puseobonello Ordinis Praedicatorum Commissario generali Sancti Officii sacrosancta Dei Evangelia coram se posita manibus tangens alta voce emisit fidei professionem iuxta formam praescriptam a Sancta Sede Apostolica Orientalibus illam legendo in lingua graeca. Super quibus etc. Actum Romae ubi supra praesentibus Domino Luciano Fabiano a [...] Dioecesis et Domino Hilario q. Simonis de Bernardinis a Monte Rotundo in Sabinis familiaribus eiusdem Eminentissimi testibus etc.

(*fol.177r*)

Die 24. Aprilis 1671.

Ἐγὼ ταπεινὸς μ(ητ)ρόπολιτης Παροναξιάσ θεοφάνης μαβρογορδατός ὑπογράφου, ἦδιο χηρός μου.

^a sic!

Sant'Uffizio) bíboros titkára [4 October 1645, Bishop of the Suburbican Diocese of Sabina; from 23 September 1643, Bishop of the Suburbican Diocese of Porto and Santa Rufina; 11 October 1661, Bishop of the Suburbican Diocese of Ostia and Velletri; 1633–1679, Deacon of the College of Cardinals; until his death, Cardinal Secretary of the Supreme Holy Congregation of the Holy Office].

15.

Róma, 1671. április 25.

[*Rome, 25 April 1671*]

**Theofánisz Mavrogordatosz konstantinápolyi patriarcha-cseréje
tervének összefoglalása**

[*Summary of the plan of Theophanes Mavrogordatos for the replacement of the
Patriarch of Constantinople*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 163r-164v (prius 104)

Eredeti.¹² [*Original*]

(*fol.163r*)

La sostanza della lettera che si desidera che si scriva alla Maësta Cesarea¹³ et al Re Christianissimo,¹⁴ è la seguente: nella quale però le formule et il modo ò in qualità ò in efficcacia non hanno che fare con quelle che si sogliono usare, non essendo Monsignore Arcivescovo Greco pratico nè dello stile che si tiene, nè del garbo di porgere che si costuma, ne del modo vero di far una caldissima raccomandatione: hà voluto però obedire di metter in carta il senso di ciò che prega, benche anco esso imperfetto, e però si rimette in tutto e per tutto à Vostra Signoria Illustrissima à cui racomanda con ogni caldeza la presta esecuzione perche non vede ora di ritrovarsi nel termine designato.

Essendosi aperta l'ottima occasione di creare un Patriarca di Constantinopoli Cattolico, secondo che Vostra Maësta Cesarea potrà vedere dal contenuto, il che riuscirebbe di gran gloria e profitto della Santa Fede Cattolica, e di quel Potentato che vi si impiegasse. La Santa Sede Apostolica e la Sacra Congregatione de Propaganda Fide à cui si è esposto il negotio di tanta importanza, hà stimato bene metter questo importante negotio, e raccomandarlo caldamente à Vostra Maësta Cesarea, come tanto benemerito dell'una e dell'altra; e come che può facilmente, e senza dispendio veruno far arrivare al conseguimento d'un fine sì nobile e glorioso. La prega dunque con ogni istanza et affetto ad inviare quanto prima efficacissimi ordini all'Ambasciator di Vostra Maësta Cesarea residente in Constantinopoli che invigili con ogni diligenza, e procuri di ridurre à fine disegno sì importante, in compagnia anco del Re Christianissimo, à cui pur si è scritto e raccomandato questo stesso: perche così non venga esser inferiore il zelo de Principi Cattolici per la vera Religione al zelo degli

---

12 Fr. Urbano di Pariggi kapucinus, Custode della Missione di Grecia kézírása [*Handwriting of Fr. Urbano di Pariggi, Capuchin, Custode della Missione Grecia*].

13 I. Lipót német-római császár (1658–1705) [*Leopold I, Holy Roman Emperor (1658–1705)*].

14 II. Károly spanyol király (1665–1700) [*Charles II, King of Spain (1665–1700)*].

Heretici per la falsa, mostrato altre volte con tanta efficacia, ch'hanno mantenuto quanto hanno voluto, simili Patriarchi. Aspeta qui il mandato Prelato le calde raccomandationi et ordini al suo Ambasciatore, e sarebbe venuto in persona à supplicare se non vi fusse bisogno di gran presteza per non lasciare scampare tale occasione, e se non havesse giudicato molto più potenti questi officii della Santa Sede e della Sacra Congregatione. Promova Iddio Vostra Maësta Cesarea etc.

Però gli Ambasciatori daranno l'aiuto ogni volta che vedrano esser vera le informazioni che il Monsignore sopranominato diede alla Santa Sede Apostolica et alla Santa Congregatione.

(164v)

Arcipelago. Romania. Circa crear un Patriarca Cattolico di Constantinopoli. 25 aprile 1671.

si riponga

16.

Náxosz, 1671. május 6.

[*Naxos, 6 May 1671*]

Részlet egy Bartolomeo Polla náxoszi latin érsek ellen írt feljelentésből

[*A section from an accusation against the Latin Archbishop of Naxos Bartolomeo Polla*]

SC Arcipelago 1670–1675 vol. 2a, fol.100v (prius 36 ill. 62)

Eredeti. [*Original*]

Che il Decano Commeno cooperò per l'aggiustamento con Cattolici di Naxia, contro i guali s'uni l'arcivescovo col Cochi¹⁵ Greco scismatico, e col Teofani già arcivescovo greco che anni sono fù deposto e scomunicato dal Patriarcha di Constantinopoli.

---

15 Kosztadínosz Kokkosz, náxoszi görög földbirtokos [*Kostadinos Kokkos Greek landowner on Naxos*].

Róma, 1671. június 15.

[Rome, 16 June 1671]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának beszámolója Theofánisz Mavrogordatosz katolizálásáról*[Report of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the Catholicization of Theophanes Mavrogordatos]*

APF Acta, vol. 41 (1671), fol. 163v–164v (prius 193–194)

Eredeti (registrum). *[Original]**(fol.153r)*

Die lunae¹⁶ 15 Junii 1671 fuit habita Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus,¹⁷ Brancatius,¹⁸ Fachenettus,¹⁹ Sfortia,²⁰ Ottobonus,²¹ Albitius,²² Piccolomineus,²³ Rasponus,²⁴ Ninus,²⁵ Spinula,²⁶ Bona,²⁷ Borromeus,²⁸ de

---

16 Hétfőn *[on Monday]*.

17 Antonio Barberini, 1633–1671 a Propaganda Fide prefektusa *[Prefect of the Propaganda fide]*.

18 Francesco Maria Brancaccio (1592–1675), viterbói püspök (1633) *[Francesco Maria Brancaccio (1592–1675), Bishop of Viterbo (1633)]*.

19 Cesare Fachinetti (1608–1683), bíboros (1643) *[Cesare Fachinetti (1608–1683), Cardinal (1643)]*.

20 Federico Sforza (†1676), bíboros (1645) *[Federico Sforza (†1676), Cardinal (1645)]*

21 Pietro Ottoboni, 1667–1670 datárius VIII. Sándor néven pápa (1689–1691) *[Pietro Ottoboni; 1667–1670, Datary, Pope under the name Alexander VIII (1689–1691)]*

22 Francesco Albizzi (1593–1684), bíboros (1654) *[Francesco Albizzi (1593–1684); Cardinal (1654)]*.

23 Celio Piccolomini (†1681), bíboros (1664) *[Celio Piccolomini (†1681); Cardinal (1664)]*.

24 Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675), bíboros (1664) *[Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675); Cardinal (1664)]*.

25 Giacomo Philippo Nini (†1680), bíboros (1664); az Apostoli Palota prefektusa *[Giacomo Philippo Nini (†1680); Cardinal (1664); Prefect of the Apostolic Palace]*

26 Giulio Spinola (1612–1691); bíboros (1666); 1665–1667 bécsi nuncius *[Giulio Spinola (1612–1691); Cardinal (1666); Vienna nuncio (1665–1667)]*.

27 Giovanni Bona (1609–1674), bíboros (1669) *[Giovanni Bona (1609–1674); Cardinal (1669)]*.

28 Federico Borromeo iun. (1619–1673), bíboros (1670), államtitkár (1670–1673) *[Federico Borromeo, Jr. (1609–1673), Cardinal (1670), State Secretary (1670–1673)]*.

Maximis,²⁹ Hassiae,³⁰ Azzolinus,³¹ Celsius³² et Bonaccursius,³³ nec non Reverendi Patres Domini Fanus et de Vbaldis³⁴ Sacrae Congregationis Secretarius.

(fol.163v)

Relationes Eminentissimi Ottoboni

23. Arcipelago

È capitato in Roma l'Arcivescovo Greco di Naxia, et hà portato seco, oltre alcune lettere di raccomandatione, due testimonianze, una dell'Arcivescovo Latino di Pola,³⁵ l'altro del Superiore de' Capuccini ivi residenti, nelle quali si dice che attediato egli dalle perturbationi, et impossibilitato a pagare grossi tributi impostili da' Turchi, haveva stabilito di partire da quelle parti, e di portarsi in qualche luogo per vivere con quiete; et havendo eletto per questo fine la Città di Roma, supplicava che fusse bene e caritativamente ricevuto. // (fol.164r) Atribuiscono poi a quest'huomo lode di temperato, di haver permesso ai Sacerdoti Latini di predicare la parola di Dio nelle sue chiese, e d'ascoltare le confessioni de' suoi sudditi.

Egli è stato da Monsignor Segretario,³⁶ dal quale è stato essortato d'andare a far la Professione della Fede da Monsignor Casanate,³⁷ come hà eseguito.

Interrogato da suoi desiderii nulla hà voluto domandare, ma i faule che molto sia per pretendere.

---

29 Camillo Massimo (1620–1677), bíboros (1670) [*Camillo Massimo (1620–1677); Cardinal (1670)*].

30 Fridericus Landgravius de Hassia (Friedrich Landgraf von Hessen-Darmstadt), bíboros (1655), †1682 [*Friederich Landgrave of Hessen-Darmstadt; Cardinal (1655), †1682*].

31 Decio Azzolini iun. (1623–1689), bíboros államtitkár (1667–1669) [*Decio Azzolini, Jr. (1623–1689); Cardinal, State Secretary (1667–1669)*].

32 Angelo Celsi (1600–1671), bíboros (1664), a Zsinati Szent Kongregáció prefektusa (1664–1671) [*Angelo Celsi (1600–1671); Cardinal (1664); Prefect for the Holy Congregation of the Council (1664–1671)*].

33 Buonaccorso Buonaccorsi (1620–1678), 1669-ben bíboros, az Apostoli Kamara thesaurus generalisa [*Buonaccorso Buonaccorsi (1620–1678); Cardinal in 1669; General Treasurer of the Apostolic Chamber*].

34 Federico Baldeschi, eredeti nevén Federico Ubaldi, 1665. júl. 6-tól caesareai érsek, 1668. máj. 7-től a Propaganda Fide titkára, 1673. márc. 8-tól a Szent Officium assessora, néhány héttel később cardinalis a pectore, 1674. dec. 17-től bíboros, 1675–1691-ig a Zsinati Szent Kongregáció prefektusa [*Original name was Federico Ubaldi; 6 July 1665, Archbishop of Caesarea; 7 May 1668, Secretary of the Propaganda fide; 8 March 1673, Assessor of the Holy Office; a few weeks later cardinalis a pectore; 17 December 1674, Cardinal; 1675–1691, Prefect of the Holy Congregation of the Council*].

35 Téves: nem a polai latin érsekről van szó, hanem Bartolomeo Polla náxoszi latin érsekről! [*In error: not the Archbishop of Pola, but Bartolomeo Polla, the Latin Archbishop of Naxos*].

36 Ti. Baldeschi (Ubaldi).

37 Girolamo Casanate (1620–1700), a Szent Officium assessora (1667), bíboros (1673) [*Girolamo Casanate (1620–1700); Assessor of the Holy Office (1667); Cardinal (1673)*].

La sua dimora qui secondo il solito degl'Orientali, la metterà a partita di debito della Sacra Congregatione, e però parendo all'Eminenzie Vostre opportuno sarebbe bene di dargli qualche carità con farli poi con chiarezza intendere, che l'stare o il partire dipende dal suo arbitrio.

Doppo fatto il presente sommario altro memoriale hà presentato, nel quale espone, che trovandosi in Roma per rendere il debito ossequio alla Santa Sede, supplica l' Eminenzie Vostre sovvenirlo d'habitatione, ed alimento solito concedersi da questa Sacra Congregatione a suoi vescovi.

I vescovi, a i quali prende cura la Sacra Congregatione di provederli sono quelli, che si creano a sua istanza, e tale non è il supplicante.

Altro memoriale hà presentato alla Santità di Nostro Signore³⁸ col quale domanda la solita darsi da Palazzo a i vescovi.

// (fol.164v)

Rescriptum.

Secretarius partem, quae a Palatio Apostolico datur episcopis, procuret, ut detur quoque supplicanti, eidemque facto verbo cum Sanctissimo³⁹ dentur in duabus vicibus scuta triginta. Quo vero ad exposita in memoriali de quo summarium factum non fuit interroget Secretarius oratorem de existentia eorum, quae in ipso continentur, omniaque referat in Prima.

18.

Róma, 1671. június 17.

[Rome, 17 June 1671]

X. Kelemen pápa kihallgatáson elrendeli Theofánisz Mavrogordátosz anyagi támogatását

[In audience Pope Clement X orders financial support for Theophanes Mavrogordatos]

APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall'anno 1666 al 1679),

117rv (prius 118rv)

Eredeti (registrum). [Original]

Die 17 Junii 1671

(fol. 117v) Elemosina

A Vescovo Neofito Sofolco⁴⁰ greco, et all'Arcivescovo di Naxia parimente greco, i quali sono venuti in Roma, et hanno fatto la professione della fede scudi 30 per ciascheduno, et à questi due m'hanno commandato, ch'io supplichi la Santità Vostra a dar ordine sia assegnata la solita parte di Palazzo.

---

38 Ti. a pápa Őszentségének [i.e. To His Holiness the Pope].

39 Ti. a pápával [i.e. with the Pope].

40 Másutt: Szofólea, miriofitoni püspök [Elsenhere: Sopholea, Bishop of Myriophyton].

Quoad elemosynam Sanctissimus annuit. Quo vero ad secundum mandavit Secretario, ut scribat pro executione gratiae petitiuae Domino Aulae Praefecto.

19.

Róma, 1671. június 17.

[*Rome, 17 May 1671*]

Federico Baldeschinek, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Bernardino Roccihoz, az Apostoli Palota kormányzójához Theofánisz Mavrogordatosz és Neofitosz Szofóleasz támogatása érdekében

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Bernardino Rocci, Governor of the Apostolic Palace, asking for the support of Theophanes Mavrogordatos and Neophytos Sopholeas*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 93r

Eredeti (registrum). [*Original*].

A Monsignore Rocci⁴¹ Maggiordomo di Nostro Signore

Adi 17 Giugno 1671

Questa mane si è degnata la Santità di Nostro Signore a richiesta di questa Sacra Congregatione di comandarmi che io significhi a Vostra Signoria Illustrissima che in avvenire faccia dare la parte di Palazzo a Monsignor Arcivescovo greco di Naxia, et a Monsignor Neofito Sofolea greco vescovo di Miriofito. Con tale occasione ratefico a Vostra Signoria Illustrissima le mie obligatione et le bacio etc.

---

41 Bernardino Rocci, 1665-ben nápolyi nuncius, 1668-ban damaszkuszi c. érsek, 1671. III. 25-től a castelgandolfói palota kormányzója (gubernator) 6 évre, 1675-ben bíboros, †1682 [*Bernardino Rocci; 1665, Naples nuncio; 1668, Archbishop of Damascus; from 25 March 1671, Governor of the Palace of Castelgondolfo for six years; 1675, Cardinal; †1682*].

20.

Róma, 1671. július 11

[Rome, 11 July 1671]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levele Stefano Agostini pápai alamizsnához Theofánisz Mavrogordatosz érdekében

[The letter of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Stefano Agostini, Papal Almoner, in support of Theophanes Mavrogordatos]

APF Lettere della Sacra Congregatione 57 (1671), 67v–68r
Eredeti (registrum). [Original]

(fol. 67v)

A Monsignor Agostini⁴² Elemosiniere

Adi 11 Luglio 1671

Romania

Monsignor Teofani Arcivescovo di Naxia mi dice che Vostra Signoria Illustrissima desidera^a un mio viglietto con la notitia di che cosa per Monsignor^b gl'habbia donato questa Sacra Congregatione per poter anch'esso in nome di Sua Beatitudine⁴³ usar verso di lui gl'atti della propria carità.

La Congregatione gl'hà dato 30 scudi gl'hà impetrato da Nostro Signore la solita parte di Palazzo, e credo che nell'atto della // (fol. 68r) partenza gli donarà qualche cosa di più, et a Vostra Signoria Illustrissima bacio riverimente le mani.

^a áthúzva [*underlined*]: con ^b a margón [*in the margin*]: per Monsignor

---

42 Stefano Agostini (1614–1683), pápai titkos alamizsnás, bíboros (1681) [*Stefano Agostini (1614–1683); Secret Papal Almoner, Cardinal (1681)*].

43 Óboldogsága, t.i. a pápa [*His Blessedness, i.e. the Pope*].

21.

Róma, 1671. július 11.

[*Rome, 11 July 1671*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levelei a Konstantinápolyban székelő francia, velencei, császári és genovai követekhez Theofánisz Mavrogordatosz patriarcha-váltó tervével kapcsolatban

[*The letters of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to the French, Venetian, Imperial, and Genevan ambassadors resident on Constantinople concerning the plans of Theophanes Mavrogordatos to replace the Patriarch*]

APF Lettere della Sacra Congregazione 57 (1671), 66r–68v

Eredeti (registrum). [*Original*]

Alli Signori Ambasciatori di Francia⁴⁴ e Venetia⁴⁵ et Alli Signori Residenti dell'Imperatore⁴⁶ e Genova⁴⁷ in Constantinopoli

Adi 11 Luglio 1671

Romania⁴⁸

Non furno mandate

(*fol.66r*)

E di così gran rilievo l'affare espresso nell'aggiunto foglio che han voluto questi Eminentissimi miei Signori ch'io lo raccomandandi all'Eccellenza Vostra, et agl'altri publici rappresentanti, che si trovano costà, affinche esaminatesi dalla sua infinita prudenza i fondamenti (opra che non si è possuto far in Roma) si degni a quella misura colla sua auctorità, e col suo zelo promuovere l'effetto.

// (*fol.66v*) Io so bene m'assicuro che l'Eccellenza Vostra non ha bisogno d'altri stimoli per applicarsi con tutto l'animo al buon esito d'una si sant'opra, tanto per sodisfare a ciò che mi è state commesso, assicuro l'Eccellenza Vostra del gradimento del Nostro Signore e del debito, che in generale et in particolare gliene professaranno, e questi Signori Cardinali, et io stesso, che le bacio affettuosamente le mani.

---

44 Charles François Ollier, de Nointel, konstantinápolyi francia követ (1670–1680) [*Charles Francois Ollier, de Nointel, Ambassador of France to Constantinople (1670–1680)*].

45 Alvise Molin konstantinápolyi velencei követ (1670–1671) [*Alvise Molin, Ambassador of Venice to Constantinople (1670–1671)*].

46 Dr. Johann Philipp Beris konstantinápolyi német birodalmi követ (1671) [*Dr. Johann Philipp Beris, Ambassador of the Holy Roman Empire to Constantinople (1671)*].

47 Sinibaldo Fieschi konstantinápolyi genovai rezidens (1666–1671) [*Sinibaldo Fieschi, Genevan resident at Constantinople (1666–1671)*].

48 Ti. a Török Birodalom [*i.e. the Turkish empire*].

Copia del foglio che contiene la sudetta lettera

Monsignor Theofani Arcivescovo di Naxia di rito greco portatosi in Roma per baciare i piedi a Sua Beatitudine, e per prestargli la dovuta obediienza, ha rappresentato che uno de maggiori motivi che l'hanno spinto ad intraprendere questo viaggio è stato l'occasione che si porge hora di far creare Patriarcha di Constantinopoli un Prelato cattolico.

Propone egli per molto facile la riuscita in questo tempo che regna lo scisma nella Sede Patriarchali, che vi è tra i Metropoliti un infinita disunione, et tra essi vene sono molti parte de quali in publico, altri in occulto si professano devoti di questa Santa Sede i quali sono risoluti di procedere all'elettione d'un Patriarca Cattolico tutta volta che siano assistiti in Constantinopoli dove intendono di convenire dalla protezione de publici rappresentanti, col mezzo della quale speranno di procedere a quest'atto senza alcun pericolo, o di poter inpetrare del Primo Vissir e la confirmatione dell'eletto, e la dispositione e discacciamento degl'altri.

Che per facilitar quest'opra il medesimo Monsignor Arcivescovo di // (fol.67r) Naxia si portarà a trattare coi sudetti Metropoliti e ministri publici in Pera⁴⁹, a quali farà toccar con mano e la facilità della riuscita et il considerabil vantaggio che per la religione cattolica ne potrà risultare.

Al medesimo è stata consegnata lettera di questa Sacra Congregazione nella quale per sfuggire ogni pericolo, niuna mentione si è fatta d'una tal materia.

Alli Nuntii di Germania,⁵⁰ Francia⁵¹ e Venetia⁵²

Adi 11 Luglio 1671

Romania

Non furno mandate

Copia dell'aggiunto foglio, che si è mandato al Signor Ambasciatore di cotesta Corona residente in Pera, si trasmette anche a Vostra Signoria, affinche appresso cotesta Corte procuri ella, che sia al sudetto ministro incaricato un tal negotio; e perche i fondamenti di esso non si sono qua

---

49 ma: Beyoğlu, Konstantinópolis nyugatiak által lakott városrésze, 1492 után itt voltak az európai hatalmak követségei [Today: Beyoğlu, the part of Constantinople inhabited by Westerners; after 1492, the embassies of the European powers were located here].

50 Antonio Pignatelli (1615–1700), bécsi nuncius (1668–1671), később XII. Ince pápa (1691–1700) [Antonio Pignatelli (1668–1671); Vienna nuncio (1668–1671); later Pope Innocent XII (1691–1700)].

51 Charles Marie François Ollier, de Nointel márki (1670–1680) francia követ a Magas Portánál [Charles Marie François Ollier, de Nointel, Marquis; Ambassador of France to the High Porte (1670–1680)].

52 Pompeo Varese, 1671. jan. 19-től adrianopoliszi érsek, febr. 13-tól velencei nuncius, 1677. jan. 25-től párizsi nuncius. †1689 [Pompeio Varese; 19 January 1671, Archbishop of Adrianople; 13 February, Venetian nuncio; 25 January 1677, Parisian nuncio; †1689].

potuti esaminare, dovrà Vostra Signoria rispetto alla riuscibilità parlame con riserva; et essendosi colla sudetta restrettiva portate di quà, et agl'altri pubblici rappresentanti le istanze, e me le offero.

Alli sudetti Ambasciatori di Francia⁵³ e Venetia⁵⁴

Adi 11 Luglio 1671

Romania

Non furno mandate

Renderà a Vostra Eccellenza la presente Monsignor Teofani Arcivescovo di Naxia, degl'affari del quale havendo scritto con altre mie, lascio di fare colla presente alcuna menzione.

// (*fol.67v*) Egli mostra gran premura d'arrivar con sollecitudine costà, ed io godrò anche di sentire da Vostra Eccellenza il suo arrivo a fine di togliermi il dubbio gli fusse accaduto qualche disastro per la via, o che si fusse contro le promesse divertito nel Camino.

A Monsignor Nuntio di Venetia⁵⁵

Adi 11 Luglio 1671

Romania

Non fù mandata

Renditore di questa sarà Monsignor Teofani Arcivescovo di Naxia di rito greco, il quale se ne viene costi per tornarsene alla sua residenza, e per portarsi di là in Constantinopoli, e perchè ha mostrato desiderio di esser raccomandato a Vostra Signoria, acciò lo raccomandi al Padron del Vascello, col quale s'imbarcarà, non ho voluto mancare di sadisfarlo con porgerne a Lei le mie istanze, et a Dio Benedetto l'altre, acciò conceda a Lei continue felicità.

---

53 Charles Marie François Ollier, de Nointel márki (1670–1680) francia követ a Magas Portánál [*Charles Marie François Ollier, de Nointel, Marquis; Ambassador of France to the High Porte (1670–1680)*].

54 Alvise Molin (1670–1671) rendkívüli velencei követ a Magas Portánál [*Alvise Molin, extraordinary Venetian ambassador to the High Porte (1670–1671)*].

55 Pompeo Varese

22.

Róma, 1671. július 13.

[Rome, 13 July 1671]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz patriarcha-váltó tervéről**

[The minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith
on the plans of Theophanes Mavrogordatos to replace the Patriarch]

APF Acta, vol. 41, fol. 199r–200v

Eredeti (registrum). [Original]

(fol.199r)

Die lunae⁵⁶ 13 Julii fuit habita Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuere Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti videlicet Barberinus,⁵⁷ Brancatius,⁵⁸ Vrsinus,⁵⁹ Sfortia,⁶⁰ Ottobonus,⁶¹ Albitius,⁶² Litia,⁶³ Alterius,⁶⁴ Rasponus,⁶⁵ Ninus,⁶⁶ Rospiliosius,⁶⁷ Bona,⁶⁸ Borromeus,⁶⁹ de Maximis,⁷⁰ Langrauius,⁷¹ Azzolinus⁷² et Bonaccursius,⁷³ nec non Reverendus Pater Dominus Secretarius.⁷⁴

Relationes Reverendi Patris Domini Secretarii

---

56 Hétfőn [Monday].

57 Antonio Barberini, 1633–1671 a Propaganda Fide prefektusa [Antonio Barberini (1733–1671); the prefect of the Propaganda fide].

58 Francesco Maria Brancaccio

59 Vincenzo Maria Orsini

60 Federico Sforza (†1676), bíboros (1645) [Federico Sforza (†1676); Cardinal (1645)].

61 Pietro Ottoboni, 1667–1670 datárius, VIII. Sándor néven pápa (1689–1691) [Pietro Ottoboni; 1667–1670, Datary; 1689–1691, Pope under the name Alexander VIII].

62 Francesco Albizzi

63 Alfonso Litta (†1679), milánói érsek, bíboros (1666) [Alfonso Litta (†1679); Archbishop of Milan, Cardinal (1666)].

64 Paluzzo Altieri

65 Cesare Maria Antonio Rasponi

66 Giacomo Filippo Nini

67 Giacomo Rospigliosi (1628–1684), bíboros-nepos (1667) [Giacomo Rospigliosi (1628–1684); Cardinal-nephew (1667)].

68 Giovanni Bona

69 Federico Borromeo iun.

70 Camillo Massimo

71 Fridericus Landgravius de Hassia (von Hessen-Darmstadt)

72 Decio Azzolini iun.

73 Buonaccorso Buonaccorsi

74 Federico Baldeschi.

1. In esecuzione dell'ordine datomi dall'Eminenzie Vostre nell' ultima Congregazione io sentito più d'una volta l'Arcivescovo di Naxia Greco sopra la proposta fatta di poter coi suoi negoziati far creare per Patriarca di Constantinopoli un cattolico, e tutto ciò, che hò cavato in varii discorsi fatti seco appresso verrà da me riferito.

Dice egli regniare nella Sede Patriarcale lo scisma, essendovi hora quattro Patriarchi.

// (*fol.199v*) Che otto metropoliti, che egli nomina, et hanno tutti le loro chiese nell'Arcipelago, sono risoluti di venire all'elettione d'un nuovo Patriarcha.

Che l'opra è molto facile, mentre i rappresentanti dei principi cattolici, che dimorano in Pera si vogliano adoprare acciò non solo quello, che verrà da loro eletto ottenga dal Vissir la confirmatione, ma che siano cacciati dal Dominio del Gran Signore⁷⁵ quelli che ora hanno un tal grado.

Che per un tal effetto desiderava lettere à quei ministri di cooperavi, et alli loro Prencipi di ordinarlelo, protestando in fine di non haver bisogno per quest'opera d'alcun denaro.

Le lettere, perche mi pare che l'Eminenzie Vostre inclinassero à concederglele, l'hò fatte, e ne leggerò le minute, e hò procurato di concepirle in tal guisa che siano di sodisfattone à chi l'hà domandate, e che non facciano cadere nelle menti di quelli, ai quali si scrive che qui si sia peccato di facilità nel credere.

Rispetto poi al negotio non credo sia da farni minimo fondamento.

Prima perche moltissimi sono i metropoliti subordinati al Patriarcha, i quali si stendono per un infinito tratto di Paese, onde non è probabile che l'eletto dagl'otto sopranominati // (*fol.200r*) metropoliti, le diocesi di quali solo si stendono ad una parte dell'Isole dell'Arcipelago, habbia da esser seguitato da tant' altri, i quali hanno maggior diocese, maggior potenza, e maggior credito.

2ndo. Di quest' otto metropoliti egli solo hà fatto la professione della fede, e che egli sia col cuore anche cattolico, non mi pare vi siano gran motivi da crederlo, onde scia lui non puol haversi una tal fiducia, molto meno si potrà havere negl'altri^a, e però se l'elettione cadesce in uno di loro non pare si potesse dire che fusse caduta in un vero cattolico, per il qual rispetto, e per scoprire anche l'intentioni di questo prelato gli proposi se fusse fattibile di far eleggere o l'arcivescovo d'Ocrida⁷⁶ o il vescovo di Musacchia⁷⁷ che sono i soli, conosciuti tra i Greci, per veri cattolici.

---

75 Nagyúr, t.i. a szultán [*Great Lord, i.e. the Sultan*]

76 II. Athanásziosz ochridai érsek már 1662-ben püspök volt, és jó kapcsolatokat ápolt Rómával [*Athanasios II, the Archbishop of Ochrida was bishop by 1662, and he maintained good relations with Rome*].

77 Arkádiosz Sztanílász muzakiai és szpathiai püspök (1662–1697), aki a Görög

Mi replicò, esser^b impossibile, e che l'elezione sarebbe indubitamente caduta in uno degli otto metropolitani.

3.o Convenendo per la buona riuscita impetrare la conferma dell'eligendo, et unitamente l'espulsione dei già eletti, l'Eminenze Vostre colla loro infinita prudenza possono riflettere, se ciò sià sperabile.

Per ultimo asserisce di non voler danari, mà egli non fà altro // (*fol.200v*) che diedergli, e si duole perche non gli ne vien data quella quantità, che egli desiderà.

Rescriptum.

Minutam litterarum non approbarunt, mandarunt tamen certiorari Vicarium Patriarchalem⁷⁸ de expositis a dicto Archiepiscopo Naxiae de difficultatibus hic consideratis circa felicem negotii successum, de dubiis habitis, de fidei integritate et eorum qui ad electionem novi Patriarchae venire intendunt, et illius qui eligendus erit, ab eoque peti, ut procuret habere informationem de omnibus, et communicato per eundem vicarium patriarchalem negocio oratori Venetorum, et audito ipso consilio, illud ut suum notum cum omnimoda negotii informatione Eminentissimis hisce Patribus communicet.

^a utólag más kézzel beszúrva [*later inserted by another hand*]: *i quali ne pure hanno fatta le professione della fede.* ^b utólag, más kézzel [*later in another hand*]: *ciò.*

Kollégium növendéke volt, 1685-ig Albániában működött misszionáriusként, majd Rómába vonult vissza [*Arkadios Stanilas, Bishop of Musachia and Spathia (1662–1697) had been educated in the Greek College, worked as a missionary in Albania and retired to Rome*].

78 A konstantinápolyi latin patriarchai helynököt, Andrea Ridolfi calaminai c. püspököt [*The Vicar of the Latin Patriarch of Constantinople, Andrea Ridolfi, Bishop of Calamina*].

23.

Róma, 1671. július 13.

[*Rome, 13 July 1671*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának instrukciója Andrea Ridolfi konstantinápolyi patriarchai helynökhöz Theofánisz Mavrogordatosz patriarcha-váltó tervével kapcsolatban

[*The instructions of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Andrea Ridolfi, Patriarchal Vicar of Constantinople, on the plans of Theophanes Mavrogordatos to replace the Patriarch*]

APF Lettere della Sacra Congregazione 57 (1671), 68v
Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 68v*)

A Monsignor Vicario Patriarcale Costantinopoli⁷⁹

13. luglio 1671

Romania il foglio stà a 66.^a

Quanto sia stato rappresentato a questa Sacra Congregazione lo vedrà steso nell'aggiunto foglio che d'ordine di questi Eminentissimi miei Signori a Vostra Signoria rimetto, con ricercarlà ad'usare ogni fervente applicatione, per conoscere, se sia riuscibile l'esposto, che per esser materia di gran rilievo, porta seco infinite consideratione, le quali dalla sua prudenza dovranno ponderarsi molto bene, e dopo haver le anche comunicate al Signor Ambasciator di Venetia e riportatene l'suo parere, potrà mandare a questa Sacra Congregazione una piena notizia di questo fatto coll'aggiunta del suo voto, et il Signore la prosperi.

(*fol. 69v*)

Istruttione per Monsignor Vicario Patriarcale di Constantinopoli

E capitato in Roma un personaggio di rito greco, costituito in dignità ecclesiastica, il quale doppo haver fatta la professione della fede, e prestata la dovuta obediencia al Sommo Pontefice, hà rappresentato che il principal motivo della sua venuta era stato, e per esporre la facilità, con la quale si poteva far creare di presente Patriarca di Costantinopoli un buon Cattolico, e per supplicare unitamente questa Sacra Congregazione a voler promuovere con la sua autorità, e col suo zelo un affare così importante.

---

79 Andrea Rodolphius (Ridolfi), konventuális szerzetes (1593–1677). 1663. február 12-től calaminai címzetes püspökként konstantinápolyi patriarchai vikárius [*Andrea Radolphius (Ridolfi) Conventual friar (1593–1677); 12 February 1663, Constantinople Patriarchal Vicar as Titular Bishop of Calamina*].

Hà egli in questo proposito esposto, che nella Sede Patriarcale, atteso l'esservi di presente quattro Patriarchi⁸⁰ regnava non piccola divisione, e che uguale e forse maggiore era quella, che per simil causa si era introdotta tra i Metropoliti.

Che alcuni di essi mossi da puro zelo erano risoluti d'eleggere un nuovo Patriarcha, e di far cadere l'elettione in un buon Cattolico.

Che per render quest'opra fruttuosamente stabile era necessario havere una valida assistenza da i ministri de Principi cattolici residenti in Constantinopoli, col mezzo delli^b sperava che non solo si saria ottenuto dal Vissir la confirmatione del Patriarcha eligendo, mà il discacciamento anche da i Stati del Gran Signore degl'altri che si trovano al presente eletti.

Che per un tal fine desiderava che si scrivesse loro, et ai loro Sovrani, con ricercarli ad applicarsi con fervore ad un opra si pia per compimento della quale si offeriva di portarsi costà per far anche toccar con mani la facilità dell'opra.

Questo negotio ancorche da chi l'hà proposto sia stato supposto per molto facile a riuscire, tanto questi Eminentissimi miei Signori ci hanno considerato infinite difficoltà.

Prima rispetto al piccolo numero di quelli che si mostrano desiderosi d'eleggere un nuovo Patriarcha, parendo che otto soli metropoliti, che tanti sono quelli che vogliono procedere a quest'atto, sia molto difficile che possano tirare, e // (fol. 70v) farsi seguitare dal numero tanto maggiore, come è quello de seguaci de già eletti.

2do. L'ottenere la confirmatione dell'eligendo senza discacciamento degl'eletti, accresie, e non toglie lo scisma, è quanto facile qui vien creduto l'ottenere il primo; altrettanto difficile e stato rifiutato^c d'impetrar l'ultimo, mentre l'esperienza havendo fatto conoscere che^d i Turchi hanno sempre abbracciato quei mezzi valevoli et a mantenere i Greci disuniti, et a cavare dalle loro mani somme considerabili di moneta; non è paruto vi sia hora motivo da sperare che mutando queste massime voglino col discacciare i Patriarchi eletti, privare i Greci dell'occasione di star divisi, e loro stessi d'un modo da conseguire da essi nuove, e volontarie contribuzioni.

E per ultimo molto difficile, per non dire impossibile è stato creduto di far eleggere per Patriarcha un buon Cattolico, mentre l'esperienza havendo fatto conoscere, che per tali^e possono esser reputati, solo^f l'Arcivescovo

---

80 Ebben az időben négy, egymást váltó ex-patriarcha élt: III. Methodiosz Moronisz (1668–1671), IV. Partheniosz (1657–1662, 1665–1667, 1671, 1675–1676 és 1684–1685), I. Paisziosz (1652–1653, 1654–1655) és III. Dionisziosz (1662–1665) [During this time four ex-Patriarchs were still alive: Methodios III Morones (1668–1671), Parthenios IV (1657–1662, 1665–1667, 1671, 1675–1676 and 1684–1685), Paisios I (1652–1653, 1654–1655) and Dionysios III (1662–1665)].

d'Ocrida,⁸¹ et il Vescovo di Musacchia di rito greco,⁸² in questi ha mostrato chi è venuto in Roma esser impossibile, che cada l'elettione, la quale quando succedesse secondo le relationi di lui, in uno degl'otto Metropoliti elettori, non si verificherebbe la conditione che l'eletto fusse Cattolico, mentre tra essi un solo ha fatto la professione della fede, e questo, Dio sà, se persevererà nell'unione qui professata.

// (fol. 71r) Nonostante tutte queste difficoltà per non mancare questa Sacra Congregazione di applicare anche in questa incertezza ad un affare di così gran rilievo, vuole, che Vostra Signoria ch'è nel fatto procuri d'haver informazione di quanto puol impedire e facilitare la riuscita di tal negotio, e comunicato prima tutto col Signor Ambasciator di Venetia, e con quei Ministri de Principi Cattolici, ne quali habbia ella un intiera confidenza,^g dia qui un pieno ragguaglio di quanto havrà potuto penetrare, et unitamente avvisi il suo,^h e loro parere affinche si possa qui, o abbandonar la speranza della riuscita, o abbracciare tutti i mezzi per facilitarne l'evento di tal negotio.

Che ha fatto una tal proposta, parte di Roma quanto prima per cotesta volta, e porterà lettere di questa Sacra Congregazione al Signor Ambasciator di Venetia, nelle quali si farà mentione che egli viene per promuovere l'affare, comunicato a sua Eccellenza da ministri di questa Sacra Congregazione.

Si è lasciato di dargli lettere per Vostra Signoria, e di comunicarle che a Lei se ne scrive con fine di renderla essente da quei pericoli a i quali verrebbe esposta, se egli rivelasse ai Turchi, ovvero a gl'altri Prelati del suo rito, che Vostra Signoria ha l'incumbenza di maneggiar questa faccenda.

^a Margón más kézzel [In the margins in a different hand]. ^b Áthúzva [Crossed out]: delli. ^c Margóról beszúrva [Inserted from the margins]: e stato rifiutato. ^d Áthúzva [Crossed out]: 3o Che i. ^e Áthúzva [Crossed out]: non. ^f Áthúzva [Crossed out]: che, helyette [Replaced with]: solo. ^g Aláhúzva [Crossed out]: con quei Ministri de Principi Cattolici, ne quali habbia ella un intiera confidenza. ^h Aláhúzva [Crossed out]: suo.

---

81 II. Athanasziosz ochridai érsek már 1662-ben püspök volt, és jó kapcsolatokat ápolt Rómával [Athanasios II was Archbishop of Ochrida; he was a bishop by 1662 and maintained good relations with Rome].

82 Arkádiosz Sztanilas muzakiai és szpathiai püspök (1662–1697), aki a Görög Kollégium növendéke volt, 1685-ig Albániában működött misszionáriusként, majd Rómába vonult vissza [Arkadios Stanilas, Bishop of Musachia and Spathia (1662–1697); he had been a student at the Greek College, had worked as a missionary in Albania until 1685, and then retired to Rome].

24.

Róma, 1671. július 13.

[Rome, 13 July 1671]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának ajánlólevele Alvise Molinhoz, Velence rendkívüli konstantinápolyi követéhez Theofánisz Mavrogordatosz érdekében

[*The letter of recommendation for Theophanes Mavrogordatos from the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Alvise Molin, Extraordinary Representative of Venice in Constantinople*]

APF Lettere della Sacra Congregatione 57 (1671), 71v
Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 71v*)

Al Signor Ambasciator di Venetia,⁸³ Constantinopoli

Adi 13 luglio 1671

Romania

Renderà a Vostra Eccellenza la presente Monsignor Teofani Arcivescovo di Naxia di rito greco, il quale se ne viene costà per l'affare che le sarà comunicato da i ministri de questa Sacra Congregatione per nome della medesima a Vostra Eccellenza raccomandando è la sua persona et il negotio che da lui li verrà esposto, perche m'assicuro, che questo sarà da Vostra Eccellenza abbracciato con quella misura, che gli verrà prescritta dal suo proprio zelo ed alla sua infinita prudenza, lascio di stendermi in altre maggiori istanze, e solo li porgo quelle per esser honorato de suoi comandamenti, et le bacio affettuosamente le mani.

---

83 Alvise Molin konstantinápolyi velencei követ (1670–1671) [*Alvise Molin, Venetian ambassador to Constantinople (1670–1671)*].

25.

Róma, 1671. július 25.

[*Rome, 25 July 1671*]

**Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja
titkárának levele Pompeo Varese velencei nunciushoz**

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Pompeo Varese, Venetian nuncio*].

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 115rv
Eredeti (registrum). [*Original*]

A Monsignor Nuntio di Venetia⁸⁴

Adi 25 Luglio 1671

Romania

(*fol. 115r*)

A sigillo volante mando à Vostra Signoria Illustrissima una lettera per Monsignor Vicario Patriarcale di Constantinopoli, et la supplico riverentemente doppio che ne l'havrà lette il contenuto à degnarsi di trasmetterla à lui per la strada più sicura che le sarà possibile.

All'Arcivescovo di Naxia non hà voluto questa Sacra Congregatione che (*fol. 115v*) si diano lettere di raccomandatione per alcuno ne attestationi che lo canonizino affinche non si vaglia di queste, come han fatto altri di sua natione per andar questuando per il mondo, et le bacio riverimente le mani.

---

84 Pompeo Varese.

26.

Venice, 1671. augusztus 10.

[*Venice, 1671, August 10*]

Pompeio Varese velencei nuncius levele Federico Baldeschihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Pompeo Varese, Venetian nuncio, to Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 347r–348v (prius 261rv)
Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol. 347r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore mio Padrone Osservatissimo

Dalla gentilezza di Vostra Signoria Illustrissima mi viene la copia dell'Istruttione mandata già à Monsignor Vicario Patriarchale di Costantinopoli, circa l'modo, che deve tenere nell'affare proposta costi dell'Arcivescovo Greco di Naxia, e di essa mi valerò per comunicarla al Signor Quirini,⁸⁵ destinata da questa Serenissima Repubblica nuovo Bailo alla Porta, subito che nul' permetta il male di Podagra da cui presentemente viene il Signoria tormentata. Farò altresì diligenza per sapere, quando capitarà qui il medesimo Arcivescovo, con cui m'atoccherò in conformità de prudenti cenni di Vostra Signoria Illustrissima, à cui riportandomi di dare à suo tempo ragguglio dell'operato, le rassegnò la mia costante devotione le bacio col fine riverentemente le mani.

Venetia, 10 Agosto 1671.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Divotissimo et Osservatissimo Servitore

P[ompeio] Arcivescovo di Adrianopoli⁸⁶

Monsignor Baldeschi Arcivescovo di Cesarea, Segretario di Propaganda Fide (Roma)

(*fol. 348v*)

Romania, 15. Agosto 1671.

Il Nuntio di Venetia

si riponga

---

85 Giacomo Querini, konstantinápolyi bailo (1671–1675) [*Giacomo Querini; Bailo in Constantinople (1671–1675)*].

86 Pompeo Varese, 1671. jan. 19-től adrianopoliszi érsek, febr. 13-tól velencei nuncius, 1677. jan. 25-től párizsi nuncius. †1689 [*Pompeio Varese; from 19 January 1671, Archbishop of Adrianople; from 13 February, Venetian nuncio; from 25 January 1677, Parisian nuncio; †1689*].

27.

Velence, 1671. augusztus 15.

[Venice, 15 August 1671]

Pompeio Varese velencei nuncius levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja bíboros-prefektusához⁸⁷

[Letter of Pompeo Varese, Venetian nuncio, to the Cardinal Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF SC Romania/Costantinopoli vol. 1, fol. 349rv (prius 262rv)

Eredeti, aláírás sk. [Original, signed by the author]

Eminentissimo e Reverendissimo Signore Padrone Colendissimo

Con la lettera di Vostra Eminenza di 3. del corrente ricevo l'onore di comunicare

che si degnà d'ingiongermi, perchè io procuri di divertire il Signor Querini, destinato nuovo Bailo in Constantinopoli, dal pretendere quelle onoranze nelle funzioni ecclesiastiche, che mostrò di voler essigere il Signor Molino⁸⁸ da quel Monsignor Vicario Patriarcale⁸⁹ secondo l'avviso portatone à cotesta Sacra Congregatione, et adempirò pienamente le mie parti in obedire à quanta mi vien prescritto, subito ch'io n'habbia la permissione dal male di podagra da cui ultimamente assalita lo stesso Signor Querini, è obligato à stare presentemente con qualche dolore à letto. A suo tempo dunque nè porterò un distinto ragguaglio à Vostra Eminenzia, si come le reco con ogni riverenza l'altro che per quel, che hò potuto raccorre, non è qui noto l'accaduto nella processione del Santissimo,⁹⁰ fattasi nella Chiesa de San Francesco⁹¹ // (fol. 349v) di Costantinopoli, anzi posso dire, che questo fatto non è nè tam poco venuto à notitia di questo Signor Ambasciadore di Francia⁹² dà cui l'hò ricavato ne' discorsi havuti

87 Antonio Barberini bíboros 1671. aug. 3-án halt meg, utódját, Altieri bíborost aug. 2-án nevezte ki a pápa. Jóllehet a levél említi az augusztus 3-i postát, mivel azonban nem tartalmazza a nunciussnak a prefektusi kinevezés alkalmából kifejezett jókívánságait, bizonytalan, hogy tudott-e erről [Cardinal Antonio Barberini died 3 August 1671; his successor Cardinal Altieri was appointed by the pope on 2 August. True, the letter mentions the post of 3 August 1671; nevertheless, it does not include any compliments to the nuncio for his appointment as prefect. Consequently, it remains unclear if he knew about it].

88 Alvise Molin konstantinápolyi velencei követ (1670–1671) [Alvise Molin; Ambassador of Venice to Constantinople (1670–1671)].

89 Andrea Ridolfi.

90 T.i. a legméltóságosabb Oltáriszentséggel végzett úrnapi körmeneten [i.e. at Lord's Day Procession conducted with the Most Holy Sacrament].

91 A konstantinápolyi Assisi Szent Ferenc-templom a patriarchai vikárius címtemploma volt [The St. Francis of Assisi church in Constantinople was the church of the patriarchal vicar].

92 de Nointel márki [de Nointel, Marquis].

con l'Eccellentia. Non mancarò per questo di continuare le diligenze, indagarne ogni più vera cognitione, e quando questioni sieno, le dedurrò sotto gl'occhi prudentissimi dell'Eminenza Vostra per intenderne i suoi variissimi oracoli, con che resto senza più facendole profondissimo inchino.

Venetia, 15 Agosto 1671.

Di Vostra Eminentia

Umilissimo Riverentissimo et Obligatissimo Servitore

P[ompeio] Arcivescovo di Adrianopoli⁹³

28.

Róma, 1671. augusztus

[Rome, August 1671]

Emlékeztető Theofánisz Mavrogordatosz patriarcha-váltó tervéről⁹⁴

[Reminder of the plans of Theophanes Mavrogordatos to replace the Patriarch]

APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 2rv

Eredeti.⁹⁵ [Original]

(fol. 2r)

Essendo adesso un gran scisma nel Patriarcato di Constantinopoli, poiche si vedono quatro Patriarchi, Metodio, Parthenio, Paissio e Dionisio.⁹⁶ Otto Metropoliti Greci nascostamente Cattolici e zelanti dell'unione con la Chiesa Romana già da molto tempo in qua, non ardendo di scoprirsi per timore, hanno stimato esser ora oportuna di far qualche colpo per questo santo disegno di veder una volta il Patriarcato in mano d'un Cattolico, il quale desse comodità a tutti i missionarii della Chiesa Romana di propagare le verità Cattoliche. E perchè hanno veduto per esperienza ciò non esser difficile affatto quando qualch' Abasciator delli potentati in Constantinopoli desse mano, stante che Cirillo Lucari non ostante che fusse pieno d'errori ereticali, non solo fù

---

93 Pompeio Varese.

94 Az eredeti, görög nyelvű szöveg (fol. 1rv) igen nehezen olvasható, nem is biztos, hogy Theofánisz kézírása [The original is in Greek (fol. 1rv) and is rather difficult to read. It is uncertain if the signature is in Theophanes' hand].

95 Fr. Urbano di Pariggi kapucinus, Custode della Missione di Grecia kézírása, valószínűleg ő fordította olaszra [In the hand of Fr. Urbano Pariggi, Capuchin; he probably translated it into Italian].

96 III. Methódiosz Morónisz (1668–1671), IV. Partheniosz (1657–1662, 1665–1667, 1671, 1675–1676 és 1684–1685), I. Paisziosz (1652–1653, 1654–1655) és III. Dionísiosz (1662–1665).

eletto, ma durò Patriarca per 27 anni in circa,⁹⁷ solo per la protezione dell' Ambasciator Olandese,⁹⁸ nè potè esser levato se non doppo la morte del medesimo Ambasciatore, et inanzi di lui il Patriarca Neofito⁹⁹ durò 21 anni in circa nella sede per protezione solamente dell' Ambasciator Inglese, e sarebbe più durato se per vecchiaia non si fusse ritirato in Scio¹⁰⁰ nel Monasterio tis Agias Monis dove morì. Hanno inferito molto più potersi eleggere e mantenere un Patriarca Cattolico, se gl' Ambasciatori Cattolici e massime il Cesareo o quel di Francia havessero protezione, tanto più, che si può sperare gran frutto.

Li Metropolitani sono Ignatio di Scio,¹⁰¹ Giacomo d' Andro,¹⁰² Giosefo, Vescovo di Samo,¹⁰³ Parthenio Arcivescovo di Metelino,¹⁰⁴ Parthenio Metropolita di Metimna o Metumna,¹⁰⁵ Zacaria Metropolita di Melenico,¹⁰⁶ Gerasimo Metropolita di Monovasia o Malvasia,¹⁰⁷ et il Metropolita di Naxia Teofane.^a Questi acordatisi à procurare l' elettione in un di loro, perchè altri Cattolici loro non conoscono (però se Sua Santità o la Sacra Congregatione di Propaganda Fide avesse notizia di qualch' altro Prelato degno et habile, e lo volesse creare Patriarca, tanto sono contenti i sopradetti Prelati pur ch' il Patriarcato si trovi in mano d' un Cattolico) hanno inviato a Roma un di loro cioè il Metropolita di Naxia sopra nominato perchè procurasse apresso la

---

97 Ezt a kijelentést valószínűleg úgy kell érteni, hogy 1612-től, alexandriai patriarchátusától 1638-ig számítva Kirillosz Lukárisz főpapságát, nem tekintve, hogy közben négyszer is megbuktatták (1620–1623, 1623–1633, 1633–1634, 1634–1635, 1637–1638) [This statement probably means that Kyrillosz Lukaris' prelacy was understood to start with 1612, his title as Patriarch of Alexandria and last till 1638. It ignores the fact that during this time he was deposed four times: 1620–1623, 1623–1633, 1633–1634, 1634–1635, 1637–1638].

98 Cornelius Haga konstantinápolyi holland követ (1612–1651) [Cornelius Haga, Dutch representative in Constantinople (1612–1651)].

99 Nem tudni, honnan vette ezt a téves adatot Theofánisz, ugyanis csak III. Neófitoszról lehet szó, aki 1636–1637-ig volt patriarcha [We do not know where Theophanes obtained this erroneous information because it could only refer to Neophytos III, who was Patriarch from 1636 to 1637].

100 Hiosz szigete [Chios Island].

101 Ignátiosz Neohórisz hioszi metropolita (kb. 1664–vsz. 1674) [Ignatios Neochores, Metropolitan of Chios (ca. 1664 – probably 1674)].

102 Jákovosz androszi metropolita (1666–1675) [James, Metropolitan of Andros (1666–1675)].

103 Joszíf Georgirénisz számoszi metropolita (1666–1671) [Joseph Georgirenes, Metropolitan of Samos].

104 Partheniosz mitilínei metropolita (1639 előtt – 1671/1672) [Parthenios, Metropolitan of Mitylene].

105 Közelebbről nem ismert [Not well known].

106 Közelebbről nem ismert [Not well-known].

107 Közelebbről nem ismert [Not well-known].

Santa Sede Apostolica e la Sacra Congregazione potenti raccomandazioni al Imperatore, al Re di Francia, alla Republica di Venetia e di Genova almeno all' Imperator e Re di Francia per favorire questo santo disegno ch' alcerto riuscirebbe se all' Ambasciatori venisse scritto con caldezza.

Il pericolo è grande perchè se si sapesse niente dagli Scismatici, non solo impedirebbero l' elettione, ma cercerebbero di tor la vita alli sopradetti Prelati anche con modo ignominioso. Per timore di tanto male è necessario adoprare un strettissimo silentio, che perciò li detti Prelati non hanno voluto manco dare scritta la loro intentione, perchè non fusse trovata in qualche modo da Turchi o Scismatici con gran pericolo della persona. Il Patriarca Partenachi¹⁰⁸ per esser stata trovata una sua lettera mandata in Moscovia, calunniato benchè ingiustamente fù appiccato pubblicamente alla porta del Patriarcato. L' istesso avvenne a Gabriele Metropolita di Gána e Choras,¹⁰⁹ che fù appiccato per esser stata trovata una sua lettera. Onde imparando da questi esempi han stimato meglio e più sicuro confidare il secreto importante in bocca di quel ch' arisicarsi in scritto.

Il detto Prelato di Naxia è già cognito alli Padri Capuccini e Giesuiti in Naxia, all' Arcivescovo Latino et ad altri Cattolici come zelante della fede Cattolica per la quale hà operato nella Diocesi molte cose, qualmente apparisce dalla fede già data al Illustrissimo Monsignor Secretario Baldeschi. Intorno poi alla bona intentione e qualità degl' altri Prelati puo la Sua Santità e la Sacra Congregazione informarsi dall' Ambasciatori che sono in Constantinopoli, ma con ogni secretezza, in fino che si pigli il possesso, perchè doppo preso non vi sarà da temere. Qui non si cerca interesse solo // (2^v) la gloria di Dio e della Santa Chiesa Romana, essendo già stabilito fra loro che non si faccia Patriarca se non chi paresse alla Santa Sede Apostolica et alla Sacra Congregazione. Il quale poi habbia da mettere per le Diocesi Vescovi e Metropoliti Cattolici scacciando li Scismatici sotto diverso protesto in fino che si stabilisca bene la cosa; e da procurare per le Diocesi missionarii cattolici, dotrine, catechismi di sana dotrina e tutto ciò ch' a tal fine suggerisse la medesima Santa Sede e la Sacra Congregazione. Il quale ancora protestarebbe di non voler fare cosa importante senza il consiglio del Vicario di Christo e successore legitimo di San Pietro Romano Pontefice e della Sacra Congregazione. La quale doppo haver veduto esser vero quanto si è detto, e doppo che avesse raccomandato caldamente tal negotio con ogni secretezza alli Prencipi Christiani, massime all' Imperator e il Re di Francia, potrebbe stare a vedere se in effeto si adempie quanto si è esposto, e all' hora aggiungervi la sua

---

108 III. Partheniosz (1656–1657).

109 II. Gávriil (1657) †1669.

protezzione certa se mai si e veduta apertura alla santa fede cattolica e dell' unione, adesso par che Iddio la ponga in mano per le circostanze sopra narrate: Onde si supplica humilmente et affettuosamente Sua Santità e la Sacra Congregatione a promuovere un pensiero sì santo e sì profitevole per la Santa Chiesa Romana e per quella povera e miserabile natione la quella per il mal governo delli Patriarchi Prelati et altri ecclesiastici giace nel profondo e mortifico sonno dello scisma et eresia. Però tutto si sotometi al giuditio infalibile di Sua Santità. Per maggior certificatione di questo santo disegno può Sua Santità e la Sacra Congregatione informarsi dal Padre Ottomano Dominicano per che trovandosi esso in Candia l'ando a trovare il medesimo Metropolita di Naxia per domandargli consiglio sopra questo affare, il qual Padre disse a Monsignor che sarebbe bene di venire a Roma alli Piedi di Sua Santità.

Oltre ciò essendo povero et essendogli convenuto per questo viaggio spendere già di quello che gl' era stato detto, fà humil' istanza, che Sua Santità nel tempo che starà in Roma si prdegni di sovenirlo con la parte e la Sacra Congregatione con l'habitatione sì come hà esposto nei già dati memoriali. Finito poi il negotio si racomanda alle viscere della pietà loro riflettere che poco o nulla hà per ritornare, e se ben gli despiace che con la causa et interesse commune sia congiunto il particolare per necessità del che ne senti singular rossore; tutta via dovendo ricorrere a qualcheduno, non hà stimato inconveniente ricorrere al Padre Universale et alla Madre Universale, che con braccia aperte si stande ad acracciare anco l' ultime parti della terra.

^a aláhúzva [*underlined*]

Theofánisz Mavrogordatosz összefoglalója patriarcha-váltó tervének gyakorlati végrehajtásáról

[*Theophanes Mavrogordatos' summary for the practical execution of his plans to replace the Patriarch*]

APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 6r

Eredeti. [*Original*]

(*fol. 6r*)

Per mettere in opera il santo disegno di eleggere un Patriarca Cattolico, si userebbe questa maniera. Monsignor di Naxia inviato secretamente dagl' altri sette per questo negotio del unione, e temendo li Turchi per via, prese seco il Barati¹¹⁰ e comandamento del Gran Turco¹¹¹ dando voce che andasse à Malta per procurare la liberatione d' un schiavo, accioche gl' altri non sospettassero altra cosa. Ottenuto dunque che avesse le raccomandationi di Sua Santità, della Sacra Congregatione, dell' Imperatore e del Rè di Francia all' Ambasciatori, Cesaree e Francese che stanno in Constantinopoli, li andrebbe à trovare il detto prelato presentandolile; e per tanto manderebbe per via d' un suo nepote persona fedelissima avisare gl' altri 7 Metropoliti che stanno nelle loro Diocesi (senza scrivere però cosa alcuna) che venissero presto in Constantinopoli in casa dell' Ambasciator secretamente, dove dimorerebbero sicurissimi, poiche ne meno il Gran Turco osa di violare tal sicurtà. Quivi radunati tutti otto eleggerebbero il più habile di loro. Se Sua Santità o la Sacra Congregatione desidera in specie alcun di loro, adesso potrebbe significare ò scriverme agl' Ambasciatori, eletto che fusse. L' Ambasciatore ò uno, ò tutti proporrebbero' al Gran Visir¹¹² il desiderio che si creasse Patriarca un suo amico, il quale darebbe il solito regalo. Non suole replicare niente il Gran Visir e però concederebbe la gratia, e darebbe la patente, ò baratto inviolabile. Già haveriano fra loro raccolto i Metropoliti il denaro necessario per tal regalo; e con tal modo verrebbe esser creato il Patriarca. Ne potrebbe alcuno à dire di opporsi, non dependendo ne la creatione ne la conservatione del Patriarca da Vescovi ma dal voler del Turco. Sono quattro Patriarchi e cinque Metropoliti, fieri scismatici, che accendono il fuoco; e questi facilmente se li potrebbe levare

110 A szultán által kiállított kinevező okirat [*The document drawn up by the Sultan for the appointment*].

111 T.i. a szultán, IV. Mohamed (1648–1687) [*i.e. Sultan Mohamed IV (1648–1689)*].

112 Ebben az időben Fazil Ahmed Köprülü (1661–1676) [*At this time Fazıl Ahmed Köprülü (1661–1676)*].

davanti il novello Patriarca, con far un memoriale al Gran Turco, dicendo che non può vivere con quelli cinque, e subito riceverebbe la gratia di poter far ciò, che volesse di loro. All' hora per via dell' Ambasciatore gli cacciarebbe in una nave Christiana mandàdoli in Malta o altrove scrivendo, che tenessero in custodia quelli Prelati, come seditiosi. Così felicemente verrebbe terminato tutto il negotio. Gl' Ambasciatori havendo inanzi à se i Metropolitani potrebbero accertarsi e della buona intentione e fede loro, e scriver poi dei successi a portamenti del novello Patriarca. Ma tutto il principal' è l'havere le raccomandationi potenti dell' Imperatore, e del Rè di Francia à loro Ambasciatori circa la protettione assidua, e gagliarda di questo interesse.

30.

Róma, 1671. augusztus eleje

[Rome, early August 1671]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Federico Baldeschihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához tervének anyagi támogatása érdekében

[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Federico Baldeschi, the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, requesting financial assistance for the realization of his plans]

APF SOCG vol. 429, (1671. VIII. 3–31.) fol. 4rv, 5r

Eredeti. *[Original]*

(fol. 4r)

Illustrissime e Reverendissime Signore

Theofanis Arcivescovo Greco di Naxia considerando che la sua dimora in Roma potrebbe rafdare li alti prelati ed lui acordatti come poco pratici di negotii di Roma che si imaginano che l'intento dovesse esser seguito intentamente e forte si insospetisero della sua persona con grave preiuditio dell' importante disegno in honor della fede Chattolica; instantemente pregar Signoria Illustrissima per qual zelo che lui ha della Santa Propagatione procurarli quanto prima se e possibile la spedizione. Inanzi a Dio protesta che non altra cosa l' ha mosso acimontarsi al viaggio cussi pericoloso, se non il puro zello il qualle li ha fato paure meno gravi, diffati che li e convenuto patire prima per che li fusse 10 scuta necessaria per un viago cussi fato, minor quantità di denaro secondo perche non si e creduto come ni esperto, di questa corte doversi tanto tratener lo terzo per che conducendo seco due persone mancandoli il dinaro per la pigione di

due, stanze per il vito et altre necessità e stato astretto a fare varii pegnii di quelpaio che haveva, et oltre indubitarsi a passar delle giornate in pane et aqua e quel che e piu di suo rosone¹¹³ a ricoverne per qualche sussidio alla Sacra Congregatione fa bene esso quanto preiuditio, hebbiane dato alla sua natione molti prelati greci che venendo qui non altro fine hanno mostrato che l'interesse e quanto charità habbia contrapesata la Santa Sede e la Sacra Congregatione dissimulando per abbondanza di bontà et loro inganno. Et per avere tira per conseguenza che non cussi subito sarà stato creduto il suo sincero pensiero, ma confida in Dio e nel Prencipe di Apostoli che presto farranno sincerati tutti, hà esposto nelle scritture passate maniere di aiutarsi lontano da ogni sospetto. Se chidesse somma di denarii per il dissegno preteso, se l'elezione in propria persona trovi altro determinata potrebbe farsi dar loco ai sospetti ho di inganno o di interesse, ma metre non altro pretende di supplicare se non una pura calda raccomandatione per promuovere una opera desiderabile tanto da ogni fedele et molto più da chi hà la cura universale, e propone otto prelati di questo santo dissegno che in un di loro cada l'elezione ho ni altro prelato ma catholico che cognosse la Santa Congregatione e che ogni cosa possi per via di Ambasciatori li quali havenda apresso se li detti prelati vedano bene e si assicurano. E se vedono esser verità quanto si esposto, si impiegnino per la prestazione altrimenti desistano, non può mai desiderarsi d'avantaggio e maggior asicuramento o apertura più gloriosa per il fine della Chiesa Romana. E però desiderarebbe prestissimo il suo ritorno per mantenere il buon animo dei sudetti prelati e servirra cio anche, di faragio alle spese che se fanno. Hà havuto già dali Nostro Signore la solita parte e per bene non e totalmente costante per sovenire ai suoi bisogni stante che importano dieci scudi al meno al mense, due per pigione, 6 per comptatini et uno per varii bisogni di casa tutta via lo' riceve per gratia speciale, e resta in sommo obligo. A pare dalla liberalità della Sacra Congregatione havuto fin ora resta scudi prima dieci che si sono servitto per vito, non havendo nuova receputo la parte, e poi ultimamente venti scudi che hà dati via subito per estriguere parte de // (fol. 4v) debiti e per che prima di questi sussidii Monsignor Augustini¹¹⁴ li disse che quando havesse qualche cosa dalla Sacra Congregatione tornasse che pure esso l'haverebbe soccorso di qualche charità. Essendo sat ordine dal' Nostro Signore per operare conforme come scriva e per vedere anche esser e bisognoso e ritornato ma si vi chiude un bilieto di Signoria Illustrissima onde la prega favorirlo, che se cio rende impedimento al sincero fine et al

---

113 *rászón*: görög papi köpeny, „reverenda” [rason: *Greek clerical robe*].

114 Stefano Agostini (1614–1683), pápai titkos alamizsnás, bíboros (1681) [*Stefano Agostini (1614–1683), Secret Papal Almoner, Cardinal (1681)*].

publico interesse si contenta di perdere anche quanto ha perche la Santa Chiesa Romana habbia l'occasione che se la offerisse di presente che il tutto etc. quem Deus etc.

(*fol. 5v*)

All'Illustrissimo e Reverendissimo Signore Baldeschi Secretario della Sacra Congregatione della Propaganda Fide per Theophani Arcivescovo di Naxia

31.

Róma, 1671. augusztus 8.

[*Rome, 8 August 1671*]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Pompeo Varese velencei nunciushoz

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Pompeo Varese, Venetian nuncio*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, fol. 120v–121r
Eredeti (registrum). [*Original*]

A Monsignor Nuntio di Venetia¹¹⁵

Adi 8 Agosto 1671

Arcipelago

Aggiunta rimetto a Vostra Signoria Illustrissima una copia dell'instruzione mandata al Vicario Patriarcale di Constantinopoli,¹¹⁶ circa il modo nel quale deve contenersi rispetto all'affare qui proposto dall' // (*fol. 121v*) Arcivescovo Greco di Naxia, accio possa, quando cosi le sarà comunicarla al Signor Querini nuovo Ambasciatore di cotesta Serenissima Repubblica alla Porta.

E perche il medesimo Arcivescovo o sarà capitato, o capitarà quanto prima costa, potrebbe anche Vostra Signoria Illustrissima farlo attoccare seco nel che pero mi riporto alla sua infinita prudenza e mentre l'assicuro che io non lasciero di suggerire in Sacra Congregatione et al Signor Cardinale Altieri Padrone nuovo Prefetto di essa l'attenzione che ella usa in tutti gl'affari della medesima. le bacio riverimente le mani.

---

115 Pompeo Varese.

116 Andrea Ridolfi.

Venice, 1671. augusztus 19.

[*Venice, 19 August 1671*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Federico Baldeschihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 212rv (prius 136rv)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(fol. 212r)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore mio Signore e Padrone Colendissimo.

Del mio arrivo quà in Venezia, che fù lunedì 17 del cadente, convengo dar parte à Vostra Signoria Illustrissima, come ad unico e mio singolarissimo, con ringraziarla infinitamente delle ragguardevoli grazie, che la sua benignità m' ha usato nel tempo, che mi fermai nella santa chorte di Roma. Monsignor Nuncio Apostolico¹¹⁷ m'ha con ogni efficacia raccomandato al Signor Ambasciatore,¹¹⁸ che v`a in Costantinopoli, e sono stato a riverirlo il giorno seguente al mio arrivo, e m'esibi l'imbarco sovra una delle mani, dove hà caricato il suo bagaglio. Avverto pero a Vostra Signoria Illustrissima, che Monsignor Onufri<sup>119</sup> vescovo di cotesso Collegio greco v`a costì indagando le cose della chorte, e le scrive tante quì à Venezia a suoi corrispondenti, quanto à Livorno, come si potrà informare da quei due vescovi greci, ch'ultimamente sono capitati in Roma. L'interesse pero per il quale io andarò in Costantinopoli, non s'è sentito quì, ne m'è fatto moto da alcuno, ogni allora cosa il sudetto vescovo scrisse quì à suoi corrispondenti, e questi non solo le vanno publicando, ma danno anco parte a Costantinopoli al Patriarcha. Tanto riverentemente propongo à Vostra Signoria Illustrissima, acciò veda con la sua prudenza // (*fol. 212v*) et autorità mettermi oportuno remedio, acciò non siano toccati^a i passi dei quei, che voranno ricorrere alla verità della Santa Fede Romana, alla quale io sempre mi sottoscrivo, e baciandole humilmente le mani mi confermo di Vostra Signoria Illustrissima, e Reverendissima

Venezia, 19 Agosto 1671

---

117 Pompeio Varese.

118 Giacomo Querini.

119 Onofrio Costantini.

Humillissimo et Obligatissimo Servitore
ο ταπεινος Παροναξιας Θεοφανης^b

^aLeszakadt a papírból egy darab [*Part of the paper is missing*]. ^bKalligrafikus aláírás, más, mint a Sant' Officional a saját kezű [*Calligraphic signature, different from his own signature at the Holy Office*].

33.

Velence, 1671. augusztus 19. és 22. között

[*Venice, between 19 and 22 August 1671*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Federico Baldeschihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 213r (prius 137r)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol.213r*)

Illustrissimo et Reverendissimo Signore

Si supplica la benignità di Vostra Signoria Illustrissima, che si compiaccia far' avvisata la Sacra Congregazione de Propaganda, che Monsignor Onofrio vescovo del Collegio greco in Roma scrive per minuto quì ad un certo Filippachi¹²⁰ tutto quello, che corre nella chorte di Roma, e questo poi da relazione in Costantinopoli al suo Patriarcha. Così il medesimo vescovo scrisse quì al sudetto quanto hà potuto ricavare de miei interessi, come sarà testato il Signor Dottor D. Giovanni d'Aviano Canonico Theologale di Candia, con cui il sudetto Filippachi discorre simili cose. Accusi inoltre, ch'il detto vescovo essendo quì di ritorno da Roma ad istanza de Greci fù prefato a recitare il Credo in chiesa publica, et egli lo recitò nella guisa che usa la chiesa greca supprimendo la processione dello Spirito Santo ex utroque. Con cio rimano humilmente Vostra Signoria Illustrissima e resto humillissimo devotissimo servitore

ο ταπεινος Παροναξιας Θεοφανης^a

(*214v*)

---

120 Vsz. Philippus de Philippis, (szül. 1655), 1668-tól a Collegio Greco lakója, 1679-ben pappá szentelték. Kefallínia és Zákinthosz latin püspöke (1683–1718) [*Probably Philippus de Philippis, (born 1655); starting with 1668, resident in the Greek College; ordained priest in 1679; Latin Bishop of Kephallenia and Zakynthos (1683–1718)*].

Arcipelago
sommario

^aKalligrafikus aláírás, de egyszerűbb, mint az előzőnél [*Calligraphic signature, but simpler than the previous one*].

34.

Velence, 1671. augusztus 22.

[*Venice, 22 August 1671*]

Pompeio Varese velencei nuncius levele Federico Baldeschihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Pompeo Varese, Venetian nuncio, to Federico Baldeschi, Secretary of the Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 211r, 215v (prius 135v)
Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*].

(*fol. 211r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore mio Padrone Osservatissimo.

Dopo d’haver scritto à Vostra Signoria Illustrissima un altra via in questo medesimo spacio mi capita l’annesso biglietto, scritto mi da Monsignor Arcivescovo di Naxia, che per contenere avvisi spettanti il buon governazione di vostra Sacra Congregatione, ho io istimato ispediente di trasmetterlo à Vostra Signoria Illustrissima, si come pur fo d’un piego dal medesimo fattomi consignone per lo Rettor di cotesto Collegio, che parimente qui alligato l’invio. Con che rassegnandomi à Vostra Signoria Illustrissima di vera osservanza, le bacio col fine riverimente le mani.

Venezia 22 Agosto 1671.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo et Obligatissimo Servitore

P[ompeio] Arcivescovo di Adrianopoli¹²¹

Monsignor Baldeschi (Roma) con

(*fol. 215v*)

Arcipelago. Eminentissimo Rasponi.¹²² Sopra l’Arcivescovo Greco che [...] in Roma si tenga a parte

121 Pompeo Varese, 1671. jan. 19-től adrianopoliszi érsek, febr. 13-tól velencei nuncius [*Pompei Varese; 19 January 1671, Archbishop of Adrianople; 13 February, Venetian nuncio*].

122 Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675), bíboros (1664), a Collegio Greco

22 Agosto 1671.

sommario^a

^a áthúzva [*Crossed out*].

35.

Róma, 1671. augusztus 29.

[*Rome, 29 August 1671*]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Pompeo Varese velencei nunciushoz

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Pompeo Varese, Venetian nuncio*].

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 132r

Eredeti (registrum). [*Original*].

A Mons Nuntio di Venetia¹²³

Adi 29 Agosto 1671

Arcipelago

Due lettere di Vostra Signoria Illustrissima mi capitane in quest'ordinario oltre la terza diretta al Signor Cardinale Altieri Prefetto di questa Sacra Congregazione. In risposta debbo prima rallegrarmi della dispositione nella questione Vostra Signoria Illustrissima hà costituito il Signor Querini¹²⁴ di non imbrogliarzi in Costantinopoli col fumo, cosa che i vera, e pur non si crederebbe sono anni, che per questa bagatella il Signor Ambasciatore di Francia ci hà confusa tutta quella Christianità.

L'avviso che hà dato l'Arcivescovo greco di Naxia dell'operationi del vescovo, che habita in questo Collegio Greco, sè bene hà per un poco sospetto, tanto non lascierò inquirere per accertarmene, e supplico Vostra Signoria Illustrissima quando con le relationi d'altri venisse à confermarsi questa ricevuta a darmene ragguaglio.

Circa i negoziati del sudetto Arcivescovo Greco di Naxia mi rallegro che anche in questa parte siano riusciti fruttuosi i misurati ufficii di Vostra Signoria Illustrissima che riverisco devotamente.

---

protektora [*Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675); Cardinal (1664); Protector of the Greek College*].

123 Pompeo Varese.

124 Giacomo Querini, konstantinápolyi bailo (1671–1675) [*Giacomo Querini, Bailo in Constantinople (1671–1675)*].

36.

Róma, 1671. augusztus 29.

[*Rome, 29 August 1671*]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Rasponi bíboroshoz

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Cardinal Rasponi*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1671, vol. 58, 132r
Eredeti (registrum). [*Original*].

Al Signor Cardinale Rasponi¹²⁵

Adi 29 Agosto 1671

Collegio Greco

Il metropolita Greco di Naxia, che fù ultimamente in Roma non si mostrò ne discorsi che fece meco molto propenso à questo Arcivescovo¹²⁶ che dimora nel Collegio greco per il qual riguardo, se bene hebbo havere per molto sospette le accuse che egli gli dà nell'aggiunte lettere rimessi da Monsignor Nunzio di Venetia, tanto hò stimato d'essere in obbligo di comunicarle all'Eminenza Vostra, e di supplicarla à dar ordine, acciò sià con la possibile destrezza havuto l'occhio sopra di lui per accertarsi della sussistenza dell'accuse.

Del simile hò supplicato Monsignor Nuntio di Venetia, attenderò intanto il ritorno di queste lettere, e con esse l'honore di qualche suo commandamento, et humilmente me l'inchino.

---

125 Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675), bíboros (1664), a Collegio Greco protektora [*Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675), Cardinal (1664), Protector of the Greek College*].

126 Onofrio Costantini (Onúfriosz Konsztantínisz) (1636–1717) debrai érsek, a Görög Kollégiumban székelő görög szentelő püspök (*episcopus ordinans*) [*Onofrio Constantini (Onuphrios Konstantines) (1636–1717), Archbishop of Debra, the consecrating bishop (episcopus ordinans) resident in the Greek College*].

37.

Konstantinápoly, 1672. január 7.

[Constantinople, 7 January 1672]

Andrea Ridolfi latin patriarchai helynök levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Andrea Ridolfi, Vicar of the Latin Patriarch, to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 436 (1672. XI. 7–21.), 26rv

Eredeti, végig sk. [*Original, entirely in the hand of the author*]

(fol. 26r)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori Padroni Colendissimi

Con la venuta dell'Illustrissimo et Reverendissimo Signore Cavaliere Querini mio Signore Baiolo in Constantinopoli hò ricevuto alcune lettere dell'Eminenze Vostre Reverendissime concernanti diversi negotii, cioè la compositione delle discordie, passanò trà questa Magnifica Comunità e Reverendi Padri Gesuiti, da procurarsi da me con consiglio et authorevoli uffizii di Santa Ecclesia con altre particolarità. La promotione al Patriarchato di Constantinopoli d'un Metropolita Cattolico pure coll'aggiunto di Sua Eminenza se sia possibile; rappresentata per facile da Monsignor Arcivescovo di Naxia all'Eminenze Vostre, in anco à me oretenus.

L'amissione del Signor Giacomo Calpensa Constantinopolitano al Colegio Greco costi con li suoi requisiti.

Li seicento scudi mandati dall'Eminenze Vostre per la Chiesa di Chiprovach¹²⁷ se habbino sortito l'offerito desiderato della restauratione etc. Con una solo responsiva riverentissima Notifico all'Eminenze Vostre Reverendissime che l'Eccellenzo Signor Querini informato che sarà, non mancherà di coadiuvare alla piena, scudi tali da sua propensione, che si viva pacificamente, et io havendo la medesima inclinatione con la mia mediocrità non tralasciarò d'eseguir li loro commandi, perché la Comunità et li Padri Gesuiti si rendino flessibili nelle loro pretensione, e prestino grato orecchio alle persuasioni. Della causa procatartica de dispareri e delle funtion

---

127 Čiprovec (ma Čiprovci, Bulgária) katolikus népességű város, lakosai a középkorban betelepedett szász bányászok leszármazottai voltak. Az itteni kolostorban tartották székhelyüket 1601-től 1688-ig a szófiai katolikus püspökök (1642-től érsekek) [*Čiprovec (today Čiprovci, Bulgaria), a Catholic inhabited town; its inhabitants during the Middle Ages were the descendants of Saxon minors, who had settled here. The residence of the Catholic Bishops of Sofia (after 1642 Archbishops) was at the local monastery*].

ecclesiastiche ch'essercità la Comunità nella Chiesa di San Benedetto¹²⁸ e del tempo, già io raguagliai con altre mie all'Eminenze Vostre, et à quelle mi riporto.

S'esser assunto al Patriarchato di Constantinopoli un Catholico è cosa desiderabile, mà in questi congiunture non solo malagevole, mà quasi impossibile per più rispetti, prima perche questo nome Cattolico hoggi di trà Greci significa Latino, e di quanti cavatti sia l'antiparistasi de Greci contro Latini l'Eminenze Vostre lo sanno meglio di me, secondo l'elettione si fà simoniacamente con molti borse dalla Porta e non altrimenti da Metropoliti, l'assenso si dà da quelli Metropoliti chi danno sentimento omologo coll'eletto, e data l'hipotesi che per denari fosse eletto un orthodoxo, li Metropoliti presenterebbero maggior quantità // (fol. 26v)

di danaro per escluderlo dal Patriarchato, come fecerò altra volta et al tempo d'Urbano VIII¹²⁹ effettivamente levorno della Sedia Cirillo Veria¹³⁰ per haver fatto un sinodo cattolico contro li errori di Cirillo Luchari¹³¹, et il molto Reverendo Padre Marco Angelo Sonini¹³², ch'hebbà parti in quella fù laccessito fugire, e tornarsene à Roma, per eversi contro di lui sollevati i Greci, et il povero Veria¹³³ morse in Barbaria¹³⁴ di ferro per le mani dell'istesso Passà. Per terzo li Turchi desiderano, che Greci e Latini siano disuniti per Politica, tralascio l'altre considerationi e riflessi fatti dall'Eminenze Vostre con impiraggiabile maturità e prudenza. Nulla di meno se venisse una congiuntura propria, l'Eminenza Querini promette adoprarsi con ogni conato, et io non mancarò di rappresentarglielo con suppliche, se bene non sono necessarie, sendo infervorato per la stessa all'utile di Santa Chiesa, à segno, che subito venuto può, et intendendo ch'un Turcho detto sembri cavava avarie alla Chiesa di San Francesco¹³⁵

---

128 Az 1427-ben alapított konstantinápolyi Szent Benedek-templom a 16. században a francia követség kápolnájává lett. 1583-ban a jezsuiták vették át [*The St. Benedict church of Constantinople was established in 1427 and became the chapel of the French embassy during the sixteenth century. In 1583 the Jesuits took it over.*]

129 VIII. Orbán pápa (1623–1644) [*Pope Urban VIII (1623–1644)*].

130 II. Kirillosz (Kontárisz) beroiai metropolita, majd konstantinápolyi patriarcha (1633, 1635–36, 1638–39) [*Kyryllos II (Kontares), Metropolitan of Beroia, later Patriarch of Constantinople (1633, 1635–1636, 1638–1639)*].

131 I. Kirillosz (Lukárisz) konstantinápolyi patriarcha (1620–23, 1623–33, 1633–34, 1634–35, 1637–38) [*Kyryllos I (Lukaris), Patriarch of Constantinople (1620–1623, 1623–1633, 1633–1634, 1634–1635, 1637–1638)*].

132 Angelo Petricca da Sonnino minorita, konstantinápolyi latin patriarchai vikárius (1638–1640) [*Angelo Petricca da Sonnino, minorite, Vicar of the Latin Patriarch of Constantinople (1638–1640)*].

133 vagyis II. Kirillosz [*Named, Kyryllos II*].

134 Kirillosz Kontáriszt Tuniszba száműzték, börtönbe vetették és 1640. június 24-én megfojtották [*Kyryllos Kontares was exiled to Tunisia, imprisoned, and on 24 June 1640 strangled*].

135 A perai Szent Ferenc-templomot a 13. században építették a ferencesek. A 17.

come vicino di Casa, per allontanarlo hà dato 500 reali, per comprar la sua casa à nome della religione motu proprio, e cosi ci hà liberato da un cattivo vicino, quanto maggiormente egli s'adoprarà in un negotio di tanta consideratione e con sapienza.

Il Signor Giacomo Calpense [...] della dimora. Nè portato in Vallachia o Moldavia si che li luogho potrà esser occupato da un altro in me non restando altro che ringraziare l'Eminenze Vostre del favore fattomi coll'esaudire le mie preghiere à [...].

Circa alli 600 scudi per la Chiesa di Chiprovach dalla lettera scrittami qui acclusa va franno come miseramente siano stati spesi ch'è [...] per hora occorremi baciandola riverentissima le sacre porpore implorando benedizioni.

Da San Francesco di Galata 7 Gennaro 1672

Dell'Eminenze Vostre Reverendissime

Humillissimo, devotissimo et obligatissimo Servitore e figlio

fr. Andrea Ridolfi Vescovo di Calamina e Suffraganeo Patriarcale di Constantinopoli mp.

38.

Szmirna, 1672. január 30.

[Smyrna, 30 January 1672]

Mitrofánisz helynök levele Theofánisz Mavrogordátoszhoz

[Letter of Vicar Metrophanes to Theophanes Mavrogordatos]

APF SOCG 440, 676rv (prius 599rv)

Eredeti.¹³⁶ *[Original]*

(fol. 676r)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore humilmente riverisco Vostra Signoria Illustrissima e con ogni affeto e divotione le bascio le mani

---

században kétszer is leégett, de 1670-ben helyreállították. A török korban „a követek székesegyházaként” tartották számon. 1697-ben III. Musztafa szultán lebontatta *[The Franciscans built the St. Francis church of Pera during the thirteenth century. It burned to the ground twice during the seventeenth century but it was rebuilt in 1670. During the Turkish era it was known as „the cathedral of the ambassadors.” In 1697, Sultan Mustafa III had it demolished]*.

136 Urbano di Pariggi kapucinus, Custode della Missione di Grecia kézírása (az eredeti vsz. görög volt?) *[Handwriting of Urbano di Pariggi, Capuchin, Custode della Missione di Grecia (the original was probably in Greek ?)]*.

Fo consapevole Vostra Signoria Illustrissima che doppo cinque o sei giorni, ch'ella parti da Constantinopoli mandò il Patriarca¹³⁷ l'Arcivescovo Dristi¹³⁸ et il Signor Megalogothe¹³⁹ et il Signor Alessandro¹⁴⁰ al Signor Residente¹⁴¹, dicendoli che il Patriarca molto si lamentava di Sua Signoria Illustrissima, poiche dana recapito alli vescovi fuggitivi nascondendoli nel suo Palazzo, il che diceva essere di gran scandalo stante che dava occasione di fuggire tutti i vescovi con gran dano della Chiesa periclitante per i grandi debiti, e cosi pregava Sua Signoria Illustrissima di scacciar dal suo palazzo quelli pessimi. Allì quelli rispose il Signor Residente che esso non haveva nessuno nel suo palazzo, onde li perdanasse, e di lui non si lamentasse; è vero disse il Residente che un povero vescovo vene al mio palazzo, e stata alcuni giorni ma poi parti. I messi havuta la risposta se ne tornarono al Patriarca, qualle havendo inteso la sua partenza l'infuriò dicendo come farò e che modo adopràrò per pigliarla a metter nelle mie mani quel maladetto Latino, e Papista inganatore, il quale m'inganò e prese la sua dimissoria, linsviato da Dio; il quale venne come latro, e Giuda, e un altro Anticristo a inganar i vescovi e convertirli con le sue astutie alli dogmi de Papisti, e metendossi al trono con i vescovi scomunicò Vostra Signoria Illustrissima, e la sospese in concilio, perche vi sete fato^b Latino e Papista, e più mandò il Patriarca lettere per tutte le diocesi e per diversi luochi che l'haveva scomunicato. Si disse anco di Vostra Signoria Illustrissima che haveva rasa la barba e che si era vestito da Latino. La lascio considerare il pianto e le lagrime che sparserò i suoi parati, i qualli se l'havessero visto morto non haverebbero pianto tanto; stetero due mesi continui senza uscirne dalla casa, e tanto più li cresce il dolore quanto sentono di loro che non li si parli perche sono scomunicati dal Patriarca, sopravvenendoli anco la proibitione che non potessero andar nella chiesa, di modo tale che non fanno altra che piangere la miseria che gli è accaduta di più vene il maledetto Paleologo e prese il nepote di Vostra Signoria Illustrissima conducendolo al giudice e lo fece

---

137 IV. Dionísiosz (1671–73).

138 Dristra (ma a dobrudzsai Szilisztria, Északkelet-Bulgáriában) [*Dristra (today Silistria in Dobrudzha in northeastern Bulgaria)*].

139 Vsz. Alexándrosz Mavrokórdatosz (1641–1710), a patriarchátus kancellárja, 1673-tól haláláig fontos diplomáciai feladatokat töltött be a Magas Portánál mint főtölmács, így többek között a karlócai békekötésnél is (1699) [*Probably Alexandros Maurokordatos (1641–1710), Chancellor of the Patriarchate; from 1673 until his death, he served in important diplomatic capacities at the High Porte as chief translator, including at the Peace of Karlowitz in 1699*].

140 Megasz logothetész: a konstantinápolyi patriarchátus kancelláriájában többek között a patriarcha főszóvivője. [*Grand Logothete, along with other duties the main spokesman for the Patriarch in the Chancellery of the Patriarchate*].

141 Sinibaldo Fieschi konstantinápolyi genovai rezidens (1666–1671) [*Sinibaldo Fieschi, Genevan Resident in Constantinople (1666–1671)*].

pagar setanta pezzi da oto facendolo di più vendere loro della sua moglie per la spese che fece nella giustitia. E quello che mi fa tremere più è, che li creditori presero il figliulo che mi havevato racomandato ch'io lo portasse acciò lo metasta nel collegio, e lo presero per prezzo di cento cinquanta pezzi da oto, il che vedendo il suo nipote e non sapendo come liberarlo sene andò al Signor Paissio accioche socoressse // (fol. 676v) ma esso non vuole saper niente, e cosi ricorse alli Armeni con lagrime pregandoli che li pigliassero loro acciò ne se perdesse quell'anima, i qualli dando cento cinquanta reali lo presero, ma con pato che il renda i loro denari all' in fino alli Santi Apostoli, che se non li renderà à quel termina il figliuolo si venderà alli Turchi, che stano con grande desiderio e fano il loro possibile per pigliarlo, onde ricorr à Vostra Signoria Illustrissima pregandola à socorrere al bisogno con l'aiuto delli pii Christiani, per che esso non hà la possibilità da liberarlo. Del resto di Vostra Signoria Illustrissima

Smirna 30 Gennaro 1672

Humillissimo e obligatissimo servitore
Mitrophani vicario di Paro e Naxia

^a az első betű javítva [*the first letter has been corrected*] ^b egy szó törölve [*one word erased*]

39.

Konstantinápoly, 1672. február 7.

[*Constantinople, 7 February 1672*]

Részlet John Covel, angol követségi káplán naplójából¹⁴²

[*A selection from the journal of John Covel, the chaplain of the English embassy*]

Kiadta [*Published by*]: *Some Account of the present Greek Church with Reflections on their Present Doctrine and Discipline: and the Rest of their Seven Pretended Sacraments, Compared with Jac. Goar's Notes upon the Greek Ritual, or Εὐχολόγιον, by John Covel, D. D. and Master of Christ College in Cambridge, MDCCXXII., 1–2 Covel, J.: Extracts from the diaries 1670–1679. in Bent, J. T.: Early Voyages and Travels in the Levant. London, Hakluyt Society 1893. p. 149–150.*

---

142 Bent szerint [*According to Bent*] „Dr. Covel's Diary is here very obscure, and evidently intended for notes, which only he could understand” (Dr. Covel naplója e helyen igencsak homályos, és nyilvánvalóan olyan dolgokat akart feljegyezni, amelyeket csak ő maga érthetett).

On Feb. 7th, 1671/2, a young *Papas*, called (as he wrote his name down with his own hand, and I have it still by me), *D. Hilarione Bubuli*, came to me from *Papas Jeremias Germanus* to know if any letters were for design'd for *Venice* from our Ambassador¹⁴³, or my self, or any of our Merchants by the *Bailo* of *Venice* his *Messo*, which we, upon occasion, did often make use of for our dispatches for *England*. Amongst other Discourses he unwarily made a very great discovery to me. He was Habited as a *Basilian* or Greek *Papas*; he was in Priests Orders; a *Venetian* Born and bred under the Greek Arch Bishop there. 'He being not well informed by *Jeremiah* (who in *England* and to me seem'd a Greek of another stamp), and taking me for a Romanist¹⁴⁴, told me there were many Metropolitans now Romans¹⁴⁵ in their Hearts; and that since Money would do any thing amongst them, they question'd not but shortly to make Metropolitans enough of their own way. He said this present Patriarch¹⁴⁶ was a Lay-man, with cropt Hair, bare; but by Money and Friends he was made a Deacon one day, a Priest the next, a Bishop and Metropolitan of *Larissa* the third. The design was this, they under hand (by Mediation of the King of *France*,¹⁴⁷ and his Ambassador here; of the Emperor,¹⁴⁸ and his Resident at *Adrianople*, of the *Bailo* of *Venice* and others), first Calumniate the present Patriarch, and are now plotting his removal; next they have here (now obscurely) the Metropolitan of *Paros* and *Nixia*, who they designe shortly for Metropolitan of *Ephesus*; a true man in his heart for them. Next to make him Patriarch. The business is committed to the Italian Archbishop now at the new Church (St. *Francesco* in *Galata*)¹⁴⁹. He told me that the Jesuits, the Capuchins know of it, and he knew I would be secret, too. He said Padre *Jeremiah* was ignorant of it wholly, though he knew him well affected. I mention'd Panagiotis¹⁵⁰ at Court, he told me that he was not acquainted with it, neither must be; but he had a very great kindness for this Metropolitan, and he himself has Copied out all their letters of late Correspondency, and he will be ready to make him Patriarch they question not.

All this is in a manner word for word, what I that time set down, immediately after he had left me, in my common Journal or Memorial, which I have yet by me; afterwards he never came at me, neither could I

---

143 Sir Daniel Baronet Harvey (1668–1672).

144 T.i. katolikus érzelmű [*i.e. the Catholic sympathizer*].

145 T.i. római katolikus [*i.e. Roman Catholic*].

146 IV. Dioníziosz (1671–1673).

147 XIV. Lajos francia király (1643–1715) [*Louis XIV, King of France (1643–1715)*].

148 I. Lipót német-római császár (1658–1705) [*Leopold I, Holy Roman Emperor (1658–1705)*].

149 T.i. a latin patriarchai helynök [*i.e. the Vicar of the Latin Patriarch*].

150 Nikúsziosz Panajótisz, a Porta tolmácsa [*Nikusios Panagiotis, the translator of the Porte*].

ever light on him again in any place... His name was Hilarione Bubuli, as you may see his own hand on the first whole leaf of this book. He said the Greek and Latin Church differ in 5 things; 1st, the Holy Ghost;¹⁵¹ 2nd, The leaven'd bread in the Sacrament; 3d, Purgatory; 4, The Pope's supremacy; 5, The forme of Baptisme.¹⁵² He said they had all their services in Greek, but Romanized.

40.

Róma, 1672. március 26.

[*Rome, 26 March 1672*]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Andrea Ridolfi konstantinápolyi patriarchai helynökhöz

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Andrea Ridolfi, Vicar of the Patriarch of Constantinople*]

APF Lettere di Mons. Segretario an. 1672, vol. 60, 24rv
Eredeti (registrum). [*Original*].

A Monsignor Vicario Patriarcale di Costantinopoli
26 Marzo 1672
Romania

Sette lettere di Vostra Signoria Illustrissima sono capitate a me, alcune delle quali sono dirette a questa S.Congregatione tre di queste sono in data de 28 settembre, 12. 15 Ottobre, due in data de 24 detta, et altre due in data de 18 Novembre. A tutte rispondero coll'aggiunte, et in tanto bacio a Vostra Signoria Illustrissima etc.

---

151 A Szentlélek származásával kapcsolatos vitára utal, t.i. míg a görög hitvallás szerint a Szentlélek „az Atyától származik”, addig a latin kiegészíti a *Filioque* szóval, vagyis a Szentlélek „az Atyától és a Fiútól származik” [Refers to the dispute over the procession of the Holy Spirit; i.e., while in the Greek credo, the Holy Spirit 'proceeds from the Father,' the Latin version includes the word *Filioque*, meaning that the Holy Spirit 'proceeds from the Father and the Son.'].

152 Az alámerítéssel végzett keresztségről van szó [Refers to baptism with complete immersion].

41.

Róma, 1672. március 26.

[Rome, 26 March 1672]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Andrea Ridolfi konstantinápolyi patriarchai helynökhöz

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Andrea Ridolfi, Vicar of the Patriarch of Constantinople*]

APF Lettere di Mons. Segretario an. 1672, vol. 60, 24rv
Eredeti (registrum). [Original].

Al medesimo 26 detto

(24v) Circa le proposte dell'Arcivescovo greco di Naxia io non ne feci alcun caso, vero e, che non ero informato dello stato di cotesta Sede Patriarchale, come ne vengo istruito adesso colle lettere di Vostra Signoria Illustrissima, la quale mi persuado, che si renderà appagata della necessità, che ha questa Sacra Congregatione di promuovere anche quelle istanze, le quali benché siano reputate impossibili à riuscire, tanto perche possono ridondare in sicuro dell'anime de pervertiti, non si devono trascurare le diligenze per ridurle all'atto...

42.

Róma, 1672. április 23.

[Rome, 23 April 1672]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Girolamo Casanatéhez, a Szent Officium assessorához

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Girolamo Casanate, Assessor of the Holy Office*]

APF Lettere di Mons. Segretario an. 1672, vol. 60, 33v
Eredeti (registrum). [Original].

A Monsignor Casanate Assessore del Sant' Offitio

23 Aprile 1672

Arcipelago

Asserisce il vescovo di Tine¹⁵³ non esservi vescovo greco cattolico in tutto l'Arcipelago, ne in tempo mio altri mi ricordo, che sia venuto à fare la professione della fede, e poi tornato verso quelle parti, che l'unico Arcivescovo di Naxia, del quale io non piglierei alcun giuramento, se fusse Cattolico o Scismatico...

---

153 Maurizio Doria (1654–1673).

43.

Róma, 1672. április 30.

[Roma, 30 April 1672]

Girolamo Casanaténak, a Szent Officium assessorának levele Federico Baldeschihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Girolamo Casanate, Assessor of the Holy Office, to Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 324r, 325v (prius 204r)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*].

(fol. 324r)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore e Padrone mio Osservatissimo.

Sentitosi della lettera, che Vostra Signoria Illustrissima si compiacque scrivermi sotto li 23. Aprile, come si ritrovava in Naxia quell' Arcivescovo di rito greco, e che il medesimo poco tempo fa haveva fatto quì in Roma la professione della fede cattolica, mi hanno ordinato questi miei Eminentissimi e Reverendissimi Cardinali Generali Inquisitori che in loro nome faccia intendere i loro sensi à Vostra Signoria Illustrissima, quali sono, che può degnarsi cotesta Sacra Congregatione di scrivere al vescovo latino in Tina, che dia le dimissorie alli diaconi di rito greco suor diocesani, che vogliono ascendere al sacerdotio, diretti all' Arcivescovo di Naxia di rito greco, colla solita clausula di potersi far promuovere da qualsivoglia vescovo, che habbia la comunione con la Chiesa Cattolica. Bacio a Vostra Signoria Illustrissima riveremente le mani.

Dal Santo Offizio li 30. Aprile 1672

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima Devotissimo et Obligatissimo servitore

G(irolamo) Casanate

Alla Sacra Congregatione de Propaganda Fide

(fol. 325v)

Arcipelago. 30 Aprile 1672.

si riponga

44.

Róma, 1672. április 30.

[*Rome, 30 April 1672*]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Maurizio Doria tinosi latin püspökhöz

[*Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Maurizio Doria, Latin Bishop of Tinos*]

APF Lettere di Mons. Segretario an. 1672, vol. 60, 38v
Eredeti (registrum). [*Original*].

Al Monsignor Vescovo di Tine
30 aprile 1672
Arcipelago

L'esser stato in Roma l'anno passato Monsignor Teofano Arcivescovo greco di Naxia à prestar obediencia à Nostro Signore, e à far la professione della fede, et il potersi probabilmente credere, ch'egli sia alla residenza della sua chiesa, ha fatto credere alla Sacra Congregatione del Sant'Offitio, che si possa Vostra Signoria Illustrissima di lui valere per far ordinare i diaconi di rito greco della sua diocese, come più à pieno sentirà dalla copia della lettera scrittami da Monsignor Assessore del Sant'Offitio e le bacio riverimente le mani.

45.

Konstantinápoly, 1672. július 26.

[*Constantinople, 26 July 1672*]

Andrea Ridolfi konstantinápolyi patriarchai helynök levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Andrea Ridolfi, Vicar of the Patriarch of Constantinople, to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 437 (1672.XII.19.), 72r
Eredeti, végig sk [*Original, entirely in the authors hand*].

Eminentissimi e Reverendissimi Signori Signori Padroni Colendissimi
Monsignor Theophane Maurocordati da Smirne Metropolita di Paro Naxia vedendo, che l'Grande Signore¹⁵⁴ non soggiorna in Constantinopoli, onde risorge la difficultà d'operar fruttuosamente secondo l'esposto da lui all'Eminenze Vostre, che nessuno de gl'Eminentissimi Ambasciatori

---

154 A szultán [*the Sultan*]

di Corone¹⁵⁵ può inviare parola al medesimo effetto senza l'ordine de loro Principi, che testa quello, che s'era con somma cautela discorso costi fù scritto da Venetia al Patriarcha Parthenio¹⁵⁶, quel subito in suo luogho costituà un altro Metropolita in quelle Isole per Arcivescovo in suo luogho, et operò con li creditor suoi, che gli vendessero la casa et altre robbe per pagarvi, e così restò vedovo di quanto possedeva, anzi scade comparto in questa città, non tardò molto à giungere un Anafora, ò memoriale diretta al presento Patriarcha,¹⁵⁷ che contereva, come li signori di Naxia non lo volevano più per pastore per essersi professato (come dicono loro) papista, conforme haveranno veduto l'Eminenze Vostre nella copia trasmessa per via di Venetia, anzi l'Patriarcha proverò d'haverlo nelle sue forze, et infallibilmente sarebbe stato retento, quando l'impareggiabile pietà dell'Illustrissimo Signor Sinibaldo Fieschi Residente per la Serenissima Repubblica di Genova non l'havesse assicurato per molto tempo nel suo Palazzo. Rissolva finalmente venirsene in Roma con una nave da guerra francese per assicurare la sua miserabil vita, fidato in alcuna promessa, fattegli già dal Gran Duca di Toscana¹⁵⁸ di conseguir un soldo di pane nel suo Dominio. Se ne dò parte, affinche sappiano [...] occorre in questo particolare, e riverissimo le bacio le sacre porpore.

Pera di Constantinopoli, 26 Luglio 1672

Dell'Eminenze Vostre Reverendissime
Humillissimo, devotissimo et obligatissimo Servitore e figlio
fr. Andrea Ridolfi Vescovo di Calamina

---

155 A korona követei, vagyis a királyi nagykövetek [*The representatives of the crown, or the king's ambassadors*].

156 IV. Partheniosz Mogillalosz (1657–1660, 1665–1668, 1671, 1675–1676)

157 IV. Dionísiosz (1671–1673).

158 II. Károly Emánuel szavojai herceg (1638–1675) [*Charles Emmanuel II, Duke of Savoy (1638–1675)*].

Róma, 1672. november 7. előtt

*[Rome, before 7 November 1672]***Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához***[Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]*

APF SOCG vol. 436 (1672. XI. 7–21.), 267r (prius 266r)

Eredeti, aláírás nélkül. *[Original, unsigned]*

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Teofane Maurocordato Arcivescovo greco di Naxia, non havendo potuto adempire il suo disegno pategato l'altera volta all'Eminenze Vostre per esser stato prima dell' arivo suo in Constantinopoli scoperto ogni cosa al Patriarcha di adora¹⁵⁹, il quale subito saputo lo privò dell'Arcivescovato manituendone un altro, et anco de beni, che haveva in Smirne; e per l'istessa causa perseguitato à morte dal Patriarcha successore¹⁶⁰ tanto che à persuasione dell'Ambasator di Francia¹⁶¹, e del Residente di Genova¹⁶² gli è convenuto trafugarsi; ricorre humilmente all'Eminenze Vostre à volerlo recovere perche possa vivere in questa Santa Città lume della fede catolica. Che il tutto etc. quam Deus etc.

(fol. 267v)

Alla Sacra Congregatione de Propaganda Fide
Per Teofane Arcivescovo greco di Naxia

Sommaro¹⁶³

die 21 Novembris 1672. no. 23.

Archiepiscopus Syracusae Secretarius mp.

---

159 IV. Partheniosz Mogillalosz (1657–1660, 1665–1668, 1671, 1675–1676).

160 IV. Dionisziosz (1671–1673).

161 Charles François Ollier, de Nointel, konstantinápolyi francia követ (1670–1680)
[Charles Francis Ollier de Nointel, French ambassador to Constantinople (1670–1680)].

162 Sinibaldo Fieschi.

163 Mint Acta vol. 42 (1672), fol. 270v (alább 48. sz. dokumentum) *[below, document number 48].*

Róma, 1672. november 7.

*[Rome, 7 November 1672]***A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz ügyében***[Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in
the matter of Theophanes Mavrogordatos]*

APF Acta vol. 42 (1672), 248v

Eredeti (registrum). *[Original]**(fol. 245r)*

Die lunae 7 Novembris 1672 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus¹⁶⁴, Brancatius,¹⁶⁵ Fachenettus¹⁶⁶, Sfortia¹⁶⁷, Otthobonus¹⁶⁸, Albitius¹⁶⁹, Chisius¹⁷⁰, Vidonus¹⁷¹, Caraffa¹⁷²,

---

164 Francesco Barberini, 1633–1679-ig, haláláig a Szent Hivatal Legfőbb Szent Kongregációja (Suprema Sacra Congregazione del Sant’Uffizio) bíboros titkára *[Francesco Barberini, 1633 till his death in 1679 the Cardinal Secretary of the Supreme Holy Congregation of the Holy Office]*.

165 Francesco Maria Brancaccio (1592–1675), viterbói püspök (1633) *[Francesco Maria Brancaccio (1592–1675), Bishop of Viterbo (1633)]*.

166 Cesare Fachinetti (1608–1683), bíboros (1643) *[Cesare Fachinetti (1608–1683), Cardinal (1643)]*.

167 Federico Sforza (†1676), bíboros (1645) *[Federico Sforza (†1676), Cardinal (1645)]*.

168 Ottoboni, Pietro, bíboros (1652), 1667–1670 datárius, VIII. Sándor néven pápa (1689–1691) *[Pietro Ottoboni; Cardinal (1652); 1667–1670, Datary; Pope under the name Alexander VIII (1689–1691)]*.

169 Francesco Albizzi (1593–1684), bíboros (1654) *[Francesco Albizzi (1593–1684); Cardinal (1654)]*.

170 Sigismondo Chigi (†1678), bíboros (1667) *[Sigismondo Chigi (†1678); Cardinal (1667)]*.

171 Pietro Vidoni (†1681), bíboros (1660) *[Pietro Vidoni (†1681); Cardinal (1660)]*.

172 Carlo Caraffa (†1680), bíboros (1664) *[Carlo Caraffa (†1680), Cardinal (1664)]*.

Alterius¹⁷³, Rasponus¹⁷⁴, Ninus¹⁷⁵, Bona¹⁷⁶, Borromeus¹⁷⁷, De Maximis¹⁷⁸, Lantgravius¹⁷⁹, Azzolinus¹⁸⁰, nec non Reverendus Pater Dominus Vbaldus¹⁸¹ Secretarius.

Relationes Secretarii.

(fol.248v)

Romania¹⁸²

6. ...Quanto alla promozione al Patriarcato di Costantinopoli d'un metropolita cattolico rappresentata per facile dall'Arcivescovo di Naxia, scrive il Vicario,¹⁸³ che se succederà congiuntura favorevole, vi si adoprerà Sua Eccellenza, zelante nelle cose religionalie, in maniera che havendo saputo, che un Turco cavava avanie alla Chiesa di San Francesco, come vicino di Casa, e per allontanarlo haveva dati 500 reali per comprar la sua casa à nome della religiosa, e cosi haveva liberato quei religiosi da un cattivo vicino; esser pero questa promozione più desiderabile che da sperarsi, si per l'odio de Greci versi i Latini, si perchè l'elettione si fà dalla Porta colla

-
- 173 Eredeti nevén Paluzzi de Albertonibus. X. Kelemen 1670. ápr. 29-én cardinalis-neposszá adoptálta Altieri néven. 1671. aug. 2-től a Propaganda Fide prefektusa (†1698. jún. 29.) [*Original name was Paluzzi de Albertonibus; adopted under the name Altieri as Cardinal-nephew by Clement X on 29 April 1670; from 2 August 1671, Prefect of the Propaganda fide*].
- 174 Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675), bíboros (1664) [*Cesare Maria Antonio Rasponi (1615–1675); Cardinal (1664)*].
- 175 Giacomo Filippo Nini (†1680), bíboros (1664), az Apostoli Palota prefektusa [*Giacomo Filippo Nini (†1680); Cardinal (1664); Prefect of the Apostolic Palace*].
- 176 Giovanni Bona (1609–1674), bíboros (1669) [*Giovanni Bona (1609–1674); Cardinal (1669)*].
- 177 Federico Borromeo iun. (1619–1673), bíboros (1670), államtitkár (1670–1673) [*Federico Borromeo, Jr. (1619–1673); Cardinal (1670); State Secretary (1670–1673)*].
- 178 Camillo Massimo (1620–1677), bíboros (1670) [*Camillo Massimo (1620–1677); Cardinal (1670)*].
- 179 Fridericus Landgravius de Hassia (von Hessen-Darmstadt), bíboros (1655), †1682 [*Friedrich Landgrave of Hessen-Darmstadt; Cardinal (1655), †1682*].
- 180 Decio Azzolini iun. (1623–1689), bíboros államtitkár (1667–1669) [*Decio Azzolini, Jr. (1623–1689), Cardinal, State Secretary (1667–1669)*].
- 181 Federico Baldeschi, eredeti nevén Federico Ubaldi, 1665. júl. 6-tól caesareai érsek, 1668. máj. 7-től a Propaganda Fide titkára, 1673. márc. 8-tól a Szent Officium assessora, néhány héttel később cardinalis a pectore, 1674. dec. 17-től bíboros, 1675–1691-ig a Zsinati Szent Kongregáció prefektusa [*Federico Baldeschi, original name was Federico Ubaldi; from 6 July 1665, Bishop of Caesera; from 7 May 1668, Secretary of the Propaganda fide; from 8 March 1673, Assessor of the Holy Office; a few weeks later cardinalis a pectore; 17 December 1674, Cardinal; 1675–1691, Prefect of the Holy Congregation of the Council*].
- 182 vagyis a „rómaiak” (görögök) által lakott Oszmán Birodalom [*or the Ottoman Empire inhabited by 'Romans' (Greeks)*]
- 183 Andrea Ridolfi calaminai c. püspök, konstantinápolyi latin patriarchai helynök [*Andrea Ridolfi, Titular Bishop of Calmina, Vicar of the Latin Patriarch of Constantinople*].

forza del denaro, e non da metropolitani, che quando con questo mezzo si eleggerse un cattolico, li metropolitani con maggior somma l'escluderebbero, come esclusero Cirillo Veria¹⁸⁴ per il sinodo Cattolico fatto contro Cirillo Lucari¹⁸⁵; onde di più fà fatto morire in Barbaria. Oltre che desiderandosi da Turchi, che si mantengano disuniti i Greci con i Latini, sarebbe difficoltoso d'indusueli.

48.

Róma, 1672. november 21.

[*Rome, 21 November 1672*]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében**

[*The minutes of the meeting by the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta vol. 42 (1672) fol. 270v

Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 267r*)

Die 21 Novembris 1672 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Brancatius, Ursinus, Fachenettus, Sfortia, Otthobonus, Vidonus, Alterius, Ninus, Rospigliosius¹⁸⁶, Bona, Borromeus, de Maximis, Lantgravius, Azzolinus, et Bonaccursius¹⁸⁷, nec non Reverendi Patres Domini Cerrus¹⁸⁸ et Vbaldus Secretarius.

(*fol. 270v*)

---

184 II. Kirillosz (Kontárisz) verriai (beroiái metropolita, majd konstantinápolyi patriarcha (1633, 1635–36, 1638–39) [*Kyrillos II (Kontares) Metropolitan of Beroia, later Patriarch of Constantinople (1633, 1635–1636, 1638–1639)*].

185 I. Kirillosz (Lukárisz) konstantinápolyi patriarcha (1620–23, 1623–33, 1633–34, 1634–35, 1637–38) [*Kyrillos I (Lukaris) Patriarch of Constantinople (1620–23, 1623–33, 1633–34, 1634–35, 1637–38)*].

186 Giacomo Rospigliosi (†1684), bíboros (1667) [*Giacomo Rospigliosi (†1684), Cardinal (1667)*].

187 Bonaccorso Buonaccorsi, 1669-ben bíboros, thesaurus generalis (†1678) [*Bonaccorso Buonaccorsi, Cardinal in 1669, General Treasurer (†1678)*].

188 Urbano Cerri, 1673 márciusától novemberig a Propaganda Fide titkári feladatait látta el prosecretarius címmel, majd 1675 és 1679 között a kongregáció titkára [*Urbano Cerri, from march to November 1673, he fulfilled the duties of the Secretary of the Propaganda fide under the title prosecretarius, later from 1675 to 1679 he served as the secretary of the congregation*].

23. Arcipelago. Monsignor Teofano Arcivescovo Greco di Naxia, che come ben noto all'Eminentissimi Signori si porto tempo fà in Constantinopoli per esser fatto ivi Patriarca, non havendo potuto perfezionare il suo disegno, anzi stato necessitato di fuggire, e pervinato dal Patriarca regnante¹⁸⁹, e dal suo Arcivescovato e d'alcuni beni che haveva in Smirne supplica di qualche sussidio, col quale possa viveri in Roma.

Rescriptum.

Commendetur orator Reverendo Patri Domino Aulae Apostolicae Praefecto

49.

Róma, 1672. november 21.

[Rome, 21 November 1672]

Federico Baldeschi, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Bernardino Roccihoz, az Apostoli Palota prefektusához

[Letter of Federico Baldeschi, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Bernardino Rocci, Prefect of the Apostolic Palace]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1672, vol. 59, 79v–80r

Eredeti (registrum). *[Original]*

Al Monsignor Rocci¹⁹⁰ Maggiordomo

Adi 21 Novembre 1672

Arcipelago

Riferitesi in Sacra Congregatione l'istanze di Monsignor Stefano^a Arcivescovo greco di Naxia // (*fol. 80r*) per esser sovvenuto di qualche sussidio da potersi mantenere in Roma, hanno voluto questi Signori Eminentissimi che io in loro nome lo raccomandandi a Vostra Signoria Illustrissima affinche si degni di farli assegnare una delle solite parti di Palazzo, e bacio a Lei riverimente le mani.

^a sic!

---

189 IV. Dioníziosz (1671–1673).

190 Bernardino Rocci, 1665-ben nápolyi nuncius, 1668-ban damaszkuszi c. érsek, 1671. III. 25-től a castelgandolfói palota kormányzója (gubernator) 6 évre, 1675-ben bíboros (†1682) [*Bernardino Rocci; in 1665, Naples nuncio; in 1668, Titular Archbishop of Damascus; from 25 March 1671, Governor of the Palace of Castelgandolfo for six years; 1675, Cardinal (†1682)*].

50.

Róma, 1672. december 19. előtt

[*Rome, before 19 December 1672*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele X. Kelemen pápához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to Pope Clement X*]

APF SOCG vol. 437 (1672. XII. 19.), 73r

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

Beatissimo Padre

Theophane Maurocordato Arcivescovo greco di Naxia e Paros, tornando à Constantinopoli per mettere in opera quello ch'haveva trattato nella Sacra Congregatione di Propaganda Fide, stimando che le cose fossero secrete, trovò ch' il Patriarca di Constantinopoli haveva piena notitia di tutto, e però fù privato il deto prelato del suo Arcivescovato, e di tutti i suoi beni, anco patrimoniali, restando vedovo, come attesta il Vicario Apostolico di Constantinopoli et altri degni di fede; anzi come li strassi affermano fù cercato à farlo morire, come si fece a tre altri vescovi per l'istessa causa, ma si salvò nel Palazzo del Residente della Serenissima Republica di Genova fin tanto che trovò l'imbarco di venir in queste parti. Adesso non essendo il Monsignor Secretario della Sacra Congregatione di Propaganda Fide in Roma per poter attestar di lui, ricore a Vostra Beatitudine supplicandola humilmente per la parte, trovandosi sommamente bisognoso, non havendo di che vivere. Che il tutto etc. Quam Deus etc.

(*fol. 74v*)

Alla Santità di Nostro Signore Papa Clemente Decimo Per Theophanis Arcivescovo Greco di Naxia e Paros

Monsignor Baldeschi ne parli

51.

Róma, 1672. december 19. előtt

[*Rome, before 19 December 1672*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 437 (1672.XII.19.), 75r

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Teofane Arcivescovo greco di Naxia trovandosi in questo inverno con le vesti lacere di sotto, si che non si può difender dal freddo supplica l'Eminenze Vostre à fargli qualche carità come à loro paresse, con la quale possa sovvenire alle aue necessità, Che il tutto etc. Quas Deus etc.

(*fol. 77v*)

Monsignor Segretario

Arcipelago

Sommario¹⁹¹

Archiepiscopus Syracusae Secretarius sk.

no.16

52.

Róma, 1672. december 19.

[*Rome, 19 December 1672*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta vol. 42 (1672) fol. 311r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 305r*)

Die 19 Decembris 1672 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Vrsinus, Fachinettus, Sfortia, Otthobonus, Albitius, Vidonus, Caraffa,

---

191 Mint Acta vol. 42 (1672), 311r (alább 52. sz. dokumentum) [*document number 52 below*].

Alterius, Rasponus, Ninus, Rospigliosius, Bona, Borromeus, de Maximis, Lantgravius, Azzolinus, et Bonaccursius, nec non Reverendus Pater Dominus Vbaldus Secretarius.

// (fol.311r)

16. Arcipelago

Si ricorderanno l'Eminenze Vostre che fino di Giugno 1671 capitò in Roma Monsignor Teofani arcivescovo di Naxia di rito greco, il quale rappresentò d' haver speranza di far crear Patriarca di Costantinopoli un vescovo greco cattolico attesa la disunione, che n'era frà quei metropolitani, molti di quali occultamente et anche in publico veneravano questa Santa Sede. Stimo bene questa Sacra Congregazione di scriveri a suo favore tre commendatizie à quel vicario patriarcale, et al Bailo di Costantinopoli¹⁹² affin che contribuissero l'opera loro per effettuazione di quanto intendeva di procurar il sudetto prelato.

Arrivato che questo fù in Pera, trovo così dissonanza dalla propria credenza le speranze che haveva di far creare un Patriarca, che scrive quel vicario patriarcale, che fosse astretto partire da quelle parti, imperoche sendo stati dal patriarca Partenio¹⁹³ scoperti i suoi fini, haveva non solo fatto un' altro metropolita in suo luogo, ma da alcuni suoi creditori gl'haveva fatto vendere tutte le sue sostanze.

Capitato poi in Roma questo prelato dopo haver esposto le sue disgrazie confermate come sopra da Monsignor Vicario Patriarcale supplica che se sia impetrata da Nostro Signore la solita parte di Palazzo.

Inoltre supplica qualche sussidio per potersi fare una veste di sotto, della quale ne hà estrema necessiti.

Rescriptum.

Lectum.

---

192 Giacomo Querini, konstantinápolyi bailo (1671–1675) [*Giacomo Querini, Constantinople Bailo (1671–1675)*].

193 IV. Partheniosz (1657–1662, 1665–1667, 1671, 1675–1676 és 1684–1685).

53.

Róma, 1673. június 13. előtt

[*Rome, 13 June 1673*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 440, 675r (prius 598r)

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Theofano Mancordato^a Arcivescovo di Naxia in Grecia humillissimo oratore dell'Eminenze Vostre espone humilmente che per causa d'essere venuto alla Santa Sede Apostolica, da quelli Scismatici e Turchi è stato colmato d'ingiurie lui, e tutta la sua famiglia con opprobrii a segnotale che nascortosi tutta la famiglia e parenti dell'oratore non hanno più havuto ardire di comparire levandogli tutte le sostanze che erano del detto Arcivescovo maltrattandoli sì atrocemente, come dalla copia della lettera mandatagli che si dà qui annessa, dal suo Vicario, e particolarmente havendogli preso un suo nipote procurorno di venderlo à Turchi per 150 pezze da otto. Onde vedendo ciò un Christiano Armeno si poglio il detto giovinez a assicuro li di per le dette 150 pezze di pagargliele frà certo tempo e perche Eminentissimi Signori il tempo à prossimo à spirare, e li Turchi e Scismatici predetti non spettoni altro che d'havere il detto giovine per farlo negare la santa fede. Supplica humilmente il detto oratore l'Eminenze Vostre si vogliono degnare di qualche elemosina per questo effetto per salvar quell'anima christiana, e levarlo, overo preservarlo che non vada nelle mani di quelli Barbari. Che etc.

(*fol. 678v*)

All' Eminentissimi e Reverendissimi Signori li Cardinali della Congregazione di Propaganda Fide.

Signor Cardinale Bonacorsi¹⁹⁴ Per Theofano Mancordato Arcivescovo di Naxia in Grecia

65.

sommario. prossima

Sommario¹⁹⁵

---

194 Bonaccorso Buonaccorsi, 1669-ben bíboros, thesaurus generalis (†1678) [*Bonaccorso Buonaccorsi; in 1669, Cardinal, General Treasurer (†1678)*].

195 *Mint Acta* 43 (1673), fol. 201v–202r (alább 54. sz. dokumentum) [*document number 54 below*].

V. Cerrus¹⁹⁶ Prosecretarius

^a sic!

54.

Róma, 1673. június 13.

[*Rome, 13 June 1673*]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében**

[*The Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith
in the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta 43 (1673) fol. 201v–202r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 165r*)

Die decimatertia Iunii 1673 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Albitius, Vidonus, Caraffa, Rasponus, Ninus, Spinula,¹⁹⁷ Bona, de Maximis, Lantgravius, et Bonaccursius, nec non Reverendus Pater Dominus Cerrus Prosecretarius.

(*fol. 201r*)

Relationes eminentissimi Bonaccorsii.

// (*fol. 201v*)

65. Arcipelago

Monsignor Theofano arcivescovo greco di Naxia rappresenta all' Eminentissimi Vestri che per essersi unito a questo Santa Sede, riceve così egli come la sua famiglia molti strapazzi così da Turchi, come da i Scismatici un modo tale che doppo haverli occupate tutte le sue sostanze gli hanno preso un suo nipote per venderlo a Turchi per il prezzo di 150 (*fol. 202r*) pezze da otto.

Che un certo Christiano armeno mossosi a compassione di veder così mal trattato il sudetto suo nipote, se lo piglio presso di esso coll' obbligo di pagare questo denaro nel termine di qualche tempo il quale sendo prossimo a terminare. Supplica di qualche elemosina per impiegarla a quest' effetto.

Rescriptum.

Moneatur orator iuxta mentem, et denuo proponatur.

---

196 Urbano Cerri.

197 Giulio Spinola (1612–1691), bíboros (1666), 1665–1667 bécsi nuncius [*Giulio Spinola (1612–1691), Cardinal (1666), Vienna nuncio (1665–1667)*].

55.

Róma, 1673. július 10. előtt

[*Rome, before 10 July 1673*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 441 (1673. VII. 10–VIII.7.) 230r, 231v

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(230r)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Teofane Maurogordato Arcivescovo già di Paronaxia, essendo qui in Roma con la parte semplice di Palazzo costretto à pagar la pigione di Casa, mantener se e chi lo serve, e nessirisi, ne potendosi aiutar più con sussidii domestici, anzi non havendoni manco speranza nell'avvenire, stante che sotto titolo di Papista è stato scomunicato dal Patriarca di Constantinopoli, e perseguitato ne i suoi parenti, e beni ancora, ricorre humilmente alla pietà dell'Eminenze Vostre che si compiacciano sottenerlo in qualche modo con farlo venir qui nell'habitatione de Vescovi, ò con dargli per carità quel sussidio che parerà all'Eminenze Vostre. Ch'il tutto riceverà a favor singolare già che si dedica per sempre al servizio della Sacra Congregatione dovunque lo vedesser opportuno l'Eminenze Vostre. Quas Deus etc.

(231v)

Alla Sacra Congregatione de Propaganda Fide

Monsignor Prosegretario¹⁹⁸

Per Teofano Maurogordato Arcivescovo Greco di Naxia

8. Arcipelago

Sommario¹⁹⁹

Die 10. Julii 1673. Annuerunt per annum.

V. Cerrus Prosecretarius

---

198 Urbano Cerri.

199 Mint Acta 43 (1673), fol. 211r (alább 56. sz. dokumentum) [*document number 56 below*].

56.

Róma, 1673. július 10.

[*Rome, 10 July 1673*]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordátosz kérelme ügyében**

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta 43 (1673) fol. 211r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 209r*)

Die decima Iulii 1673 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Albitius, Chisius, Vidonus, Carafa, Alterius, Rasponus, Ninus, Rospilosus, De Maximis, Lantgravius, et Azzolinus, nec non Reverendus Pater Dominus Cerrus Prosecretarius.

Relationes Reverendi Patris Cerri Prosecretarii.

// (*fol. 211r*)

8. Arcipelago.

Nella passata Congregatione supplico Monsignor Theofano arcivescovo greco di Naxia di qualche sussidio per poter ricomprare un' suo nipote che stava in stato di vendersi ai Turchi per il prezzo di centocinquanta scudi, sopra di che nulla fatti risolutio.

Torna hora a rappresentare che per essersi unito a questa Santa Sede e stato scomunicato dal Patriarcha di Costantinopoli, et è inguisa perseguitato da suoi parenti che non può non solo tornare alla patria, ma ne meno haver alcune rendita de suoi beni, supplica però d'assegnarli in questo Collegio l'habitatione nel luogo de vescovi, et darli qualche sussidio non havendo altro per mantenersi che la pura parte di Palazzo.

Rescriptum.

Annuerunt per annum.

57.

Róma, 1673. július 19.

[*Rome, 19 July 1673*]

X. Kelemen pápa kihallgatásán a Hitterjesztés Szent Kongregációjának titkára beszámol Theofánisz Mavrogordatosz kérelméről

[*In audience with Pope Clement X, the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith reports on the request of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall'anno 1666 al 1679), 160v–161r
(prius 161v–162r)

Eredeti (registrum). [*Original*]

Audientia Sanctissimi habita die 19 Julii 1673

(*fol. 160v*) Archipelago

Altre volte a Monsignor mio Antecessore²⁰⁰ sono state riferite alla Santità Vostra le buone qualità dell'Arcivescovo di Naxia Greco, per le quali fù coll'approvazione di Vostra Beatitudine // (*fol. 161r*) sovvenuto di qualche piccolo sussidio, agratiato anco dalla parte di Palazzo.

Hora anuova supplicatione del medesimo è stato dalla Congregatione gratiato della stanza et alimenti in questo Collegio²⁰¹ per un anno purché la Santità Vostra l'approvi.

Sanctissimus annuit.

58.

Róma, 1673. szeptember 26. előtt

[*Rome, before 26 September 1673*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 442, fol. 223rv (prius 213)

Eredeti, aláírás nélkül [*Original, unsigned*]

(*fol. 223r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

L'Arcivescovo di Naxia e Parisi^a in Grecia humillissimo oratore dell'Eminenze Vostre humilmente espone come dell'anno 1670 diede alcuno denari sino alla somma di pezze 4 mille ad un tale Ciriaco de

---

200 Federico Baldeschi (Ubal dini).

201 Collegio Urbano.

Laziari mercante greco ad effetto, che per l'avennate cause in questa Sacra Congregazione dovendo il detto Arcivescovo Theofan Magrocordato^b venire qui ad Sacra Limina, lo potessa sovvenire nella sua necessità che gli potessero occorrere, ma perchè Eminentissimi Signori il detto mercante navigando per i mari fù levato al detto mercante tutta la mercantia perciò sapendo essere in Roma il detto Monsignor Arcivescovo oratore, volse in ogni modo venire qui in Roma per giustificare che le dette mercantie erano state prese da corsari christiani nominati il Capitan Daniele frate servente della Santa Religione Gerosolimitana²⁰², e dal Conte di Verua²⁰³ che con lo stendardo dell'Altezza illustrissima di Savoia²⁰⁴ corsegiavano quelli mari. Onde in vigore delle dette attestazioni, e per il favore dell'Eminentissimo Cardinale d'Estre²⁰⁵ hà ottenuto un mandato dall'Altezza Reale di Savoia, che in ogni modo siano restituiti al detto oratore le sudette pezze 4000, mà non potendo conseguirne il suo ricapico per causa che li mandati di procura trasmessi in Savoia per tal recuperatione sono inutili et inefficaci perciò è necessario come gli viene accusato l'assistenza medesima dell'oratore per recuperare questo poco del suo proprio per sollevarsi dalle miserie. Supplica perciò l'innata benignità dell'Eminenze Vostre si vogliono degnare concederli licenza di poter andar in Savoia per due mesi, e intanto non perda il // (fol. 223v) luogo con tanta fatica ottenuto dalla somma clemenza dell'Eminenze Vostre, et in riguardo del suo carattere e provetta età. Che della gratia etc. Quam Deus etc.

In oltre supplica detto Reverendissimo Oratore vogliano farle la gratia d'accompagnarlo d'una lettera favorevole e autorevole, acciò che il medesimo oratore più presto sia possibile sia sbrigato da questo negotio per potere quanto più prima potrà tornare al servizio della Santa Sede Apostolica.

(fol. 224v)

Alla Sacra Congregazione de Propaganda Fide Per Monsignor Teofano Mancordato^c Arcivescovo di Naxia e Parisi in Grecia.

Arcipelago. Sommario

^{a-c} sic!

---

202 Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend [*The Knights of the Holy Sepulcher in Jerusalem*].

203 Verrua: község Piemontban [*Community in Piemonte*].

204 II. Károly Emánuel szavojai herceg (1638–1675) [*Charles Emmanuel, Duke of Savoy (1638–1675)*].

205 César d'Estrées (†1714), bíboros (1672) [*César d'Estrées (†1714), Cardinal (1672)*].

Róma, 1673. szeptember 26.

[*Rome, 26 September 1673*]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében**

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta 43 (1673) fol. 314r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 311r*)

Die lunae 26 Septembris 1673 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Brancatius, Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Albitius, Vidonus, Carafa, Alterius, Lantgravius, Ninus, De Maximis, Azzolinus et Casanate,²⁰⁶ nec non Reverendus Pater Dominus Vrbanus Cerrus Prosecretarius.

Relationes Eminentissimi Barberini.

// (*fol. 314r*)

14. Arcipelago.

Monsignor Arcivescivo Greco di Naxia rappresenta all'Eminenze Vostre che sino dall'anno 1670 diede ad un tal Ciriaco Lazaro quattro mila pezze da otto con animo esser poi sovvenuto dal medesimo qua in Roma ne sui bisogni, mà perchè al detto Ciriaco fu levata per mare dai Christiani che corseggiano sotto lo stendardo del Signor Duca di Savoia tutta la detta moneta la quale haveva impiegata in mercantia, e contro di essi ha già col favore del Signor Cardinale d'Este ottenuto mandato per la restitutione della sudetta moneta che non può consumarlo, s'egli non si porta in persona a Torino.

Supplica della licenza di poter partire per due mesi, d'esser raccomandato efficacemente a quell' Altezza senza pregiudizio del luogo ch gl'o stato assegnate in questo Collegio.²⁰⁷

Nella Congregatione de X luglio fecero gratia l'Eminenze Vostre all'Oratore del vitto, et habitatione per un anno, nelle stanze che si sogliono tenere i vescovi mossi dall' haver egli fatta la professione della fede, et haver

206 Girolamo Casanate (1620–1700), a Szent Officium assessora (1667), bíboros (1673) [*Girolamo Casanate (1620–1700), Assessor of the Holy Office (1667), Cardinal (1673)*].

207 Collegio Urbano.

havuti rincontri che mentre se ne stava in Arcipelago haveva voluntieri sostenuti molti strapazzi dai Turchi e dai Scismatici per zelo della cattolica religione.

Rescriptum: Annuerunt usque ad Taurinum²⁰⁸ et non aliunde, et scribatur Nuntio in commendationem supplicantis.

60.

Róma, 1673. szeptember 26.

[Rome, 26 September 1673]

Urbano Cerri, a Hitterjesztés Szent Kongregációjaprosecretariusának levele Fabrizio Spada²⁰⁹ torinói nunciushoz

[Letter of Urbano Cerri, Prosecretarius of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Fabrizio Spada, Turin nuncio]

APF Lettere e decreti vol. 61, fol. 140r

Eredeti (registrum). *[Original]*

A Monsignor Nuntio di Turino

26 Settembre 1673

Dalla viva voce ch' Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia intenderà la ragione, che hà necessitosamente indotto à portarsi costi essigere e ricuperare respettivamente tutto quello si li deve per sua portione come interessato sulle merci levate a Ciriaco Lazzaro da alcuni corsari Christiani ch' escorrono il mare sotto lo stendardo di cotesta Altezza Reale.²¹⁰ Vostra Signoria pò l'accolga voluntieri, et a misura del suo bisogno gli faccia godere con sobondanza gl'effetti più manifesti della sua assistenza e protezione ben sicura d'incontrar pienamente i scusi di questa Sacra Congregatione e me le offero.

---

208 Torino *[Turin]*.

209 Fabrizio Spada (1642–1717) patraszi érsek (1672), torinói (1672), majd párizsi nuncius (1674), bíboros (1675) *[Fabrizio Spada (1642–1717) Archbishop of Patras (1672), Turin nuncio (1672), Paris nuncio (1674), Cardinal (1675)]*.

210 II. Károly Emánuel szavojai herceg (1638–1675) *[Charles Emmanuel II, Duke of Savoy (1638–1675)]*.

61.

Róma, 1673. szeptember 26.

[Rome, 26 September 1673]

Urbano Cerri, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prosecretariusának levele Fabrizio Spada torinói nunciushoz

[*Letter of Urbano Cerri, Prosecretarius of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Fabrizio Spada, Turin nuncio*]

APF Lettere e decreti vol. 61, fol.140v–141r

Eredeti (registrum). [Original]

(fol.140v)

A Monsignor Nuntio di Turino

26 Settembre 1673

Per haver supposto Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia di dover necessariamente portarsi costà per terminare alcune pretensioni di sua non ordinaria premura, sono condescesi questi Eminentissimi miei Signori di darle facultà venirsene a cotesta volta ad agitare i suoi interessi, colla conditione però ch'egli habbia qua da far ritorno nel termine di due mesi, già che a motivo ch'egli habbia patito qualche travaglio a pro della cattolica religione, alla quale egli è novellamente unito, e stato gratiato del vitto et habitatione in questo Collegio per un anno, nel qual tempo si sperano le congiunture d'assodare lo stato suo, e con impiegarlo al servitio attuale di questa Sacra Congregatione opure con stabilire ad esso qualche sussidio da potersi mantenere.

Questo prelato ricorda à Vostra Signoria Illustrissima una lettera scritta gli per commandamento di questi Eminentissimi miei Signori in sua raccomandatione in vigore della quale potrà Vostra Signoria Illustrissima con quella benignità che à lei è connaturale proteggerlo, affinche possa speditamente sortire il suo intento nel ricuperire alcune mercantie che gli sono state tolte in mare da certi Christiani che corseggiavano sotto lo stendardo di cotesta Altezza Reale.

Si degni però Vostra Signoria Illustrissima di far osservare a puntino i suoi andamenti e dar

qua quelle relationi di lui che saranno necessarie a [...] per poter haver una sicura riprova ch'egli perseveri nel proposito d'esser buon Cattolico, e venirsene // (fol. 141r) costi per necessità, e non per desiderio di vagare, e la Vostra Signoria Illustrissima baccio riverimente le mani.

62.

Livorno, 1673. október 15.

[Livorno, 15 October 1673]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának²¹¹

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, fol. 488r, 489v (prius 298r)
Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Padrone Colendissimo

Saprà Vostra Signoria Illustrissima, che doppo sette giorni della mia partenza da Roma alla fine con l'aiuto de Sua Divina Maestà sono arivato in Livorno dove mi sono tratenuto per il tempo cattivo cinque giorni, e spero fra due giorni sarò per partirmi per la volta di Genova, e chi là così piacendo à Dio alla volta di Turino e per fino con humilissima riveranza baccio à Vostra Signoria Illustrissima la mano.

Livorno li 15 Ottobre 1673.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima Obligatissimo et humillissimo servitore

δούλος τῆς πανιερω σου θεόφανης μαβρογορδατος μητροπολιτης της Ναξιας καὶ Παρου

(fol.489v)

Arcipelago, 15 ottobre 1673.

si riponga

---

211 Mivel 1673 és 1675 között Urbano Cerri prosecretarius és Francesco Ravizza titkár felváltva végezték az ügyeket, nem állapítható meg pontosan, kinek címezte Mavrogordatos a levelet, és ki is kapta [*Since between 1673 and 1675 Urbano Cerri and Francesco Ravizza secretaries alternately handled matters, it cannot be determined with certainty to whom the letter was addressed and who received it*].

63.

Róma, 1673. október 31.

[*Rome, 31 October 1673*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Theofánisz Mavrogordatoszhoz

[*Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Theophanes Mavrogordatos*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1673, vol. 62, 96r

Eredeti (registrum). [*Original*]

A Monsignor Arcivescovo di Naxia

31. Ottobre 1673

Arcipelago

Perche à quest' hora suppongo che Vostra Signoria Illustrissima sia di ritorno à questa corte, non ho che aggiungere alla sua colla quale si e compiaciuta di darmi conto del suo arrivo in Genova, la ringratio si bene della memora che tiene della mia persona, e resto con baciarle etc.

64.

Róma, 1673. november 3.

[*Rome, 3 November 1673*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Bernardino Roccihoz, az Apostoli Palota kormányzójához

[*Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Bernardino Rocci, Governor of the Apostolic Palace*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1673, vol. 62, 100r

Eredeti (registrum). [*Original*]

A Monsignor Rocci Maggiordomo di Nostro Signore

3. Novembre 1673

Arcipelago

Come è noto a Vostra Signoria Illustrissima le supplicatione di questa Sacra Congregatione condescese benignamente la Santità di Nostro Signore di far assegnare à Monsignor Arcivescovo di Naxia e Paris^a la parte solita di Palazzo. Questo con licenza di questi Eminentissimi miei Signori parti giorni sono allavolta di Torino per recuperare col patrocínio

di quell'Altezza²¹² alcuni denari che di sua ragione furono levati in mare da alcuni soldati christiani, che militavano sotto quel stendardo reale, onde per tale effetto estato fatto degno non solo della licenza accenata di star fuori di Roma lo spatio di due mesi, ma è stato gratiato di godere in questo tempo tutte quelle prerogative, cosi d'habitatione, come d'ogn'altro assegnamento fattoli per mantenimento di sua persona. Per questa consideratione supplico devotamente Vostra Signoria Illustrissima à comandare che à Vincenzo Acrivo²¹³ renditore di questa sia pagata per i due mesi sudetti la parte stabilitagli già che con questo fondamento è stato lasciato in Roma da Monsignor Arcivescovo et a Vostra Signoria Illustrissima colla protesta delle mie strette obbligioni bacio riverentemente le mani.

^a sic!

65.

Torino, 1673. november 8.

[Turin, 8 September 1673]

Fabrizio Spada torinói nuncius levele Paluzzo Altieri bíboroshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához

[Letter of Fabrizio Spada, Turin nuncio, to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF SOCG 445, fol. 290r

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]*

Eminentissimo e Reverendissimo Signore mio Padrone Colendissimo

A Monsignore Arcivescovo greco di Naxia che giunto à questa città è stato à rendermi l'Umanissima di Vostra Eminentia, e m'ha il presso ogni suo bisogno in esecuzione del commandamento di cotesta Sacra Congregatione, corrisponderò con sollecitudine e d'attenzione qual da lui si desidera, e Vostra Eminenza si degna d'impormi in questa parte, e d'invigilerò nelle sue azioni sopra le quali darò poi le relazioni che dalla medesima Sacra Congregatione si richiedono. E d'à Vostra Eminenza umilissimamente m'inchino.

Torino 8 Novembre 1673

Di Vostra Eminentia

---

212 II. Károly Emánuel szavojai herceg (1638–1675) *[Charles Emmanuel II, Duke of Savoy (1638–1675)]*.

213 Theofánisz Mavrogordátosz unokaöccse *[the nephew of Theophanes Mavrogordatos]*.

Humillissimo Devotissimo et Obligatissimo Servitore
F[abrizio], Arcivescovo di Patrasso

Signor Cardinale Altieri In Sacra Congregazione di Propaganda
(*fol. 291v*)
Arcipelago.

66.

Torino, 1673. november 15.

[*Turin, 15 November 1673*]

Fabrizio Spada torinói nuncius levele Paluzzo Altieri bíboroshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához

[*Letter of Fabrizio Spada, Turin nuncio, to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 445, fol. 289rv

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol. 289r*)

Eminentissimo e Reverendissimo Signore mio Padrone Colendissimo

A Monsignore Arcivescovo greco di Naxia parli il Cavaliere di Verrua con poco rispetto senza contenersi dalle ingiurie in occasione che fù à vederlo, col motivo delle pretensioni, che Monsignore hà contro di lui nella ricuperazione de suoi effetti predati dal medesimo Cavaliere. Havendon' Io su le relazioni di Monsignore passate acri doglienze co l'Abbate suo fratello, mi disse ch'il Cavaliere s'era lasciato trasportare dal supposto, che questo non sia il vero Arcivescovo di Naxia ò greco, ò latino. L'uno e l'altro de quali egli conosce benissimo, per haver con'ambidue, nel tempo di quattr'anni ch'ha corseggiato in quel mare, più volte trattato, ch'anche mangiato, anzi che al Greco, che dice esser un'huomo di bella presenza, con barba assai prolissa, e pingue di corpo vendette già una libreria. Io stimo, che possi esser un pretesto per difendersi dalla restituzione, oltre la ragione, ch'adduce, che quand'egli prese la saicha, era stata abbandonata e che poi una borasca peri verso la Calabria, di che, dice, d'haver chiare le giustificazioni, secondo le quali è diverso il racconto, che ne fa Monsignore. Nulladimeno ho // (*fol. 289v*) stimato convenirmi di rappresentare à l'Eminenza queste circostanze tutto che veda, che le notizie della di lui persona s'abbin costi molto più accertate. E profondamente mi l'inchino.

Torino 15 Novembre 1673

Di Vostra Eminentia

Humillissimo Devotissimo et Obligatissimo Servitore
F[abrizio], Arcivescovo di Patrasso
(*fol. 292v*)
Arcipelago 20
Cardinal Barberino²¹⁴
Sommario²¹⁵
F[ranciscus] Archiepiscopus Sydoniensis Secretarius²¹⁶

67.

Torino, 1673. november 22.

[*Turin, 22 November 1673*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 494r, 495v (prius 301r)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol. 494r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Padrone Colendissimo

Ricevo aponto oggi una gratissima di Vostra Signoria Illustrissima delli 31. Ottobre trascorso nella quale vedo il buono affetto che Vostra Signoria Illustrissima sempre verso di me hà dimostrato, del che rendo à Vostra Signoria Illustrissima per mille volte infinitissime ratie. Saprà poi come sono arrivato in Turino sano e salvo goderido per la Dio gratia buona salute il simile spero segua di Vostra Signoria Illustrissima. ove son stato accolto da Sua Altezza Reale²¹⁷ da Monsignor Illustrissimo Nontio²¹⁸, e da molti altri cavaglieri a quali ero raccomandato contr' ogni mio merito con ogni amorevolezza ma tanto piu disprezzato dal Conte di Verna contro il quale ho ottenuto il mandato con negare, e dire che vuol provare che io

---

214 Antonio Barberini, 1633–1671 a Propaganda Fide prefektusa [*Antonio Barberini; 1633–1671, Prefect of the Propaganda fide*].

215 Mint Acta 44 (1674), 38v–39r (alább 76. sz. dokumentum) [*document number 76 below*].

216 Francesco Ravizza szidoni érsek (1667) [*Francesco Ravizza, Archbishop of Sidon (1667)*].

217 II. Károly Emánuel szavojai herceg (1638–1675) [*Charles Emmanuel II, Duke of Savoy (1638–1675)*].

218 Fabrizio Spada (1642–1717) patraszi érsek (1672), torinói (1672), majd párizsi nuncius (1674), bíboros (1675) [*Fabrizio Spada (1642–1717); Archbishop of Patras (1672); Turin nuncio (1672); later Paris nuncio (1674); Cardinal (1675)*].

non sono l'Arcivescovo di Naxia. Pero prego Vostra Signoria Illustrissima volermi honorare d'una efficacissima sua e della Sacra Congregatione appresso sua Altezza Reale con darli piena cognitione della mia persona accio che quanto prima avanti che l'Inverno pigli possesso possa venire à far humilissima riverenza à Vostra Signoria Illustrissima et insieme renderli infinitissime gratie de tanti favori fattimi conforme con la presente meli dedico humilissimo servitore facendoli humilissima riverenza.

Turino. Li 22 9bre 1673.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo et Obligatissimo servitore

Theofan Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia

θεοφάνης μαβρογορδάτος Παροναξίας υποσχόμενος δούλος
χρηστοτητος σου

(*fol.495v*)

Arcipelago, 22 9bre 1673

68.

Róma, 1673. december 13. előtt

[*Rome, before 13 December 1673*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 444, fol. 145r (prius 146r)

Eredeti, aláírás nélkül²¹⁹ [*Original, no signature*]

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Theofane Maurogordato Arcivescovo di Paro e Naxia di rito greco devotissimo oratore dell'Eminenze loro, supplicando humilissimamente espone, qualmente parte per disaggi del viaggio, e parte per non essere stato spedito dall'Altezza di Savoia del suo negotio, come è noto all'Eminenze loro, se li è trascorso il tempo delli due mesi assegnateli dall'Eminentze loro, per tanto ritrovandosi ancora in Turino senza essere stato spedito, mancando da quella città Sua Altezza, supplica l'Eminenze loro restino servire prolongargli il termine per qualche altro tanto, per essere anche la

---

219 Onufrio Constantini kézírása [*Handwriting of Onufrio Constantini*].

stagione difficultosa per i viaggi massime per mare, oltre che non è stato fin hora spedito. Che perciò non mancherà pregare Sua Divina Maestà per la salute dell'Eminenze loro. Il tutto etc. Quam Deus etc.

(fol. 145v)

Illustrissimi, Eminentissimi e Reverendissimi Signori li Signori Cardinali della Sacra Congregatione De Propaganda Fide Per Theofane Maurogordato Arcivescovo di Paronaxia

Arcipelago. 4

Monsignor Segretario

Sommario²²⁰

F[ranciscus] Archiepiscopus Sydoniensis Secretarius²²¹

69.

Róma, 1673. december 12.

[Rome, 12 December 1673]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében

[Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the matter of the request of Theophanes Mavrogordatos].

APF Acta 43 (1673) fol. 375v

Eredeti (registrum). *[Original]*

(fol. 375r)

Die martis 12 Decembris 1673 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Brancaccius, Facchenettus, Sfortia, Otthobonus, Albitius, Vidonus, Alterius, Rasponus, Ninus, Rospiliosius, Bona, De Maximis, Nerlius, Lantgravius, Azzolinus et Casanate, nec non Reverendi Patres Domini Franciscus Rauizza secretarius, et Cerrus iudex.

Relationes Reverendi Patris Secretarii.

// *(fol. 375v)* 4 Arcipelago.

L'Arcivescovo di Naxia greco, havendo ottenuto licenza dall'Eminenze Vostre nella Congregazione di 26 Settembre passato per due mesi di trasferirsi à Turino per rimperare

---

220 Mint Acta 43 (1673), fol. 375v (alább 69. sz. dokumentum) *[document number 69 below]*.

221 Francesco Ravizza szidoni érsek (1667) *[Francesco Ravizza, Archbishop of Sidon (1667)]*.

alcuni suoi denari, supplica l'Eminenze Vostre à prorogarli il termine, attesa l'assenza da quella Corte del Signor Duca di Savoia, per la quale non è possuto (*fol. 376r*) per anche sbrigarli.

Rescriptum.

Concedatur per mensem sine spe ulterioris prorogationis.

70.

Róma, 1673. december 12.

[*Rome, 12 December 1673*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Theofánisz Mavrogordátoszhoz

[*Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Theophanes Mavrogordatos*]

APF Registro di lettere della Sacra Congregazione 1673, vol. 61, fol. 167r
Eredeti (registrum). [*Original*]

A Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia
12 Dicembre 1673

E condescesa questa Sacra Congregazione à prorogare per un altro mese à Vostra Signoria la licenzà già conosciutale di poter dimorare costi per suoi interessi senza pero speranza di conseguir piu simil proroga. Pero in darlesene l'avviso se le rammenta insieme la diligenza di spedirsi per ritornarsene quà, e Dio la prosperi. etc.

71.

Torino, 1673. december 20.

[*Turin, 20 December 1673*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 505r, 506v (prius 308r)
Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol. fol. 505r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore e Padrone Colendissimo

A benche io non habbia particolare servita con Vostra Signoria Illustrissima, niente di meno confidato nella di Lei somma benignità prendo ardire con questa mia di supplica la di due lettere di cotesta Sacra Congregazione di

Propaganda Fide una appresso Sua Altezza Reale di Savoia e l'altra appresso Monsignor Illustrissimo Nontio, per la celerità del mio negotio quale confidato in Sua Divina Maestà primieramente, e secondatamente nella Somma Clemenza della medesima Altezza Reale stimo sarà per riuscire con bon fine. Circa il mio negotio Vostra Signoria Illustrissima sarà benissimo informato dalli Signori Rettore di Propaganda e Domine Giovanni Pastritio²²² quali mi honoreranno d'informare Vostra Signoria Illustrissima accio Vostra Signoria Illustrissima si degni proponerlo in quella Sacra Congregatione e del favore e gratia che ricevero da Vostra Signoria Illustrissima restero alla medesima perpetuamente obligato, e per fine augurando dal Cielo à Vostra Signoria Illustrissima felicissime le prossime sante feste di Natale gli faccio humilissima riverenza dedicandomele humilissimo servitore.

Turino li 20. Xbre 1673.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo et Obligatissimo servitore

Theofan Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia

δουλος τῆς Ευλαμπρωῶτης σου θεοφάνης μαβρογορδάτος
μητροπολίτης Παροναξίας^a

(fol.506v)

Arcipelago, 20. Xbre 1673.

si riponga

^a az aláírás vége kalligrafikus [*Calligraphic end to the signature*]

72.

Torino, 1673. december 20. táján

[*Turin, around 20 December 1673*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele Francesco Ravizzához, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to Francesco Ravizza, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 507r, 508v (prius 309r)

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(fol. 507r)

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor

---

222 Dalmáciai születésű, eredeti nevén Ivan Paštrić (1636–1708). Leon Allatios halála (1669) után a Propaganda kiadványainak „revisor”-a, tanár, majd a Vatikáni Könyvtár héber „scrittore”-ja [Born in Dalmatia, his original name was Ivan Paštrić (1636–1708). After the death of Leon Allatios in 1669, he became the ‘revisor’ of the publications of the Propaganda fide, teacher, and the Hebrew ‘scrittore’ of the Vatican Library].

Theofane Maurocordato Arcivescovo Greco partendosi da Roma per Torino con licenza della Sacra Congregazione lascio un suo giovane in Roma con l'assegnamento della parte del Palazzo per suo mantenimento della quale fu favorito ne due mesi passati per ordine dell' Illustrissimo Monsignor Cerri allora Vicesegretario della Sacra Congregazione. Stante la concessione delli Eminentissimi Signori Cardinali della assenza del soprannominato Monsignor adesso essendoli concesso per gratia di Vostra Signoria Illustrissima un altro mese di piu, la supplica humilmente il detto giovane di dare ordine che li sia continuata la parte per questo mese, non richedendosi altro ordine. Che della grande etc. Quam Deus etc.

(fol. 508v)

Cimzés a külzeten: All'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Grauzza^a Segretario della Sacra Congregazione de Propaganda Fide Per Vizenzo Acriuo

Arcipelago^b
1674
si riponga

^a sic! ^b kétszer, más kézzel [*twice, with a different hand*]

73.

Torino, 1674. január 24.

[*Turin, 24 January 1674*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 515r (prius 313r)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Illustrissimo e Reverendissimo Signore e Padrone Colendissimo

Ricevei sin del mese trascorso una lettera di cotesta Sacra Congregazione nella quale apparisce la prefissione del termine d'un mese per il mio ritorno a Roma, ma ancora non son potuto arrivare alla terminatione del mio negotio, per questo la mia tardanza è cosi longa, pero confidato nella somma benignità di Vostra Signoria Illustrissima prendo ardiro di supplicarla volersi degnare di significare a cotesta Sacra Congregazione che il mancamento non procede dalla mia persona, ma solamente dalla longhezza del negotio, perche io sono e saro conforme devo sempre prostissimo a obedire all'ordini

de miei Superiori e la mia volontà ad altro non ambisce che di secondare la retta intentione dell'istessa. Di nuovo supplico l'innata benignità di Vostra Signoria Illustrissima delle lettere in un'altra mia accennategli che del tutto ne restero à Vostra Signoria Illustrissima perpetuamente obligato, e per fine augurando à Vostra Signoria Illustrissima ogni pro sua bramata felicità gli faccio humilissima riverenza.

Turino li 24. Genaro 1674.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo et Obligatissimo servitore

Theofan Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia

δουλος υποσχόμενος τῆς ἀγίας συνάξεως καὶ τῆς πανιερωσυνης σου θεοφάνης μαβρογορδάτος

74.

Róma, 1674. február 12.

[Rome, 12 February 1674]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordátosz kérelme ügyében**

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the matter of the request of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Acta 44 (1674), 38v–39r

Eredeti (registrum). [Original]

(fol. 34r)

Die duodecima Februarii 1674 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Brancatius, Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Alterius, Rasponus, Ninus, Rospiliosius, Bona, de Maximis, Nerlius, Lantgravius, Azzolinus et Casanate, nec non Reverendi Patres Domini Franciscus Rauizza secretarius, et Cerrus iudex.

// (fol. 38v)

Relationes Eminentissimi Barberini

20. Arcipelago

Monsignor Nuntio in Turino²²³, al quale fù raccomandato Monsignor Arcivescovo di Naxia, che con licenza di questa Sagra Congregatione da 26. di Settembre passato si porto in quella Corte per accudire alla recuperatione

---

223 Fabrizio Spada (1642–1717) patraszi érsek (1672), torinói (1672), majd párizsi nuncius (1674), bíboros (1675) [Fabrizio Spada (1642–1717); Archbishop of Patras (1672); Turin nuncio (1672), later Paris nuncio (1674); Cardinal (1675)].

d' alcuni effetti predatigli in mare dal Cavalier di Verrua sotto lo stendardo del Duca di Savoia, scrive con lettera de 15 di Novembre che havendo l'istesso Cavaliere parlato col detto Arcivescovo con poco rispetto, anzi con ingiurie // (*fol. 39a*) in occasione che fù à trattar seco del suo interesse. Monsignor Nuntio ne passò acri doglianze coll' Abbate fratello del predetto Cavaliere, che da lui fù sensato col supposto che quello non fusse il vero Arcivescovo di Naxia Greco o latino, ancor che conoscesse l'uno e l'altro.

Stima però che sia un pretesto per difendersi dalla restitutione oltre alla ragione, che adduce, che quando il Cavaliere prese il legno, era stato abbandonato, e per borasca più verso la Calabria, di che dice di haver chiare giustificatione, secondo le quali è diverso il racconto, che ne fà Monsignor Arcivescovo sudetto.

Nella passata Congregatione fù concesso à questo un altro mese per spedire quei suoi interessi senza speranza d' alcuna preroga.

Annuerunt pro prorogatione ad alium mensem stante relatione Eminentissimi Domini Cardinalis Bonae super litteris receptis a Domine Marchione de Pianitza, et moneatur de nulla alia spe prorogationis.

75.

Róma, 1674. február 12.

[Rome, 12 February 1674]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Theofánisz Mavrogordatoszhoz

[Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Theophanes Mavrogordatos]

APF Lettere e decreti vol. 63, fol. 66v

Eredeti (registrum). *[Original]*

A Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia

12 Febbraio 1674

Le attestazioni di personaggio degno di fede in favor di Vostra Signoria hanno potuto muovere questi Eminentissimi miei Signori à concederle un altro mese entro il quale ella debba omninamente spedirsi di costi perche quello non sele darà certamente veruna proroga, si vaglia dunque di tal avviso con profitto. Et il Signore la prosperi.

76.

Livorno, 1674. április 29.

[Livorno, 26 April 1674]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 532r (prius 322r)

Eredeti, aláírás sk. [Original, signed by the author]

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Debito mio riverentissimo e ch'in ogni luoco dove arivi e mi ritrovo con profondissimo inchino mi rassegni all'Eminenzie Vostre, e li confermi la mia humillissima riverenza. Giunsigeri con salute, e di momenti devo proseguire il mio viaggio con animo di continuare quest'atto di mia ubbedienza in tutti i tempi, e senza piu resto

Livorno 29 Aprile 1674

Di Vostre Eminentie

Humillissimo Divotissimo et Obligatissimo servitore

Theofano Maurogordato Arcivescovo di Naxia

θεοφάνης μαβρογορδάτος δούλος υποσχόμενος τῆς εξοχοτησου

Sacra Congregatione de Propaganda Fide

Arcipelago. 29. Aprile 1674. ci riponga

77.

Livorno, 1674. április 29.

[Livorno, 29 April 1674]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 533r (prius 323r)

Eredeti, aláírás sk. [Original, signed by the author]

Illustrissimo e Reverendissimo Signore mio Signore Padrone Colendissimo

Ho stimato debito di mia riverenza il portare alla notizia di Sacra Congregazione il mio arivo qui, e che sono per usare atti simili dov'io capiti per quel segno d'ubidienza che sono tenuto mantenere à Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima mi raccomando, e mi rassegno per essere in tutti li tempi il piu cordiale di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Livorno 29 Aprile 1674.

Divotissimo Riverentissimo et Obligatissimo servitore

Theoffano Maurogordato Arcivescovo di Naxia

θεοφάνης μαβρογωρδάτος δούλος τῆς πανιερωτῆσου

Monsignor Segretario di Sacra Congregatione Propaganda Fide

78.

Róma, 1674. június 26. előtt

[*Rome, 26 June 1674*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 448, fol. 28rv

Eredeti, aláírás nélkül²²⁴ [*Original, unsigned*]

(*fol. 28r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Theofane Maurogordato Arcivescovo di Naxia di rito greco devotissimo oratore dell'Eminenze loro, humilissimamente espone, qualmente i mesi passati fù costretto conferirsi in Turino per suoi affari, il che segui con benigna licenza dell'Eminenze loro. E perche ivi non hà potuto ottenere cosa alcuna secondo che sperava, e la convenienza prometteva, ricorre di nuovo alla benigne gratie dell'Eminenze loro, esser ammesso di nuovo in questo Collegio della Sacra Congregatione, non havendo altrove, ove ricorrere, essendo stato spogliato del suo Arcivescovato dal Patriarcha di Costantinopoli²²⁵ in odio per essere il supplicante unito, et ubediente alla Santa Madre Chiesa Cattolica, come l'Eminenze loro fanno. Che oltre l'opera pia, non mancherà pregare Sua Divina Maestà la salute dell'Eminenze loro. Che il tutto etc. Quam Deus etc.

(*fol. 28v*)

---

224 Onofrio Constantini kézírása [*Handwriting of Onofrio Constantini*]

225 IV. Dionísiosz (1671–73).

Illustrissimi, Eminentissimi e Reverendissimi Signori li Signori Cardinali della Sacra Congregatione De Propaganda Fide Per Theofane Maurogordato Arcivescovo Greco di Naxia

Arcipelago. 13

Monsignor Segretario

Sommario²²⁶

F(ranciscus) A(rchiepiscopus) S(ydoniensis) Secr(etarius)²²⁷

79.

Róma, 1674. június 26. előtt

[*Rome, before 26 June 1674*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the sacred Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 451, fol. 92r

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 92r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

L'Arcivescovo Theophano MauroCordelatto^a di Par^b e Naxia oratore humillissimo dell'Eminenze Vostre devotamente rappresenta à cotesta Sacra Congregatione, come fino dell'anno 1670 essendo ricorso in grembo della Sua Madre Sancta Chiesa, quivi riceve ordine da cotesta Sacra Congregatione far ritorno in Constantinopoli per servitio della medesima (come sarà noto all'Eminenze Vostre), mà non essendogli riuscito, gli convenne con suo gran rischio fuggirsene dall'Ambasciatore di Francia ivi Residente per non perdere con gl'altri due vescovi la vita, e di li fatto ritorno in cotesta Alma Città, gli è stata assegnata la provisione per suo mantenimento.

Mà perche Monsignor Secretario di cotesta Sacra Congregatione hà fatto intendere all'oratore, che dovendo venire altri vescovi, conviene al medesimo trovar recapito al suo stato.

Per tanto supplica l'Eminenze Vostre riflettere alle sue qualità e non comportare che debbia andar lemosinando per il mondo, già che per servitio della Santa Chiesa hà perduto il suo Arcivescovato, e tutto quel che s'attrovava, e così degnarsi ordinare, che gli sia mantenuto

---

226 Mint Acta 44 (1674), fol. 172r (alább 80. sz. dokumentum) [*document number 80 below*].

227 Francesco Ravizza.

quell'assegnamento che dalla medesima Sacra Congregatione di già gli è stato conferito. Stando sempre pronto in obbedire à cenni dell'istessa Sacra Congregatione. Quam Deus etc.

(fol. 92v)

Alla Sacra Congregatione di Propaganda Fide Per l'Arcivescovo Theophano Mauro Cordelato di Pare Naxia

Arcipelago

Summario²²⁸

Il Cardinale Altieri^c

F(ranciscus) A(rchiepiscopus) S(ydoniensis) Secr(etarius)²²⁹

nella Congregatione di 26 Giugno 1674.^d Annuerunt pro admissione per tres menses dumtaxat.

^{a-b} sic! ^c eredetileg: *Sforza*, utólag áthúzva [*originally Sforza, later crossed out*]
^d más kézzel [*different handwriting*].

80.

Róma, 1674. június 26.

[Rome, 26 June 1674]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith on the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta 44 (1674), 172r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(fol. 170r)

Die Martis 26. Junii 1674 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Brancatius, Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Albitius, Vidonus, Alterius, Ninus, Bona, de Maximis, Nerlius, Lantgravius, Azzolinus et Casanate, nec non Reverendus Pater Dominus Franciscus Rauizza Archiepiscopus Sydoniensis secretarius.

// (fol. 172r)

13. Arcipelago

---

228 Mint Acta 44 (1674), fol. 383v (alább 86. sz. dokumentum) [*document number 86 below*].

229 Francesco Ravizza.

Monsignor Arcivescovo Grego di Naxia sin dell' anno passato parta dall' habitatione di questo Collegio Urbano per Turino con licenza di questa Sacra Congregazione per recuperare ivi alcuni suoi effetti. Supplica con suo memoriale d' esser nuovamente ammesso in detto Collegio, col motivo d' esser stato spogliato del suo Arcivescovato dal Patriarca di^a Costantinopoli, per odio d' essersi l' ore unito à questa Santa Sede.

Rescriptum.

Annuerunt pro admissione per tres menses dumtaxat.

^a egy szó át van húzva [*one word is crossed out*]

81.

Róma, 1674. július 23. előtt

[*Rome, before 23 July 1674*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 449, 19r

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*].

(*fol. 19r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Teofane Maurogordato Arcivescovo greco di Naxia essendo ritornato da Turino, dove con licenza dell'Eminenze Vostre era andato per un suo negotio, che non ha havuto buon'esito; si espone di nuovo al servizio della Sacra Congregazione dove lo conoscesse habile. Et in tanto perche gli è convenuto far varie spese, e si trova haver bisogno; supplica l'Eminenze Vostre à favorirlo appreso Monsignor Maggiordomo, che dia la parte di Palazzo e per adesso, e per i mesi decorti almeno quella carità che si compiacesse. Che il tutto etc. Quas Deus etc.

(*fol. 19v*)

Alli Eminentissimi e Reverendissimi Signori Cardinali della Sacra Congregazione De Propaganda Fide Per Theofane Maurogordato Arcivescovo Greco di Naxia

Arcipelago. 9. Monsignor Segretario

Sommario²³⁰

F(ranciscus) A(rchiepiscopus) S(ydoniensis) Secr(etarius)²³¹

---

230 Mint Acta 44 (1674), fol. 206v (alább 83. sz. dokumentum) [*document number 83 below*].

231 Francesco Ravizza.

82.

Róma, 1674. július 14.

[Rome, 14 July 1674]

X. Kelemen pápa kihallgatáson dönt Theofánisz Mavrogordatosz kérelmének ügyében

[*Pope Clement X decides at an audience in the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall anno 1666 al 1679), 204v
(prius 195v)

Eredeti (registrum). [*Original*]

Audientia Sanctissimi die 14 Julii 1674

(*fol. 204v*)

Archipelago

Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia è stato nuovamente gratuito della Congregazione dell'abitazione e vitto in Collegio Urbano per 3 mesi, se piace à Vostra Santità.

Sanctissimus annuit.

83.

Róma, 1674. július 23.

[Rome, 23 July 1674]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve Theofánisz Mavrogordatosz kérelmének ügyében

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Acta 44 (1674) fol. 206v

Eredeti (registrum) [*Original*]

(*fol. 204r*)

Die Lunae 23. Julii 1674 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Vrsinus, Fachenettus, Sfortia, Otthobonus, Chisius, Vidonus, Carafa,

Alterius, Rasponus, Ninus, Rospigliosius, Pallavicinus,²³² Bona, de Maximis, Nerlius, Landgravius, Azzolinus et Casanate, nec non Reverendi Patres Domini Corsius,²³³ Cerrus et Rauizza Secretarius.

// (fol. 206v)

9. Arcipelago

Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia ritornato da Torino si offerisce al servitione di questa Sacra Congregatione, e perche si trova in bisogno, supplica della parte di Palazzo per adesso e per li mesi decorsi almeno quella carità, che si compiacesse darli.

Rescriptum.

Detur solitum a die, qua pervenit ad Urbem.

84.

Róma, 1674. július 23.

[*Rome, 23 July 1674*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Bernardino Roccihoz, az Apostoli Palota kormányzójához

[*Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Bernardinao Rocci, Governor of the Apostolic Palace*]

APF Lettere e decreti vol. 63, fol. 67rv

Eredeti (registrum) [*Original*]

(fol. 67r)

A Monsignor Maggiordomo

23 detto (Luglio) 1674

Essendo state gratuito dalla Sacra Congregatione Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia del luogo in questo Collegio Urbano per tre mesi, incominciati dalli // (fol. 67v) 2 di Luglio cadente che egli giunse in Roma, Nostro Signore si degnò di dare benignamente sopra ciò il suo beneplacito, onde supplico Vostra Signoria Illustrissima per commissione dell'Eminentissimi Cardinali della medesima a dar ordine che dal detto giorno si continui a dare a Monsignor sudetto la solita parte di Palazzo, e le bacio riverimente le mani.

---

232 Lazzaro Pallavicino (†1680), bíboros (1669) [*Lazzaro Pallavicino (†1680), Cardinal (1669)*].

233 Domenico Corsi (†1697), 1679-ben prosegretario, bíboros (1686), rimini püspök (1687) [*Domenico Corsi (†1697); prosecretario in 1679; Cardinal (1686), Bishop of Rimini (1687)*].

85.

Róma, 1674. szeptember 19.

[Rome, 19 September 1674]

X. Kelemen pápa kihallgatáson dönt Theofánisz Mavrogordatosz kérelméről

[*Clement X decides at an audience in the matter of Theophanes Mavrogordatos' request*]

APF Audientiae Sanctissimi vol. I, (dall anno 1666 al 1679), 183v
(prius 184v)

Eredeti (registrum). [Original]

Audientia habita die 19 Septembris 1674

(fol. 183v) Archipelago, Mesopotamia

Gli Arcivescovi di Naxia Greco, e di Diarbecher²³⁴ in Mesopotamia supplicano di rimanere in Roma, et in Collegio²³⁵ per l'anno santo.²³⁶

Adeant Sacram Congregationem.

86.

Róma, 1674. december 18.

[Rome, 18 December 1674]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve Theofánisz Mavrogordatosz kérelmének ügyében

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of the request of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Acta 44 (1674) fol. 383v

Eredeti (registrum) [Original]

(fol. 366r)

Die Martis 18. Decembris 1674 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet

---

234 József diyarbakiri (ma Törökország) szír (nesztoriánus) püspök, akit az ott letelepedett kapucinus misszionáriusok megnyertek az unió számára. 1681-ben Róma elismerte a „kaldok patriarchájának” (†1696) [*Joseph, Syrian (Nestorian) Bishop of Diyarbakir (today in Turkey), who was won over to the cause of the Union by the Capuchin missionaries, who settled there. In 1681, Rome recognized him as the Patriarch of the Chaldeans (†1696)*].

235 Collegio Urbano.

236 Az 1675-ös szent évre [*For the Holy Year of 1675*].

Barberinus, Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Carafa, Alterius, Rasponus, Ninus, Rospigliosus, de Maximis, Nerlius, Azzolinus, Casanate, nec non Reverendus Pater Dominus Rauizza Secretarius.

// (fol. 383v)

Relationes Eminentissimi Alterii

25. Arcipelago

Nella Congregatione de 26. di Giugno passato supplicò Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia tornato da Torino di esser nuovamente gratuito dell' habitatione e del vitto in questo Collegio, e li Eminenze Vostre lo gratiorono per tre mesi.

Hora supplica con suo memorale (che essendogli stato fatto intendere da Monsignor Segretario di pensar à partire per dar luogo à gli altri Vescovi) à rifletter le sue qualità, e non comportare, che debba andar limosinando per il mondo, già che per servitio della Santa Chiesa hà perduto il suo Arcivescovado e quanto haveva, e degnarsi di farli continuare il solito assegnamento offerendosi sempre pronto di ubbidire alle cenni della Sacra Congregatione.

Monsignor Segretario supplica riverimente à rammentarsi, che il Collegio erede della bona memoria del Cardinale S. Onofrio²³⁷ è tenuto à spendire per il vitto de Vescovi oltramontani necessitosi scudi 25 il mese solamente, e che nella Congregatione tenuta sottoli 25. di Settembre 1659. avanti la felice memoria di Alessandro 7o²³⁸ fù risoluto, che i detti scudi 25 si distribuiscano semplicemente tra Vescovi, à quali possi bastare; e che non bastando il predetto legato per tutti, siano preferiti quei Vescovi, i quali vengono ad limina, (fol. 384r) e vi dimorino poco tempo; onde si raccoglie di non doversi spendere più della sudetta somma, la quale non può supplire per l'Oratore, attesa l'esistenza de gli altri vescovi, che la Sacra Congregatione hà per bene di permettere.

Rescriptum.

Gaudeat elemosyna, quae sibi de ordine Eminentissimi Praefecti subministratur a Domino Palatii Pontificii Praefecto.

^a áthúzva: *Landgravius* [*Crossed out: Landgravius*]

---

237 Antonio Barberini, 1633–1671 a Propaganda Fide prefektusa [*Antonio Barberini, 1633–1671; Prefect of the Propaganda fide*].

238 VII. Sándor pápa (1655–1667) [*Pope Alexander VII (1655–1667)*].

87.

Róma, 1675. január 29. előtt

[*Rome, before 29 January 1675*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 452, fol. 71r, 74 v

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 71r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Theofan Maurogordato Arcivescovo di Naxia greco vedendo di non poter mantenersi qui in Roma senza parte di Palazzo, e senz'altro sussidio, hà risoluto di andarsene in altra parte di Christianità essendo che in Turchia non può ritornare, e di cercar la sua sorte. Per tanto supplica humilmente l'Eminenze Vostre ci volerlo soccorrere con quella carità che pare loro. E con questo rende infinite gratie alla loro benignità, della quale haverà sempre memoria sin che viverà. Che il tutto etc. Quas Deus etc.

(*fol. 74v*)

Alli Eminentissimi e Reverendissimi Signori li Signori Cardinali della Sacra Congregazione Di Propaganda Fide Per Theofan Maurogordato Arcivescovo di Naxia

Arcipelago. 27

Il Cardinal Carafa²³⁹

Per il Cardinal Caraffa l'Eminentissimo Nini²⁴⁰

Sommario²⁴¹

F(ranciscus) A(rchiepiscopus) S(ydoniensis) Secr(etarius)²⁴²

---

239 Carlo Caraffa (†1680), bíboros (1664) [*Carlo Caraffa (†1680); Cardinal (1664)*].

240 Giacomo Filippo Nini (†1680), bíboros (1664), az Apostoli Palota prefektusa [*Giacomo Filippo Nini (†1680); Prefect of the Apostolic Palace*].

241 Mint Acta 45 (1675), fol. 16r (alább 88. sz. dokumentum) [*document number 88 below*].

242 Francesco Ravizza.

88.

Róma, 1675. február 6. előtt

[before 6 February 1675]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 452, fol. 72r

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Monsignor Teofanio Madrogorgato^a di Smirne Arcivescovo Naxopariense nel Mar' Egeo supplica humilmente l'Eminenze Vostre à concedergli facultà, che per viaggio possa celebrare, e conferire gl'ordini sacri se occorrerà conferirli, sub ritu greco. Il tutto etc. Quam Deus etc.

^a sic!

89.

Róma, 1675. január 29.

[Rome, 29 January 1675]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve Theofánisz Mavrogordatosz kérelmének ügyében

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of the request of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Acta 45 (1675) fol. 16r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(fol. 1r)

Die Martis 29. Januarii 1675 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Vrsinus, Otthobonus, Vidonus, Alterius,^a Ninus, Spinula^b, Rospigliosus, De Maximis, Nerlius, Azzolinus, Casanate, nec non Reverendi Patres Domini Piazza,²⁴³ Cursius et Rauizza Secretarius.

---

243 Giulio Piazza (1663–1726), később rodoszi érsek (1697), svájci (1698), németországi (1702), varsói (1706), majd bécsi nuncius (1709), bíboros (1712) [*Giulio Piazza (1633–1726); later Bishop of Rhodes (1697); nuncio in Switzerland (1698), Germany*]

// (fol. 16r)

Relatio Eminentissimi Caraffa

27. Arcipelago

Monsignor Arcivescovo di Naxia Greco espone che per non potersi mantenere in Roma senza parte di Palazzo et altro sussidio, hà risoluto d' andare in altra parte di Cristianità per non poter tornare in Turchia; onde supplica à soccorrerlo di quella carità, che parerà all' Eminenze Vostre. Con altro memoriale supplica della facoltà di poter celebrare per viaggio, e di conferire gli ordini sagri al rito greco se occorrerà. Monsignor Segretario dice che altre volte oltre le solite parti di Palazzo e del Collegio li furono dati scudi 30 e persuaso à partire.

Rescriptum.

Annuerunt pro scutis decem tradendis post discessum in loco, quo transire intendit.

^a áthúzva: *Rasponus* [*Crossed out: Rasponus*] ^b beszúrva [*Inserted*]

90.

Róma, 1675. február 6. előtt

[*Rome, 6 February 1675*]

Theofánisz Mavrogordátosz kérelme a Szent Officiumhoz, hogy utazás közben latin templomokban misézhessen

[*Request of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Office to be permitted to celebrate mass in Latin churches during his travels*]

ACDFSO St.St. QQ2 – i, fol. 321r – 323v

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(fol. 321r)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori²⁴⁴

Theofane Maurogordato Arcivescovo di Naxia di rito greco devotissimo oratore dell'Eminenze loro humilissimamente gl' espone, qualmente per interessi suoi gravissimi è necessitato trattenersi in queste parti della Christianità, havendo anche perso il suo Arcivescovato per servizio della santa fede e per l'unione con la Santa Madre Chiesa: ma perche in queste parti christiane sono rare le Chiese del suo rito, e se in qualche città vi sia, non si celebra che una sol' messa il giorno, e questa da sacerdote deputato, il supplicante per non restar privo del Santo Sacrificio, humilissimamente supplica l'Eminenze loro concedergli licenza che possa in ogni occasione

---

(1702), *Warsaw* (1706), and *Vienna* (1709); *Cardinal* (1712)].

244 Onofrio Constantini kézírása [*Handwriting of Onofrio Constantini*].

celebrare etiam nelle Chiese Latine con il consenso de superiori ecclesiastici di quei luoghi: Che oltre l'opera pia, non mancherà pregare Santissimo Domino Maestà nel Santissimo Sacrificio per l'Eminenze loro. Il tutto etc. Quam Deus etc.

(fol.323v)

Illustrissimi Eminentissimi e Reverendissimi Signori li Signori Cardinali della Santa et Unita Inquisitione

Per Theofane Maurogordato Arcivescovo di Naxia Greca

(fol.323r)

Die 6. februarii 1675. Eminentissimi remiserunt instantiam oratoris ad Sacram Congregationem de Propaganda Fide

Theofano Maurogordato Arcivescovo di Naxia Greco espone che convenendoli di trattarsi in queste parti della Christianità, havendo anco perso il suo Arcivescovato per servizio della santa fede, e perche le Chiese di rito greco in queste parti sono rare, ne vi si celebra che una Messa il giorno, chiedo licenza di poter in ogni occasione celebrare etiam nelle Chiese latine col consenso de superiori latini di quei luoghi.

91.

Róma, 1675. február 6.

[Roma, 6 February 1675]

A Szent Officium a Hitterjesztés Szent Kongregációjához utalja vissza Theofánisz Mavrogordatosz kérelmét, hogy utazás közben latin templomokban misézhessen

[The request of Theophanes Mavrogordatos to be allowed to celebrate mass in Latin churches during his journeys is referred by the Holy Office back to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

ACDFSO St.St. Decreta anno 1675, fol. 46rv

Eredeti (registrum). *[Original]*

Theophani Archiepiscopi Naxiensis ritus graeci supplicanti pro licentia celebrandi missa in partibus Catholicorum ex causis expressis in memoriali, quo auditu, Eminentissimi remiserunt instan- // *(fol.46v)* tias Oratoris ad Sacram Congregationem de Propaganda Fide.

92.

Róma, 1675. február 28.

[Rome, 28 February 1675]

Francesco Ravizzának, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Giulio Angelihez, a Kongregáció ügynökéhez

[*Letter of Francesco Ravizza, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Giulio Angeli, Agent of the Congregation*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1675, vol. 64, 10r

Eredeti (registrum). [Original]

Al Signor C(avaliero) Giulio Angeli Agente della Sacra Congregatione.

Livorno ultimo febraio 1675

Arcipelago

A Monsignor l'Arcivescovo greco di Naxia renditore di questasi contenti VOSTRA SIGNORIA di pagare scudi dieci di moneta, donatagli dalla Sacra Congregatione per doversi li bonificare ne' suoi conti, et il Signor la felicità.

93.

Róma, 1675. február 28.

[Rome, 28 February 1675]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Mario Alberizzi bécsi nunciushoz²⁴⁵

[*Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Mario Alberizzi, Vienna nuncio*]

APF Lettere di Mons. Secretario an. 1675, vol. 64, 10rv

Eredeti (registrum). [Original]

Al Monsignor Nuntio Apostolico Vienna, ultimo febraio 1675

Arcipelago

Monsignor l'Arcivescovo Greco di Naxia doppo esser stato alcuni mesi in questa Corte per suoi interessi, se ne viene costi, e partendo con buona licenza della Sacra Congregatione, a nome della medesima lo raccomando a VOSTRA SIGNORIA accio che nelle di lui giuste occor- // (*fol. 10v*) renze le piaccia di favorirlo della sua assistenza ed aiuto, e me le offero.

---

245 Mario Alberizzi (1611–1680) neocaesareai érsek (1671), bécsi nuncius (1671–75), bíboros (1675) [*Mario Alberizzi (1611–1680); Archbishop of Neocaesarea (1671); Vienna nuncio (1671–75); Cardinal (1675)*].

94.

Róma, 1675. március 4.

[*Rome, 4 March 1675*]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében**

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of the request of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Acta 45 (1675) fol. 44v–45r

Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 34r*)

Die Lunae 4. Martii fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in Aula eiusdem Sacrae Congregationis cui interfuerunt Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus, Vrsinus, Otthobonus, Vidonus, Carafa, Alterius, Ninus, Rospigliosus, De Maximis, Nerlius, Azzolinus, Casanate, nec non Reverendi Patres Domini Cerrus et Rauizza Secretarius.

// (*fol. 44v*)

Relatio Eminentissimi Otthoboni

22. Arcipelago

Dalla Sacra Congregazione del Sant Offitio sono state rimesse all' Eminenze Vostre due istanze, l' una di Monsignor Arcivescovo greco di Naxia, il quale esponendo di doversi trattenero in Cristianità per sue necessità, supplica della licenza di poter celebrare in ogni occasione anche nelle chiese latine col consenso de Superiori ecclesiastici di quei luoghi, ove si troverà. L' altra è di Gabriele sacerdote greco del Monte Sinai di Santa Caterina, il quale parimente supplica della licenza di celebrare la messa.

Dice Monsignor Segretario, che altre volte simili istanze sono state rimasse alla Congregazione del Sant Offitio; mà essendosi compiaciuta quella di rimettere all' Eminenze Vostre, hà rinvenuto negli atti di questa Sacra Congregazione l' appreso decreto.

// (*fol. 45r*) Die 5 Junii 1632.

An Praesbyteri ritus graeci Ecclesiae Latinae uniti possint in ecclesiis ritus romani inquisito Episcopo, vel eius in spiritualibus vicario generali missas cum suis solemnitatibus, et cantu celebrare.

2o A Episcopus, seu eius vicarius licentiam praefatam absque necessitate concedere possit et debeat. Congregatio respondit

Ad Primam: Non licere. Ad 2am posse etiam absque necessitate, si aliqua spiritualis utilitas probabiliter speretur.

Rescriptum.

Annuerunt arbitrio Ordinarii seu vicarii generalis locorum, in quibus intendit celebrare, in aliqua tamen ecclesia per eosdem designanda, dummodo non sit monialium.

95.

Torino, 1675. július 17.

[Turin, 17 July 1675]

Theofánisz Mavrogordátosz levele Paluzzo Altieri bíboroshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához

[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol 1, fol.105–106 (prius 84 ceruzával)
Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]*

(fol. 105r)

Eminentissimo Signore

Non ho voluto mancare di formarli queste due linee come mio vero e buono Patrone per significarli il mio felice arrivo come ha piaciuto à Sua Divina Maestà in Torino, per tanto con questa mia sono a pregarla si come per l'addietro si degno assistermi de suoi soliti favori et di compartirmi le sue carita e gratie soprabondanti in riguardo a meriti miei mi danno sicurezza tale cosi affidato dalla benignita di Vostra Eminenza, che in avvenire sara per proteggermi et introdurmi a pro e beneficio mio e di Santa Chiesa Cattolica et Apostolica Romana a qualche officio Credo, che Vostra Eminenza si degnara in avvenire continuarmi le sue gratie benche l'obligationi grandi che le devro non possino andar del pari a tal gratie e favori gia per avanti da Vostra Eminenza compartitemi a la supplico d'honorarmi de suoi sempre riveritissimi commandi mentro prostrato le facio profondissima riverenza pregaro sempre Sua Divina Maestà nelle mie orationi per Vostra Eminenza

Torino 17 luglio 1675

Humillissimo e Devotissimo Servitore

Teoffano Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia

θεόφανης μαυρογορδάτος παροναξίας δουλος τῆς ἐξόχοτησου

96.

Bécs, 1675. október 12.

[Vienna, 12 October 1675]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago 1670–1675, vol. 2a, 710r (prius 457r)

Eredeti. [Original]

Illustrissimo Signor mio, signor e Padrone Colendissimo.

Capitato costi non ho potuto, ne voluto mancare come à mio singularissimo Padrone raguagliar à Vostra Signoria Illustrissima qualmente à una dà Torino inviata le non habbi potuto veder in corrisponenza la risposta, qual mi vuò immaginando non li sarà capitata. Percio, essendo li già à lei notissimo non possi portarmi per Constantinopoli, prego l'innata sua bontà si degni à qualche vacanza collà favorirmi che della gratia ne nivero eternamente obligato, esibendomi tutto à suoi commandi, essendo, che questo sarà à me pegno eterno perpetuo d'indelebil memoria; mentre ad ogni minimo suo ceno non sii per mancar à quella volta portarmi, per mostrarmi quanto le professo essere, alla qual bacciando le mani mi dedico.

Vienna, li 12 8bre 1675.

Di Vostra Signoria Illustrissima

Humillissimo et Divotissimo servitore

Teofano Mauro Cordato Arcivescovo di Nixia

Bécs, 1675. december 1.

[Vienna, 1 December 1675]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Paluzzo Altieri bíboroshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához*[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]*

APF SOCG 458 (1676. III. 2–IV. 13.) 90r–91v

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]**(fol. 90r)*

Eminentissimo e Reverendissimo Signore Signore e Padrone mio
Sempre Colendissimo

Scrissi all'Eminenza Vostra da Turino, e da qui, e benché non mi sia giunta alcuna risposta, suppongo tuttavia, che le saranno capitati i miei riverentissimi ufficii; siccome hora li rinnovo, non iscordandomi mai dell'Eminenza Vostra, e della carità, e cortesia grande usata verso di me, della quale le ne sarò per sempre tenuto.

Prego hora l'Eminenza Vostra, a voler con la sua Suprema Autorità dar calore alle mie humillissime suppliche fatte alla Sacra Congregazione de Propaganda Fide, per iscriver all'Imperatore²⁴⁶ a conceder qui una Chiesa Greca per la conversione de' Schismatici, che se ne trovano in gran numero. Mi prometto dall'innata bontà di Vostra Eminenza che non saranno defraudate le mie speranze, che concernono l'honore di Dio, il bene dell'anime, e l'esaltatione della Santa Chiesa Cattolica Apostolica Romana; con che baccio a Vostra Eminenza con ogni humile, e profonda riverenza la sacra porpora.

Vienna primo Xbre 1675.

Dell'Eminenza Vostra Humillissimo Devotissimo et Obligatissimo
servitore Theofano Mauro Cordati Arcivescovo di Naxia

δούλος τῆς ἐξοχότησου θεοφάνης μαβρογορδάτος παροναξίας

(fol. 91v)

S.Card. Altieri

A Monsignor Cerri

Grecia

Sommario

---

246 I. Lipót (1657–1705) [*Leopold I (1657–1705)*].

Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia scrive all'Eminenze Vostre da Vienna, supplicandole ad ottenere in detta città dalla Maestà dell'Imperatore una chiesa greca per li Scismatici che vengono alla santa fede, essendo che in questo modo se ne convertirebbe gran quantità.

Die 2. Martii 1676

Nihil

V. Cerrus Secretarius

24^a

^a alatta áthúzva: 23 [*Crossed out below it: 23*]

98.

Bécs, 1675. december 10.

[*Vienna, 10 December 1675*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol.127r, 130v (prius 97 ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol.127r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore e Padrone mio Colendissimo

La bonta di Vostra Signoria Illustrissima tante volte da me sperimentata, della quale le resto in vita obligato, mi da l'animo d'importunarla con la presente, pregandorla, di voler presentare alla Sacra Congregatione de Propaganda Fide l'annessa, nella quale fo istanza, che l'Eminenze Sue si compiaccino de scriver' all'Imperatore per la concessione d'una Chiesa greca in questa città per la conversione de'scismatici, che vi sono numerosi, sapendo io, che accalorate le mie preghiere dall'autorità di Vostra Signoria Illustrissima haveranno l'effetto, che bramo.

Scrissi a Vostra Signoria Illustrissima da Turino, e da qui, ma non n'ho veduta veruna risposta: Onde mi dispiace nel cuore, che non le siano capitati i miei riverenti ufficii, c' hora li rinnovo, assicurandola, che tengo sempre viva memoria di lei, e delle sue grazie usate benignamente: verso di me, e non ambisco altro, che dimostrarle in effetti la mia osservanza, che le porto, e farle vedere, ch' io sia, e voglia essere

Vienna 10 Dicembre 1675.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo e Obligatissimo Servitore

Teofano Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia
δούλος τῆς πανιερότησος θεοφάνης μαῦρογορδάτος
μητροπολητης παροναξίας

(*fol. 130v*)

Grecia

10 Dicembre 1675.

Monsignor Stefano Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia domanda un
chiesa greca nella sua diocesi
si riponga

99.

Bécs, 1675. december 10.

[*Vienna, 10 December 1675*]

**Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent
Kongregációja titkárához**

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for
the Propagation of the Faith*]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol.128r – 129v (prius 98
ceruzával)

Eredeti tisztázat, aláírás sk. [*Original fair copy, signed by the author*]

(*fol. 128r*)

Illustrissime e Reverendissime Signore mio Patrone Colendissime

Havendo gia fatto il dispaccio, mi giungono prima i favoritissimi caratteri
di Vostra Signoria Illustrissima da quali intendo la di lei benigna inclinatione
verso mia persona: Gliene rendo per tanto tutte quelle gratie, che si devono
a si cortesi espressioni, et ad un Patrone cotanto riverito, pregandola di
nuovo a voler ricever le mie humili preghiere, che le giungeranno per
altro ricapito. Nel mentre con la speranza della di lei protettione, le bacio
riverentemente le mani.

Vienna 1o Dicembre 1675

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima Humillissimo e
Devotissimo Servitore

Teofano Mauro Cordato Arcivescovo di Naxia

δούλος τῆς πανιερότησος θεοφάνης μαῦρογορδάτος
μητροπολητης παροναξίας

(*fol. 129v*)

Germania^a

si riponga

^a áthúzva [*Crossed out*]

100.

Róma, 1676. január 14.

[*Rome, 14 January 1676*]

Onofrio Constantini debrai püspök levele Urbano Cerrrihez, a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Onofrio Constantini, Bishop of Debra, to Urbano Cerri, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. I, 82r–83v (prius 43 ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(*fol. 82r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Havendomi Vostra Signoria Illustrissima con la sua solita affabilità comunicato di presenza, non sò che difficoltà, mossa da persone non specificatemi intorno al titolo, che hanno usato, et usano i prelati greci deputati da questa Santa Sede Apostolica in questa Alma Città, et havendo havuto fortuna in altro tempo raguagliare Vostra Signoria Illustrissima, e sodisfarla intorno alla medesima, tanto, quanto mi permise la poca abilità, mi fù commesso da Vostra Signoria Illustrissima che ponessi in carta ciò, che li significar à bosca. Perche eseguisco con ogni prontezza, come devo, con quella schiettezza, che Vostra Signoria Illustrissima sà esser in me proveninte non da talenti politici, e cerimoniosi, ma da pura verità. Primieramente mostrai à Vostra Signoria Illustrissima un' esemplare di carattere del Signore D. Giovanni Pastritio²⁴⁷ dell' anno 1654, del quale si serviva l' ultimo mio antecessore, nel quale si contiene titolo di questo tenore. Laurentius Constantinus Divina Misericordia Archiepiscopus Cassandriae,²⁴⁸ et per il che havendo seguito ciò che questa di me è praticato, e non escogitato da me, non devo esser' notato di qualche esorbitante innovatione. La ragione fondamentale, per la quale i prelati greci etiam cattolicissimi non mettono (Sedis Apostolicae gratia) sià perche le chiese non le hanno da questa Santa Sede, ma da chi risiede secondo i

---

247 Dalmáciai születésű, eredeti nevén Ivan Paštrić (1636–1708). Leon Allatios halála (1669) után a Propaganda kiadványainak „revisor”-a, tanár, majd a Vatikáni Könyvtár héber „scrittore”-ja [*Born in Dalmatia, his original name was Ivan Paštrić (1638–1708). After the death of Leon Allatios in 1669, he was 'revisor' for the publications of the Propaganda fide, teacher, and later the Hebrew 'scrittore' of the Vatican Library.*]

248 A Kirillos Lukárisz idejebeli zavarok miatt Konstantinápolyból Rómába jött, és 1640-től néhány évig az *episcopus ordinans* tisztét is betöltötte. Halálának időpontja bizonytalan, 1660 tájára tehető [*He left Constantinople and went to Rome due to the disturbances at the time of Kyrillos Lukaris, and for several years filled the post of episcopus ordinans. The date of his death is uncertain but can be placed around 1660.*]

patriarchati. Qual cosa vuole questa Santa Sede che così si osservi, e non [...] ingerire in conferire tali chiese, anche di solo titolo in soggetti di rito greco, come de facto si vide nella consecratione di Monsignor Paolo Zorcicz²⁴⁹ Vescovo Serviano nell' Imperio, consecrato da me pochi anni sono, che se disputò molto, se quel titolo, che se li diede di Platea fusse del Patriarchato di Roma, ò di Constantinopoli, e trovato esser di Roma, la Santa Sede Apostoli- // (fol. 82v) ca lo conferì, et haverebbe fatto il contrario, se si fusse ritrovato esser' di Constantinopoli. Et in persona mia, ritrovandomi quì eletto vescovo deputato per il rito greco, e non per all' hora consecrato, feci istanza d'esser consecrato quì, dandomi qualche titolo di Grecia, ma non fui esaudito, e per ciò mi convenne passar' in Ochrida, ove da quel primate hebbi consecratione, titolo, e bolle, poiche per essere alcuno quì vescovo deputato, la Santa Sede lo suppone già vescovo in Grecia. Ma se mi fusse opposto ciò che la Santa Sede Apostolica pratica in conferire patriarchati et arcivescovati greci, rispondo, che non siamo nel caso, del qual si discorre, poiche i patriarchati et arcivescovati detti li conferisce à persone di rito latino per altre convenienze, per mostrare cioè l'unità di tutta la Chiesa universale, ò per altro, quali soggetti di rito latino non hanno ne sudditi, ne attuale esercizio nel rito greco, anzi se fusse l'unione, cessariano, ma i vescovi greci qualsisiano esercitano il rito greco con persone di rito greco ò suddite, ò non suddite.

Secondariamente mostrai à Vostra Signoria Illustrissima due scritte di vescovi greci cattolici tutte due con il titolo Miseratione Divina. L'una era una bolla di Monsignor Simeona Lascari arcivescovo di Durazzo²⁵⁰ che servì per vicario apostolico in Ochrida, e l'altra una dimissoria di Monsignor Theophane Maurogordato arcivescovo di Naxia perseguitato e scacciato dal Patriarcha di Castantinopoli per esser cattolico. Ne osta al cattolicismo il non mettere Sedis Apostolicae gratia, poi che per terzo mostrai à Vostra Signoria Illustrissima due dimissorie di prelati latini, i quali mettono Miseratione Divina, e non altro, e sono cattolicissimi prelati di Santa Chiesa. L'uno è l'Arcivescovo // (fol. 83r) di Palermo, e l'altro

---

249 Pavao Zorčić (1671–1685), a horvátországi Marča püspöke [*Pavao Zorčić (1671–1685); the Bishop of Marča in Croatia*].

250 Szimeon Laszkárisz konstantinápolyi szerzetespap 1657-ben tette le Velencében a katolikus hitvallást, majd Rómába ment, ahonnan az albániai Cimarrába küldték misszióba. 1659-ben visszatért Rómába mint Durazzo püspöke, akit az unióra hajló II. Athanasziosz ohridi patriarcha (1653–1660) szentelt fel. 1660 elején visszatért Cimarrába, de mivel zavaros ügyekbe bonyolódott, 1663-ban Spanyolországba menekült, ahol 1689-ben meghalt [*Simeon Laskaris, a monk from Constantinople, made his Catholic confession in Venice in 1657, then went to Rome, from where he was sent on mission to Cimarra in Albania. In 1659, he returned to Rome as the Bishop of Durazzo, having been ordained by Athanasios II, Patriarch of Ohrid (1653–1669), who was sympathetic to the Union. In early 1660, he returned to Cimarra but having entangled himself in dubious matters, in 1663 he fled to Spain, where he died in 1669*].

l'arcivescovo di Otranto, e ciò credo per essere arcivescovati conferiti da Sua Maestà Cattolica, dunque se questi, che non hanno altro che la nomina dal Rè, e poi la conferma, e bolle dalla Santa Sede Apostolica, e con tutto ciò mettono Miseratione Divina e non altro, quanto maggiormente i prelati greci che hanno il tutto da chi sono consecrati e quì in Roma per esser tenuti per vescovi, li basta mostrare esser' stati consecrati, e far' la professione della santa fede cattolica secondo il Concilio Fiorentino, e se fussero stati consecrati da vescovi sospetti, per maggior cautela sono assoluti dalla Santa Sede Apostolica, caso che fussero incorsi in irregolarità. Ma se replicasserò, dicendo che tali prelati reggii fuor' di Roma mettono Miseratione Divina, ma in Roma metteranno Sedis Apostolicae gratia. Rispondo, che se ciò non lo comprobano con qualche esempio, gratis nien'detto, replicando io, che si come quei vescovi che sogliori mettere Sedis Apostolicae gratia tanto lo metteranno fuor' di Roma, quanto in Roma, così quei che sogliori mettere Miseratione Divina tanto lo metteranno fuor' di Roma, quanto in Roma, come non vi è altro evidentemente in contrario assignabile. Di maniera tale, che da quanto si è brevemente detto ne siegue non haver' commesso esorbitanza seguitando il costume de miei antecessori, e se à qualche uno, anezzo solamente nelle cose di questa Curia tra vescovi di rito latino, paresse strano, rifletta, e si renda informato delle cose de vescovi greci, che li cesserà ogni meraviglia. Però Vostra Signoria Illustrissima è padrone comandare ciò che meglio paresse, non ostante ciò // (*fol.83v*) che si è detto e se comandassero che innovi, ma lo faccia sapere Vostra Signoria Illustrissima, che vedrò d'ubbidire. Se poi volessero che patente, ò cose simili non ne faccia in idioma latino, ò italiano, ma solamente in greco (ove cessa ogni dubbio, havendo le nostre formule antiche inalterate, e cattoliche) lo farò volentieri, ma ciò apportarebbe grande discommodo, poiche bisognerebbe che in molti lochi, e in molte occorrenze vi fussero interpreti, non essendo possibile, generalmente parlando, pure per obedire farò tutto, ciò che mi verrà comandato, particolarmente da Vostra Signoria Illustrissima, à cui devo per molti capi ubbidire, e rassegnandomi qual sempre fui

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Di Casa²⁵¹ li 14 Gennaro 1676

Devotissimo et Obligatissimo Servitore

Onofrio Costantini arcivescovo di Debra

deputato per il rito greco

(*fol.82r*)

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Cerri Secretario di Propaganda

---

251 Vagyis a Collegio Greco [*Namely the Greek College*].

Bécs, 1676. március 1.

*[Vienna, 1 March 1676]***Francesco Buonvisi²⁵² bécsi nuncius levele Paluzzo Altieri bíborshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához***[Letter of Francesco Buonvisi, Vienna nuncio, to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]*

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol.137r–138v (prius 102 ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by author]**(fol. 137r)*

Eminentissimo e Reverendissimo Signore Signore Patrone Colendissimo

Mandero lettere circolari a tutti gl'Arcivescovi e vescovi che sono subordinati a questo Nunziatura, e principalmente a quelli di Ungheria, accio escquischino puntualmente quello che da Vostra Signoria e da cotesta Sacra Congregatione mi viene comandato per impedire le questuazioni de Greci scismatici, anchorche facessero, o mostrassero d'haver fatta la professione della fede cattolica, per impedire che con queste collette si mantenghino nel possesso de Santi Luoghi de Gerusalemme ultimamente usurpati à forza di denaro. E à questo proposito stimo bene d'anni stare à Vostra Signoria che fin dal tempo del Signor Cardinale Albrizio²⁵³ venne quà l'arcivescovo di Nixia, e raccomandatomi dà Sue Eminenze l'introdussi all'Audienza di Sua Maesta, et ottenne un'aiuto di costa di 600 fiorini, con i quali sperano che ritornasse in Italia, mà di questi ne mandò la maggior parte in Grecia, con dire che lo facieva per redimere alcuni suoi parenti dalla schiavitudine, e non vorrei che havessero semito per il cattivo fine, che Vostra Eminenza m'accenna, però l'avviso riverentemente, per sentire se ci sia occasione di sospettare di questo arcivescovo, il quale adesso si è ridotto in mendicità, e non potendosi sperare altri sussidii dall'Imperatore, non vorrei che prostituisse il suo carattere, e però l'esorto à tornar in Italia, // *(fol.137v)* mà senza qualchè aiuto non potrà fare il viaggio. Gli desidera d'impiegarsi alla cura dell'anime di quei Greci che vengono nelle Maremme

---

252 Francesco Buonvisi (1626–1700), tessalonikai érsek (1670), lengyelországi (1670–1675), majd bécsi nuncius (1675–89), bíboros (1681) *[Francesco Buonvisi (1626–1700); Archbishop of Thessalonika (1670), nuncio to first Poland (1670–1675), then Vienna (1675–1689); Cardinal (1681)]*.

253 Mario Alberizzi (1611–1680) neocaesareai érsek (1671), bécsi nuncius (1671–75), bíboros (1675) *[Mario Alberizzi (1611–1680); Archbishop of Neocaesarea (1671), Vienna nuncio (1671–1675); Cardinal (1675)]*.

del Gran Duca,²⁵⁴ ò nell'isola di Corsica, il chè non sò se sia consegnibile, mà ben si stimo necessario di levarlo di quà per molti motivi, et à Vostra Eminenza faccio profondissimo inchino.

Vienna 1mo Marzo 1676
Di Vostra Eminentia
Humillissimo devotissimo et obligatissimo servitore
Francesco, Arcivescovo di Tessalonico mp.

(fol. 137r)
Eminentissimo Signor Cardinale Altieri Prefetto della Sacra
Congregatione di Propaganda Fide, Roma

(fol. 138v)
ci riponga

102.
Róma, 1676. március 2.

[Rome, 2 March 1676]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz kérelme ügyében**

*[Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in
the matter of the request of Theophanes Mavrogordatos]*

APF Acta 46 (1676) fol. 63v
Eredeti (registrum). *[Original]*

(fol. 58r)

Die 2a Martii 1676 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in
Aula eiusdem Sacrae Congregationis in qua interfuerunt Eminentissimi
et Reverendissimi Domini Cardinales infrascripti, videlicet Barberinus,
Vrsinus, Sfortia, Otthobonus, Vidonus, Carafa, de Alteriis, Ninus,

---

254 Toszkána mocsaras vidéke *[The swampy region of Tuscany]*.

De Maximis, Columna,²⁵⁵ Nerlius, Crescentius,²⁵⁶ Albritius,²⁵⁷ Spada, Norfolk²⁵⁸ e Azzolinus et Casanate, nec non Reverendi Patres Domini de Albiciis, Judex, et Cerrus Secretarius.

(fol. 63v)

Relatio Eminentissimi Alterii

24. Arcipelago

Monsignor Arcivescovo Greco di Naxia scrive all' Eminenze Vostre da Vienna supplicandole ad ottenere in detta città dalla Maiestà dell' Imperatore una Chiesa Greca per li scismatici che vengono alla fede essendo che in questo modo se ne convertirebbe gran quantità.

Rescriptum.

Nihil.

103.

Bécs, 1676. május 28. előtt

[Vienna, before 28 May 1676]

Prospero Rinaldi feljelentő levele I. Lipót császárhoz

[Letter of accusation by Prospero Rinaldi to Emperor Leopold I]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. I, fol.160r–163v (prius 116–119 ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. [Original, signed by the author]

(fol. 160v)

Copia

Sacra Cesareo-Reale Maestà

Con gran rossore et afflittione rappresento à Vostra Maestà Cesarea che nel passaggio dà Italia à Vienna Teofano Maurocordato arcivescovo di Paronassia mi desuiò con parole lusighevoli d' andarlo à servire, specificandomi, che quando sarebbe à Vienna, lui sarebbe

---

255 Federico Baldeschi (Ubaldi-Colonna), a Propaganda Fide korábbi titkára, 1674. dec. 17-től bíboros, 1675–1691-ig a Zsinati Szent Kongregáció prefektusa [Federico Baldeschi (Ubaldi Colonna); the former Secretary of the Propaganda fide; 17 December 1674, Cardinal; 1675–1691, Prefect of the Holy Congregation of the Council].

256 Alessandro Crescenzi (†1688), bíboros (1675) [Alessandro Crescenzi (†1688); Cardinal (1675)].

257 Mario Alberizzi (1609–1680), bécsi nuncius (1671–75), bíboros (1676) [Mario Alberizzi (1609–1680); Vienna nuncio (1671–1675); Cardinal (1676)].

258 Philipp Thomas Howard of Norfolk (†1694), bíboros (1676) [Philipp Thomas Howard of Norfolk (†1694); Cardinal (1676)].

la seconda persona nella Sua Augustissima Corte, allora mi faceva essercitare à suonar gl'organi, promettendomi molti salarii et habitati. Intese io queste parole, m'accomodai con lui, quando diceva Messa, mi faceva cercar attorno alla Chiesa la limosina, come anche per la Città. Quando siamo entrati ne' paesi d'Allemagna nell'hosteria mi disse, che i letti erano cari, e ch'era necessario dormir due per letto, et io gl'obedii, e vedendolo un'huomo venerando con barba lunga non pensavo mai, ch'avesse pensieri cosi nefandi, mà trovai il contrario, e veramente sfogò meco tutti i suoi sfrenati appetiti, diendomi, che come arcivescovo m'assolveva dà questo peccato, cosi hà continuato per due mesi ogni giorno. Il giorno di Natale ispirato dà Dio andai à confessarmi, il confessore non volse assolvermi senza promessa di non più commetterlo, fate le mie divotioni tornai à casa, et il medesimo giorno mi torno à tentare, e negandolo io mi diede de'schiaffi, io subito me nesortii di casa dimandando il mio salario, e lui non solo me lo negò, ma pretendeva il rimborso delle spese fattemi fin'adesso. Per questo ricorro à Vostra Maestà Cesarea acciò mi facci giustitia, e per questo atto di giustitia venga remunerata dà Dio.

Di Vostra Sacra Cesareo-Reale Maestà Humillissimo et Obligatissimo Servitore

Prospero Rinaldi Chierico dà Reggio²⁵⁹

Il sudetto arcivescovo procurava d'esser patriarca in Constantinopoli, cosi s'è unito con altri vescovi et hanno fatto capitolo per far morire il loro patriarca, come sono soliti di fare, essendo stati cavati gl'occhi ad uno, et immediatè fù ammazzato, successo un'altro, doppo quattro mesi fù impiecatò 20 anni fà circa, e cosi si vanno cacciando come gli Asini la carica, durando solo un'anno ò due un patriarca, e ciò per via di danari presentati à Turchi, cosi volevano fare costoro, e non potendoli riuscire, non havendo dinari à sufficienza, si sono consultati di venire à Roma dal Papa con finta e pretesto di voler unire la Chiesa greca alla Romana, et elegger loro un patriarca, et il Papa lo confermi, e nella sua partenza dà Roma arrivorono à Constantinopoli, e quando il loro patriarca lo seppa, fece immediatamente impiccare uno di questi, l'altro lo mandò in galera, e gl'altri fuggirono chi in Ispagna, chi in Moscovia, et un'altro hà rinegato. Questo che è fuggito à Roma, s'è fatto Catholico per disperatione, mà non per divotione, et hà fatto professione in presenza del Cardinale Francesco Barberini²⁶⁰ come lui

---

259 Reggio di Calabria (Olaszország) [Italy].

260 Francesco Barberini, 1633–1679-ig, haláláig a Szent Hivatal Legfőbb Szent Kongregációja (Suprema Sacra Congregazione del Sant'Uffizio) bíboros titkára [Francesco Barberini, from 1633 to his death in 1679 the Cardinal Secretary of the Supreme Holy Congregation of the Holy Office].

dice. Con questa senza vanno attorno cercando limosina, scusandosi di più che i suoi parenti sono schiavi nelle mani de' Turchi, il che non è vero, perche quei che nascono in Turchia sono sudditi, mà non gli fanno mai Schiavi. Questa è astutia de' Greci d'ingannare la Christianità pigliando passaporti hoggi dà Catholici, dinari dà Heretici, per cercar limosina, e per far altre cose occulte.

// (fol.161r) Trovandomi in Roma hebbi honore di bacciar il piede di Sua Santità, doppo mi portai all'udienza del Signor Cardinal Carpegna²⁶¹ Dattario, quale mi disse, haver inteso esservi alcune spie in quella Città, e m'interrogò, se io n'havevo contezza, io gli risposi di nò, perche non pratico con simil gente, e non cerco i fatti d'altri, mi disse di più, che se à caso intendesti qualche cosa, gliela palesasti, che servirebbe per opera di carità, perche questi tutti defraudano la Christianità, et io gli soggiunsi, che co'l tempo havrei procurato d'informarmi, e notificargli ogni cosa quando sentisti che fosse vera. Onde havendo usata ogni diligenza, et essendo à pieno informato della verità del fatto, l'hò avvisato, come in Roma si trovano due spie occulte, stipendiate dal Papa, stimandoli per huomini dà bene, nutrendo in se sfrenati et enormi vitii, questi si chiamano uno Giuseppe Garno^a dà Scio²⁶², vescovo dell'Isola di Sira nell'Arcipelago, quale si ritrova di presente alloggiato al Collegio de Propaganda Fide, l'altro Honofrio Constantini Arcivescovo^b greco di Debri, che sta in Collegio de' Greci, e questi si servono d'altri due per spie, uno de' quali è loro corriere chiamato P. Francesco Loredano^c di statura alta, e di faccia varolata, e questo alloggia per suo transito quando porta lettere de' i detti vescovi in Venetia in casa di Bartholomeo Rossi, che stà vicino à San Giorgio de' Greci, il secondo si chiama Giovanni Tacchi^d greco renegato, che si trova di presente in Roma alla piazza di Spagna, che vende cioccolata e caffè, vicino al Palazzo dell'Ambasciadore, questo essercitava l'arte d'orefice de fraudando la moneta in Turchia, mà scoperto il suo delitto fù preso, e per non essere impiccato si fece Turco, e fuggito poi secretamente à Sira si salvò dal sopradetto vescovo. Venne poi costui à Venetia alloggiato in faccia alla Chiesa de' Greci, quale ivi anche avendo dato principio à tagliar intorno la moneta di nuovo scoperto se ne fuggì à Roma sotto la protezione del detto vescovo, dove anche carcerato per le sue infamità in Campidoglio già anni 15 in circa, per mezzo poi di Monsignor Adalto giudice de' i forestieri fù rilassato, e se ne ritirò à Napoli, dove facendo il medesimo fù parimente preso d'ordine del

---

261 Gaspare Carpegna (1625–1714), bíboros (1670), datárius [*Gaspare Carpegna* (1625–1714); *Cardinal* (1670), *Datary*].

262 Giuseppe Guarco, szíroszi latin püspök (1655–1694) [*Giuseppe Guarco, Latin Bishop of Syros* (1655–1694)].

Vicerè Don Pietro d'Aragona,²⁶³ e trattenuto in segreto fondo mesi 3 poi condannato in galera, mà per mezzo d'altri suoi amici, che spendevano volentieri non s' esegui, nulladimeno bandito dal Regno in trè giorni, ne' i quali entrando in commercio con una donna maritata figliuola d'un prete greco, ch'habitava nel cortile della Chiesa de' Greci à Napoli amazzò il marito della sudetta donna, e se ne scappò di nuovo à Roma, e di nuovo si mise sotto la protettione delli già detti vescovi, dove anche priggionato in criminale 5 mesi per altri delitti, come si vede nell' atti di Nodaro all' officio de' Neofiti in Roma l'anno 1673 à 16 Ottobre, non fù però punito come meritava, che se fosse stato messo alla tortura, haverebbe confessato ogni cosa, e scoprivansi anche loro // (*fol. 161v*) onde dubitando di questo, prevennero con false testificationi in fede, e giuramento tacto pectore, havendolo conosciuto per huomo dà bene 20 anni in Turchia, e 5 à Roma come anco fece l'arcivescovo. Questo s'obligorono di dire il falso, essendo loro fidelissima spia, e ruffiano, non ostante però fù esiliato dà Roma, mà per mezzo di questi vescovi, ch'intercedevano per lui appresto il Signor Cardinale Nittardo²⁶⁴ Ambasciadore di Spagna, et il Signor Cardinale Odeschalco²⁶⁵ non seguì l'esilio, il sudetto vescovo di Sira, e li suoi parenti dell'Isola di Siro loro patria nell'Arcipelago molti anni sono, che servono per spie al gran Visir ben pagati, l'altro arcivescovo serva ancor lui per medesimo al Patriarca de' Greci in Constantinopoli, havendoli promesso in ricompensa un'altro arcivescovado con più entrata in Andrinopoli,²⁶⁶ ò in Morea. In Venetia si trova poi un mercante greco, che stà vicino à San Giorgio de' Greci, quale si chiama Dimetrio Filippi,^e costui teneva una serva, e non havendo moglie, hebbe dà lei un figlio, e l'avetto per suo, venuto poi all'età di 10 anni incirca, divenne di bella presenza, onde il suo sudetto padre penso d'applicarlo a' i studii, e per miglior loco lo menò lui stesso à Roma, per metterlo al Collegio de' Greci,²⁶⁷ e benche nel detto Collegio non sia in uso l'introdurvi figli bastardi, nondimeno per dinari gli fù permesso, pensò di più il detto

---

263 1666–1671.

264 Juan Everardo Nidhard S.I. (1607–1681), 1666–1669 között régensként a spanyol kormány vezetője, majd római spanyol követ, bíboros (1672) [*Juan Everardo Nidhard, S.I. (1607–1681); 1666–1669, led the Spanish government as Regent, later Spanish Ambassador to Rome; Cardinal (1672)*].

265 Benedetto Odeschalchi, bíboros (1645), XI. Ince néven pápa (1676–1689) [*Benedetto Odeschalchi; Cardinal (1645); Pope under the name Innocent XI (1676–1689)*].

266 Edirne (Törökország) [*Turkey*].

267 A fia Philippus de Philippis, (szül.1655), 1668-tól a Collegio Greco lakója, 1679-ben pappá szentelték. Kefallínia és Zákinthosz latin püspöke (1683–1718) [*His son Philippus de Philippis; born in 1655; resident in the Greek College starting in 1668; ordained priest in 1679; Bishop of Kefalonia and Zakynthos (1683–1718)*].

padre per maggior custodia, e patrocínio, di raccomandarlo appresto il detto arcivescovo Honofrio, quale l'accettò volontieri, così il detto padre mercante se ne tornò à Venetia. Qualche tempo doppo vedendo il buon Arcivescovo la bellezza del giovine diede luogo à pensieri lussuriosi, e tanto fece, ch'ottenne l'intento suo lascivo, doppo qualche tempo dubitando di non essere scoperto lo rimandò al suo padre à Venetia, mà poco dopo se ne dolse, e per il grande e carnale amore, che gli portava, s'obligò lui stesso di andarsene à Venetia, e ripigliarlo seco, arrivato colà con buona astutia, acciò non entraste in sospetto un arcivescovo greco con altri preti pure greci, che si trovano à Venetia, lo richiese dal padre per suo figliuolo [...], usate le solite cerimonie nella chiesa alla presenza di molti, promettendo di più al detto giovinetto, che doppo la sua morte l'haverebbe lasciato herede delle sue facultà, e con altre lusinghevoli parole lo desuiò dal padre, e lo menò via senza sua saputa. Arrivato in Roma non lo pose più in Collegio, mà lo teneva in casa per maggior sua sodisfattione, publicandolo per nipote, e mandandolo alle schole. Così quest' arcivescovo con il predetto vescovo di Sira teneva strettissima amicitia, e mentre conversavano giornalmente con gran familiarità, conobbe il vescovo l'amore, che portava l'arcivescovo al detto giovine non esser puro, mà lascivo, e piacendo ancor à lui la sua beltà, lo desiderò parimente, e ottenuto l'intento, godevano insieme in questa sfrenata guisa. Intendo, ch'il giovinetto, illuminato dà Dio, e lasciato tal peccato, si sia fatto religioso, mà non sò di che ordine. Frà tanto che questo si passa un capitano delli soldati del Papa, ch'era in Candia disviò una gentildonna promettendo di sposarla, e tenerla per sua moglie, onde vedendo la // (*fol.162r*) gentildonna i Turchi impadroniti della sua patria, per non rimere frà quelle barbarie, si lasciò indurre dal sudetto capitano verso Roma, non sapendo, che lui havebbe moglie, quale arrivato che fù, abbandonò questa, e se ne tornò dalla sua prima, si ramaricava questa vedendosi in tal guisa tradita, benche il capitano non li toccasse il suo denaro, che seco haveva incirca 6 milla scudi, senza l'altre robbe, e mentre andava à sentir messa al Collegio de' Greci, volendosi confessare dal sudetto arcivescovo, chiamò un de' suoi assistenti, qual' era il sudetto Tachi rinnegato, acciò facesse l'ambasciata all' arcivescovo come fece, e questa pensando di far bene fù dalli sudetti tradita, e lascianamente goduta, consigliata poi dalli sudetti acciò impiegasse i suoi dinari in arte bianca, come fece, mà alla fine poi goduta anche dal sudetto rinnegato, per divorarne il tutto l'amazzò miseramente, haveva essa un suo nipote piccolo chiamato Nicolò Papadobulo,²⁶⁸ che di presente si ritrova nel Collegio de' Greci

268 A krétai származású Nikólaosz Papadópusz (1660–1689) 1673-ban lépett a Görög Kollégiumba, 1683-ban szentelték pappá [*Originally from Crete, Nikolaos Papadopoulos*]

à Roma per intercessione del Signor Cardinale Francesco Barberini. Questo tristo e rinegato vestiva la sudetta donna dà huomo, e la menava al Collegio de' Propaganda Fide al vescovo di^f Sira, come anche all' arcivescovo Onufrio, et ivi dormiva seco.⁸ E le lettere, che scrivevano, erano in bianco cifrate, e'l corrispondente sa pena far apparir li cavatteri con cert' acqua artificiale fatta à quest' effetto. Il detto Tacchi portò le robbe più pretiose della detta donna all' arcivescovo Onufrio, acciò le conservasse nascostamente delle quali robbe parta di minor valuta fù scoperta nelle di lui mani, mentre che le monache convertite la pretendevano. Questa fù un' arte per voler mostrar di voler sgravar la sua coscienza, essendo stata fulminata una scomunica contro chi avesse tali robbe. Simili huomini benché facciano inichità, nondimeno vivono in credito, perche la forza opprime la ragione, il povero è oppresso, la verità è sepolta. Se essaminerà Nicolò, gliene darà miglior informatione. L'offerte, ch' hanno fatte i principi christiani, l'hanno fatte per spendere in opere pie, e per mantenere buoni ministri di Dio, e sostenere quelli, che vengono al grembo di Santa Madre Chiesa, non simil gente. Mà al contrario, essendo stato illuminato dà Dio un principe turco, e venuto alla santa fede, nel tempo di Papa Alessandro VII.²⁶⁹ dà cui fù ben accolto, doppo fù falsamente accusato dal Padre Loredano Gesuita per usurpar il suo, che gl'aveva confidato in Turchia, quando doveva fuggir in Christianità non potendolò portar tutto seco, e mentre il sudetto principe era prigionero mal trattato, con scapito del suo honore, allora il buon padre se ne fuggì di notte tempo dal Collegio Romano, come bene sanno il Padre Riva, et il Padre Atanasio Kircher,²⁷⁰ se vogliono dire la verità. In tempo di Papa Clemente IX²⁷¹ gloriosae memoriae fù gratiato d'una pensione di 1000 scudi d'oro, mà non seguì, perche // (*fol.162v*) il Cardinale Ottoboni²⁷² gli hà voluti per se. Clemente X²⁷³ gli hà fatta l'istessa promessa, mà il Cardinale Carpegna Dattario non l'hà voluta eseguire, dicendo, che non haveva pensioni per altri, che per chierici solamente. Rispose il sudetto che se Santa Madre Chiesa non l'aiutava, dà chi doverla ricorrer, se doveva andar dà gl' heretici. Lui

---

(1660–1689); joined the Greek College in 1673; ordained priest in 1683].

269 VII. Sándor pápa (1655–1667) [*Pope Alexander VII (1655–1667)*].

270 Athanasius Kircher (1601/2–1680), német jezsuita, polihisztor, 1638-tól a Collegio Romanoban fizikát és a keleti nyelveket tanítja [*Athanasius Kircher (1601/2–1680); German Jesuit and Polymath; starting in 1638 he taught physics and Eastern languages*].

271 IX. Kelemen pápa (1667–1669) [*Pope Clement IX (1667–1669)*].

272 Ottoboni, Pietro, 1652. márc. 12. bíboros, 1654–1664 bresciai püspök, 1667–1670 datárius, VIII. Sándor néven pápa (1689–1691) [*Pietro Ottoboni; 12 March 1652, Cardinal; 1654–1664, Bishop of Brescia, 1667–1670; Datary; Pope under the name Alexander VIII*].

273 X. Kelemen pápa (1670–1676) [*Pope Clement X (1670–1676)*].

gli soggiunte, ch'andasse dove gli fosse piaciuto, perche se dovessero mantenere tutti quelli, che vengono alla santa fede, non gli restarebbe neanche le coppola di San Pietro. Queste sono le carezze e le consolationi, che si danno à chi viene alla santa fede, in luogo d'abbracciarli con ogni tenerezza d' affetto, li disprezzano, di che n' hanno dà render conto strettissimo innanti à Dio. L'istesso anno venne à Roma un' Hebrea Candiotta con un figliuolo scappata dalla schiavitù de' Turchi, demandando il battesimo dall' Inquisitore, hebbe dà lui un giulio di limosina, e fù inviata dà catecumeni, e'l Rettore de' Catecumeni dandoli cinque tarocchi la rimandò all' Inquisitore, allegando non esservi commodità per allora. Così fù mandata dà Herode à Pilato. Diedo poi un Memoriale al Cardinal Patrone Altieri senza haverne risposta: chiamata dalla nipote del Papa, moglie di D. Gasparo per veder qualita prova della sua virtù in materia di cucire, hebbe dà essa quattro baiocchi fi limosina. Finalmente capito dà Monsignor Aldaldi, e dà lui fù esaminata, mà non si risolvevano mai di battezzarla, di modo che vinta dall'impazienza e dalla necessità, non havendo pane dà mangiare fù necessità à intornarsene co'l figliuolo nelle mani de' Turchi. Dieci giorni doppo la sua partenza la mandò à cercare per tutta Roma per battezzarla, mà questa diligenza era superflua, e bisognava haverla mantenuta avanti. Questi disordini si fanno à Roma, per la negligenza e pocco zelo della gloria di Dio, preferendo la propria essaltatione, à quella di Santa Chiesa. *Ipsa res fidelium, quae Domino offeruntur, non debent in alios usus, quae ecclesiasticos et christianorum fratrum et indigentium converti, quia nota sunt fidelium et pretia peccatorum ac patrimonia pauperum.* (Urbanus primus²⁷⁴) *Avaritia radix omnium malorum.* Costui, avanti ch'ammazzasse il marito, s'accordò con la moglie di sposarti loro due doppo la morte del detto marito, mà essendo le coste succedute differentemente dà quel che credevano, perche subito seguito l'ammazzamento lui scappò à Roma, lei fù forzata à ricoverarsi nel convento delli Padri Celestini fuori della città di Napoli, à quali serve di passatempo, essendo giovine ancora.

E di quello pure potrà [...] al Nuntio di Venetia per pigliarne miglior informatione con esaminare il Padre del detto giovine.

// (fol.163r) Di più debbi piena informatione della nascita e conditione del detto arcivescovo Honofrio. Costui è nato à Napoli, aveva tre fratelli, suo padre si chiamava Giorgio di Constantino, il quale serviva alli schiavi Turchi delle galere, vile et infame servitio, cioè di condurre donne e ragazzi à quelli barbari per peccare, massime i suoi figli proprii. Veda che conscia d'un padre d'incaminare così male i suoi figliuoli per il guadagno di pocchi baiocchi. Gl' altri tre figli morsero miserabilmente.

274 I. Orbán pápa (222–230) [*Pope Urban I (222–230)*].

La moglie faceva l'istesso arte. Vendevano carboni et acquavite. D. Neofito Francomeli paroco della chiesa greca in Napoli riprese il padre e la madre di queste infamità. Morsero poi in pocco tempo, cosi lui lo levò dà questo peccato essendo ancor piccolo, e lo prese appresto di se, mà essendo quest' Honofrio mal usato, non poteva sopportar la buona disciplina del detto paroco. Finalmente per meglio fare lo raccomandò à un padre Giesuita in Roma per metterlo nel Collegio de' Greci, come fù fatto.²⁷⁵ Successi poi all' arcivescovo di Durazzo²⁷⁶ per missionanti d'ordine della Sacra Congregatione per andare à detta città se lo condusse per suo fratre, e perche erano huomini interessati l'ordinò arcivescovo di Ochrida²⁷⁷ per via danari, non meritando tal dignità, mentre faceva attioni cosi esecrande come si lascia fare sino al presente, sborzando danari à quest'effetto. Costui al suo ritorno dà Ochrida menò seco un' altro giovine bello, quale gli lasciò il padre innocentemente acciò con la sua scorsa fosse ben incaminato tanto ne' i studii, quanto in tutte l'altre virtù, e lui al contrario se ne servì per sodisfar alle sue libidini. Quando pastò à Napoli haveva un tal giovine, perciò quel paroco e gl'altri Greci non gli voltero permetter l'ingresso nella loro chiesa. Potrà Vostra Eminenza scrivere al Nuntio di Napoli acciò essamini i paroco e gl'altri Greci per informarsi della conditione di quest' arcivescovo Honofrio.

(fol. 163v)

Greci

28 Maggio 1676

ricerso contro l'Arcivescovo Greco Honofrio

^{a, b, c, d, e} a név aláhúzza [*name underlined*]   ^f aláhúzza: *al vescovo di*
[*underlined: al vescovo di*]   ^g aláhúzza: *seco* [*underlined: seco*]

---

275 Onofrio Constantini 1656-ban lépett a Collegio Grecóba [*Onofrio Constantini entered the Greek College in 1656*].

276 Szimeon Laszkárisz.

277 Onofrio Costantini (Onufriosz Konsztantínisz) (1636–1717) 1665-ben a Hitterjesztés Szent Kongregációjának kérésére szentelte debrai érsekké az unióra hajló II. Athanásziosz ohridi patriarcha (1653–1660) [*At the request of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, in 1665, Onofrio Constantini (Onufriosz Konstantines) was ordained Archbishop of Debra by Patriarch of Ochrid Athanasios II (1653–1660), who was sympathetic to the Union*].

104.

Bécs, 1676. május 28.

[Vienna, 28 May 1676]

Andrea Caffaro levele Gaspare Carpegna bíboros-datáriushoz

[Letter of Andrea Caffaro to Cardinal Gaspare Carpegna, Datary]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol.151r–153v (prius 110–112
ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. [Original, signed by the author]

Al Signor Cardinale Carpegna Dattario²⁷⁸

Eminentissimo e Reverendissimo Signore

Se io sono troppo importuno con le mie, n'incolpi Vostra Eminenza la sua bontà, che mi spinge tanto sovente à venirla riverire, e continuarli la mia l'avviso com'è arrivato qui la festa di tutti i santi²⁷⁹ un'arcivescovo greco con una gran barba, et hà havuto dall'Imperatore 200 Ungari di limosina, e dimandata licenza dal vescovo di Vienna per poter celebrare la messa greca per cercar la limosina gli fù negata, finalmente poi l'ottenne per Mezzo del Nuntio, mà di celebrarla in privato. Dimandò ancora gratia all'Imperatore²⁸⁰ di poter celebrare alla sua presenza in Capella Imperatoriale, e gli fù concesso, cosi volevano intervenire tanto l'Imperatore regnante, che la Vedova e l'Arciduchessa²⁸¹, mà ecco che non segni, perche fù accusato dà un chierico,²⁸² ch'era seco, come si vede dall'incluso Memoriale, che dall'istesso fù presentato alle Maestà dell'Imperatore Imperatore regnante, e Vedova, all'Arciduchessa, à Monsignor il Nuntio,²⁸³ al vescovo di Vienna,²⁸⁴ à i principali di Corte, uno de quali è capitato nelle mie mani, e con questo gl'invio altre particolarità. Mà l'Imperatore come clementissimo co'l mezzo del Nuntio e del Vescovo di Vienna per evitare scandalo mandato via il giovine con alcuni dinari somministrarli sotto mano tanto dal Nuntio come

---

278 Gaspare Carpegna (1625–1714), bíboros (1670), datárius [Gaspare Carpegna (1625–1714); Cardinal (1670); Datary].

279 1675. november 1 [1 November 1675].

280 I. Lipót (1657–1705) [Leopold I (1657–1705)].

281 Mária Antónia (1669–1692).

282 Prospero Rinaldi (fent 103. sz. dokumentum) [document number 103 above].

283 Francesco Buonvisi (1626–1700), tesszalonikai érsek (1670), lengyelországi (1670–1675), majd bécsi nuncius (1675–89), bíboros (1681) [Francesco Buonvisi (1626–1700); Archbishop of Thessalonika (1670); nuncio to Poland (1670–1675), later to Vienna (1675–1689); Cardinal (1681)].

284 Wilderich Freiherr von Walderdorff bécsi püspök (1669–1680) [Wilderich Freiherr von Walderdorff, Bishop of Vienna (1669–1680)].

dal Vescovo sudetti, non hà prodeguito il processo. Hò pregato più volte Vostra Eminenza d'honorarmi de' suoi commandi, acciò neda quanto io desideri occasione di farli conoscere, che io sono, quale mi ratifico

Di Vostra Eminentia

Dà Vienna li 28 di Maggio 1676

Humillissimo et Obligatissimo Sevitore

D. Andrea Caffaro

105.

Munkács, 1677. április 13.

[*Munkács, 13 April 1677*]

Theofánisz Mavrogordatosz püspöki körlevele, melyben a papság fölszentelődését és azzal összefüggésben a nősülését, valamint a világiak összeházasodásának az ügyét szabályozza.

[*Episcopal Encyclical of Theophanes Mavrogordatos, in which he regulated the ordination of the clergy and the marriages of the clergy and of the laity*]

Kiadta [*Published by*]: MICHAEL LUTSKAY: *Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria sacra et civilis ex probatissimis Authoribus, et Documentis originalibus Archivi Dioecesiani Episcopatus Munkáts desumpta*. Budae, 1843, caput 81; új kiadása [*republication*]: In Naukovyj Zbirnyk Muzeju Ukrajinskoj Kultury u Svydnyku (NZMUK), vol. 14–18. SPN, Prešov, 1986–1992. vol. 15, 236–237. HÓDINKA ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715* [*Archives of the Greek Rite Bishopric of Munkács (1458–1715), I*]. Ungvár, 1911. no. 202, 250–251. (szövege nem teljesen azonos Lutskayéval) [*text does not entirely agree with Lutskey*].

Pteophan Maurokordanti^a Archi Episcopus Metropolitanus, Magyar Országban, a Görög vallásban lévőknek Gondviselője, Fejér Tenger²⁸⁵ mellett lévő nevezetes Ecclesiának, s mind penigh Munkács²⁸⁶ vidéki, Maramorosi,²⁸⁷ Beregh²⁸⁸ Vármegyei, Struczko^b 289 vidéki Makoviczoy,²⁹⁰

---

285 A Márvány-tenger korabeli magyar neve. (Náxosz szigete valójában nem itt, hanem az Égei-tengerben fekszik.) [*Previous Hungarian name of the Sea of Marmara (The Island of Naxos was not here but in the Aegean Sea)*].

286 Munkács (Mukačevo, Ukrajna) [*Munkács (Mukačevo, Ukraine)*].

287 Máramaros (Maramures, részben Románia, részben Ukrajna) [*Máramaros (Maramures, partly in Romania, partly in Ukraine)*].

288 Bereg (Ukrajna) [*Bereg, Ukraine*].

289 Sztropkó (Stropkov, Szlovákia) [*Sztropkó (Stropkov, Slovakia)*].

290 Makovica (Makovice, Szlovákia) [*Makovica (Makovice, Slovakia)*].

Sepes²⁹¹ Vármegyei, Nagy Komáromi,²⁹² Nemes Szathmár²⁹³ és Ugocsa²⁹⁴ vármegyékben a szerint Alsó, és Felső Magyar Országban Görög valláson levőknek Fő Püspöke.

A szent atyák írásokban meg hagyták, és a Sz. Ecclesia úgy rendelte, hogy a Papok eszesek legyenék, életekben tiszták, nem versengők, minden módon figyelmen kívül hagyva, mellyet megerősítettek az Sz. Atyák az százhetven kilencedik Articulusban,²⁹⁵ a mint Nagy Sz. László is tizenkettődik articulusban²⁹⁶ irván, hadta, két Feleségű Pap ne legyen, miis az mi Archi-Episcopusi Tisztünk szerint tilalmazzuk, hadjuk ,és parantsoljuk a szerint, hogy harmintz három esztendőnek előtte a Pap Papi Tisztben ne szolgálhasson, az Diakonusok is huszonkét esztendeig az Isten Templomában tiszteket ne tehessék; az ollyaténokatis tilalmazom, melly elsőben Diakonusságot viselne, és azután házasodjék meg, az olyaténok átokká legyenek, a melly Papokis Esperes hire nélkül más Ecclesiába mennének, azok is a szerint átkoztak legyenek, a világhi emberek pedig, kik atyafiságban, sógorságban vagy komaságban házasodnak, az ollyaténokatis el tiltom, hogy olyan dolgokat ne miveljenek. A mint értem, és végreis mentem, el szaporodtanak a botránkoztatók, és sógoros vétekben élők bűnösök a mint Sz. Pál Apostol az Első Korinthusiakhoz írt levelében, az hetedik részben, második, tizedik, és tizenegyedik versekben irván,²⁹⁷ ekképen hadta, hogy ne legyen olly ember, melly az Urától ok nélkül el hagyattatott aszszonyi állatot el válaszszon, ha pedig bizonyos okokra nézve, el választának, holtig kötelben maradjon, a mint Christus Urunk is mondja Sz. Máthénál, ötödik részben, harmintzegyedik versben²⁹⁸: És a ki (:ugy mond:) ok nélkül el hagyattatott aszszonyi állatot el veszen, azis paráznává teszi magát. E féléknek meg rontóit a mi Archi-Episcopusi

---

291 Szepes (Spiš, Szlovákia) [*Szepes (Spiš, Slovakia)*].

292 Komárom [*Komárom (Komarno, Slovakia)*].

293 Szatmár [*Satu Mare, partly in Hungary, partly in Romania*].

294 Ugocsa (Ukrajna) [*Ugocsa (Ukraine)*].

295 vö. Manuél Málaxosz 1582-ben készült Nomokanonjának 179. cikke [*Compare the 179th Article of the 1582 Nomocanon of Manuel Malaxos*].

296 Az 1092-es szabolcsi zsinat 1. fejezete (tehát nem a 12.!) foglalkozik a papok második házasságával [*The first chapter (not the twelfth) [of the Conclusions] of the Synod of Szabolcs in 1092 deals with the second marriage of the clergy*]: I. *De bigamis presbiteris et dyaconis. Bigamos presbiteros et dyaconos, et viduarum vel repudiatarum maritos iubemus separari, et peracta penitencia ad ordinem suam reverti. Et qui noluerint illicita coniugia dimittere, secunda instituta canonum debent degradari. Separatas autem feminas parentibus suis iubemus reddi, et quia non erant legitime, si voluerint, liceat eis maritari.* ld. ZÁVODSZKY LEVENTE: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* [The sources for the laws and conciliar decisions of the age of St. Stephen, St. Ladislaus, and Coloman], Budapest, 1904. 59.

297 1Kor 7,2. 10–11 [*1 Cor 7,2. 10–11*].

298 Mt 5,31.

Tisztünk autoritása szerint azon Vármegyebéli Fő Ispány Ur Eö Nagysága ellen száz forinton maradjon, Klastromra²⁹⁹ is tartozik adni ugyan annyit. A melly Pap pedig é félékét meg esketne, az is a szerint maradjon, mert még az Isten minket éltet, tehetségünk szerint é féle bünöket ki akarjuk irtani, és másokkal is gyomlálatni Tisztünk, és hivatalunk szerint, a mint ezt Generalis Gyülésében a mi Szent Székünknek publicáltamis, és szokott petsétünkkelis meg erőséteni akartuk, és kezünk írása alatt kiis adtuk. Költ Munkács allyi Kalastromunkban. Ezer hatszáz hetven hét Esztendőben, Szent György havának tizenharmadik napján. Pteophan Maurocordanti. m. p.

^a sic! ^b helyesen: *Sztropkó* [*Properly: Sztropkó*]

106.

Bécs, 1677. augusztus 15.

[*Vienna, 15 August 1677*]

Szelephény György esztergomi érsek levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához

[*Letter of György Szelephény, Archbishop of Esztergom to the Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

ASV Lettere di Vescovi, vol. 63, fol. 479rv (prius 315)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Kiadta [*Published by*]: WELYKYJ, ATHANASIJ: *Litterae Episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, Roma 1974, III, 119.

Eminentissimo e Reverendissimo Prencipe, Signore e Padrone Colendissimo.

Partendo da qui alla volta d'Vngheria rappresento à Vostra Eminenza, che sempre v'è crescendo il timore de tumulti nelle parti superiori. Io ho detto qui tutto ciò che si poteva dire per sedarli, anzi perche Sua Maestà Cesarea ha desiderato ch'io le dià in iscritto alcuni de fondamenti addotti, ubbidisco Sua Maestà, et arrivando à Posonia³⁰⁰ non mancherò di comunicarli anco all'Eminenza Vostra.

Con quest' occasione significo à Vostra Eminenza che Monsignor Teofano Maurocordato, che fù Arcivescovo di Paro-Naxia, venuto già da costì con raccomandazione di Nostro Signore à Sua Maestà ricorse da

---

299 T.i. a munkácsi monostornak [*i.e. the monastery of Munkács*].

300 Pozsony (Bratislava, Szlovákia) [*Pozsony (Bratislava, Slovakia)*].

me, perche l'avitassi presso la Maestà Sua dalla quale le ottenni, che potesse andare à Monkacz,³⁰¹ e lo raccomandai à quella Principessa Ragozzi,³⁰² a cui s'aspetta buona parte di quei lochi habitati da Rutteni. Vi andò, e fu accolto con gran cortesia, e doppo haver esercitato ivi l'officio suo con gran frutto, è ritornato quà per havere la collazione di quel Vescovato dalla Sua Maestà. Io chi preveggo di quant' utile potrà essere al cattolicismo, se sarà ivi questo buon prelato, ho supplicato Sua Maestà à volierglielo conferire, come si è degnata di annuire la Maestà Sua.

Anzi, perche sin'hora quei sacerdoti, che si univano, tanto erano sforzati dai nobili Padroni terrestri à contribuire ogni aggravio rusticano, et anco i servizii manuali, ho perciò impetrato da Sua Maestà, che tutti quelli, i quali // (fol. 479v) si uniranno al rito Cattolico debanno essere totalmente liberi et esenti da simili aggravii e pesi; et il fine mio è che moltissimi, essendo ivi in numero di ben trecento milla, anche per godere la libertà, et esenzioni più facilmente si convertiranno, et induranno col tempo poi gl'altri tutti à lasciare il rito scismatico, che sarà un benefizio non ordinario. In tanto, come il Vescovo di Monkác, antecessore di questo,³⁰³ il quale se ne tornò al vomito tenendo di nuovo co'i Scismatici, e fuggi vergognosamente da quelle parti, hebbe la confermazione dalla Santa Sede per il detto Vescovato, è sommamente necessario, che l'habbia ancor questo per poter esercitare le funzioni col dovuto decoro et frutto, supplico per ciò humilmente Vostra Eminenza à voler graziare questo sogetto della benignissima Sua protezione presso Nostro Signore,³⁰⁴ perche conseguisca l'intento, affinche animato, tanto più ferventemente possa adoprarsi per il servizio maggiore di Sua Divina Maestà. N'ho discorso hoggi anco con Monsignor Nunzio di qui, à fine, che Sua Signoria Illustrissima pure ne informi l'Eminenza Vostra, la quale mossa dalle sue zelantissime intenzioni possa contribuire ciò, che stimerà benefizio maggiore della Sacra Religione, et à Vostra Eminenza humillissimamente m'inchino.

Vienna, 12 Agosto 1677.

Di Vostra Eminenza Reverendissima

Humillissimo, divotissimo et obligatissimo servitore et capellano

Giorgio Szelepchény, Arcivescovo di Strigonia.³⁰⁵

---

301 Munkács (Mukačevo, Ucraina) [*Munkács (Mukačevo, Ukraine)*].

302 II. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1648–1660) özvegye, Báthory Zsófia (1629–1680) [*Zsófia Báthory (1639–1680), the widow of György Rákóczi, Prince of Transylvania (1648–1660)*].

303 Volosinovszky József (1667–1676) munkácsi püspök [Joseph Volosinovszky (1667–1676), *Bishop of Munkács*].

304 T.i. a pápánál [*i.e., the pope*].

305 Szelepchény György esztergomi érsek (1666–1685) [*György Szelepchény, Archbishop of Esztergom (1666–1685)*].

107.

Bécs, 1677. december 10.

[Vienna, 10 December 1677]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago vol. 2b, 392r, 395v (prius 260, 263)

Eredeti, sk. [*Original, signed by the author*]

(fol. 392r)

Eminentissimi, Illustrissimi e Reverendissimi Signori Signori e Padroni Colendissimi

L'anno passato diedi parte alle Eminenze Vostre dell'impiego mio nell' Hungaria superiore, e del necessario bisogno per unire alla Santa Chiesa Romana trecento milla, e più anime innocenti, ed in stato di perdizione per difetto di Pastore. Ho atteso gratiosa risposta con informationi, et ordini da Monsignor Nuntio Bonuisi³⁰⁶ lungotempo, al quale ho sempre inviate le mie, e venendomi defraudato di quelle, sono ricosto alla Clementia di Cesare con supplica, quale ordinati i dispacci pienamente gratiosi per mio ritorno, sarei partito consolato, quando il Demonio non si avesse fraposto, con nove istanze de giurisdicenti di quelle parti, che protestavano l'inhabilità mia nell'ignorare la lingua del paese, e sospesa la mia santa intentione, senza speranza di qui ottener altro impiego: per ciò, non sapendo a qual partito appigliarmi, che genuflesso implorar quella gratiosa assistenza dall'Eminenze Vostre, che mi ha reso tra più obligati mentre costi dimoravo, e compatire la mia tornata, sin tanto cadda nova occasione de cimentarmi, sicuro, che potrà mancarmi prima il spirito, che l'ardore di accrescere fedeli alla Santa Chiesa, e di auttentificarmi con l'opre humillissimo tra più sinceri da Vostre Eminenze, a quali auguro dal Signore Dio nelle prossime sante feste le contentezze maggiori, mentre resto qual sempre fui

Vienna li 10 Dicembre 1677.

Di Vostre Eminenze Illustrissime e Reverendissime

Humillissimo, Osservatissimo Devotissimo Servitore

---

306 Francesco Buonvisi (1626–1700), tesszalonikai érsek (1670), lengyelországi (1670–1675), majd bécsi nuncius (1675–89), bíboros (1681) [*Francesco Buonvisi (1626–1700); Archbishop of Thessalonika (1670); nuncio to Poland (1670–1670) and later to Vienna (1675–89); Cardinal (1681)*].

Teoffano Maurocordato Arcivescovo di Paro Naxia
θεοφάνης μαυρογορδάτος δούλος τῆς ἀγίας συνάξεως

(*fol. 395r*)

Arcipelago

Monsignor Arcivescovo greco di Naxia rappresentando non essergli riuscito stabilire un vescovato nell'Ungaria per utile de gl'Abitanti di rito greco stante l'opposizione fattegli da quei dominanti benché da Sua Maestà Cesarea nè avesse già ottenuta benigna intenzione, non sapendo dove impiegarsi in servizio della santa fede, ha determinato venir in Roma per ricevere i comandamenti dell'Eminenze Vostre, à quali ne dà intanto questo anticipato avviso.

108.

Bécs, 1677. december 10.

[*Vienna, 10 December 1677*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Arcipelago vol. 2b, 393r (prius 261)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Signore e Padrone Colendissimo

Quanto più procuro di allontanarmi dal riposo, e procacciarmi il vito con la fatica, con il pericolo, tanto più l'innimico lo interrompe con la zizania. Diedi parte l'anno passato à Vostra Signoria Illustrissima del stato, inche mi ritrovavo [...] nell'Hungeria superiore, dell'essecrande licenze di quel popolo male educato, e della speranza, ch'io tenevo certa di unirlo alla Santa Chiesa; quando havessi ottenuto l'auttorità assoluta di vescovo, e fossi stato ubbidito nelle giuriditioni, che sono di molti signori in quelle parte. Per ciò già mesi capitato à piedi di Cesare,³⁰⁷ e gratuito di quanto bramavo, ero acconto al ritorno (ancor che con evidente pericolo della vita) quando presentata supplica da quelli signori à Sua Maestà Cesarea mi sospesero l'andata co'l frivole prottetto, ch'io non sappi la lingua del paese. Hor non sapendo à qual parte vogler il piede, ricorro all'innata sua bontà, acciò prottendendo giustamente le parti mie, possi assicurarmi in Roma di

---

307 I. Lipót [*Leopold I.*].

premio eguale alle mie fatiche, e perdite; e nel mentre li auguro dal Cielo nelle prossime sante feste le felicità maggiori, mi dichiaro, qual sempre fui, e sarò

Di Vienna li 10 Xbre 1677

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo servitore

Teoffano Maurocordato Arcivescovo di Paro Naxia

θεοφάνης μαυρογορδάτος καὶ σός ἐν χριστῷ ἀδελφος

109.

Bécs, 1677. december – 1678 január

[Vienna, December 1677 – January 1678]

Theofánisz Mavrogordatosz folyamodványa I. Lipót császárhoz támogatásért

[Petition for support by Theophanes Mavrogordatos to Emperor Leopold I]

Wien, Kais. und Kön. Gemeinsames Finanzarchiv, Hung. Jan.–Febr. 1678.

fasc. jan. 29. a. 291r, 292v

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]*

Kiadta *[Published by]*: HODINKA ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715. [Archives of the Greek Rite Bishopric of Munkács (1458–1715), I]*. Ungvár, 1911. no. 204, p. 251–252.

(fol. 291r)

Sacra Augustissima Cesarea Real Maestà, Signore Signore Clementissimo.

Son molestie del cielo le istanze de' poveri, et all'hor più gradito il compatimento, quando è à prò de più oppressi, quale io mi sia è ben noto alla Maestà Vostra. Iddio e Cesare sono gli unici poli di mie speranze, da quello la gloria, da Voi la gratia attendo, ne mi renderei tanto importuno, quando la necessità non me spronasse. Attendo gli ultimi effetti della Vostra Clemenza nell'assegnamento gratuito per potermi sostenere il resto di miei giorni, e pregar con quiete per la conservatione delle Maestà Vostre, alle quale auguro dall'omnipotente Dio le consolationi maggiori et à prossimi sposi le benedizioni più perfette, mentre prostrato sospiro la gratia, quam Deus.

Della Sacra Augustissima Cesarea Real Maestà Vostra

Humillissimo Osservatissimo Fidelissimo Servo

Teoffano Maurocordato arcivescovo di Paro Naxia

θεοφάνης μαυρογορδάτος δούλος τῆς ἀγίαςου βασιλείας
(*fol. 292v*)
Alla Sacra Augustissima Cesarea Real Maestà dell' Imperatore
Signore Signore Clementissimo.
Humillissima Supplica di
Teoffano Maurocordato arcivescovo di Paro Naxia greco

110.

Bécs, 1678. január 29. előtt

[*Vienna, before 29 January 1678*]

**Theofánisz Mavrogordátosz folyamodványa I. Lipót császárhoz
útiköltségért**

[*Thephanes Mavrogordatos petitions Emperor Leopold I for travel expenses*]

Wien, Kais. und Kön. Gemeinsames Finanzarchiv, Hung. Jan.–Febr. 1678.
fasc. jan. 29. a. 289r, 290v

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Kiadta [*Published by*]: HODINKA ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715* [*Archives of the Greek Rite Bishopric of Munkács, 1458–1715, I*]. Ungvár, 1911. no. 205, p. 252

(*fol. 289r*)

Sacra Augustissima Cesarea Real Maestà dell' Imperatore
Clementissimo mio Signore

Solevò le miserie e le perdite mie l'anno passato la Maestà Vostra con la elettione al vescovato di Munkacz, dove (ancor che trà evidente pericolo della vita) mi havevo eletto il riposo, se l'interesse non avesse sospesa la Vostra santa intentione, e le mie giuste istanze.

Non dispero confidato nella Divina Provvidenza e nell'innata bontà della Maestà Vostra alla quale prostrato rendo quelle gratie, che si ponno maggiori à beneficii sin hora ricevuti, supplicandola genuflesso, che dove non ho havuto fortuna di continuare nel titolo di vescovo tra suoi, mi resti quello di humilissimo suo capellano, con tanta di provisione, che possi in Roma sostentar l'avvanzo dell' età mia trà poveri prelati e pregar continuamente Sua Divina Maestà per la conservatione della Maestà Vostra, alla quale prostrato m'inchino e sospiro la gratia.

Della Sacra Augustissima Cesarea Real Maestà Vostra
Humillissimo Osservatissimo Devotissimo Servo
Teoffano Maurocordato arcivescovo di Paro Naxia
θεοφάνης μαυρογορδάτος δούλος τῆς ἀγίαςου βασιλείας

(fol. 290v)

Alla Sacra Augustissima Cesarea Real Maestà dell' Imperatore
Clementissimo mio Signore
Humillissima Supplica di Teoffano Maurocordato arcivescovo di Paro
Naxia

111.

Bécs, 1678. január 29.

[Vienna, 29 January 1678]

A bécsi kamara felterjesztése I. Lipót császárhoz Theofánisz Mavrogordatosz útiköltsége ügyében

[*Proposal of the Vienna treasury to Emperor Leopold I in the matter of Theophanes Mavrogordatos' travel expenses*]

Wien, Kais. und Kön. Gemeinsames Finanzarchiv, Hung. Jan–Febr. 1678.
fasc. jan. 29. a. 288rv
Eredeti. [Original]

Kiadta/[*Published by*]: HODINKA ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715. [Archives of the Greek Rite Bishopric of Munkács, 1458–1715, I]* Ungvár, 1911. no. 206., p. 253.

(fol. 288r)

Allergnädigster Kaiser und Herrscher.

Bei Eurer kaiserlichen Maiestät bringet Teoffano Maurocordato, erzbischof di Paro Naxia demütigst an, es hetten dieselbe ihn zwahr in verwichenen jahr zum bisthumb Munkaz allergnädigst elegirt, er habe aber wegen augenscheinlicher gefahr des lebens dessen nicht geniessen können. Nehmbe daher zu Eurer kaiserlichen Maiestät seine weitere zuflucht mit gebogenen knien bittend, dass indehme in dero landen den titul eines bischofs zu führen er das glück nicht gehabt, wenigist als Eurer kaiserlichen Maiestät allerdemütigster capellan mit einer jährlichen pension begnadet, // (fol. 288v) di vbrige tag seines lebens unter der armen praelaten zu Rom zubringen vnd aldafür Eure kaiserliche Maiestät Gott den allmächtigen anrufen vnd bethen möchte. Die hofcamer wolte zwar dem supplicanten disfalls gern geholten sehen, zumahlen er aber seithero schon bis 500 gl. zur adiuta würrklich empfangen aht, khan si bei gegenwertigen ohne das schweren zeiten zu einer mehrern viel weniger aber zu einer jährlichen pension einrathen, stellet aber bemelter Eure kaiserliche

Maiestät E. kls. Mt. vntherthänigist anheimb, ob vnd was sie ihme etwa noch weiters zu beförderung seiner raise in Italien semel pro semper auszuwerfen allergnädigst belieben möchte.

Weilen die pensionen sehr schwer sein, so köndten ihm vor einmal semel pro semper 500 fl. geben werden, doch das er gewis abreiset. Leopold mp.³⁰⁸

112.

Bécs, 1678. június 27. előtt

[Vienna, before 27 June 1678]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Paluzzo Altieri bíborshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusához

[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF SC Arcipelago vol. 2b, fol. 391r (prius 259r)

ASV Segretaria di Stato. Lettere di Vescovi e Prelati, vol. 64, fol. 268r
(prius 169)

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]*

Eminentissimo e Reverendissimo Signore e Padrone Colendissimo

L'anno passato con gli augurii di buone feste partecipai all'Eminenza Vostra i travagli, e pericoli, ne quali mi ritrovano nell' Hungaria superiore, ed il bisogno, ch' io tenevo del braccio supremo della Sacra Congregatione per instituire un vescovato dipendente dalla Santa Sede d' infinito popolo di rito Greco, che in quella parte sia disperso senza Pastore, ignaro di alcun precetto di Santa Fede. Defraudato di risposta capitai à piedi di Cesare, quale con l'innata bontà sua gratifico le mie istanze, ordino fosse di subito spacciato, mà inteso il dano che ricevevano dalla mia tornata i giuridicenti di quella parte, si frapposero con suppliche, e sospesero la mia santa intentione, posponendo il bene, e la redentione di tante anime innocenti all' ingiuste loro essationi, all' interesse. Che di ciò piena fede me ne farà l'Eccellentissimo Conte Strassoldo all' hora Generale in quel distretto, che come ottimo Christiano ha difeso la mia persona et interesse. Hora non sapendo ove voglere il piede, mi conviene tornare a Roma, e procurar la quiete di mie fatiche, e perdite con qual premio, che parerà più giusto alla Sacra Congregatione, quale non dispero, confidato nell' incomparabile bontà ed eminente sua protettione. E nel mentre Li auguro le felicità maggiori nelle prossime sante feste, mentre resto

---

308 Lapszélén I. Lipót sajátkezű döntése *[Leopold I's decision in his own hand in the margin]*.

Di Vostra Eminenza Reverendissima
Humillissimo Osservatissimo Devotissimo servo
Teoffano Maurocordato Arcivescovo di Naxia
θεοφάνης μαυρογορδάτος δούλος τῆς ἐξοχότητος σου

113.

Bécs, 1679. február 8.

[Vienna, 8 February 1679]

A bécsi udvari kamara feljegyzése Theofánisz Mavrogordatosz útiköltsége ügyében

[Memorandum of the Vienna court treasury on the matter of the travel expenses of Theophanes Mavrogordatos]

Wien, Hofkammerarchiv, Hofffinanz Band Expedit 933 (1679), p. 76.

Eredeti. *[Original]*

Febr. 8. Teoffano Maurocordato Griechisch beschlossen seinnt zur haimraise aus dem kaiserlichen hoffzallamt 150 Gulden zu bezahlen angeschafft worden.

114.

Komárom, 1679. november 28.

[Komárom, 28 November 1679]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Szelepcsény György primáshoz

[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Primate György Szelepcsény]

Esztergomi Prímási Levéltár *[Primate's Archives Esztergom]*, Archivum Ecclesiasticum Vetus 18. Protocollum S/a. Protocollum Szelepcsényi
1675, fol. 263rv

Egykorú másolat. *[Contemporary copy]*

(fol. 263r)

Paria literarum Teophani Maurocordati Archiepiscopi Paro-Naxiensi ad Suam Celsitudinem³⁰⁹ Comaromio 28 9bris 1679 datarum

Rapina, quae contigit miseraculis hisce Chalogeris in dioecesi Episcopi Murlacensis,³¹⁰ adeo grave crimen est, ut vix sine crimine illud impune posse praeveni iudicem. Proh dolor!, si tanta Religiosus in Religiosos

---

309 T.i. a prímás. *[i.e. the Primate]*

310 Murlachia: a Zengg és Zara közti, velenceiek által uralt hegyes vidék. *[Murlachia: the*

praesumit, quod caeteris barbaris gentibus licebit? Nullibi servarunt Sacrosanctae Regis Patens sine laesae Maiestatis crimine, atroci norte, expiando despiciuntur; Murlacensis episcopus Graeci ritus sacro-sanctas Sacratissimi Caesaris Regum Regis, et publicas Patriarchales Celsitudinis Vestrae literas non solum temere despexit, verum illas clementissime commendatas Personas iniuriis plusquam barbaris, et quidem in odium Religionis affectit. Unde huic Episcopo ius excommunicandi, ut devotus populus a bonis operibus arceatur? Et si hoc nefas impune transibit, quam non post retrahet malorum consequentiarum? Sic enim obstinati, et pertinaces in schismate in virulentius odium erga Romanam Apostolicam Ecclesiam incitabuntur propenti // (*fol. 263v*) terrebunt, et converti titubabunt, nisi superiore protectione suffulciantur. Quare humillime Celsitudinem Vestram utpote Supremum Iudicem et Patriarcham rogo, quatenus solito ferventissimo suo zelo armatosus, tantum facinus in odium Religionis perpatratum Patriarchali Authoritate sua velit vindicare, ut videant vicini scandalizati Christiani nominis hostes impune similis nefas non praeveniri, sic enim caeteri invitabuntur ad conversionem, et converti confirmabuntur. Et ego non deero quin haec omnia Sacrae Congregationi de Propaganda notificem, ut Sanctissimus Dominus noster agnoscat ferventissimum Celsitudinis Vestrae zelum, nec omittam Christiana beneficia, quae innumeri alii una mecum quotidiane accipiunt. Spero itaque Celsitudinem Vestram reflexionem aliquam desuper facturam, dum ego interim me Patriarchalibus suis gratiis commendans, emorior

Celsitudinis Vestrae Reverendissimae

Humillimus demississimusque
Servus et Capellanus

Theophanus Maurocordato
Archiepiscopus Paro-Naxiensis mp.

---

mountainous region between Zengg and Zara ruled by the Venetians].

115.

Bécs, 1680. május 26. előtt

[Vienna, before 26 May 1680]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103,
fol.14r–15r

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Kiadta [*Published by*]: BARAN, A.: *Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi*. *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961), 125–127, no. 1

(fol. 14r)

Eminentissimi, Illustrissimi e Reverendissimi Signori

Partecipa dell'inhumano, dell'ingrato colui, che conoscendo di esser huomo non ripone dall'houra la consideratione al suo Creatore, a' beneficii da Lui ricevuti. Io Teoffano Maurocordato nacqui in Smirne, Christiano. Da primi anni fui accolto tra' Monaci di San Basilio, ove continuai quella disciplina per più di trenta anni, poi consacrato Arcivescovo di Sardi, indi di ParoNaxia.³¹¹ Tra le astinenze, ed honori hebbi l'intrinseco lume, e di credere la processione del Spirito Sancto dal Figlio, e l'obediencia al Sommo Pontefice. Tanto feci palese l'anno 1671 in Roma con professarmi unito, e con l'ubbidire alla Sacra Congregatione in due viaggi da Roma a Constantinopoli, in quali da quaranta Vescovi, et otto Arcivescovi unii alla Santa Chiesa. Fui da schismatici scoperto, querelato ed à pena sfuggii quel martirio, che due altri Arcivescovi soffocati provorno; privato del Titolo, di tutti i miei beni, compiansi tra ceppi al remo miei più prossimi parenti. Accidenti più che noti all'Eminenze Vostre per commiseratione da quali fui sovenuto nella Propaganda in Roma, ed accompagnato con lettere di raccomandatione da molti dell' Eminenze Vostre a' Principi, à questa sempre Augusta Maestà,³¹² quale col' ordinario di sua Clemenza compassionando il stato mio e volendolo sollevare in parte, mi destinò à riformare un Vescovato di popolo numeroso nell'Hungeria Superiore, e questo di Greco Rito, à Munkacz. Ne diedi parte à questo Illustrissimo

---

311 Tévedés: Theofánisz sosem volt Szárdisz érseke, azonnal Paronaxia metropolitájává szentelték [*An error: Theophanes was never Archbishop of Sardes, he was immediately ordained Metropolitan of Naxos*].

312 I. Lipót császár [*Emperor Leopold I*].

e Reverendissimo Nontio Apostolico³¹³, e dallo stesso fui anco in // (fol. 14v) parte accommodato di danaro per il viaggio. Vi dimorai alquanti mesi, ancorchè tra' pericoli maggiori, più de' nazionali, come scismatici, e gente che senza Pastore scorrevano a sciolto freno tra le più dannate licenze, che de' Rebelli, che scorrono massime quella parte del Regno. Ho corretto però quanto ho potuto, e sacerdoti, e secolari, ho sospeso quelli ch'erano bigami, ed homicide, ho fatto questi restituire alle prime mogli, prima lecito scacciar la legitima e prendere quella del prossimo, sospesi pur l'ignoranti, molti ancor ordinati al Sacerdotio di dieci, ed undici anni; et in Sinodo unita di più di cento Parochi diedi veri documenti al vivere da buoni Christiani. Ma perchè non havevo di detto Vescovato le Donationali da questa Maestà, nè modo di poter sostentarmi, destrutta l'entrata tutta dal poco buon zelo de' miei Predecessori e dalla voracità de' Calvinisti, stati da un secolo interno padroni di quella parte del Regno, son stato necessitato al ritorno, e da quest'Augustissimo impetrar il possesso non solo di detto Vescovato, anzi di tanta carità, che possi congruamente sostentarmi. Tutto ciò ho comunicato à questo Illustrissimo e Reverendissimo Nontio, come à Padre delegato dalla Santa Chiesa nell'Imperio ed in tutti questi Regni. Mi ha consolato con la gratiosa di lui Protezione appresso Cesare, a cui ho presentato supplica, pregandolo di esser investito nel detto Vescovato con Donationali sue, col'Auttorevole Imperial suo Commando, per poter io essercitar le parti da Vescovo con Giurisdizione // (fol. 15r) sopra quelli solamente, che sono di Rito Greco (nella stessa forma, che in molte Isole dell'Arcipelago si costuma, senza pregiudizio al Vescovo Latino) quale havendomi gratiosamente concessa, supplico ancor genuflesso Sua Beatitudine, e l'Eminenze Vostre della Confirmatione, e ciò ad augmento della Santa Chiesa Cattolica Romana. L'ho supplicato parimente accompagnarli all'Eminenze Vostre, acciò considerato il mio stato abbattuto vogliano per solo tratto di carità sovenirmi di tanta pensione, con quanta possi honestamente sostentarmi. Sicure, che sito alcuno della Christianità tutta non ha maggior bisogno di Pastore, di educatione; e che protetto dal Signore, con l'unione di trecento mille anime alla Santa Sua Fede, havranno appresso Lo stesso il merito maggiore, e me obligato sempre più pregarlo per la conservatione di Sua Beatitudine e dell'Eminenze Vostre, dal quale prostrato, col bacio al piede, sospiro la Gratia mentre resto

Di Vostre Eminenze Illustrissime e Reverendissime
 Humilissimo Ossequentissimo Obligatissimo Servo
 Teoffano Maurocordato Arcivescovo di Paro-Naxia
 θεοφάνης μαυρογορδάτος μητροπολίτης Παροναξίας δούλος τῆς
 ἁγίας συνάξεως

313 Francesco Buonvisi (1626–1700), tessalonikai érsek (1670), lengyelországi (1670–1675), majd bécsi nuncius (1675–89), bíboros (1681) [*Francesco Buonvisi (1626–1700), Archbishop of Thessalonika (1670); nuncio in Poland (1670–1675) and later in Vienna (1675–1689); Cardinal (1681)*].

116.

Bécs, 1680. május 26.

[Vienna, 26 May 1680]

Theofánisz Mavrogordatosz levele Odoardo Cybohoz,³¹⁴ a Hitterjesztés Szent Kongregációjának titkárához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to Odoardo Cybo, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, fol. 219r (prius 153 ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Illustrissimo e Reverendissimo Signore e Patrone mio Colendissimo

Vengo come ignoto servitore di Vostra Signoria Illustrissima à disturbarla, pregandola humilmente si degni farmi la gratia di presentare e proporre l'incluso Memoriale alla Sacra Congregatione si come anche sollecitare, e mandarmi una Benigna Risposta.

Se piacesse saper alcuna particolarità della mia persona, quanto io habbia fatto e patito per la Santa Chiesa, si potrà Vostra Signoria Illustrissima informare dal Monsignor Nufrio Constantino,³¹⁵ dal Signor Rettore del Sacro Collegio,³¹⁶ come anche dal Signor Don Pastriccio.³¹⁷ Per tal favore restandole obligato, le baccio le mani.

Vienna li 26. Maggio 1680

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo e obligatissimo servitore

Teofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia

θεοφάνης μαυρογορδάτος καὶ σὸς ἐν χριστῶ ἀδελφὸς

---

314 Odoardo Cybo szeleukiai címzetes érsek (1670–1689), konstantinápolyi címzetes patriarcha (1689–1706), a Hitterjesztés Szent Kongregációjának titkára (1680–1695) [*Odoardo Cybo; Titular Archbishop of Seleucia (1670–1689); Titular Patriarch of Constantinople (1689–1706); Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith (1680–1695)*].

315 Sic! – Onofrio Costantini (Onúfriosz Konsztantínisz) (1636–1717) debrai érsek, a Görög Kollégiumban székelő görög szentelő püspök (*episcopus ordinans*) [*Onofrio Constantini (Onuphriosz Konstantinész) (1636–1717); Archbishop of Debra; the consecrating Greek bishop resident in the Greek College (episcopus ordinans)*].

316 T.i. a római Collegio Greco [*i.e. the Greek College in Rome*].

317 Dalmáciai születésű, eredeti nevén Ivan Paštrić (1636–1708). León Allátiosz halála (1669) után a Propaganda kiadványainak „revisor”-a, tanár, majd a Vatikáni Könyvtár héber „scrittore”-ja [*Born in Dalmatia, his original name was Ivan Paštrić (1636–1708). After the death of Leon Allatios (1669) he was the 'revisor' for the publications of the Propaganda fide, teacher, and Hebrew 'scrittore' of the Vatican Library*].

117.

Róma, 1680. június 25.

[Rome, 25 June 1680]

Paluzzo Altieri bíborosnak, a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusának levele Odoardo Cybo bécsi nunciushoz

[*Letter of the Paluzzo Altieri, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith, to Odoardo Cybo, Vienna nuncio*]

ASV Archivio della Nunz. di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103, fol. 13r

Eredeti, aláírás sk., Propaganda Fide papírfelzetes zárópecsétjével.

[*Original, signed by the author, with the letterhead seal of the Propaganda fide*].

APF Registro di lettere della Sacra Congregazione dell'anno 1680., vol. 69,
fol. 138v–139r

Eredeti (registrum). [*Original*]

Kiadta [*Published by*]: BARAN, A.: *Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukacoviensi*. *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961), 127–128, no. 2.

Illustrissimo, Reverendissimo Signore.

Scrivo Monsignor Stefano^a Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia d'esser stato quattr'anni sono ad istanza di Monsignor Arcivescovo di Strigonia provisto da cotesta Maestà Cesarea d'un Beneficio Ecclesiastico con titolo di Vescovo di Munkach dell'Ungheria Superiore, dove habitano molti Rutheni ed haver ivi con due Sinodi celebrati tolti gli eccessi e scandali trovativi, e ridotte quelle Genti a vivere da buoni Christiani. Portatosi poscia per alcuni affari a cotesta Corte avvisa, che gli viene conteso il ritorno colà da suoi malevoli e che però ha bisogno dell'assistenza di Vostra Signoria, la quale questi Eminentissimi miei Signori rifletendo nell'esposto non meno al publico profitto dell'anime, che nel privato servizio di Lui, goderanno che da Lei gli sia prestata con ogni più vigorosa efficacia ad io riferendo i sentimenti dell'Eminenze loro a Vostra Signoria m'offerò

Roma 25 Giugno 1680.

Affettuosissimo per servirla

Cardinale P[aluzzo] Altieri, Prefetto mp.

O[doardo], Arcivescovo di Seleucia mp.

Segretario.

Al molt' Illustrissimo e Reverendissimo Signore Monsignor Bonvisi Nunzio Apostolico, Vienna.

^a sic!

118.

Bécs, 1680. július 21.

[Vienna, 21 July 1680]

**Theofánisz Mavrogordátosz levele Odoardo Cybohoz, a Hitterjesztés
Szent Kongregációja titkárához**

*[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Odoardo Cybo, Secretary of the Holy
Congregation for the Propagation of the Faith]*

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. I, fol.231 (prius 160 ceruzával)

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]*

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Patrone mio Colendissimo

Con estremo contento hò ricevuto l'affetuosissima di Vostra Signoria Illustrissima con l'inclusa della Sacra Congregatione à questo Monsignor Nuntio, e vistone la sua cordial benevolenza verso di me senza ogni mio merito. Gliene rendo perciò tutte quelle maggiori gratie, che sono dovute per un'ufficio tanto cortese, d'essersi degnata cooperare ai miei desiderii, e secondare le mie humili richieste: e sicome mi stimo felice di sapermi nella di lei affettione, cosi troverà ella in me non disugual corrispondenzà di servitù.

Monsignor Nuntio m'hà promesso ogni più efficace e possibile assistenza per conseguirne il mio intento, qualmente ne dò humilissimamente parte alla Sacra Congregatione nell' inclusa, che supplico riferirla dandosi l'opportunità. La prego poi d'impiegarmi à qualsivoglia suo servitio ogni qualvolta mi troverà capace, e si persuada, che non sarò giammai stanco nell'ubbidire à di Lei comandi, per dimostrare ch'io sia, qual mi professo

Vienna li 21 Luglio 1680

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo et obligatissimo servitore

Teofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia

θεοφάνης μαυρογορδάτος καὶ ἐν χριστῷ ἀδελφὸς

119.

Bécs, 1680. július 21.

[Vienna, 21 July 1680]

Theofánisz Mavrogordatosz levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Greci dal 1622 al 1700, vol. 1, 232rv (prius 161 ceruzával)
Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Eminentissimi Signori

Ricevo li gratiosissimi effetti della benignissima protezione dell'Eminenze Vostre col ricapito dell' efficacissima lora di raccomandatione à questo Monsignor Nuntio Apostolico concernente l'assistenza da farmi per riottenere il beneficio di Munkach con titolo di vescovo in conformità della mia humilissima supplica. Sicome dunque rendo all' Eminenze Vostre infinitissime gratie per un favore sì singolare, così Le assicuro, che ottenendo l'intento, con ogni più viva applicatione e zelo cercherò di propagare non solo in quei luoghi la vera cattolica apostolica romana fede, mà anche di ridurre quei popoli alla retta norma del viver Cristiano.

Monsignor Nuntio letta con ogni dovuto rispetto l'autorevolissima lettera dell' Eminenze Vostre, m'hà tosto promesso di voler' in questo particolare assistermi efficacemente con tutto il suo possibile, scrivendone à questo fine à Monsignor Arcivescovo di Strigonia, per cooperare con essolui alle mie brame. E quì col più riverente dell'animo all' Eminenze Vostre bacio la sacra porpora.

Vienna li 21 Luglio 1680

Dell' Eminenze Vostre

Humillissimo, Devotissimo et obligatissimo servitore

Teofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia

θεοφάνης μαυρογορδάτος δούλος τῆς ἁγίας συνάξεως

120.

Pozsony,³¹⁸ 1680. augusztus 7.

[Pozsony, 7 August 1680]

Szelepcshény György esztergomi érsek levele Odoardo Cybo bécsi nunciushoz

[*Letter of György Szelepcshény, Archbishop of Esztergom, to Odoardo Cybo, Vienna nuncio*]

ASV Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 103,
fol. 18r

Eredeti (registrum). [*Original*]

Kiadta [*Published by*]: BARAN, A.: *Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi*. *Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961), 128, no. 3.

Capitulum Epistolae Archiepiscopi Strigoniensis ad Nuntium Apostolicum Viennensem sub data 7 augusti 1680.

Siquidem recte hac occasione venit ad me Supremus Principissae Junioris Rakoczianae³¹⁹ Aulæ Familiaris, ratione certorum apud Sacram Majestatem et me negotiorum. Quare acceptis Illustrissimæ et Reverendissimæ Dominationis Vestrae gratiosis ad me datis, quibus recommendare placuit Episcopum Maurocordatum, actutum, modo, quo meliori potui, scripsi memoratae Principissae pro accomodatione eiusdem Episcopi, sperans (uti et a supranominato Ministro assecuratus fui) non me passurum repulsam, cum alias etiam Principissa haec Tutelæ meae subiaceat, et miserarum istarum errabundarum Pastorumque egenentium Ovicularum cura mihi vel maxime uti Metropolitano incumbat.

---

318 Today: Bratislava, Slovakia.

319 II. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1648–1660) özvegye, Báthory Zsófia (1629–1680) [*Zsófia Báthory, widow of György Rákóczi, Prince of Transylvania (1648–1660)*].

121.

Bécs, 1680. november 21.

[Vienna, 21 November 1680]

A bécsi udvari kamara feljegyzése Theofánisz Mavrogordatosz ügyében

[Memorandum of the Vienna court treasury in the matter of Theophanes Mavrogordatos]

Wien, Hofkammerarchiv, Hoffinanz Band Expedit 937 (1680), p. 531.

Nov. 21.

Eredeti. *[Original]*

Teofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia halt an umb ein interteniment. Hierzu kaiserliche Hoffkammer, was Sie zu des Supplikanten Verbescheidung zur vinden vermeint, umb dero gutächtlichen bericht zu zustellen.

122.

Róma, 1681. március 11.

[Rome, 11 March 1681]

XI. Ince pápa kihallgatáson elrendeli Theofánisz Mavrogordatosz anyagi támogatását

[Pope Innocent XI in audience orders financial support for Theophanes Mavrogordatos]

APF Audientiae Sanctissimi vol. 2, (dall anno 1680 sino al 1690), 56rv

Eredeti (registrum). *[Original]*

An Audientia habita die 11 Martii 1681

(fol. 56r)

Sanctissimus annuit.

L'Arcivescovo di Paronaxia Cattolico di rito greco trovandosi scarso di denaro, hà supplicato la Congregatione di qualche sussidio per il viaggio di Napoli, che deve intrapren- // *(fol. 56v)* dere, et è stata di parere, che gli si dia 25 scudi in conto del suo ritorno, com'è solito praticarsi con altri.

123.

Róma, 1684. február 21.

[*Rome, 21 February 1684*]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz ügyében**

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in
the matter of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Acta 54 (1684), 3v–5r
Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 1r*)

Die 21. Februarii 1684 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in qua interfuerunt Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Cardinales, videlicet Ludouisius,³²⁰ Otthobonus, Barberinus, Azzolinus, De Alteriis, Carpineus,³²¹ Estreus,³²² Columna, Nerlius, Crescentius, Casanate, Ginettus,³²³ Pamphilius³²⁴ nec non Reverendi Patres Domini Odoardus Cybo Archiepiscopus Seleucia Secretarius, Farsettus Prothonotarius Apostolicus et de Albiciis Iudex.

Relationes Reverendi Patris Domini Secretarii.

(*fol. 3v*)

No. 4. Grecia

Monsignor Teofane Maurocordato Arcivescovo di Paros e Naxia in Arcipelago di rito greco rappresenta all' Eminenze Vostre come col consenso di Sacra Congregatione dell' anno 1675 ottenne dalla Maestà dell' Imperatore con l'approvazione dell' Arcivescovo di Strigonia la soprintendenza di Vescovo Coadiutori nel Vescovato Moncaz dell' Vngheria^a rito greco, dove andava avanzando il servizio di Dio dell' anime, come dimostra con li sinodi, che al presente hà portato seco. Mà essendo stato discacciato da Rubelli, e non potendo ricevere assistenza dall' Imperatore per li disturbi della Guerra, supplica // (*fol. 4r*) l' Eminenze Vostre di qualche susidio mensile per qualche tempo, sino che le cose [...] miglior piega, e possa egli ritornare al Vescovato sudetto, come si spera

---

320 Niccolò Albergati-Ludovisi (†1687), bíboros (1645), főpenitenciárius (1650), a Szent Rituskongregáció prefektusa (1683) [*Niccolò Albergati-Ludovisi (†1687); Cardinal (1645), Major Penitentiary (1650); Prefect of the Holy Congregation of Rites (1683)*].

321 Gaspare Carpegna (1625–1714), bíboros (1670), datárius [*Gaspare Carpegna (1625–1714), Cardinal (1670), Datary*].

322 César d'Estrées (†1714), bíboros (1672) [*César d' Estrées (†1714); Cardinal (1672)*].

323 Gianfrancesco Ginetti (†1691), bíboros (1681) [*Gianfrancesco Ginetti (†1691); Cardinal (1681)*].

324 Benedetto Pamphili (†1730), bíboros (1681) [*Benedetto Pamphili (†1730); Cardinal (1681)*].

mediante il Divino aiuto. Porta egli lettere di sua lode, e raccomandatione dell' Imperatrice Eleonore,³²⁵ e viene anco raccomandato dalla Maestà della Regina di Suetia.³²⁶

Capito Monsignor sudetto nell' anno 1671 in Roma, e rappresentando la speranza c' haveva di far creare Patriarca di Castantinopoli un vescovo greco latino fù ivi mandato con lettere di questa Sacra Congregatione, mà giunto colà, e scoperti i suoi fini fù obligato ritornare in Roma dove esposti le sue disgratie e supplicando della parte de Palazzo e di qualche sussidio, gli fù fatto. – Lectum.

Di Giugno poi del 73. replicando all' Eminenze Vostre che per essersi unito à questa Santa Sede pativa con la sua famiglia molti strapazzi, e che occupate tutte le sue sostanze da Scismatici; e // (fol. 4v) presogli un nipote per venderlo à Turchi 150 pezze, supplica di qualche elemosina per ricuperarlo. L' Eminenze Vostre fecero rescritto Moneatur Orator iuxta mentem, et denuo proponatur come segni sotto li 20. Luglio dell' istesso anno con l' istanza d' haver habitatione in questo Collegio che gli fù concessa per un anno assieme col vitto.

Nella Congregatione poi di 26. Novembre fece istanza à andar per suoi interessi à Torino, e l' Eminenze Vostre Annuerunt^b usque ad Taurinum, et non aliunde, et scribatur Nuntio in commendationem.

Ritornato egli in Roma supplicò nuovamente della stanza in questo Collegio che hebbe ad tres menses dumtaxat, e sotto li 23. Luglio hebbe parimente la parte di Palazzo.

Spirato il tempo, et intimatagli da Monsignor Segretario la partenza, fece istanza di qualche carità, et hebbe dieci scudi; e per la facoltà // (fol. 5r) di celebrar la messa al rito greco. L' Eminenze Vostre Annuerunt arbitrio Ordinarii, seu vicarii generalis locorum in ecclesia per eosdem designandam dummodo non sit Monialium.

Finalmente del 76. scrisse da Vienna perche l' Eminenze Vostre l' ottenessero dall' Imperatore una Chiesa greca per li scismatici, che si sarebbero convertiti, e fecero. Nihil.^c

Rescriptum.

Lectum.

^a margón kiegészítve [*added in the margin*]: *superiore per esser quei popoli di* ^{b, c}
aláhúzza [*underlined*]

325 Eleonóra, I. Lipót császár harmadik felesége (1676), Pfalz-Neuburgi Eleonóra (1655–1720) [*Eleonora, third wife of Emperor Leopold I (1676), Eleonora of Pfalz-Neuburg (1655–1720)*].

326 Krisztina svéd királynő (1632–54). Katolikus hitre térve életét Rómában fejezte be 1689-ben [*Christiana, Swedish queen (1632–1654). She converted to Catholicism and lived in Rome until she died in 1689*].

124.

Róma, 1684. július 13.

[*Rome, 13 July 1684*]

Theofánisz Mavrogordátosz levele egy bíborshoz

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to a Cardinal*]

ASV Segretaria di Stato, Lettere di Vescovi, Prelati e Governatori, vol. 70,
fol. 322r (prius 197)
Eredeti. [*Original*]

Eminentissimo e Reverendissimo Signore mio Padrone Colendissimo

Ci pongo umilmente à Vostra Eminenza, come essendo stato costretto à ritornare in questo Alma Città per haver perso nelle passate guerre d'Vngheria le mie porte sostanze, ricorsi alla paterna carità di Nostro Signore, dal quale fu aggraziato dalla parte di palazzo, mà perche questa sola non è sufficiente per il mio mantenimento col peso d'un nipote, ed un servitore ambeduvi infermi da quattro mesi in questa paese, perciò ridotto all'estrema necessità non senza rossore ricorro umile ora dalla somma benignità di Vostra Eminenza supplicandola ad aprire verso di me le solite viscere di pietà col sovvenirmi di qualche pio sussidio. Scuserà Vostra Eminenza l'audire che ne prendo, e compatira anche il mio proprio male, per il quale sono costretto di non uscire da casa ratificandomi perpetuamente.

Di casa 13 Luglio 1684

Di Vostra Eminentia

Humillissimo, Devotissimo et obligatissimo servitore

Teofane Maurocordato Arcivescovo di Paro e Naxia

Róma, 1684. augusztus 7. előtt

*[before 7 August 1684]***Theofánisz Mavrogordatosz levele Niccolò Albergati-Ludovisi³²⁷ bíborshoz***[Letter of Theophanes Mavrogordatos to Cardinal Niccolò Albergati-Ludovisi]*

APF SOCG 491, fol. 14rv

Eredeti, aláírás sk. *[Original, signed by the author]*

Eminentissimo e Reverendissimo Signore

Theofane Maurogordato Arcivescovo di Paros e Naxia di rito greco cattolico devotissimo oratore dell'Eminenza Vostra humilmente gli espone qualmente l'anno del 1670 parti da questa Corte inviato da cotesta Sacra Congregatione per Constantinopoli acciò s'introducisse in quella Sede Patriarchale un Cattolico. Qual cosa scopertati fù necessitato nel 72 ricoverarsi di nuovo nella pietà della Santa Madre Chiesa e di questa Sacra Congregatione dalla quale fù provisto d'habitatione nel suo Palazzo. E nelli anno 1675 risolve col consenso di questa Sacra Congregatione applicarsi al servitio delle anime, e per mezzo della felice memoria del Signore Cardinale d'Hassia³²⁸ ottenne da Sacra Maestà Cesarea col consenso et approvatione dell'Arcivescovo di Strigonia³²⁹ la soprintendenza di Vescovo Coadiutore nel Vescovato di Moncaz dell'Vngheria Superiore nel' Principato di Rachozi,³³⁰ per essere qui populi di rito greco, nel quale ritrovandovi abusi grandissimi. Ne diede parte à questa Sacra Congregatione con autentiche dell'Eminentissimo Bonuisi³³¹ e del sudetto di Strigonia, et al presente

327 Niccolò Albergati-Ludovisi (†1687), bíboros (1645), főpenitenciárius (1650), a Szent Rítuskongregáció prefektusa (1683) *[Niccolò Albergati-Ludovisi (†1687); Cardinal (1650); Major Penitentiary; Prefect of the Holy Congregation of Rites (1683)]*.

328 Fridericus Landgravius de Hassia (Friedrich Landgraf von Hessen-Darmstadt), bíboros (1655), †1682 *[Friedrich Landgraf von Hessen-Darmstadt; Cardinal (1655), (†1682)]*.

329 Szelepcshény György esztergomi érsek (1666–1685) *[György Szelepcshény, Archbishop of Esztergom (1666–1685)]*.

330 „Rákóczi fejedelemsége” alatt valójában az Erdélyi Fejedelemséget érti, bár II. Rákóczi György özvegye, Báthory Zsófia nem volt fejedelemszony, csupán munkácsi várúrnő *[Under 'the Principality of Rákóczi' the author probably means the 'Principality of Transylvania', although the widow of György Rákóczi, Zsófia Báthory was not Princess but simply the commander of the Munkács fortress]*.

331 Francesco Buonvisi (1626–1700), tesszalonikai érsek (1670), lengyelországi (1670–1675), majd bécsi nuncius (1675–89), bíboros (1681) *[Francesco Buonvisi (1626–1700); Archbishop of Thessalonika (1670); nuncio in Poland (1670–1675) and later in Vienna (1675–1689); Cardinal (1681)]*.

porta seco i sinodi, et al servizio di Dio e dell'anime andava migliorando quando per morte della Principessa Rachozi il Tekli³³² rubelle di Sua Divina Maestà e di Sacra Maestà Cesarea s'impatroni di quel Principato e prese à perseguire l'oratore come anche altri Cattolici sin a discacciarlo da quel paese così perdita delle sue robbe per la qual cosa li ricoverò in Vienna ove fù provesto del tutto dalla pietà Austriaca con la speranza che le cose havessero a succedere bene, ma sopraggiungendo la disgratia e i disturbi di guerra non potendo essere assistito dalla Maestà sudetta gli convenne prendere il cammino // (fol. 14v) con passaporto e lettere di favore dall'istessa verso la Madre di tutti i fedeli e ritrovandosi al presente bisognoso come uno che fugge da un doppio eccidi supplica per tanto Vostra Eminenza a favorirlo della^a sua assistenza stante che si ritrova da molti mesi ammalato e non havendo con che si sovenire, per tanto pregha la benignità de Vostra Eminenza che lo vogli s'occorrere di qualche aiuto, stante che si ritrova in gran necessità e del tutto non mancho di pregare Sua Divina Maestà per l'Eminenza Vostra. Che il tutto etc. Quam Deus etc.

θεοφάνης μαυρογορδάτος δούλος τῆς ἐξοχότησου

(fol. 15v)

All'Eminentissimo e Reverendissimo Signore il Signore Cardinale Ludouisio Per Theofano Maurogradato Arcivescovo di ParoNaxia

Grecia. 7

Sommario³³³

O[doardus] Archiepiscopus Seleucia Secretarius

^a kihúzva [*Crossed out*]: loro

---

332 Thököly Imre (1657–1705), Felsőmagyarország (1682–85), majd Erdély fejedelme (1690) [*Imre Thököly (1657–1705); ruler of Upper Hungary (1682–1685) and later of Transylvania (1690)*].

333 Mint Acta 54 (1684), fol. 107v (alább 126. sz. dokumentum) [*document number 126 below*].

126.

Róma, 1684. augusztus 7.

[Rome, 7 August 1684]

**A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz ügyében**

[*Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of Theophanes Mavrogordatos*]

APF Acta 54 (1684), 107v–108r

Eredeti (registrum). [Original]

(*fol. 105r*)

Die 7ma. Augusti 1684 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in qua interfuerunt Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Cardinales, videlicet Otthobonus, Azzolinus, Barberinus, De Alteriis, Spinula, Carpineus, Columna, Crescentius, Maydalchinus,³³⁴ Casanate et Pamphilius nec non Reverendi Patres Domini Odoardus Cybo Archiepiscopus Seleucia Secretarius, Farsetus Prothonotarius Apostolicus et de Albiciis Judex.

Relationes Reverendi Patris Domini Secretarii.

(*fol. 107v*)

No. 7. Grecia

Monsignor Maurocordato Arcivescovo di Paros e Naxia di rito greco essendo stato necessitato fuggire da Moncaz, dove, come Coadiutore dell' Arcivescovo di Strigonia operava con molto profitto di quell' anime, come dice constare dall' autentiche del Signor Cardinale Buonuisio, e dalli sinodi, che porta seco, venne à questa Santa Sede, come pia Madre di tutti // (*fol. 108r*) li fedeli, e ritrovandosi hora ammalato, et in esterna necessità, supplica l' Eminenze Vostre s' occorrerlo con qualche caritativo sussidio.

Rescriptum. Lectum et scribatur Domino Elemosinario iuxta mentem.

---

334 Francesco Mardalchini (†1700), bíboros (1647) [*Francesco Mardalchini (†1700); Cardinal (1647)*].

127.

Róma, 1684. augusztus 7.

[*Rome, 7 August 1684*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levele Odeschalchi pápai alamizsnához

[*Letter of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Odeschalchi, Papal Almoner*]

APF Lettere vol. 73 (1684), 146rv

Eredeti (registrum). [*Original*]

Al medesimo Monsignor Odeschalchi

li 7 Agosto 1684

Grecia

Monsignor Teofane Maurocordato Arcivescovo di Paros e Naxia di rito greco, essendo stato necessitato dalle persecuzioni de Ribelli di abandonar la città di Moncatz, dove se ne stava come coadiutore dell'Arcivescovo di Strigonia, con molto profitto di quell'anime, prese risoluzioni di refugiarsi // (*fol. 146v*) sotto l'immediata protetione di questa Santa Sede, dove si e ridotto infermo et in estrema necessità. Havendo pero egli fatto ricorso à questa Sacra Congregatione non ha potuto cendescendere alle sue istanze per non essere vescovo à lei subordinato, ma solo ordinatomi di pregare Vostra Signoria Illustrissima di rappresentare le sue miserie alla Santità di Nostro Signore affinche si compiaccia impetrargli dalle viscere pietose di Sua Beatitudine qualche soccorso, perche possa sostenarsi, finche mutate le cose in Vngheria à favore della fede cattolica di cui questo prelado e benemerito, possa ritornare ivi à procurarne la propagatione. E qui à Vostra Signoria Illustrissima bacio riverentemente le mani.

128.

Róma, 1684. november 14. előtt

[*Rome, 14 November 1684*]

Theofánisz Mavrogordatosz levele XI. Ince pápához

[*Letter of Theophanes Mavrogordatos to Pope Innocent XI*]

APF SOCG 491, fol. 256rv

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 256r*)

Beatissime Pater

Theofane Maurogordato Arcivescovo di Paros e Naxia di rito greco cattolico oratore humillissimo della Santità Vostra l'espone haver più volte supplicato e rappresentato le seguente espressioni che al presente col più vivo del suo cuore, dopo molte settimane di miserie patite, dimore con tutta humiltà suggerisce qualmente l'anno del 1670 parti da questa Corte inviato per Constantinopoli dalla Sacra Congregazione di Propaganda Fide acciò s'introducessa in quella Sede Patriarcale un Cattolico. Qualcosa scopertassi fù necessitato nel 72 ricoverarsi di nuovo nella pietà della Santa Madre Chiesa e della medesima Sacra Congregazione dalla quale fù provisto d'habitatione nel suo proprio Palazzo, e dell'assegnamento sufficiente per il vitto, il che fin hora è convenuto sostentare sopra casa à pigione, e col render quelle poche bagatelle che si accreccava nella fuga presa. Nell'anno poi 1675 risolve col consenso dall'istessa Sacra Congregazione applicarsi al servitio dell'anime, e per mezzo della felice memoria del Signore Cardinale d'Hassia³³⁵ ottenne da Sacra Maestà Cesarea col consenso et approvatione dell'Arcivescovo di Strigonia la soprintendenza di Vescovo Coadiutore nel Vescovato di Moncaz dell'Vngheria Superiore nel Prencipato di Ragozi,³³⁶ per essere quei popoli di rito greco. Nel quale ritrovandovi abusi grandissimi ne diede parte alla medesima Sacra Congregazione con autentiche dell'Eminentissimo // (*fol. 256v*) Bonuisi e del sudetto Arcivescovo di Strigonia, portando seco i sacri sinodi etc. Si che il servitio di Dio e dell'anime andava migliorando quando per morte della

---

335 Fridericus Landgravius de Hassia (Friedrich Landgraf von Hessen-Darmstadt), bíboros (1655), †1682 [*Friedrich Landgraf von Hessen-Darmstadt, Cardinal (1655), (†1682)*].

336 „Rákóczi fejedelemsége” alatt valójában az Erdélyi Fejedelemséget érti, bár II. Rákóczi György özvegye, Báthory Zsófia nem volt fejedelemasszony, csupán munkácsi várúrnő [*Under 'the Principality of Rákóczi' the author probably means the 'Principality of Transylvania', although the widow of György Rákóczi, Zsófia Báthory was not Princess but simply commander of the Munkács fortress*].

Principessa Rachozi il Tecli³³⁷ ribelle di Sua Divina Maestà e dell'Imperatore s'impadroni di quel Principato e prese à perseguitare l'oratore come gl'altri Cattolici fino à discacciarlo da quel paese colla perdita di tutte le sue poche robiccivole per il che li ricoverò in Vienna ove fù raccolto e proiuto di tutto dalla pietà Austriaca con la speranza che le cose havessero à succedere bene, ma sopraggiungendo la disgratia e i disturbi di guerra e non potendo essere assistito dalla Maestà Cesarea gli convenne prendere il cammino con passaporti e lettere dell'istessa verso la Madre di tutti li fedeli, dove ritrovandosi dalli 15 di Gennaro prossimo senz'loro aiuto che della solita parte di Palazzo, et essendo tanto l'oratore, quanto il suo nepote stati gravamente ammalati, senza un minimo sussidio, si à ridotto in stato deplorabile, quando la somma bontà della Santità Vostra non si degni sovvenirlo di qualche larga elemosina o di qualche assegnamento mensuatim fino à tanto che possa ritornarsene al suo vescovato ò dove più piacerà alla Santità Vostra dalla quale spera ogni sollievo etc. Quam Deus etc.

(fol. 257v)

Alla Santità di Nostro Signore Papa Innocentio Ximo Per Teofane Maurogordato Arcivescovo di Paros e Naxia

Alla Congregatione de Propaganda

(fol. 255r)

sommario³³⁸

(fol. 258v)

Grecia. 13

Rescriptum³³⁹

O(doardus) Archiepiscopus Seleucia Secretarius

---

337 Thököly Imre (1657–1705), Felsőmagyarország (1682–85), majd Erdély fejedelme (1690) [*Imre Thököly (1657–1705); ruler of Upper Hungary (1682–1685) and later of Transylvania (1690)*].

338 Mint Acta 54 (1684), 149r–150r (alább 129. sz. dokumentum) [*document number 129 below*].

339 Mint Acta 54 (1684), 150r (alább 129. sz. dokumentum) [*document number 129 below*].

Róma, 1684. november 14.

*[Rome, 14 November 1684]***A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve
Theofánisz Mavrogordatosz ügyében***[Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of Theophanes Mavrogordatos]*

APF Acta 54 (1684), 149r–150r

Eredeti (registrum). *[Original]**(fol. 143r)*

Die 14ma Novembris 1684 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide, in qua interfuerunt Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Cardinales, videlicet Azzolinus, Barberinus, De Alteriis, Spinula, Carpineus, Estreus, Nerlius, Nortfolch, Maydalchinus, Casanate, Sacchettus et Pamphilus nec non Reverendi Patres Domini Odoardus Cybo Archiepiscopus Seleucia Secretarius, Piazza,³⁴⁰ Assessor Sancti Offitii, et Farsettus Prothonotarius Apostolicus.

Relationes Reverendi Patris Domini Secretarii.

(fol. 149r)

13. Grecia

La Santità di Nostro Signore hà rimesso à questa Sacra Congregatione un memoriale presentato alla Santità Sua da Monsignor Teofane Maurocordato Arcivescovo di Naxia di rito greco, in cui espone l' operato da lui l' ordine di questa Sacra Congregatione perche s' introducesse dell' anno 72 un Cattolico nella Sede Patriarcale di Costantinopoli, il che scopertosi fù poi necessitato ritornare in Roma, dove in questo Palazzo fù provveduto anco del vitto.

Soggiunge che del 75 con consenso dell' Eminenze Vostre, e col mezo del Signor Cardinale d' Hassia si porto nel Vescovato di Moncatz in Vngaria sotto l' Arcivescovo di Strigonia, dove hà coltivato quei popoli di rito greco, e purgatili da molti errori, et abusi, sino che commosisi li Ribelli è stato obligato di abbandonare // *(fol. 150r)* il Paese, e anco tutte le sacre robbe, e non potendo Sua Maestà Cesarea aiutarlo, come haveva fatto per il passato, stanti li dispendii della presente guerra, s' avvio a questa volta per porsi in braccio della Madre Universale, e vi si è trattenuto dal mese di

---

340 Giulio Piazza (1663–1726), később rodoszi érsek (1697), svájci (1698), németországi (1702), varsói (1706), majd bécsi nuncius (1709), bíboros (1712) *[Giulio Piazza (1633–1726); later Archbishop of Rhodes (1697); nuncio in Switzerland (1698), Germany (1702), Warsaw (1706) and later Vienna (1709); Cardinal (1712)].*

Gennaio passato sino al presente con la sola parte de Palazzo. Onde ridotto in stato deplorabile per le infermità partite da lui, e da suo nipote, supplica di qualche larga elemosina, i di qualche mensuale assegnato sino à tanto, che possa ritornare al suo Vescovato, ò dove più parera alla^a Santità Sua, e hà fatto rescritto alla Congregazione di Propaganda Fede.

Rescriptum.

Scribatur Domino Elemosinario iuxta mentem.

^a áthúzva [*Crossed out*]: *Eminenze Vostr*e

130.

Róma, 1684. november 14.

[*Rome, 14 November 1684*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának levele Odeschalchi pápai alamizsnához

[*Letter of the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Odeschalchi, Papal Almoner*]

APF Lettere vol. 73 (1684), 185r–186v

Eredeti (registrum). [*Original*]

Al Monsignor Elemosinario di Nostro Signore

li 14 Novembre 1684

Grecia

Havendo Monsignor Teofane Maurocordato Arcivescovo di Naxia di rito greco rappresentato à questa Sacra Congregatione li servitii da lui prestati nel Vescovato di Moncatz in Vngaria sotto l' Arcivescovo di Strigonia, con purgare da molti errori, et abusi quei popoli di rito greco, et accrescere il culto di Dio e la santa fede cattolica, ha supplicato assieme di qualche soccorso mensuale sino che possa restituirsi à quella medesima chiesa, atteso lo stato miserabile, in che si trova per la sua povertà e per la infermità patite da lui e da suo nipote. Questi Eminentissimi // (*fol. 186r*) Signori non lasciare in abbandono questo prelato benemerito della Sede Apostolica, hanno giudicato di raccomandarlo efficacemente à Vostra Signoria Illustrissima affinche dalla somma pietà di Nostro Signore gli impetri qualche assegnamento, con che possa riparare alle presenti sue necessità, e per sgravarlo dalla pigione della Casa, intercedere dalla Santità Sua una stanza nella Cancellaria, come si e degnata far assegnare ad altro vescovo del medesimo rito, molto certa, che saranno ben collocate le grazie della Santità Sua et à Vostra Signoria Illustrissima facio riverimente le mani.

131.

Róma, 1685 folyamán

[*Rome, during 1685*]

Theofánisz Mavrogordatosz kérvénye XI. Ince pápához, hogy nevezze ki a horvátországi Svidnic püspökévé

[*Petition of Theophanes Mavrogordatos to Pope Innocent XI requesting that he be named Bishop of Svidnic in Croatia*]

APF SOCG 496 (1686. X. 7–XII 16.), fol. 125rv

Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 125r*)

Beatissimo Padre

Vacando da due anni, e più il Vescovato di rito greco in Croatia, la cui nomina si suppone spettare all'Imperatore; sentesi che Sua Maestà habbia proposto per la sudetta chiesa il fratello del defonto,³⁴¹ che n'è totalmente incapace, per mancanza di età, di dottrina, e per non esser monaco; et essendo per queste, et altre ragioni sospetto, et odioso alli diocesani del suo rito, ricorsero questi all'Imperatore per supplicarlo da parte di tutto il popolo da dargli un vescovo da essi gradito, et non un huomo privo di esperienza, e poco atto ad aiutarli con la dottrina, e con il buon essemplio. Hanno parimente fatto ricorso à Monsignor Colonitz vescovo di Naistot,³⁴² come quello, che protegge il sudetto soggetto, et incambio d'essere considerate le loro giuste istanze, sono stati violentemente carcerati, come la Santità Vestra si degnarà vedere dall'annessa copia di lettera scritta dal Conte Minischi, che stà alla Corte Cesarea. Pertanto prostrato à piedi di Vostra Santità Theofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia le supplica // (*fol. 125v*) humilissimamente degnarsi considerare, che egli per haver voluto vivere unito alla Santa Cattolica Romana Chiesa è stato spogliato dal Patriarca di Costantinopoli dell'Arcivescovato sudetto, e di quanto haveva. Di più à restar servita di riflettere al fruttuoso servitio prestato in Vngheria nella Diocese di Moncatz, come attestò il defonto Arcivescovo di Strigonia, e lo danno à conoscere li suoi sinodi, à volere per sua pietà far scrivere al Eminentissimo Cardinale Bonuisio, acciò che rimostà all'Imperatore la importanza di dar un vescovo à Croatia, gradito da popoli, e dotato delli necessarij requisiti, e fargli istanza, che nomini l'oratore acciò che possa promuovere il maggiore servitio di Dio, come

---

341 Pavao Zorčić (1671–1685), a horvátországi Marča püspökének öccse, Marko [*Marko, the younger brother of Pavao Zorčić (1671–1685), Bishop of Marča in Croatia*].

342 Neustadt (Bécsújhely) [*Austria*].

ha fatto sempre, con che restarebbe l'oratore provveduto alle miserie, che patisce per il zelo, che ha sempre tenuto alla religione cattolica. Che il tutto etc. Quam Deus etc.

(fol. 127v)

Alla Santità di Nostro Signore Papa Innocentio XI Per Theofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia

Alla Congregatione Concistoriale

B

132.

Róma, 1686. január 19.

[Rome, 19 January 1686]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levele Francesco Buonvisi bíboros, bécsi nunciushoz

[Letter of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Cardinal Buonvisi, Vienna nuncio]

APF Lettere vol. 75 (1686), 67v–68r

Eredeti (registrum). *[Original]*

(fol. 67v)

Al Signor Cardinale Bonuisio

Li 19 Gennaro 1686

Grecia

Per la morte del vescovo di rito greco che risidieva in Croatia³⁴³ viene à vacare la provisione di quel posto, la cui nomina mi si dica spettare alla Maestà dell'Imperatore et aspirando ad ottenerne la grazia dalla Maestà Sua Monsignor Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia del medesimo rito, che sotto la diocesi di Strigonia in Vngaria ha servito con molto zelo e con altrettanto frutto spirituale di quell'anime, com'è benissimo noto // *(fol. 68r)* à Sua Cesarea Maestà, ho giudicato che nessuno meglio di lui possa con decoro della Sede Apostolica occupare quel posto, mentre in tutti li luoghi e tempi ha dato saggio à questa Sacra Congregatione d'esser buono e fervoroso cattolico, e sinceramente unito con questa Santa Romana Chiesa commune Madre. Io mi ficcio per tanto lecito di supplicare Vostra Eminenza à degnarsi di renderlo degno della sua protezione presso sua Maestà Cesarea, ad effetto che resti servita nominarlo per la sudetta vacanza, dove si può sperare habbia largo campo di promuovere per la maggior gloria

---

343 1685. január 25-én meghalt a horvátországi Marča püspöke, Pavao Zorčić (1671–1685) *[25 January 1685, Pavao Zorčić, Bishop of Marča in Croatia (1671–1685), died]*.

di Dio l'accrescimento della fede cattolica, che suppongo l'unico scopo, in cui tenga fin o sempre l'occhio la somma pietà dell'Eminenza Vostra e qui le faccio profondissimo inchino.

133.

Róma, 1686. január 19.

[Rome, 19 January 1686]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levele Francesco Buonvisi bíboros, bécsi nunciushoz

[*Letter of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith to Francesco Buonvisi, Vienna nuncio*]

APF SOCG 496 (1686. X. 7–XII. 16.), fol. 117r–118v, 134r–135v
summario

cfr. Acta 56 (1686) 194r–195r

Unita à questo decreto remise parimente due memoriali // (*fol. 117v*) uno dello stesso Sorchiz³⁴⁴ che si esprima huomo di sperimentata bontà, prudenza, sapere e zelo dell'anime seguente A, l'altro di Monsignore Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia seguente B, il quale dice essere il sudetto Sorchiz incapace totalmente di tal dignità per difetto d'età, di dottrina, e per non esser monaco, e che essendo tali rispetti odioso alli diocesani, che del suo rito havevano fatto ricorso all'Imperatore con inviare due monachi à supplicarlo à nome di tutto popolo di dargli un vescovo, che potesse aiutarli colla dottrina, e col buon essemplio, et havendo fatta una simile istanza anco à Monsignor Coloniz³⁴⁵ hora Cardinale, li avesse fatti carcerare. Per confirmatione di ciò ha data la copia d'una lettera scritta dal Cavaliere Mininschi interprete delle lingue appresso Sua Maestà Cesarea seguente C, et ha supplicato, che in consideratione dell'servitii fruttuosi da lui prestati in Levante, e nell'Vngaria Superiore, come attestò il defunto Arcivescovo di Strigonia,³⁴⁶ si dià à lui il sudetto Vicariato Apostolico ne confini della Vallachia.

---

344 Marko Zorčić.

345 Kollonich Lipót (1631–1707) nyitrai (1666), bécsújhelyi (1670), győri püspök (1685), kalocsai (1689), majd esztergomi érsek (1695–1707), bíboros (1686) [*Leopold Kollonich (1631–1707), Bishop of Nyitra (1666), Wienerneustadt (1670); Győr (1685); Archbishop of Kalocsa (1689) and later of Esztergom (1695–1707); Cardinal (1686)*].

346 Szelepcshény György esztergomi érsek (1666–1685) [*György Szelepcshény, Archbishop of Esztergom (1666–1685)*].

Per tal effetto fu egli raccomandato anco à // (*fol. 118r*) Vienna; ma il Signor Cardinale Bonuisi³⁴⁷ rescrisse che per le informazioni datene dal Signor Cardinale Coloniz veniva Monsignore Maurocordato, espresso per troppo vecchio, et inhabile alle fatiche necessarie, e che non habbia la lingua parlare di quel paese, che si deve provvedere come alli fogli seguenti D mostrando per altro il Signor Cardinale Bonuisio desiderio d'aiutare al possibile questo buon vecchio.

134.

Bécs, 1686. február 17.

[*Vienna, 17 February 1686*]

Francesco Bonvisi bíboros, bécsi nuncius levele Odoardo Cybohoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációjának titkárához

[*Letter of Cardinal Francesco Bonvisi, Vienna nuncio, to Odoardo Cybo, Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 496 (1686. X. 7–XII. 16.), fol. 122r

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Haverci passati gl'officii, che Vostra Signoria Illustrissima m'impuone à favore di Monsignore Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia, se ne dessi, che fossero à tempo, ma deve sapere, che Monsignor Kollonitz prese informazioni haveva già avanti data attestazione, conforme all'annessa copia, et hora aggiunge, che l'Imperatore habbia già data la nomina al Zorchiz,³⁴⁸ espresso in detta attestazione, che Monsignor Maurocordato sia troppo vecchio, et inhabile alle fatiche necessarie; che non habbia la lingua particolare del paese, al quale deve provedersi; e che sarebbe cosa più utile, e sicura per quell'anime, se Sua Santità si compiacesse dispensare il detto Zorchiz dall'età, che le manca per esser consecrato vescovo; onde in tali circostanze credo, dover soprasedere in parlar à Sua Santità finche Vostra Signoria Illustrissima mi dia risposta da poterla mostrare à Monsignor Vescovo Kollonitz; et io intanto rispondo all'istesso Monsignor Maurocordato per le generali, come potrà ella vedere dall'annessa in sigillo volante; ho però discorso col Signor Miniski interprete delle lingue, che se non riuscisse d'accomodarlo dalla parte di Schiavonia si potrebbe

---

347 Francesco Buonvisi (1626–1700), tesszalonikai érsek (1670), lengyelországi (1670–1675), majd bécsi nuncius (1675–89), bíboros (1681) [*Francesco Buonvisi (1626–1700); Archbishop of Thessalonika (1670), nuncio in Poland later in Vienna; Cardinal (1681)*].

348 Marko Zorčić (1685–1688).

procurare, ricuperandosi Moncatz, di darlo vescovo ai quelli di rito greco, che si ritrovano verso quelle parti, desiderando io al possibile d'aiutare questo buon vecchio, e confermando à Vostra Signoria Illustrissima la mia immutabile divozione, resto con baciarle le mani.

Vienna 17. febbraio 1686.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo Servitore

Francesco Cardinalis Bonuisi

Monsignore Cybo Arcivescovo di Seleucia, Segretario de Propaganda Fide. Roma

(130v)

D

135.

Bécs, 1686. június 9.

[Vienna, 9 June 1686]

Francesco de [...] Minischi levele a Hitterjesztés Szent Kongregációja titkárának³⁴⁹

[*Letter of Francesco de [...] Minischi to the Secretary of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG 496 (1686. X. 7–XII. 16.), fol. 126r

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

(fol. 126r)

Ho fatto, e faccio, quanto può fare un vero suo servitore per fare conseguire à Vostra Signoria Illustrissima il suo intento, e perciò ho fatto viaggi con amici, e suoi, e miei di quà à Naistot,³⁵⁰ ove era la Corte per procurare risposta à due memoriali presentati ad intentione di Vostra Signoria Illustrissima alla Maestà dell'Imperatore, ma mentre in alcuna Cancelleria non si trovano detti memoriali, si suppone esser stati rimandati à Monsignore Colonitz vescovo di Giauarino³⁵¹ e nominato come Lei sà al cardinalato,³⁵² e perche egli vole mantenere (Benche con mezzi improprii) la prima propositione, che fece di quel fratello del defonto vescovo, quantumque incapace per l'età e per la dottrina, e per non esser monaco, e per mangiar carne, e per altre ragioni, è sospetto, et odioso alli diocesani.

349 Mivel a levél eleje hiányzik, a címzett csupán valószínű [*The first part of the letter is missing so the addressee is only probable*].

350 (Wiener) Neustadt (Bécsújhely, Ausztria).

351 Győr.

352 1686. szeptember 1.

Nessuno ardisce opporsi apertamente al detto Vescovo Colonitz. Pertanto non vi stimo altro rimedio, se non aiutarsi in cotesta Corte per farsi raccomandare qui da Sua Santità à Sua Maestà.

Manda un mio, e suo amico al Signor Mariotti già Maggiordomo del Signor Cardinal Bonuisi un memoriale di certi religiosi di rito greco ablegati, che era qua venuti per supplicar da parte di tutto il popolo Sua Maestà di dar loro un vescovo da loro gradito, ma che // (*fol. 126v*) furono da detto Signor Vescovo Colonitz posti violentemente in carcere. Ora Vostra Signoria Illustrissima mandì il Signora Vincenzo, (che caramente saluto) in casa del Signor Cardinal Pio³⁵³ ad informarsi del detto Signor Mariotti prendendo da lui detto memoriale consigliarsi emesso lui di ciò, che si può fare à cotesta Corte per conseguire il suo desiderio, che è quanto hora le posso scrivere restando di

Vostra Signoria Illustrissima
Vienna 9. Giugno 1686
Humillissimo et Ossequissimo Servitore
Francesco de [...] Minischi
C

136.

Róma, 1686. október 7.

[*Rome, 7 October 1686*]

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának eljárása Theofánisz Mavrogordatosz svidnici püspöki kinevezése ügyében

[*The proceedings of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith in the matter of the appointment of Theophanes Mavrogordatos as Bishop of Svidnic*]

SC Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria dal
1642 al 1760, vol. 1, fol.143–150 (prius 142–149)
Eredeti (registrum). [*Original*]

Informatione estratta dalli Registri dell'Archivio della Sacra Congregazione de Propaganda Fide sotto li 10 Maggio 1708.

(*fol. 145r*) Passato à miglior vita il predetto Paolo, D. Marco Zorchich³⁵⁴ suo fratello nell'anno 1686. esibi al Papa la nomina fattagli dall'Imperatore al vescovato Suidnicense, e Sua Santità ne rimise l'istanza alla Congregazione

---

353 Pio di Savoia (†1689), bíboros (1654), thesaurus generalis [*Pio di Savoia (†1689); Cardinal (1654); General Treasurer*].

354 Marko Zorčić (1685–1688) svidnici püspök [*Marko Zorčić (1685–1688), Bishop of Svidnic*].

Concistoriale, dalla quale sotto li 3. Settembre del medesimo anno 1686 fu rescritto: “Congregatio censuit, negotium esse remittendum Sacrae Congregationi de Propaganda Fide”. E consideratosi da questa sotto li 7. Ottobre dell’istesso anno, che non n’era luogo alla nomina, ordino, che si scrivesse al Nunzio di Vienna, acciò lo rappresentasse à Sua Maestà, e vedesse facilitare, e render gradita l’elezione, che qui s’era fatta di Monsignor Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia, ma non essendosene havuta risposta alcuna, capito in tanto nel 1688 in Roma il sudetto Marco spedito dalla bonae memoriae del Signor Cardinale Kolonicz, che lo raccomandando per il Vescovato e Vicariato sudetti...

137.

Róma, 1686. október 9.

[Rome, 9 October 1686]

XI. Ince pápa kihallgatáson rendelkezik a svidnici püspöki szék betöltésével kapcsolatos teendőkről

[Pope Innocent XI in audience decides on the matters relating to the filling of the vacancy of the Bishop of Svidnic]

APF Audientiae Sanctissimi vol. 2, (dall anno 1680 sino anno 1690), 281r
Eredeti (registrum). [Original]

Vngaria

In Audientia habita die 9 Octobris 1686

Sanctissimus mandavit audiri Eminentissimo Bonuisius

Havendo la Congregazione essaminate le scritte, rimesseli dalla Consistoriale intorno alla nomina del Zorchiz fatta dall’Imperatore per vescovo greco ne’ confini della Vallacchia³⁵⁵, e Croatia, e trovandosi, che proposta e essaminata l’istessa materia dell’anno 1667, non hebbe luogo la nomina della Maestà, come d’un Vescovato, non compreso nelli dieci, che gli competono in Vngaria, sarebbe di sentimento, se cosi parerà alla Santità Vostra di mandarvi l’Arcivescovo di Paronaxia di rito greco, noto à Sua Maestà e benemerito della religione cattolica per esser stato in Monkatz suffraganeo dell’Arcivescovo di Strigonia, che nella sua venuta quà ne diede ottime relationi. Con doversi però scriver prima al Signor Cardinale Buonuisio, acciò che non potendo haver luogo la nominatione dell’Imperatore facilitasse l’elezione fatta in persona dell’Arcivescovo sudetto.

---

355 Ebben az esetben a Vallachia valószínűleg (a Mavrovlachia szóból eredő) Morlachiát jelentheti, Észak-Dalmáciában [In this case Wallachia probably means Morlachia (from the word Mavrovlachia) in northern Dalmatia].

138.

Róma, 1687.³⁵⁶

[Rome, 1687]

Krisztina svéd királynő levele a velencei dózséhoz Theofánisz Mavrogordatosz érdekében

[*Letter of Christiana, Swedish queen, on behalf of Theophanes Mavrogordatos to the Doge of Venice*]

Kiadta [*Published by*]: ARCKENHOLTZ, JOHANN (1695–1777): *Mémoires concernant Christine Reine de Suede pour servir d'éclaircissement à l'histoire de son règne et principalement de sa vie privée, et aux évènements de l'histoire de son tems civile et littéraire.* t. 4. A Amsterdam et a Leipzig. Chez Jean Schreuder et Pierre Mortier, le Jeune. MDCCLX. p. 62.

La Reine recommande au Doge *Morosini* l'Archevêque *Maurocordato*, pour lui obtenir un Eveché du *Rite Grec* en *Morée*. (Lettere a' Principi pag. 128.)

Sans date.

Mon Cousin, l'Archevêque de Paronaxie, nommé Théophile Maurocordato, a eu recours à ma protection pour obtenir dans la Morée quelque Evêché du Titre Grec; et comme j'ai toujours favorisé ce bon Prélat, je vous le recommande, espérant qu'il se rendra digne de vos faveurs par son bon comportement dans le service de Dieu, dont il a donné autrefois des preuves ailleurs, et particulièrement en Hongrie, ces dernières années. Je vous prie de le favoriser à ma considération, vous assurant que je vous en tiendrai un compte particulier. Je prie Dieu, etc.

---

356 A megelőző és a következő levelek 1687-ről datálódnak, tehát ez is körülbelül akkor íródhatott. Nehézséget okoz viszont, hogy Francesco Morosini 1688. ápr. 3-tól 1694. jan. 6-ig töltötte be tisztségét! [*The previous and following letters can be dated to 1687. Consequently this one must have been written around that time. One difficulty, however, remains that Francesco Morosini occupied his office from 3 April 1688 to 6 January 1694*].

139.

Bécs, 1687. július 10.

[Vienna, 10 July 1687]

Kollonich Lipót bíboros, győri püspök levele Paluzzo Altieri bíboroshoz, a Hitterjesztés Szent Kongregációjának prefektusához (részlet)

[*A section of the letter of Cardinal Leopold Kollonich, Bishop of Győr, to Cardinal Paluzzo Altieri, Prefect of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SC Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria
dal 1642 al 1760, vol. 1, fol.115–116v

Eredeti, aláírás sk. [*Original, signed by the author*]

Kiadta (részben) [*Published (in part) by*]: BARAN, A.: *Archiepiscopus Theophanes Maurocordato eiusque activitas in Eparchia Mukačoviensi. Orientalia Christiana Periodica* 27 (1961), 129–130, no. 4. WELYKYJ, ATHANASIJ: *Litterae Episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, Roma 1974, III, no.181, 239.

(*fol. 111r*)

Eminentissimo et Reverendissimo Signore, Signor mio Colendissimo.

Havendo l'Eminenza Vostra Reverendissima ricercata la distinta dà me informazione del Vescovato volgarmente chiamato Platensis...

(*fol. 115r*)

In quanto poi di mandarne uno dà Roma, qui in Vienna molto ben cognosciuto, è cosa impossibile, stante, che necessariamente deve esser per cotal dignità uno della propria di loro lingua nato, che quello di Roma non è ne di nascita, ne meno versato in quella; qual anche pretendeva d'esser Vescovo di Mongaz,³⁵⁷ che parimente per diffetto della lingua non hà potuto havere il bramato intento, come in presenza mia fù esaminato, et trovato inhabile, per esser ignaro della lingua dà loro chiamata Agonlitica,³⁵⁷ qual hà gran convenienza con la Schiavona; mà pure molto differente...

Terzo la paga che sole dare Sua Maestà Cesarea, è di già conferita al medesimo,³⁵⁸ senza la quale non haverebbe mezzodi poter viver quello di Roma.³⁵⁹

---

357 vsz. *Glagolitica*: a glagolita betűkkel írt szláv nyelvre ill. arra a dialektusra célož, amelyet Svidnic környékén beszéltek [*Probably Glagolitsa: the Slav language written with Glagolitic letters, or may concern the dialect that was used in the vicinity of Svidnic*].

358 Marko Zorčić (1685–1688).

359 Vagyis [*in other words*] Mavrogordátosz.

Quarto, quel vecchio, che Vostra Eminenza Reverendissima fà mentione si chiama, ni falor, Maurocordato, qual sarebbe inutilissimo per quelle parti, come esso lui potrà dire, che mentre // (*fol. 115v*) fù qui in Vienna suspirava la morte di fame doppo haver impegnate tuttele sue sostanze; et io utilmente lo dovevo servare nell'osteria, che per altro dovrebbe dovuto haver il suo albergo nelle carceri, per li diversi fatti debiti.

Prego dunque devotamente per il singolarissimo zelo di Vostra Eminenza, che porta, à volersi degnare d'acceptare quest'informatione, benchè non è quel stillo, ch'esser dovrebbe, niente di meno con ogni sincera ansietà dà me esposta et resto

Vienna li 10 Luglio 1687.

Di Vostra Eminenza Reverendissima

Humilissimo Servitore

Leopoldo Cardinale di Kollonitz

Vescovo di Giavarino.

^a sic!

140.

Róma, 1687. szeptember 10. előtt

[Rome, before 10 September 1687]

Theofánisz Mavrogordatosz kérvénye XI. Ince pápához

[Petition of Theophanes Mavrogordatos to Pope Innocent XI]

APF SOCG 499, fol. 197r

Eredeti, aláírás nélkül. *[Original, unsigned]*

(fol. 197r)

Beatissimo Padre

Teofano Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia di rito greco, com' è noto a Vostra Santità venne a Roma quattro anni fa per sfuggire le persecuzioni di Ribelli in Vngaria, dove egli stava coltivando quella anime del suo rito con molto profitto spirituale, tenendole unite a questa Santa Romana Chiesa, come attestò l'Arcivescovo di Strigonia, e capitato quivi spogliato d'ogni sostanza, hà goduto le gratie della paterna carità della Santità Vostra, mà ridotto hora in maggior miseria, e privo anche di vestimenti per potere uscire di casa, come hà veduto, e può attestone il Padre Abbate Mezz'amici, che l'hà visitato colla solita elemosina di Vostra Santità prostrato à suoi piedi, la supplica di qualche sussidio per farsi un vestito vescovale senza di cui non può con decenza portarsi alla chiesa, e celebrare al suo rito. Che della gratia etc.

(fol. 197v)

Alla Santità di Nostro Signore Alla Congregazione de Propaganda
Teofane Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia di rito greco

Summario³⁶⁰

O(doardus) Archiepiscopus Seleucia Secretarius

141.

Róma, 1687. szeptember 10.

[Rome, 10 September 1687]

A Hitterjesztés Szent Kongregációja ülésének jegyzőkönyve

[Minutes of the meeting of the Holy Congregation for the Propagation of the Faith]

APF Acta 57 (1687), fol. 157v

Eredeti (registrum). [Original]

(fol. 155r)

Die 10a Septembris 1687 fuit Congregatio Generalis de Propaganda Fide in qua interfuerunt Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Cardinales, videlicet Otthobonus, Barberinus, De Alteriis, Carpineus, D'Estreus, Columna, Nerlius, Crescentius, Nortfolch, Barbadicus,³⁶¹ De Ciceris,³⁶² Facchettus et Carafa nec non Reverendi Patres Domini Odoardus Cybo Archiepiscopus Seleucia Secretarius et Farsettus Prothonotarius Apostolicus.

Relationes Reverendi Patris Domini Secretarii.

(fol. 157v)

No. 4. Grecia

La Santità di Nostro Signore hà rimesso à questa Sacra Congregazione un memoriale di Monsignor Maurocordato Arcivescovo di Paronaxia di rito greco il quale hà rappresentato alla Santità Sua che dopo esser fuggito delle persecuzioni de Ribelli d'Vngaria, è capitato quivi spogliato d'ogni sostanza era vissuto per lo spatio di quant'anni con la sole parte di Palazzo. Onde ridotto in estrema miseria privo ancho de vestimenti per potere uscire di casa hà supplicato di qualche sussidio per farsi un habito vescovale senza di cui non può portarsi alla chiesa e decentemente secundo il proprio rito fare le sue divozioni.

---

360 Mint Acta 57 (1687), fol. 157v (alább 141. sz. dokumentum) [document number 141 below].

361 Marcantonio Barbarigo (†1706), bíboros (1686) [Marcantonio Barbarigo (†1686); Cardinal (1686)].

362 Carlo Stefano Ciceri (†1694), bíboros (1686) [Carlo Stefano Ciceri (†1694); Cardinal (1686)].

Rescriptum.
Lectum.

142.

Róma, 1688. február 9.

[*Rome, 9 February 1688*]

Theofánisz Mavrogordatosz halála

[*The death of Theophanes Mavrogordatos*]

Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vat.lat. 7900. PETRI ALOYSII GALLETTI:
Necrologium Romanorum volumine XXV.
Eredeti (registrum). [*Original*]

(*fol. 116r*)

1688. 9. Febr. † L'Illustrissimo Monsignore Teofilo Manni Cardani^a
Vescovo di Paro e Naxia di anni 77 del qm Emanuele alla Strada Vittoria.³⁶³
Sepolto nella Chiesa de' Greci LXXXV.³⁶⁴

^a sic!

143.

Róma, 1688. április 5.

[*Rome, 5 April 1688*]

Vincenzo Acrivo levele a Hitterjesztés Szent Kongregációjához

[*Letter of Vincenzo Acrivo to the Holy Congregation for the Propagation of the Faith*]

APF SOCG vol. 500 (1688. I. 12–IV. 5.) 268r–269v
Eredeti, aláírás nélkül. [*Original, unsigned*]

(*fol. 286r*)

Eminentissimi e Reverendissimi Signori

Vincenzo Acrivo nipote ex sorore di Monsignor Stefano^a Maurocordato già Arcivescovo di Paro e Naxia in Arcipelago, espone humilmente all'Eminenze Vostre come è manifesto à questa Sacra Congregatione, come detto suo zio, vi odio della religione Cattolica fù privo del suo arcivescovato,

---

363 A Spanyol lépcső közelében [*near the Spanish Steps*].

364 A LXXXV. szám a San Lorenzo in Lucina római plébániát jelenti, ennek területén fekszik a San Atanasio dei Greci templom [*The number LXXXV refers to the San Lorenzo in Lucina parish in the territory of which lies the Greek church of San Atanasio*].

et d'ogni suo havere patrimoniale, e partendosi da quelle parti di età di 70 anni, furno fatti schiavi, ii parenti, e nipoti. Onde all'oratore convenne di seguitare l'orme di detto povero prelado, vecchio, e profugo, di maniera che ritrovandosi detto arcivescovo impiegato in Ungaria in Moncatz, nella conversione di quei Ruteni, scismatici, anco l'oratore ha cooperato, e nella conscriptione di Monsignor Arcivescovo e nella operationi d'progressi della religione, havendolo accompagnato, nella fatta da Lungaria^b per la persecutione d'scismatici, e Maumettani. Alla fine ridotto detto povero prelado in un fondo di letto, nell'età di anni 80 in circa, e convenuto all'oratore per governarlo, et assisterli, con medici, e medicamenti, contraere molti debiti, e essendo passato à miglior vita, e rimasto solo, e derelitto, privo della patria, d'ogni avere, e d'ogni sussidio, e quello, che è degno di ogni comassione,^c oppresso dà detti debita, che però non havendo espediente alcun onde solo di sodisfarli, come ne' anco di vivere, e di poter haver ricovero nella patria di dove è sbandito, e senz' veruno appoggio, ricorre alla somma cremenza^d dell'Eminenze Vostre humilmente supplicandole di rivere l'oratore sotto la loro sublime protectione e di provederlo opportunamente non solo alli riguardo d'meriti di detto suo zio, ma anch' dell'oppressioni che egli stesso patisce per la // (*fol. 268v*) medesima causa di havergli accredito, et haver cooperato all'buon servizio di Dio, e di questa Santa Sede, degnarsi di concedere qualche aiuto per sodisfare detti debiti, e per poter ritornare in Ungaria, à promuovere l'opere intrapose in pro della santa fede, stante le cognitione e mezzi che hà in quelle parte, che il tutto etc. Quam Deus etc.

(*fol. 269v*)

Alla Sacra Congregatione de Propaganda Fide Per Vincenzo Acriuò
Nipote di Monsignor Arcivescovo di Paro e Naxia

Elemosine

Die 5 Aprilis 1688

Dentur scuta decem

Odoardo Archiepiscopus Seleucia Secretarius

8

^{a-d} sic!

144.

Róma, 1689. október

[*Rome, October 1689*]

Giuseppe de Camillis, az oroszországi baziliták római prokurátorának emlékirata Kollonich Lipót bíborshoz (részlet)

[*A section of the memorandum from Giuseppe de Camillis, Roman Procurator of the Basilian monks in Russia, to Cardinal Leopold Kollonich*]

Esztergomi Prímási Levéltár [*Primate's Archive in Esztergom*], Archivum Ecclesiasticum Vetus 2116/9.

Egykorú másolat. [*Contemporary copy*]

Kiadta [*Published by*]: NIKOLAUS NILLES: *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani*, Innsbruck 1885, 855–858, de nem teljes szövegében [*but not the entire text*]. HODINKA, ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715* [*Archives of the Greek Rite Bishopric of Munkács, 1458–1715, I*]. Ungvár, 1911. no. 232, 283–284

Eminentissimo e Reverendissimo Signore

Il Padre D. Gioseppe de Camillis humillissimo oratore di Vostra Eminenza... Secondariamente supplica con ogni riverenza l' Eminenza Vostra, che mentre l' ore non vidde mai quei parti, si degni informarlo nelli sequenti quesiti : ...7. se mai permetesse iddio per suoi giusti giudizi, che risorgessero ribellioni o guerre in quelle parti per le quali fosse astretto l' ore di ritirarsi, se noverebbe in quel caso refugio competente appo Sua Maestà Cesarea o pure restarebbe derelicto come gia fù sa bonae memoriae di Monsignore Maurogordato arcivescovo di Paronaxia, cho fuggito dall' Ungaria per timore della guerra, venne à finire à Roma con estrema angustia li suoi giorni.

145.

Róma, 1689. október

[Rome, October 1689]

Kollonich bíboros válasza De Camillis emlékiratára.

[Reply of Cardinal Kollonich to the memorandum of De Camillis]

Esztergomi Prímási Levéltár [Primate's Archive in Esztergom], Archivum Ecclesiasticum Vetus 2116/9.

Egykorú. [Contemporary]

Kiadta [Published by]: HODINKA, ANTAL: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. 1458–1715* [Archive of the Greek Rite Bishopric of Munkács, 1458–1715, I]. Ungvár, 1911. no. 233, 285–287

Risposta dell' Eminentissimo et Reverendissimo Signor Cardinale de Kolonitz vescovo di Giavarino³⁶⁵ et arcivescovo di Colozza³⁶⁶ al memoriale et quisiti del Padre D. Gioseppe De Camillis.

– al 7....– Toccante poi il Maurogordato, del quale parla il Signor De Camillis, essendo egli male informato pro sua informatione e degli altri le dice il Signor Cardinale de Kolonitz, come infamatissimo havendo Sua Eminenza trattato à Vienna il negotio col detto Maurogordato; che la difficultà non consisteva circa la provisione pro il suo sostentamento, ma la difficultà fù, ch' il Maurogordato non sapeva la lingua. Hebbe pro raccomandationi di Roma da Sua Maestà il detto arcivescovo, ma trovato po, che non sapeva ne pare una parola di quella lingua, ma solamente quel poco italiano ch' havera in quelle parti non care, haveva si bene un suo capellano o diacono, che sapeva quella lingua ivi necessaria, onde s' offerse d' aministrare i sacramenti pro il capellano e lui in italiano pro ch' intendeva qual conditione non fù accettata dal Signor Cardinale de Kolonitz, come commissario onde se li diedero cento Ungari pro tomoro à Roma die dove era venuto. Egli si fermò à Vienna dove consumo il denaro, sperando di poter spuntare tutto ciò à forza di raccomandationi, e tardo fine, che venne la peste e poi la guerra e venuta del Turco à Vienna, onde se ne venne misero à Roma come sà il di lui nepote che hoggi giorno sta à Vienna à volere fare oro, dove presento à Sua Maestà Cesarea il processo che come disse haveva havuto dal zio prima di morire. Dal che si vede che il mancamento non veniva dal sostentamento, ma dal defetto della lingua.; – al 8. gl' oblighi di havera saranno gli stessi ch' ogni vescovo hà nella sua dioecesi, ma essendo anco due altri vescovati Greci, ciò è uno in Belgrado, l' altro ai confini di

---

365 Győr.

366 Kalocsa.

Croatia, oltre quelli, che sono stati sotto il Turco, che non sappiamo ancora, aveva il Signor De Camillis la corrispondenza con quelli e come arcivescovo e metropolita di quelli l'inspetione circa il rito, divini officii, cura d' anime et con il tempo la visita e correzione di quelli secondo le congiunture et opportunita del tempo. S' annerza, che circa il libro stampato dal Signor De Camillis Sua Eminenza l' hà letto e l' hà in Vienna. Circa li libri da stamparsi in lingua Schiavona et Rutena havera la stampa in Tirnavia,³⁶⁷ che stà nell' Ungaria superiore al suo servitio, havendo il Signor Cardinale de Kolonitz fatto fore i caratteri. In conclusione lo difficolta che hà il Signor Cardinale e detta di sopra e la medesima che si trovo, nel Maurogordato nominato poco anzi, ch' havendolo conosciuto il Signor De Camillis senza dubbio sopra quale lingua parlava e quella non serve in quelle parti, ma si bene quella che parlava il suo capellano, ciò è la Rutena o Schiavona. In modo tale che non sapendo il Signor De Camillis la lingua, non servirebbe, benchè sapesse fore miracoli, perche quei popoli vogliono havere la lingua e questo è l' unico dubbio ch' il Signor Cardinale hà nella sua persona, nel resto il Signor De Camillis sarebbe contento e potrebbe fare gran guadagno nel' anime come desidera e si dichiara il Signor Cardinale de Kolonitz e l' assicura; che fino che Sua Eminenza aveva pane da mangiare, l' aveva ancora lui.

---

367 Nagyszombat (Trnava, Szlovákia), 1543–1820-ig prímási székhely [*Nagyszombat (Trnava, Slovakia); seat of the Primate (1543–1820)*].

Mutató

* * *

Index

Abaúj 56, 117
 Acciaiuoli, Niccolò 29, 88, 147, 148
 Acrivo, Vincenzo 15, 65, 73, 127, 302
Adrianople (v. Drinápoly)
 Agostini (*Agustini*), Stefano 43, 103, 159
 Ajía Moní (*Hagia Mone*) monostor 36, 95
 Albergati-Ludovisi, Niccolò 283
 Alberizzi, Mario 239
 Alexandria 91
 Altieri, Emilio 29, 54, 88, 115, 147, 150, 216, 217, 243, 249, 269, 275, 299
 Anatolia 20, 79
 Ándrosz (*Andros*) 35, 94
 Angeli, Giulio 239
 Anthimosz, Athéni 45, 105
 Athanásziosz, II., ochridai érsek (*Archbishop of Ochrida*) 38, 41, 101
 Athén (*Athens*) 19, 45, 77, 105
 Áthosz (*Athos*) 63, 124

Baldeschi, Federico 29, 31, 34, 37–43, 47, 88, 90, 93, 97–101, 103, 108, 145, 148, 158, 170, 171, 178, 180–185, 192–195, 201
 Baran, Alexander 56, 117
 Barberini, Francesco 30, 53, 54, 89, 113, 114
Bartholomaios of Herakleia (v. Vartholoméosz, Irákliai)
 Báthory Zsófia 57, 58, 63, 118, 120, 124
 Bécs (*Vienna*) 16, 17, 38, 53–59, 62–65, 74, 76, 97, 114–120, 123–127, 239, 242–245, 249, 251, 259, 262, 264–270, 272, 274–279, 292–295, 299
 Bereg 56, 117
Beroia (v. Verria)
 Boboviscse 58, 120
 Borgo, 18, 21, 77, 79
 Borsod, 56, 117
Braila (v. Proilavo)
Bratislava (v. Pozsony)
 Breszt (Brest) 32, 91
 Bubuli, Hilarion 49, 50
 Bukarest (*Bucharest*) 13, 44, 71, 104
 Buonvisi (*Bonvisi*), Francesco 54, 64, 115, 126, 249, 292–294

Caffaro, Andrea 259
Calabria (v. Kalábria)
Candia (v. Kandia)
Carpegna, Gaspare 38
Carpegna, Gasparre 55, 116, 259
Casanate, Girolamo 29, 89, 151, 194
Castello (v. Kásztró)
Cerri, Urbano 212, 213, 246
Chios (v. Hiosz)
Christiana Queen (v. Krisztina királynő)
Chrysopege (v. Hriszopígi)
Ciprus (Cyprus) 45, 106
Clement (v. Kelemen)
Constantini, Onofrio (v. Konsztantíni, Onúfriosz)
Constantinople (v. Konstantinápoly)
Conte, Geronimo 144, 146
Corsica (v. Korzika)
Covel, Dr. 46, 49, 50, 107, 110, 111, 190
Crete (v. Kréta)
Croatia (v. Horvátország)
Cybo, Odoardo 48, 64, 108, 126, 274–276, 278, 294
Cyclades Islands (v. Kykládok)
Cyprus (v. Ciprus)

D’Este, bíboros (*cardinal*) 52, 113
De Camillis, Giovanni 57, 60, 118, 122, 304, 305
Debra 41, 55, 101, 116, 246
Dionísziosz, III., konst. patr. (*Dionysios III, patr. of Const.*) 34, 46, 94, 106
Dionísziosz, IV., konst. patr. (*Dionysios IV, patr. of Const.*) 45–47, 49–50,
106–107, 110, 111
Doria, Maurizio 195
Dositheos, jeruzs. patr. (*patr. of Jerus.*) 44, 104
Drinápoly (*Adrianople*) 47, 148
Driztra 50, 111

Efthímiosz (*Euthymios*) 17, 75
Eleonóra 64, 125
Erdély 57, 60
Esztergom 57, 118, 119, 126, 262

Euthymios (v. Eftímiosz)

Fanar (*Fener*) 66, 128

Ferrara 29, 88, 147, 148

Fieschi, Sinibaldo 50, 111

Filadelfia (*Philadelphia*) 18, 28, 76, 87

Fotodóti monostor (*Photodote monastery*) 21, 79

Franciaország (*France*) 20, 37, 77–79, 91, 95–97, 105–107, 110–112

Gabriel (v. Gavriíl)

Galata 44, 104

Gána 36, 96

Garno, Giuseppe 55, 116

Gavriíl (*Gabriel*), pap (*priest*) 53, 114

Gavriíl, II., konst. patr. (*Gabriel II, patr. of Const.*) 36, 96

Genova (*Genoa*) 35, 37, 50, 95, 97, 160

Gerasimos (v. Jerászimosz)

Gergely, Palamasz, Szent (*Gregory, Palamas, St.*) 28, 87

Germania (v. Németország)

Gömör 56, 117

Gregory, Palamas, St. (v. Gergely, Palamasz, Szent)

Grigoriosz (*Gregorios*) 17, 75

Győr 299

Hagia Mone (v. Ajía Moní)

Harlay, Philippe de 32, 91

Harvey, Daniel 44, 50, 105, 110

Havasalföld (*Walachia*) 44, 104

Herakleia (v. Íráklia)

Híosz (*Chios*), 35–36, 46, 94–95, 107

Hodinka, Antal 56, 117

Hórtadzisz, Meletiosz (*Hortatzes Meletios*) 28, 87, 88

Horvátország (*Croatia*) 291

Hribóc 58, 120

Hriszopígi (*Chrysopege*) 44, 104

Hungary (v. Magyarország, magyar)

Ignátiosz, Híoszi (*Ignatius of Chios*) 35, 94

Ince, XI., pápa (*Innocent XI, pope*) 279, 287, 291, 297, 300

Ingoli, Francesco 34, 93

Íráklia (*Herakleia*) 44, 45, 104, 105

Isztambul (*Istanbul*) 20, 48, 51, 79, 108, 111

Itália (*Italy*) 18, 19, 54, 62, 71, 77, 90, 115, 116, 123

Jákovosz, Ándroszi (*James of Andros*) 35, 94

János, Aranyszájú, Szent (*John, Chrysostom, St.*) 25, 83

Jassy 33, 92

Jerászimosz, II., konst. patr. (*Gerasimos II, patr. of Const.*) 47, 107

Jerászimosz, Monovaszíai (*Gerasimos of Monobasia*) 35, 95

Jeremiás, II., konst. patr. (*Jeremiah II, patr. of Const.*) 32, 92

Joákim, Rodoszi (*Joachim of Rhodes*) 45, 105

John, Chrysostom, St. (v. János, Aranyszájú, Szent)

József (Jozsíf), Számoszi (*Joseph of Samos*) 35, 47, 51, 94, 107, 112

Kalábria (*Calabria*) 53, 55–56, 113, 116, 117

Kaminszky Péter 59, 61, 120, 123

Kandia (*Candia*) 19, 26, 78, 84

Kásztró (*Castello*) 18, 77

Kelemen, konst. patr. (*Clement, patr. of Const.*) 44, 104

Kelemen, X., pápa (*Clement X, pope*) 157, 202, 209, 231, 233

Kijev 57, 118

Kirillosz, I. (Lúkarisz) konst. patr. (*Kyrillos I, Lukaris, patr. of Const.*) 32–35, 91–93

Kirillosz, II. (Kondarisz) konst. patr. (*Kyrillos II, Kontaris, patr. of Const.*) 33, 34, 92, 93

Kislohó 58, 120

Kizikosz (*Kyzikos*) 45, 105

Kokkosz, Konsztandinosz 25, 84

Kollonich, Lipót (*Leopold*) 63–65, 125–127, 299, 304, 305

Komárom, 62, 124, 270

Konstantinápoly (*Constantinople*) 16–17, 19–21, 26, 32–35, 37, 39–44, 46–50, 59, 66, 74–79, 84–86, 91–93, 95–110, 120, 128, 135–136, 153, 160, 169, 186, 190, 192–193, 195

Konsztantíni, Onúfriosz (*Constantini, Onofrio*) 41–43, 55, 101–103, 116, 246

Korzika (*Corsica*) 54, 145

Kréta (*Crete*) 19, 26, 44–45, 84, 91, 92, 104–105

Krisztina királynő (*Christiana Queen*) 64, 65, 125, 127, 298

Kykládok (*Cyclades Islands*) 18, 19, 76, 77

Ladislaus, St. (v. László, Szent)
 Lajos (*Louis*), XIII. 32, 91
 Lajos (*Louis*), XIV. 45, 46, 105, 107
 Larissa 106
 László, Szent (*Ladislaus, St.*) 61, 123
 Lauka 58, 120
 Lazári, Kiriákosz de (*Lazari, Kiriakos de*) 52, 113
 Legrand, Emil 15, 73
Leopold (v. Lipót)
 Leopoldstadt 62, 124
 Lipót (*Leopold*), I. 16, 57, 62, 74, 118, 124, 251, 266–268
 Livorno 41, 101, 214
Louis (v. Lajos)
 Luther, Márton 32, 92

Magyarország, magyar (*Hungary*) 56, 59, 60, 62, 115, 117–124, 126
 Makáriosz, Paronaxiai (*Makarios of Paronaxia*) 17, 22, 23, 75, 80, 81
 Malaxosz, Manuél 59, 121
 Málta 26, 37, 85, 97
 Máramaros 56, 117
 Marča 64, 126
 Maurokordátosz, Aléxandrosz (*Maurokordatos, Alexandros*) 15, 16, 50, 73, 74, 111
 Maurokordátosz, Lorendzosz (*Maurokordatos, Lorentzos*) 15, 73
 Megali Szholí tu Jenúsz (*Megale Schole tu Genous*) 46, 106
 Melanchton 32, 92
 Melenik 35, 95
 Metelin 35, 95, 112
 Methímna 35, 95
 Methodiosz, III (Morónisz) konst. patr. (*Methodios III, Morones, patr. of Const.*) 25, 34, 44–46, 84, 94, 104–107
 Metrophanes of Kyzikos (v. Mitrofánisz, Kizikoszi)
Metrophanes, vicar general (v. Mitrofánisz, helynök)
 Minischi, Francesco de 295
 Mitrofánisz, helynök (Metrophanes, vicar general) 28, 50, 87, 111, 188
 Mitrofánisz, Kizikoszi (*Metrophanes of Kyzikos*) 45, 105
 Molin, Alvise 169
 Monovaszía (*Monobasia*) 35, 95
 Morea 65, 127

Morosini, Francesco 48, 65, 108, 127
 Moszkva (*Moscow*) 36, 51, 95
Mount Sinai (v. Sínai-hegy)
 Munkács 7, 56–64, 117–125, 260
 Murád, IV. 34, 93
 Musachia 38, 41, 98, 101
 Musztafa, Kara 63, 125

Nagylohó 58, 120
 Nápoly (*Naples*) 63, 125
 Nákosz (Naxos) 7, 15 17–22, 24, 26, 41, 44, 47, 49, 52, 56, 62, 73, 75–81,
 83–85, 88, 95, 101, 104, 107, 109, 113, 115, 117, 123, 140, 141, 143, 144,
 146, 151, 152, 154
 Nea Moní monostor (*Nea Mone monastery*) 46, 107
 Németország (*Germania*) 35, 56, 70, 95, 117
 Neófitosz Szofóleasz (*Neophytos Sopholeas*) 35, 36, 95
 Neófitosz, Krétai (*Neophytos of Crete*) 45, 105
 Neófitosz, Nikomídiái (*Neophytos of Nikomedia*) 45, 105
 Nikaia (*Nicaea*) 47, 108
 Nikodimosz, paronaxiai (*Nikodemos of Paronaxia*) 23, 82
 Nikúsziosz, Panajótisz (*Nikusios, Panagiotes*) 46, 107
 Nointel, Charles de, 45, 46, 50, 106, 110

Ochrida 38, 41, 98, 101
 Odeschalchi, Benedetto 286, 290
 Oroszország (*Russia*) 112, 304,
 Osztrozsszkij, Konsztantyin (*Ostroski, Constantine*) 32, 91
 Ottoboni, Pietro 31, 90
 Ottomano 26, 84

Padova (*Padua*) 32, 91
 Paísiosz, I., konst. patr. (*Paisios I, patr. of Const.*) 34, 46, 94, 106
 Panajót(ak)isz (*Panagiotes*) 45, 50, 106, 110
 Pángalosz, Meletiosz (*Pangalos Meletis*) 47, 108
 Párizs (*Paris*) 45, 97, 105
 Paronaxia, 17, 18, 55, 75, 76, 135, 136, 140, 141, 143, 149, 150
 Párosz (*Paros*) 18, 26, 76, 85, 140, 143
 Parthén, munkácsi pk. (bishop of Munkács) 57, 118

Parthenákisz (Partheniosz), III., konst. patr. (*Parthenios III, patr. of Const.*),
 36, 95
 Partheniosz, IV., Mogillalosz konst. patr. (*Parthenios IV, patr. of Const.*) 22,
 34, 44–47, 80, 94, 104–107, 135, 136
 Partheniosz, Metelini (*Parthenios of Metelin*) 35, 47, 51, 95, 107, 112
 Partheniosz, Methímnai (*Parthenios of Methimna*) 35, 95
 Pera 44, 45, 105
Philadelphia (v. Filadelfia)
Photodote monastery (v. Fotodóti monostor)
 Pigász, Meletiosz (Pigas, Meletios) 32, 91
 Polla, Bartolomeo, 15, 23–26, 73, 81–85, 140
 Possevino, Antonio 32, 91
 Pozsony (*Bratislava*) 278
 Proilavo (*Braila*) 104
 Prusza (*Prussa*) 45, 105

 Querini, Giacomo 41, 43, 47, 101, 103, 107, 108

 Rákóczi 61, 122
 Rasponi, Cesare Maria Antonio 43, 103, 104, 185
 Ravizza, Francesco 222, 239
 Reggio 55, 116
Ridolfi (v. Rodulphius, Andreas)
 Rinaldi, Prospero 55, 56, 116, 117, 251
 Rocci, Bernardino 158, 201, 215, 232
 Rodosz (Rodes) 45, 105
 Rodulphius, Andreas (Ridolfi) 39, 40, 47, 48, 50, 99, 100, 108, 109, 111,
 166, 186, 192, 193, 195
Russia (v. Oroszország)

Samos (v. Számosz)
 San Georgio dei Greci 28, 87
Sardes (v. Szárdisz)
 Sáros 56, 117
Savoy (v. Szavoja)
 Schiattini, naxoszi latin érsek (*Archbishop of Naxos*) 24, 82
 Schmid, Johann Rudolf 33, 34, 92, 93
 Sebastiani, apostoli vizitator (*apostolic visitor*) 22, 81
Severos Gabriel (v. Szevírosz, Gavriíl)

Sínai-hegy (*Mount Sinai*) 53, 114
Sirmondus, Jacobus 60, 122
Smyrna (v. Szmírna)
Sonnino , Angelo Petricca da 34, 93
Spada , Fabrizio 212, 213, 216, 217
Spanyolország (*Spain*) 12, 21, 51, 78, 80, 112
Stanilas, Arkádios (v. Sztanílasz, Arkádiosz)
Svidnic 291, 296
Syros (v. Szírosz)
Szabolcs, 56, 60, 117
Számosz (*Samos*) 35, 47, 51, 94, 107, 112
Szárdisz (*Sardes*) 17, 18, 75, 76
Szatmár 56, 117
Szavoja (*Savoy*) 52, 113
Szelephény György 57, 59, 118–120, 270, 278
Szepes 56, 117, 120
Szevírosz, Gavriíl (*Severos Gabriel*) 46, 107
Szírosz (*Syros*) 24, 55, 82, 116
Szmírna (*Smyrna*) 7, 15, 17, 26, 73, 75, 76, 84, 188
Sztanílasz, Arkádiosz (*Stanilas, Arkádios*) 41, 101

Thököly Imre 16, 58, 59, 74, 119, 120
Thrákia (*Thracia*) 20, 79
Tinos 195
Tirgoviste 60, 121
Torinó (*Turin*) 52–54, 113, 114, 212, 213, 216–218, 221–223, 241
Torna 56, 117
Toszkána (*Tuscany*) 51, 54, 112, 115
Transylvania 122
Trident (*Trento*) 48, 66, 108, 128
Trnovo 44, 46, 104, 107
Trotti, Laurenzio 29, 88
Turin (v. Torinó)
Tuscany (v. Toszkána)
Tübingen 32, 92

Ugocsa 56, 117
Ung 56, 117
Ungvár 56, 117

Varese, Pompeo 41, 43, 101, 103, 145, 170, 172, 180, 183, 184
Vartholoméosz, Irákliai (*Bartholomaios of Herakleia*) 45, 105
Véghseő Tamás 56, 117
Velence (*Venice*) 17–19, 21, 23, 25, 28, 29, 32, 34, 35, 37–43, 46, 47, 49, 50,
55, 70, 72, 75–79, 81, 84, 87, 88, 91, 94, 95, 97, 99–103, 107, 108, 110,
116, 127, 145, 160, 169–172, 180–184, 298
Verria (*Beroia*) 33, 92
Verua lovag, 52, 113
Vienna (v. Bécs)
Vilna 32, 91
Volosinovszky József 57, 118

Walachia (v. Havasalföld)

Zaharász, Meleniki (*Zacharias of Melenik*) 35, 95
Zákinthosz (*Zakynthos*) 46, 107
Zemplén 56, 117
Zorčić, Marko 64, 126
Zorčić, Pavao 64, 65, 126

A Collectanea Athanasiana sorozat eddig megjelent kötetei

I. Studia

1. VÉGHSEŐ TAMÁS (szerk.): *Rómából Hungáriába. A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza 2008. 354 o.
2. VÉGHSEŐ, TAMÁS (a cura di): *Da Roma in Hungaria. Atti del convegno nel terzo centenario della morte di Giovanni Giuseppe De Camillis, vescovo di Munkács/Mukačevo (1689–1706)*, Nyíregyháza 2009. 331 o.
3. VÉGHSEŐ TAMÁS (ed.): *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*, Nyíregyháza 2010, 374 o.
4. VÉGHSEŐ TAMÁS: „...mint igaz egyházi ember...” *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése*, Nyíregyháza 2011, 192 o.
5. TERDIK SZILVESZTER: „...a mostani világnak ízlése, és a rítusnak módja szerint” *Adatok a magyarországi görög katolikusok művészetéhez*, Nyíregyháza 2011, 198 o.

II. Textus/Fontes

1. *A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve* (ford. RIHMER ZOLTÁN), Nyíregyháza 2011, 350 o.
2. VÉGHSEŐ TAMÁS - NYIRÁN JÁNOS: *Barkóczy Ferenc egri püspök kiadatlan instrukciója az Egri Egyházmegye területén élő görögkatolikusok számára (1749) – 19. századi kéziratos görögkatolikus szerkönyvek Nyírgyulajból és Fábánbázáról*, Nyíregyháza 2012, 288 o.
3. BAÁN ISTVÁN: *Theofánisz Mavrogordatosz (1626–1688), paronaxiai metropolita, munkácsi adminisztrátor – Theophanes Mavrogordatos (1626–1688), Metropolitan of Paronaxia and Administrator of Munkács*, Nyíregyháza 2012, 320 o.

III. Manualia

1. SZABÓ PÉTER: *A keleti egyházak szentségi joga. Összehasonlító bemutatás*, Nyíregyháza 2012, 332 o.